G. CABRERA INFANTE

ŞEHİRLER KİTABI

CAN

DENEME

İSPANYOLCA ASLINDAN ÇEVİREN
ZEYNEP ÖNAL

Can Yayınları: 1775
Çağdaş Dünya Edebiyatı: 711

El Libro de Las Ciudades, Guillermo Cabrera Infante
© Guillermo Cabrera Infante vârisleri, 1999
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2006
Bu eserin Türkçe yayın hakları Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

1. basım: Ekim 2008

Yayına Hazırlayan: Pınar Savaş

Kapak Tasarımı: Erkal Yavi
Kapak Düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Hayriye Kaymaz
Düzelti: Fulya Tükel

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı ve Cilt: Şefik Matbaası

ISBN 978-975-07-1001-8

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
http://www.canyayinlari.com
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Guillermo Cabrera Infante
ŞEHİRLER KİTABI

DENEME

İspanyolca aslından çeviren
ZEYNEP ÖNAL

CAN YAYINLARI

GUILLERMO CABRERA INFANTE'NİN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖTEKİ KİTABI

KAPANDA ÜÇ KAPLAN / *roman*

Guillermo Cabrera Infante, 1929'da Küba'da, Gibara'da doğdu. 1941'de ailesiyle birlikte Havana'ya yerleşti. Hekimliği bırakarak yazarlığı ve sinema eleştirmenliğini seçti. Gazetecilik öğrenimi gördü. Çeşitli dergilerde yazarlık ve yayın yönetmenliği yaptı. 1951'de Küba Sinematekini kurdu. 1958'de Fidel Castro'nun devrimci güçlerini destekledi ve Batista rejimine karşı yazılar yazdı. Devrimden sonra Küba Kültür Dairesi'nin başkanlığına getirildi. 1960'ta yayınlanan ilk önemli yapıtı *Savaşta Olduğu Gibi Barışta da*, devrimci ruhunu açığa vuran öykülerinden oluşuyordu. Castro'nun sosyalizm anlayışı, Cabrera Infante'nin devrimden soğumasına yol açtı. Yetkililerle birkaç sürtüşmeden sonra, 1962-65 arasında Belçika'daki Küba Büyükelçiliğine kültür ataşesi olarak atandı. Daha sonra bu görevden ayrılarak Londra'ya yerleşti ve İngiliz yurttaşı oldu. Başyapıtı sayılan *Kapanda Üç Kaplan* 1967'de yayınlandı. 1972'de James Joyce'un *Dublinliler* adlı öykü kitabını İspanyolcaya çevirdi. Kısa mizah öykülerinden oluşan *Tropik Ülkelerde Gündoğumu Manzarası*'nı 1974'te yayınladı. Sinema eleştirilerini 1978'de *Her Gece Arcadia* adlı kitapta topladı. 1997'de İspanya'nın en önemli ödülü Premio Cervantes'e değer görüldü. 1999'da *Şehirler Kitabı* yayınlandı. Cabrera Infante, 2005'te Londra'da öldü.

Zeynep Önal, 1968 yılında İstanbul'da doğdu. Orta öğrenimini Kadıköy Anadolu Lisesi'nde tamamladı. 1992 yılında İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'ndan mezun oldu. Yüksek Lisans'ını İspanyol edebiyatı üstüne, Doktora'sını Latin Amerika edebiyatı üstüne yaptı. Halen mezun olduğu bölümde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. İspanyol ve Latin Amerika edebiyatından çeviriler yapmaktadır.

Rehberim Miriam'a

Pineal göz a. soğukkanlı omurgalıların belli başlı türlerinde, başın tepesinde bir göz gibi beliren pineal gudde fazlalığı.

Collins İngilizce Sözlük

İçindekiler

Yazarın önsözü: Kente övgü 13

1. Pineal pencerem 15
2. Eppur si muove? 21
3. Taksi ve seks 49
4. Londra, geçmişe bir gezinti 53
5. Holmes sweet Holmes 62
6. Çay merasimi 68
7. Londra'da Noel 73
8. Miriam Gómez alışverişte 79
9. Kim bıkmış Londra'dan? 95
10. Eppur si muove! 100
11. Londra'nın *continuum*'u 110
12. Bath'ın tek anlamı banyo değildir 124
13. Brubru 131
14. Paris lue par 138
15. San Sebastián'ın tatlı din şehidi 141
16. Laf atmanın ve *schottisch*'in beşiği 143
17. Kaya ve Papa Luna 149
18. Torcello'nun delikanlısı 158
19. Alice harikalar kıtasında 179
20. Metropol yeniden. Yaza New York'ta 186
21. Yaşasın Las Vegas 198
22. Güneş Miami üstünde 216
23. Rio de Janeiro'dan uçarak ayrılırken 219
24. Ah Bahía! 228

Kente övgü

İnsanoğlu kenti icat etmemiş, daha çok kent, insanı, insana özgü gelenekleri ve alışkanlıkları yaratmıştır. Şehirlilik sözcüğü (*urbanidad*), Latince *urbs* sözcüğünden gelir. Bildiğimiz anlamıyla kent, büyük olasılıkla İsa'dan önce altıncı ve birinci binyıl arasında Asya kıtasında ortaya çıkmıştır. Ancak şehir fikri, Yunanistan'da şehir-devlet ya da *polis* ile doruğa ulaşır; işte bu yüzden Aristoteles bunu "soylu bir amaç için ortak yaşam" olarak tarif eder. Roma İmparatorluğu'nu yaratan Roma kenti düzen ve plandan yoksun inşa edilmiş, sonraları ona benzetilerek yaratılacak olan kentler için bir model oluşturana değin gelişmiştir. Antoninus Hanedanlığı zamanında Roma'nın nüfusu yaklaşık iki milyona ulaştı; bu dönemde varsıllar görkem, yoksullar sefalet içinde yaşıyorlardı; günümüze ulaşan mahalle veya *solar*[1] o dönemde doğdu.

Ancak kent, onu kuran insanoğlu tarafından defalarca yerle bir edildi. Söylenceye göre, Neron Roma'yı yaktı; ama Roma yeniden inşa edildi ve günümüze değin yaşadı: tarihte ibret olan tek kent. Roma'nın geçmişi yıkıntılar arasında yaşamını sürdürür. Kuşkusuz Ölümsüz Kent'tir Roma. Berlin ve Havana gibi kentler, savaşlar veya yöneticilerinin uyuşukluğu sonucunda yıkılmıştır. Gerçekten de Havana bugün harap bir kent görünümündedir; Berlin örneğindeki gibi havadan değil, içten gelen bir yıkımdır bu.

[1] (İsp.) Ortak bir avluya açılan küçük konutlar topluluğu. (Ç.N.)

Ama Berlin, yangından sonraki eski Roma'da olduğu gibi, yeniden inşa edilmiştir; Havana'ysa harabeler arasında tuhaf bir güzelliğin bekçiliğini yapar. Yine de, Horatius'un söylediği gibi, korkutamaz gözümü benim yıkıntılar.

İşte böylece Havana'nın görkemini başka kentlerde aradım.

1.
Pineal pencerem

Birisi mimarinin donmuş müzik olduğuna hükmetmiş, buna karşın kimse çıkıp müziğin eriyen mimari olabileceğini söylememiş bugüne kadar. Ancak bu *verbum non facta*[1] şu şekilde bir ifade bulmuş: Tüm estetlerin babası Pater bütün sanatların, müziğe özendiğini söylemiş. Bununla birlikte, apaçık ortada olan hep gözden kaçmış: Mimarinin, birkaç yazılı yapıt dışında, olası tek tarih biçimi olduğu. Bazı durumlarda yazın bile korunmazken, mimari tek başına dilsiz ama dilbaz bir tanık olarak varlığını sürdürüyor: Bir bina bin söze değer, çünkü süregelen, süreğen bir görüntüdür. Eski Mısır'ı, Pers'i ve hatta, ilk imparatorunun geçmişi silmek için "bütün kitapları" yok eden Çin'i düşünün; gene de tanrıların baktığı yerden görünebilen insan yapımı tek yapı olan Çin Seddi, askerî mühendislerin işi değil, Adsız Mimarların ölümsüz yapıtıdır.

İngiltere'nin katı Victoria Dönemi'nden geriye yalnızca, zamanın eskittiği, kuşkulu birtakım ahlaki hükümler, Dickens'ın usandırıcı romanları ve son moda olarak da, olay örgüsü son derece Victorien kaçan sayısız Chaplin komedisi kalmıştır. Ama Victoria'nın hem merhum prens eşini (Albert Memorial, Albert Hall) hem de kendisini (Victoria ve Albert Müzesi) *kitsch* denebilecek üslubuy-

[1] (Lat.) Söylenmemiş söz. (Ç.N.)

la ölümsüzleştirdiği mimari yapıtlar günümüze değin kalmıştır ve hâlâ her yerde görülebilmektedir. Bu üslup, gündelik yaşamı *terraced house*'lar –hiç de bu sözcüklerin anıştırdığı şeye benzemez bu evler–, *mew*'ler ve sıra sıra yalın yapı cepheleriyle tanımlamıştır.[1]

Bir odaya girmek (ve odadan çıkmak) için kapı vazgeçilmez ise de, pencere gerekli olmamıştır her zaman. Kapısız bina olmaz, ama penceresiz binalar vardır: piramitler, Maya tapmakları ve Küba'daki tütün işlikleri. Yunanlar kendi hesaplarına açık agorayı pencereye yeğlerlerdi. Bilindiği gibi kapılara hiçbir zaman vergi uygulanmadı ama İngiltere'de bir zamanlar pencerelere bir *tax,* yani vergi konmuştu ki, bu da belki yergi konusu olmuştu; kaldı ki çaydan bile vergi alınmıyordu. Lafı uzatmaya gerek yok, Victoria döneminde inşa edilmiş ve Anıtlar Vadisi'ne (yani Hyde Park'a) bir taş atımı uzaklıkta bulunan South Kensington'daki evimin, bu çöküş döneminin anısına, bir sürü cumbalı penceresi vardır.

Ama Gloriana adlı, anlı şanlı bir penceresi de vardır; bu pencere bir sıra kemere, baştabana[2] ve tuğlanın tuğla olduğu, makinede dökülmeyip elde yapıldığı, el işçiliğinin kentin çevre güzelliğine katkı sağlayan bir bezeme türü sayıldığı zamanlardan kalma çıplak tuğla duvarlara açılmaktadır. İnanın bana, bu pencere bir tür keşif sayılır.

Buna benzer yalnız bir pencere vardır bildiğim, o da adsız mimarının sırf eğlence için Rönesans biçemi verdiği bir ortaçağ penceresidir. Jaime Corazón'un (Jacques Le Coeur) Fransa'daki evinin cephesinde bulunan ünlü penceredir sözünü ettiğim; insanda merak uyandıran mütecessis bir yüzsüz, oldum olası bu pencereden bakmaktadır. Beş yüz yıldır bakmaktadır. Bu meraklı komşu, özgün boyutlarda bir yontu, alçak bir balkonu andıran pencere de, her tarafı incelikle işlenmiş bir *trompe l'oeil,* yani bir

[1] (İng.) *Terraced houses*, set veya yamaç üstünde sıra evler, *mew* ise ahırdan bozma evleri olan dar sokak anlamına gelir. (Ç.N.)

[2] Yunan ve Roma mimarisinde sütunların üzerine oturan ve iki sütun arasındaki uzaklığın üzerini örten büyük, uzun taş kirişlerin oluşturduğu bölüm. (Y.N.)

göz aldanmasıdır. Tuhaftır, Londra'daki evimin penceresi tam tersi bir *trompe l'oeil*'dür.

Soğuk Tudorların (ve sıcak olanlarının; VIII. Henry, 1. Elizabeth), hükümdarlığı kadar eski görünen İngiliz penceresi, Fransa'da iki yüz yıl sonra, Dr. Ignace Guillotin 1789'da Meclis'e önerisini sunduğunda akla gelmiş olmalı. *Sash window*, yani giyotin pencere olarak bilinen pencere gerçek bir ev giyotinidir ve onun sayesinde, soylu bir boyna sahip olmasa bile boynunu kaybedenlerin sayısı hiç de azımsanamaz. *Louisette* olarak adlandırılması gereken bu düzenek iki dikey kanattan oluşur; kanatların birini kaldırınca, ikisi birbiri ardına iner, kanatlar gizli bir som demir ağırlıkla sabitlenen bir kordonla desteklenir. Bu ölümcül pencereyi açmak, basit bir ev uğraşı olmaktan öte, Herkül'e yaraşır bir iştir. En ufak tetiklemede (hatta buna gerek bile kalmadan) üstteki büyük bıçak, insancıl, devrimci, iyi yürekli Doktor Guillotin'in de istediği gibi, boynu vurmak için olanca hızıyla düşer. Boyun tutulmasına karşı kökten bir tedavi. Düzenekte Fransızca olarak şu talimatın yazılı olması gerekirmiş: *Defense de se pencher au pencher au dehors.*[1] Şu Dante'vari uyarı belki de daha uygun olurdu: *E pericoloso sporgersi.*[2]

(Geri planda pencereleri tartıştığım bu giriş, aslında lafı kendi pencereme getirmek içindi; kendisi de geri planda duran pencereme – tekrar bana ait değil, binanın dayatmasıdır.)

Hitchcock'un, tümü de *trompe l'oeil* yapmacık pencerelerinin aksine (sinema *trompe l'oeil* ve sesten ya da *trompe l'oreille*'den, yani kulak aldanmasından başka bir şey değildir), ölçülü bir penceredir benimki: Telaş yoktur bu pencerede; karışanı görüşeni yoktur, kimsecikler geçmez önünden. Ne dokunaklı bir aldatıcılığı vardır, ne de dillenme heveslisidir; destanlaşma meraklısı hiç değildir. Devinimsiz bir penceredir o. Ardında durup da tanıklık edebileceğim ne bir dram ne bir komedi vardır; melodramınsa

[1] (Fr.) Dışarı sarkmak yasaktır. (Ç.N.)
[2] (İt.) (camdan) Sarkmak tehlikelidir. (Ç.N.)

sözü bile edilmez. Yalnız İngiltere'nin solgun doğası görünür (ya da onun temsilcisi: yıl boyunca kuru kalan bir ağaç), bir de adına mimarlık denen o donmuş tarih (yukarıya bakınız). Seyrek de olsa, beyaz tulum giymiş cılız bir duvar ustası, sinsi komşular ve her yere yetişen serçeler dışında birileri de çıkagelir. Sanki kendileri yoktur da izleri vardır bu misafirlerin; tıpkı Hiroşima'da merdivene çıkmış evini boyarken üzerine atom bombasının trajik fenerinin ışığının yansımasıyla soluk bir hayalete, sonsuz karanlığa dönüşen adsız Japon ile onun hayalet merdiveni gibi.

Hayaletlerin ötesinde benim sihirli pencerem yer alır. Fildişi beyazı boyalı penceremin (belki de inci beyazı: Tescilli boya markaları günümüzde pek de afili), her biri sekiz cam panelden oluşan iki uğursuz kanadı vardır. Kanatlar kitap sayfalarının tersi yönünde açılır; bu iş bir devin gücünü gerektirir. Bu cehennemî becerinin uygulaması, yalnız doğanın değil, insanoğlunun da düşmanı olan bir sistemin örneğidir (bütün bu yanıp yakınmalar, geçmişte ezilen parmakların anılarını depreştirir). Bu pencereden içeriye hava girişini sağlamak, doğrudan Kuzey Denizi'nden ziyarete gelmişe benzeyen hava akımlarını davet etmek anlamına gelir. Pencereyi açmak tehlikeli bir beden eğitimi hareketi olabilir; kapatmaksa, habersiz birinin fiziksel bütünlüğüne karşı suikast sayılabilir, bu nedenle konunun uzmanı sürekli olarak uyarılarda bulunur. Olduğu gibi bırakmak da, manzarayı bir hücreden seyretmeye mahkûm olmak demektir. Arka planda görünen manzaram da bu mahkûmiyetin yardımına koşar: Kendimi, *Kurşunlar*'da müebbete hüküm giymiş Casanova gibi hissetmişimdir hep.[1]

Bu pencerenin karşısında, pis görünümlü, aslında zamanın etkisiyle pis görünen, çıplak tuğlalardan örülmüş sağlam bir duvar bulunur. Doré'nin her dem kasvetli Londra'sını anımsatır bu tuğlalar (belki de gravürler siyah-

[1] Yazar, ünlü İtalyan serüvencinin Fransızca kaleme aldığı kitabına gönderme yapıyor: *Histoire de ma fuite des prisons de Venise qu'on apelle Les Plombs* (Kurşun Adı Verilen Venedik Zindanlarından Kaçışımın Öyküsü). (Ç.N.)

beyaz olduğu içindir). Bu ilk duvarın ilerisinde altı adet baş döndürücü kemer uzanır. Taşıyıcı kemerlerin altındakiler, Tudor kemer mi, basık kemer mi, yoksa ojival kemer mi bilmiyorum (not: Oscar Tusquet'ye sorulacak). Böyle muhteşem bir dizge, bir katedral veya etkileyici boyutlarda başka binaları düşündürür: Örneğin bir müzeyi. Ancak şu anda sözü edilenin bunlarla ilgisi yoktur. Burada taşıyıcı kemerler, ancak dört katlı bir binayı ve müştemilatını taşır; ortada –eski estetlerden Theodor W. Adorno'nun sadece süs olarak niteleyeceği– İngiliz Neogotik mimarisinin sarmal süslemelerine benzer bir durum söz konusudur, ya da köşeyi dönünce karşımıza çıkan şu bilim katedrali Doğa Tarihi Müzesi'nin süslemelerine. Tuğla kemerler, ağır bir hezeyan gibi art arda gelirler, *Carceri*'lerinde[1] Pirenesi'nin afyonlu halüsinasyonları gibi art arda... Arka planda yalnızca bir sarmal merdiven vardır (burada dolantı diyorlar, herhalde arkadan dolanıp vurmak anlamına geliyor, demirden sarmal bir hain), merdivenin kıvrımları ve sarmal süsleri dosdoğru hiçliğe çıkar. Birbirini izleyen kemerler gündelik bir görüntüdür: Bir yanlarından öte yanlarına bakmak, tarihsel bir baş dönmesi yaratır. Ben (veya birileri) oturduğu(m) yerde birazcık doğrulacak olursa(m), dipte, her zaman kapalı duran siyah, yüksek demir kapıyı görebilir(im). Kapının ardında ne olabilir ki? En iyisi hiç bilmemek, çünkü en kötüsü öte tarafında ben varım.

Sağ tarafta –kirli veya eski duvarın üstünde, zaman değil insanoğlu, yani şu vergi vermeyi kabul etmeyen İngiliz tarafından– iptal edilmiş pencereleri olan kapısız bir bina bulunur. Hep kapalı duran öbür pencereler ise, kimseyi görmeye izin vermezler; görecek kimse de yoktur zaten. Küçük bir banyoya ait olması gereken küçük bir pencerenin çatlaksız, buzlu bir camı vardır; kışın, Noel'e yakın, hoş bir görsel tekrar oyunu oluşturur: buz buz üstüne. Menekşe rengine dönen mevsimde (güz) pencereyi

[1] (İt.) Hapishaneler. (Ç.N.)

anakronik bir görünüme büründüren kalın yivler –belki de bir yansı– seçilir: Apansız *art déco* oluverir pencere. Baharda, kerpiç duvarların, tuğla duvarların, boz renkli tuğlaların arasını yeşil bir yosun tutar.

Yukarıda, arka avlunun dört kat üstünde, bir başka tuğla duvar yükselir; düz duvar bacalara kadar baş döndüren neşeli bir diyagonal gibi çıkar. Daha ötede yalnızca gökyüzü vardır – bulutlar yoksa eğer. Öbeklenmiş bacalar ne de kibirli dizilidir tepede. Hiçbir zaman duman çıkmaz bu bacalardan; ama bu toprak kaplar bir nevi süs olsun diye konmamışlardır kuşkusuz. Yazın, ancak yazın, yan caddeye bakması gereken öteki duvarın gölgesi, diyagonal duvarın kenarına boylu boyunca bir çizgi düşürür; gölgeyle ışığı ayırarak. O zaman duvar, gölge, onu sınırlayan ışıktan bıçak en yüce mimar tarafından, görünmez sonsuz bir gönyeyle çizilmiş eğik bir ufuk izlenimi bırakır. Ama bu çizim Tanrı'nın değil, oyunun kuralıdır.

(1991)

2.

Eppur si muove?[1]

JELİBONDAN YAPILMIŞ BİR BABİL KULESİ GİBİ DÜŞÜNÜLEN LONDRA ÜSTÜNE

> Bana Londra neden sallanıyor diye sorduklarında, ateşli bir kuramcı havalarında saçmalamaya başlarım. Bu da pek aydınlatıcı olmaz.
>
> BARRY FANTONI

> Size Mick Jagger'la tanışmanız veya Jean Shrimpton'la frog dansı yapmanız ya da Mary Quant veya John Michael'ın İspanyol paça pantolonu için ölçünüzü alması konusunda söz veremeyiz. Size ancak yol gösterebilir ve bunların neyin temsilcisi olduklarını söyleyebiliriz.
>
> KARL DALLAS

Dallas ve Fantoni: Pek hoşuma gider Gilbert ve Sullivan'ın karakterlerine benzeyen bu düetin, *duetto*'nun adlarının söylenişi. *Dallas, Swinging London: A Guide to Where the Action is*[2] isimli –elbette böyle bir adı olacaktı– bir kitapçığın, bir rehberin editörü, Fantoni ise çizeridir.

[1] (Lat.) Yine de dönüyor mu? (Ç.N.)

[2] (İng.) Sallanan Londra, *Sizi Devinime Götürecek Rehber*, anlamına geliyor. *Swinging London*, altmışlı yıllarda *Time* dergisinin Londra'ya taktığı ad. O yıllarda çok yaygınlaşmış ve benimsenmiş. (Ç.N.)

Bu rehber (yalnızca yol göstermiyor, aynı zamanda hareketin kaynağı da) ilk kez 1967'de yayınlandı, 1968'de gözden geçirildi ve başka kimseye değil, Marshall McLuhan'a ithaf edildi.

Wow; tersten okunduğunda da *wow*, aynadan okunduğunda da.

Ve en sonunda N.Y., İthakalı Penelope'nin (Tree) ayağını kaydırdığı Twiggy'yi (modanın Victor Frankenstein'ı olan Justin de Villeneuve tarafından imal edilen hilkat garibesi; pek de zarif) yaratmamış olan Celia'yı (Hammond) yaratan Jean'ı (Shrimpton) yaratan David (Bailey).

Sonuç olarak da, Londra'ya mikrop bulaştıran binlerce *shop*, butik ve dükkân açan Mary Quant'ı yaratan Courreges. Ama Mary ve David (Sallanan Londra'da kimse soyadıyla çağrılmaz, tıpkı İncil'de, Komünist Parti'de ve Hollywood'da olduğu gibi) Shrimp'i (ya da Madridlilerin deyişiyle –ki doğrusu da bu– karides [karides = deniz tekesi = bacak) ve gündelik yaşayışın mikro-felsefesi olarak mini eteği icat etmişlerse, Penelope Tree de eteğiyle o günü geçmişe süpürdü ve şimdi de o bayağı görüntüsünü, tuhaf tavrını ve ilginç adını S 11 n n Lndr'nın her yerinde gezdiriyor. Bayan Tree modern ve sağlıklı genç kız imgesini molozla doldurup kırpıntıya döndürdü ama aynı zamanda Twiggy'nin rengi kaçmış hermafrodit zarafetini de reddetti ve Bayan Vampir'in negatifine benzedi – güneş veya kozmetikten neredeyse kararmış bir cilt, gözaltında beyaz halkalar ve kül rengi saçlar. Madalyona bir arka yüz daha: Her kim bin katlı pop Çingene iç eteklerinin altından ayak bileklerini görmeyi başarırsa, Chelsea'nin açık kalmış son diskoteğinde, Club dell'Aretusa'da *frog* değil *rock* dansı yapan, *micro-dress*'li (hatta *nodress* –giysisiz–) *starlet*'ı, şu genç yıldız adayını izleyen meraklı, münasebetsiz turistin hayranlığı bile onun elde edeceklerinin yanında solda sıfır kalır. Rock mı dedim, *rock'n'roll?* Evet, Skslksnksn Lksndrks'da, Sellenen Lendre'de, Sallanan Londra'da ayın sansasyonu –ayın mı, *ayın!* – ne Beatles'ın son plağıydı, ne öteki Rolling Stone'un uyuşturucudan

hapse girmesi, ne de Maharishi Mahesh Yogi'nin dirilmesi, ölmesi ve çarmıha gerilmesiydi; yalnız ve yalnız, Bili Haley'nin bir *comic book*'tan (çizgi roman) fırlamış çıkık çenesi, alnına düşen perçemi, seksofonu ve yeni bestesi, *Comets*'iyle birlikte peygamber edasıyla sahneye çıktılar.

One, two, three!
Rock
Around
The clock

(Kaçankaçin çiçankaçan I'm gonnao rock – around – the clock –tonite! Ça-çan ça-çan ça-çan-kaçaçankaçaçankaçaçankaça– çançan.)

Wow! Aman da ne hoş bir nida.

Bu arada, Mary Quant'ın karargâhında bir heyecan dalgasıdır gidiyordu. "Duydunuz mu, Beatles bir *mağaza* açmış." Butiğinin kapısına otur ve rakibinin çürük yumurtaya, günü geçmiş gazetelere, kokmaya yüz tutan cesetlere dönmüş modellerinin geçit törenini seyret. Penelope Tree örneğinde olduğu gibi, bayağılık bazen prim yapıyor.

Artık The Fool –boleronun Seneca'sı Lucho Gatica olsa öyle derdi– "başka çılgınlık denizlerine yelken açmaya" gittiğine göre, onu tanıdığımı söyleyebilirim. (*I knew him well, my dear Horace* –Onu iyi tanırdım sevgili Horace–. Horatius da şöyle yanıtlayabilir: *Impavidum feriaent ruinae.*[1]) Henüz ortada grup filan olmadığı zamanlardan, The Fool grubuna hayat veren Simon'ı tanımıştım. Simon'ın adı o zamanlar Felemenkçe Sâimon diye telaffuz ediliyordu, Simon olarak değil – Simon Posthuma, yaklaşık olarak Simon Post-human. O sıralar Hollanda'nın Amsterdam kentinden gelmiş, bir avuç pazar Çingenesinden kurulu küçük bir kabileden başka bir şey değillerdi, Provo-

[1] "Onu çok iyi tanırdım, sevgili Horatius." *Impavidum Feriaent ruinae:* "Yıkıntılar yürekli kişiyi (boş yere) hedef alacaklar." (Ç.N.)

ların[1] arasından çıkmışlardı. Beyaz bisikletleri bile yoktu, Westbourne Terrace'da bir viranede yaşarlardı (*Impavidum et caetera*[2]) dışarıdan bakıldığında tipik bir İngiliz kenar mahalle eviydi, buralar bir zamanlar güzel yerlerdi; içerisi, yani Simon ve Marijke'nin apartman dairesi (The Fool, ya da eski adıyla Simon ve Marijke'nin Marijke'sinin neredeyse *marakas* gibi Maraika diye söyleniyor olması da rastlantısal değildi); Mağribi dükkânı, kır dairesi (kır evi değil), pazaryeri gibiydi; zanaatçılar evreninin her köşesinden canlı canlı getirilmiş çeşit çeşit dekoratif türle dolu bir hayvanat bahçesini andırırdı: İran halıları, *mantra* işaretleri, *tabla*'lar ve *sitar*'lar, yanı başlarında tefler, *gobiyantra* çıngıraklarının yanında *tarogato*'lar, bir yandan da *celabi*'ler ve kaftanlar kuşanıp başlarına puantiye mendiller bağlayan ve *tantra* desenleriyle bezenmiş *Cuban heels*, Küba topuklu çizmeler giyen ev sahipleri. *Wow*!!!

(Karım, Marijke'ye, şu sözde Arap kılığını, boynunda asılı Davud'un meşhur yıldızıyla nasıl bağdaştırdığını sormuştu. Birkaç blok ötede ve birkaç on yıl önce Baker Street'in bir başka ünlü sahibi, benim sevgili Watson'ımı "basit" sözcüğüyle küçümserken nasıl bir tavır takındıysa, öyle bir tavırla cevapladı Marijke: "Bizler [bir müritler topluluğunu kucaklar gibi] giysisinin sınırları ve ırkları olmaması gerektiğine inanırız, giysi herkesin konuştuğu ortak bir dil olmalıdır." Bu terzi Esperantosunun, giyim volapüğünün nasıl olup da Londra'nın son ortak diline dönüştüğü konusuna gelince; bu konuya, The Fool'un Baker Street'e nasıl geldiği anlatılırken değinilecek.)

Her yanı şilteler ve divanlarla dolu olan ev, bütün hippi evlerinde olduğu gibi şu çifte kavrulmuş yapışkan Doğu kokusuyla kaplıydı ki, bu koku gizemin kokusudur: *Agarbatti* ve *ganja*.

[1] Merkezi Amsterdam'da bulunan bir gençlik hareketine verilen ad. Sekste serbestliği, anarşizmi ve barışseverliği savunuyorlardı. (Ç.N.)
[2] (Lat.) Yürekli kişi vs. (Ç.N.)

AGARBATTI DE L'INDE[1]
Ces bàtons d'encens se fabriquent à
partir de differentes herbes, résines
et essences de l'ambre, de la rose, de
muse, ete, et par consequent Us ont
une valeur inestimable en ce qui concerne
la purification et imprégnation
de l'atmosphère dans les chambres
de malades, les mosquées, les temples,
les hôpitaux, les grandes salles
et dans les autres lieux superpeuplés.
MODE D'EMPLOY: Allumez le
gros bout, éteindrez la flamme en la
laissant brûler şans flamme.
PANDIT BANASSE, IMPORTATEUR DE L'INDE

Ya *ganja*?

... it is either smoked or eaten and[2]
is known as bbang, charas or ghanga
in India, as basbish in Egypt and
Asia Minor, as kef in nortbern Africa
and as marijuana in the Western
hemisphere.

Encyclopaedia Britannica

Simon ve Marijke ve Josje (Japonca Yoşi der gibi telaffuz edin) kapısına asla anahtar sokulmayan, çünkü kilidi olmayan bu evde yaşarlardı; Londra'da tanıdıkları az

[1] HİNDİSTAN AGARBATTİSİ
Bu tütsü çubukları çeşitli otlardan, / reçinelerden ve amber, gül vs. kokularından / yapılır ve dolayısıyla hasta odalarında, / camilerde, tapınaklarda, hastanelerde, / büyük salonlarda ve kalabalık daha / başka yerlerde havanın temizlenmesi / ve güzel kokması bakımından tahmin / edilemeyecek kadar büyük değere sahiptirler. / KULLANMA ŞEKLİ: Kaim ucunu yakın, / alevi söndürün ve alevsiz yanmaya bırakın. / HİNDİSTAN'DAN İTHAL EDEN PANDIT BANASSE. (Ç.N.)

[2] ... ya içilir ya da yenir ve Hindistan'da / kenevir, haşhaş veya ganja; / Mısır ve / Anadolu'da esrar, / Kuzey Afrika'da kif ve / Batı yarıkürede marihuana diye bilinir. / *Ana Britannica*. (Ç.N.)

sayıda insanı davet eder, tütün ve ot içip *huka*'yı *mate* kabı gibi elden ele dolaştırırlar, sonra da makrobiyotik yemekler sunarlardı (yabani pirinç, bitkisel beyin, yağsız bakla, çiğ lahana, bamya, sivri biber, soya fasulyesi ve belki biraz da haşlanmış yumurta veya yoğurt ya da ekşi kaymak ikram ederlerdi; ne av eti ne kırmızı et ne de balık olurdu); Seylan çayıyla çubuk bir tur daha attıktan sonra, en fazla yedi notanın bitmez tükenmez gamlarında müzik yaparlardı, yedi notayla Simon kimileyin bir *jati* söyler veya *shabnai*'sinin *raga*'sını tamamlamayı başaramadan kısa bir *gamaka* geçerdi, bu arada Josje ve Marijke de arkada zilli teflerle sıklıkla aynı telden ona eşlik ederlerdi. Daha sonra duvarların birine, kandil ışığında, hareketli lekeler yansıtılırdı; akışkan geometrileri kimileyin çatlakların değişmez simetrisizliğine karışırdı kolayca.

Görüntü bu kaygan *rorschach*'lardan[1] birinin üstünde FADE OUT/FADE IN yapıyor. Bir yıl sonra *Sunday Times*'ın "Yeni Toplum" dediği Underground'a ayrılmış özel sayısında şu satırları okuduk:

> George Harrison'ın Surrey'deki evinin önünden geçin, gözleriniz evin bacasına takılacak; bacanın her tarafı, cansız bir bitki örtüsünün orasına burasına serpiştirilmiş figürlerle bezeli canlı sahnelerle zengin bir şekilde süslenmiş. Aynı flora ve fauna, John Lennon'ın piyanosuyla, The Cream grubunun gitarlarının ve davullarının üstünde de yetişiyor. Aynı biçem, Hollies ve Incredible String Band'in yeni LP'sinin düşsel çağrışımlı kapaklarında da göze çarpıyor. Biri Procol Harum'un kırmızı sahne giysilerini nereden aldığını ya da Marianne Faithfull'un, havaalanının gümrük salonunda koşuştururken ne giydiğini soracak olursa, bütün bu renk cümbüşünün kaynağı birdir: The Fool.

İki *fade* (solgunluk) arasındaki mutlak karanlıkta,

[1] Rorschach, Hermann (Zürih 1884-Herisau 1922): İsviçreli akıl ve sinir hastalıkları hekimi. Rorschach testi: Kişilik testi. Bazıları siyah, bazıları renkli mürekkep lekelerinin meydana getirdiği rasgele şekillerin yorumlanmasına dayanır. (Ç.N.)

adı sanı bilinmeyen göçmenlerden Simon ve Marijke, Beatles, Rolling Stones ve belki Procol Harrum hariç, tüm pop gruplarından daha ünlü olmuştu. Gittikleri her yerde fanatik bir güruh tarafından izleniyorlardı; ya da peşlerine öfkeden kudurmuş gözler düşüyordu diyelim. Bu güruh onlar gibi, gökkuşağı renkli kılıklar geçiriyordu sırtına, evde sokakta, gece gündüz, yaz kış, yoklukta ve varlıkta! Şu her yerde hazır bulunan tanığın filminde kostümleri dikmek, dekorları boyamak, filmde oynamaktan (ve müziğini yapmaktan) başka, (her yerde mi? Evet, sonra Josje ile İngiliz Barry Finch birleşip beraber The Fool'a katılınca grup dörtlenmiş oldu –*under ground*'uz ya, kimse evlenmiyor–, The Fool o gün bu gündür her yerde karşımıza çıkmaya başladı. İngilizlerin ithal malı ilahları gibiydiler, her şeyin merkezindeydiler, yani Olympos'ta: Beatleland'de!) Marijke'nin çizdiği ve Simon'ın boyadığı (ya da tersi) posterleri satmaktan başka, dikişinden üsluplarına giysilerinin her yerde taklit edilmeye başlamasından başka, The Fool bir de Londra'nın en yeni, etkileyici, zengin, neşeli, dikkat çeken, evrensel ve sevgi dolu (*love is all you need*[1]) butiğini açtı; başka bir deyişle pop dünyasının güneşi. Tıpkı Cebelitarık'ın betonla pekiştirilmesi gibi, mağaza, halk tarafından The Beatles denen ama Royal City of Westminster ve London City kayıtlarına ticari nedenlerle The Apple Company olarak geçmiş olan ezgi ve karizma fabrikasından yalnız finans sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda manevi destek de görüyordu. Modanın dik üçgenini oluşturmak üzere (Soho'daki Carnaby Street, John Michael tarafından başlatılan ilerleyişin öncü koluydu; King's Road ise, Mary Quant tarafından Chelsea'nin merkezinde tutulan suyun öteki başıydı) hüzünlü nağmeler (keman nağmeleri) ve uyuşturucunun iç aydınlanmasına ermiş bir başka kılık fanatiğinin üne ulaştırdığı sokağı seçtiler kendilerine: Baker Street. Artık sokağın Kuraldışıları, yalnız Sherlock sonrası kültünde değil, Simon'ın

[1] Beatles'ın bir şarkısı. Anlamı "tek ihtiyacın aşk". (Ç.N.)

–post-Holmes, *Posthuma*– kültürel geleceğinde de yaşayacaklardı.

Bu terziler üçgeninin dik kenarlarının iflasın eşiğine gelmesi de şöyle oldu: Baker Street, King's Road'a rakip oldu, tıpkı daha önce King's Road'un Carnaby Street'e rakip olduğu gibi, Simon ile Marijke, Josje ile Barry dörtlüsünün mağazası gözden düştü ve o destansı *underground* günlerinde olsa felaket gibi görecekleri bir semte taşındılar.

> Dörtlü, yani The Fool, Montagu Square'de, altı köşeli sarı yıldızlarla bezenmiş gece mavisi güzel kapının ardında birlikte yaşıyor, birlikte çalışıyor.

(Montagu Square, Anthony Trollope'un yaşadığı evden pek uzak sayılmaz. Burası, Hyde Park'ın kibar tarafına çok yakındır.)

> The Fool (bu adı tarot kartlarındaki soytarıdan alıyorlar), bir yıl önce Hollanda'dan Kuzey Afrika yoluyla İngiltere'ye gelişinden bu yana, giyinme, boyanma ve düşünme tarzının, pop sahnesinde ne kadar etkili olduğunu gördü.

(Biyografi yazarının bilgisizliği, biyografisi yazılan kişinin bilgeliğini olanca şeffaflığıyla ortaya serer. Simon herhalde tarota gönderme yapmıştı, ama eğer söyleşi yapanla dalga geçmediyse –saray cücesinin kralı alaya alması filan gibi bir şey yapmaya çalışmıyorduysa– gerçek bir aptalın alçakgönüllülüğüyle davranıyor demekti, belki de eski zamanlarda bilgelerle aptalların başına gelenleri anımsıyordu; galiba Fransız sarayının son soytarısı L'Angely'nin başına gelenlerin farkındaydı, ironi okları, XIV. Louis'nin öfkesinden kurtulamamış, adam saraydan "küstahlığı" yüzünden kovulmuştu. Bu da başka bir hikâye.)

> Yeni yıl için özel hazırlanan giysi ve resimleri tüm dünyada satışa sunulacak.

(Simon ne yaptığını biliyordu, bu da mağazanın açı-

lışından belliydi, açılış tam bir XV. yüzyıl *feasts of fools*, yani soytarılar bayramı olmuştu; o yüzyılda, asırlık aptal derneklerinin üyeleri ünlü *sotie*'ler[1] düzenler, bu gösteriler sonunda gerçek anlamda satirik *strip-tease* gösterilerine dönüşürdü; katılımcılar, bilgelik göstergesi togalarından soyununca, alttan soytarının rengârenk kılığı ortaya çıkardı.)

The Apple Shop'un geçen aralıktaki açılış kokteyli (içkiler: elma suyu, portakal suyu ve çay) bir zirve oldu; Pop Londra'nın sarkacı (hadi itiraf edelim, bir de *underground*'unki) salınımının uç noktasına ulaştı. The Fool'un *psicadelico*[2] tarzda süslenmiş Bentley'sinden Beatles'ın dörtle çarpılmış Rolls'una, hüzünlü taksilerden rengârenk arabalara kadar her türden araç, her sınıftan insanı Baker Street 94 numaraya taşıdı; cadde, Eski Havana'da keşiş köşesi adı verilen yere dönmüştü – gölgeli kaldırımın en serin yeri anlamına gelir.

Soluk renkli sahiplerinin üstündeki dekolteler zatürreeye çağrı çıkarırken, görkemli *racoon*, kırmızı erkek Kanada tilkisi veya dişi Çin tilkisi (derilerin cinsiyetini nasıl belirlediklerini bana sormayın) ve epeyce *mink* ve *genet* kürkler, yöresel bit pazarlarından –Portobello Road'daki– bir-iki sterline alınmıştı. Bu kürkler, insanı kaşındıran yıllanmış kadifelere sürtünüyordu. Mağaza, ertesi günden başlayarak sergilenecek elbiselere hâkim olan maroken rengine bürünmüştü. İndirimli satışlara rastlayan dönemlerde azami elli müşteri için düşünülmüş küçük sergi mekânı ve bodrum katı o gece, şık ve züppe Londra'nın *underground* ve pop dünyasıyla randevulaştığı o sosyal kavşakta üç yüzden fazla kişiyi ağırladı – karakteri mi demeliydim yoksa?

---

[1] XV. ve XVI. yüzyılda Fransa'da çok yaygın olan kısa, yergili oyun. Bu oyunda bir grup sot (soytarı) günün olay ve kişileriyle ilgili şakalar yapardı. XVI. yüzyılda yasaklandı. (Ç.N.)

[2] Doktor Leary'nin popülerleştirdiği bu terimi bırakın çevirmeyi, hecelemeyi bile kimse doğru dürüst bilmediğinden, *psychedelic* (uyuşturucu) sözcüğünün İspanyolca'da *psicadelico* şeklinde yazılmasını öneriyorum. Böylece *sicaliptico* (müstehcen) sözcüğüyle kurulan yakınlık da hoşuma gidiyor. (Yazarın Notu)

Bana kalsa Apple'ın sağında solunda aykırı tiplere, o şölenin muhalif *genii locii*'sine,[1] cisimleşmiş ruhlara, kimileyin zararlı olabilen yararlı ocak tanrılarına[2] rastlayabilmek hoşuma giderdi. İspritizmacıların yardımıyla, akşam yemeği saatine doğru yapılan çay ikramına karşı çıkacak Henry James'in ruhunu çağırmak hoş olurdu mesela! Kıta anarşisinin temsilcisi o Amerika'yı tutup Tatlı İngiltere'ye getirdiğinizi düşünün bir! Şöyle yakışıklı bir *dandy*'ye övgüler düzen tinsel bir Oscar Wilde'ın keyfini sürmek – bir de Marianne Faithfull olduğunu anladığında yana yakıla yanılışını anlayışını izlemek ne komik olurdu! Alkolün eksikliğini duyup başını olumsuzlama anlamında sallayan, bohemlerin yıkanıp parfümler sürmesinden rahatsız, alkollü Verlaine'i duyumsayın. Son olarak, Scott Fitzgerald, her zamanki gibi lanetli, aceleyle şu nostaljik davetli listesini çiziktirsin mesela:

John, Paul, George ve Ringo
Mick Jagger
Brian Jones
Keith Richard
Cynthia Lennon
Patti Harrison
Marianne Faithfull
Cilla Black
Suki Poitier
The Bee Gees
The Pink Floyd
The Incredible String Band
Nigel Waymouth
Engelbert Humperdinck!
Vidal Sassoon
Arthur Brown
Jean Shrimpton

[1] (Lat.) Kutsal yerlerin bekçileri, o yerleri koruyan ruhlar. (Ç.N.)
[2] Kuzey mitolojisinde evlerdeki ocaklarda yaşayan ve ev halkını koruyan, kimi zaman da muziplikler yapan cinler. (Y.N.)

Pauline Forham
Alan Freeman
Barry Miles
John Hopkins
Judi
Simon Dee
Mary Quant
Victor Spinetti
Richard Lester
Edina Ronay
Joe Massot
Twiggy ve Justin
Richard Neville
Lain Quarrier
Henrietta Guinness
Ben Carruthers
Vic Singh
Tony Hall
Brian Walsh
Jimi Hendrix
The Procol Harum
Michael Cooper
Roe Dominguez
Gala Mitchell
John Pearse
Genevieve Waite
Vivian Ventura
Mark Warman
Denny Cordell
Mim Scala
Claire Gundry-White
Pek saygıdeğer Sir William Piggot-Brown
Michael Pearson
ve
Miriam Gómez ve isyancı ordu.

(Orada olmayanlar kim bilir ne kadar kıskanmışlar-

dır bizi. Biz Apple'da tüm tabuları yıkarken, her şeyi kaçırdılar, ne yazık!)

Punch dergisinin eski *cartoon*'larından birinde, iki Saksonyalı rençper bir şatonun yakınında gevezelik etmektedirler. Biri yüzünde bilgiç bir ifade, sırıtarak ötekine şöyle der: "Biliyor musun, bugün ortaçağ sona eriyor." Mizahın gücü, durumun güncelliği karşısında anıştırdıklarının ölçüsüz büyüklüğünden geliyor. Rençper gelip pazar günü kızın evlenecek dese, öteki yine aynı şekilde sırıtırdı. Ötekisi hayatı boyunca toprak sürmeye devam edecek gibidir; şato sapasağlam ayakta duruyordur o anda; gene de herkes bir felakete, en azından tarihî bir krize tanıklık etmektedir. Rençperin iletisi kehanet türünden bir bilgi içermese de –çünkü bugün bildiri dediğimiz türden basit bir haberdir bu– çizilen resim, gemiyle dünyanın çevresini dolaşırken günlüğüne şu sözleri yazan Mark Twain'in açıklamasından pek de farklı sayılmaz: "Bugün Ekvator çizgisini geçtik. Mary fotoğraf çekti."

Ama hem izleyicilere, hem kahramanlara abes görünen müthiş bir tarihsel sonucun doğduğu durumlar da yok değildir. Hiçbir şey *The Procurator of Jerusalem* [Kudüs Vekili] ihtiyar Pontius Pilatus'a, filmde İsa'yı tanıyıp tanımadığı sorulduğunda, ihtiyarın verdiği yanıttan daha açıklayıcı olamaz: "Nasıralı İsa mı? Hayır, bu isimde birini tanımıyorum."

Hiç kimse, bizler ve listede adı geçenler, hiçbirimiz o aralık akşamı bir altın çağın sonlandığının farkında değildik. O an bir bayram havası içindeydik, gözlerimiz kamaşmıştı, "şendik, başarıyla ölümsüzleşen mutlu sonun o düzmece büyüsüyle sarmalanmıştık". Orada, fethedilmiş Baker Street'te, kimse bu görkemin bir eğik düzlem olduğundan, Atreusoğulları'nın evine dönmesi için önüne serdikleri kırmızı halıyı kabul eden Agamemnon'a benzediğimizden, davetin aslında, sokağın tanrılarına bir meydan okuma olduğundan kuşkulanmıyordu.

Zirvenin en ucundaydık, o andan başlayarak her şeyin çökeceğini göremiyorduk.

O altın çağın sonunun ne zaman başladığı kesin olarak bilinmiyor. Neyin yolunda gitmediği de. Evet, bir şeylerin esprisini yavaş yavaş yitirdiği biliniyor. Kehanetlerden, göstergelerden, hatta duman işaretlerinden fazlası var. Kanıtlar, olaylar, tarihsel kilometre taşları... Tragedyanın olmazsa olmazlarından biri olan zirveden düşüş emareleri... Söylentiler... Ama en iyisi olaylara başvurmak. İlk kanıt savcıdan geldi:

> Pop gürültüsüne, hatta popçuların kendini beğenmişliğine katlanabilirim. Pop gün boyu süren bir gürültü haline geldi; böylece sessizliğin bir biçimi oldu. Katlanamayacağım şey, aydınların deli saçması konuşmaları – *The Times*'da Beatles'ın sanatı üzerine yazılmış ciddi bir makale, Kenneth Tynan'ın, Beatles'ın yeni LP'sinin yılın sanat olayı olduğuna dair söyledikleri, Marshall McLuhan'ın entelektüel bir sohbette "Beatles üyeleri, yeni duyusal seziş biçimleriyle, bize etkileyici ve ikna edici görünüyorlar," şeklindeki açıklaması. Tanrı aşkına! Beatles, saç, dolar ve dört kraliyet nişanından başka bir şey değil... (Dünyayı gürültülü bir cehenneme çeviren dört tip.) Dakikada 45 dönüş... Davul zarlarını dövüp duran bir Ringo, gırtlağını yırtarcasına cırlayan bir Cilla Black, boğazına değin Procol Harum'a batmış yarım dairesel kanallar, östaki borusunu taş misali tıkayan bir Stones. Elektronik bitler!

Bu söylev, büyük otoriterler arasında –yani *Punch* sütunlarında– dönen tartışmaların bir bölümünü oluşturuyor, inanın bana. Ama yazının altındaki imza (*de mortuis* mu desek? Yani ölüler hakkında...) Anthony Burgess'e ait, yaşayan İngiliz yazarların en önemlilerinden Burgess'e. O, yerleşmiş gelenekleri hiçe sayan biri, bir putkırıcı, orası kuşku götürmez, üstelik de başarısız bir besteci. Dahası da var: Kırklı yıllarda bir pop müzik grubuna katıldığını kendisi itiraf ediyor. Ama aynı zamanda demagojiye karşı şerbetli, dürüst bir yazar. *Re Joyce*'da kekeme bir Homeros gibi ortaya çıkan Joyce'un yaratıcısı Burgess, *Inside Enderby*'nin işe yaramaz ve parlak yazarı Burgess,

üretken Burgess, yazısını şu hükümle bitiriyor:

> Hem de aynı zamanda kimsenin umurunda değiller... Şu anda oldukları kişi olmakla yeterince cezalandırılıyorlar aslında.
>
> (*Punch*, 20 Eylül 1967)

Bu taşlama ilk taştı, hatta sanki bir mezar yazıtıydı. Brian Epstein'ın ani ölümüyle –grubun kâşifi, motoru, yaratıcısı– Beatles gözle görülür bir inişe geçti. Bilindiği gibi SL –dakikada 45 dönüş hızıyla– bu uzun saçlı dört köşeli yıldızın çevresinde eliptik bir yörüngede dönmekteydi.

> Brian olmasaydı, asla buralara gelemezdik.
> (Paul McCartney'le yapılan bir söyleşiden)

1967, Beatles için hem şanslı, hem de şanssız bir yıl oldu. Daha önce hiç bu denli ünlü, varsıl ve kudretli olmamışlardı. Yıl sonuna doğru, Epstein'm grubu kurmasından yalnızca beş yıl sonra, on *long-playings*, on üç *extended-playings*, yirmi kırkbeşlik kaydetmişler ve 210 milyon kırkbeşlik satmışlardı. Bu beş yıllık dönemde, Bing Crosby, Frank Sinatra ve Nat King Cole gibi eski tüfekleri geçmişlerdi; Beatles'ı kıl payı geçen tek kişi Elvis Presley olmuştu. Bir zamanlar Beatles'ın öykündüğü efsanevi Bob Dylan bile onlar kadar popüler olmamıştı. Beatles'ın gücü yalnız paraya veya ezgilerinin gücüne bağlı değildi; onlar farklı kültürlerin simgeleriyle boy ölçüştüler (örneğin, bugün Timbuktu'da John Bull adı sanı duyulmamış biriyken, John Lennon bir ses tanrısıdır); grup İngiliz tahtının vekili oldu (Eski İmparatorluk'un birçok yerinde Beatles, tahtı II. Elizabeth ile paylaşmaktadır) ve İngiltere tarihinde tekrar tekrar ortaya çıkan İngiliz ırkının söylencelerinden Sakson *arbiter elegantiarum*'un[1] bir tezahürü oldu: *Dandy*'ye adını veren folklorik figür İskoç Andrew ve tarihsel tezahürleri – Sir Walter Raleigh, II.

[1] (Lat.) Tat ya da zevk uzmanı. (Ç.N.)

Charles, Beau Brummel, Oscar Wilde ve kraliyet soyundan iki Edward, VII. Edward ve Windsor dükü gibi. Sonuç olarak, Beatles yalnızca modayı derinden etkilemekle kalmadı, *modus vivendi* ve *operandi*'yi, yani tüm bir yaşama ve işleyiş biçimini de etkiledi. John Lennon, "Biz İsa'dan daha popüleriz," diye açıklama yaptığında, böbürlenmekten çok bir olguyu dile getiriyordu. Ama aynı zamanda tehlikeli bir *hybris* [bir kibir] içindeydi. Bu sözlerin, ölmeden önceki son sözleri, *famous last words* olmasına ramak kalmıştı ve Beatles, plaklarının kakafonik kozasıyla sarmalanmış olsa da, (*faux pas*'dan kısa süre sonra halkın karşısına çıkmayı kesince, karizmatik labirent tasarıları da sona erdi: içine kapandıkları mahremiyetleri; efsanevi, dolayısıyla erişilmez tavırları; bir havaalanında etrafı korumalarla çevrili, anlık görüntülerin ayrıksı halesince kuşatılmış, siyah camlı hızlı bir Morris Cooper; halka mal olmuş, dünya listelerine girmiş bir *videotape* –*Love is all you need,* ne var ki BBC'nin geçit vermez kutsal *sancta sanctorum* stüdyolarından birinde kaydedilmiş– afişinde TÜM biletler satıldı yazan, dışarıda ve içeride yalnızca dört koltuğu dolu bir tiyatro; surları, harem daireleri, kâhyaları olan konaklar) bu açıklama bir hesaplaşmaya davet ediyordu. *Vendetta* –*intikam*– kuşkusuz tam da grup yeniden piyasaya çıktıklarında alındı.

İngiltere'de televizyonun en çok izlendiği saatte (akşam sekiz buçukta), birinci kanalda (BBC 1), Anglosakson yılının en çok evde geçirilen gününde (26 Aralık, *Boxing Day*), son beş yılda pek az kamusal etkinliğin reklamı yapılmıştır. Bir *opera d'essordio*'dan[1] söz ediyorum: "Beatles tarafından yapılan, filme çekilen, oynanan, müziği yaratılan, yönetilen ve gösterilen ilk film." Belki birkaç esin perisi hariç, filme herhangi bir yabancının eli değmemiş. (Ama esin perilerini Pieros'un kızları Pierislerle[2] karıştır-

[1] (İt.) İlk yapıt. (Ç.N.)

[2] Pieros: Yunan mitolojisinde Pieria ülkesine adını veren Makedonya kralı, dokuz Pieris'in babası. Pierisler: Yunan mitolojisinde kültleri, genellikle Pieria'dan çıkmış olan musalara verilen ad. Musalar ile rekabet etmek isteyen Pieros'un kızları, musalar tarafından saksağan biçimine sokulur. (Ç.N.)

mayın sakın; hani şu diğer tanrıçalara meydan okuyup korkunç bir mutasyonla saksağana dönüştürülerek cezalandırılan dokuz kibirli kız: *Wagner ist tot.* Wagner öldü.)

Magical Mystery Tour hemen hemen tümüyle bir felaket oldu; bu hemen hemen'in ardında gizli tek olası özür de –ki yalnız ve yalnız görsel bir felakettir söz konusu olan– zavallı bir savunmadır; çünkü film Beatles'ın müzikal evrenini görselleştirmek iddiasındaydı. Yani, eğretilemenin eğretilemesi. Yani, gereksiz bir tekrar. (Çelişkili değil mi? Yolculuk havasındaki bu büyülü gize, harikuladelik taslayan *sightseeing*[1] *aura*'sıyla yarım düzine şarkı hizmet etme çabasındaydı. Bunlar arasında grubun yaptığı en büyülü baladlardan biri olan *The Fool on the Hill,* gelecek nostaljisinin kusursuz bir yorumu olan *Your Mother Should Know* ve bilge Carroll'ın keyfî, anlam yoksunu, gerçekdışı evrenine[2] denk olan belki de gelmiş geçmiş tek şarkı, *I'm the Walrus* vardı; filmin gerektirdiğinin önüne geçen bir müzikal kusursuzluk: Gözlerinizi kapayıp yüze kadar sayın.) *Boxing* günü Beatles üyeleri Pandora'nın kutusunu açtılar; Kapan Susam Kapan diyen de Bernard Levin oldu. Levin, müthiş tutulan bir akşam gazetesinde köşe yazarıydı, rahip parmağıyla mabutun alnına şu külden haçı yazdı (kazıdı): "Beatles'ın karizması dün gece bitti."

Meanwhile, back in the shop[3] işler gerektiği kadar iyi gitmiyordu – ya da göründüğü kadar diyelim. Başarı, suları bulandırıyordu. Mağaza, o civarda daha önce pek görünmeyen sahte müşteriyi çekti. Potansiyel müşteri elbet gerçeğe dönüşür, ama giysiler, bilenler için özgün bir kaliteyi sergilerken, bu potansiyel alıcı için düş kırıklığı yaratırsa durum değişir. El Dorado'da parıldayan her şey *gang* değildir. Sonuçta, Maharishi'nin bahçesinin kutsallığına hiçbir zaman doğrudan buyur edilmemiş olan The Fool üyeleri ("'Bizim kendi *swam*'imiz var,' dediler çalımla," diye yaz-

[1] (İng.) Gezme, ilginç yerleri ziyaret etme. (Ç.N.)
[2] Yazar, Lewis Carroll'un *Alice Harikalar Diyarında* adlı kitabına gönderme yapıyor. (Ç.N.)
[3] (İng.) Bu arada mağazada. (Ç.N.)

mıştı *Sunday Times),* Beatles'la iyi kötü dostça ayrıldılar ve The Apple Shop'u arka kapıdan terk ettiler. Gidip başka dünyaları Hıristiyanlaştıracaklardı. Simon denen Sâimon adlı Simon'da, her zaman için peygambervari bir şeyler vardı nihayetinde. Bir gün onu Felemenkçe, Liverpool ağzı ve *jive* argosu karışık tuhaf İngilizcesiyle, *Cinayeti Gördüm*'ün sanat yönetmeni Assheton Gorton'la, Simon ve Marijke'nin büyütülmüş bir resminin yapılacağı duvarla ilgili hararetli, ateşli bir tartışma yaparken duymuştum. Olay *Wonderwall*'un setinde olmuştu ve Simon, olağanüstü elinin büyütülünce ihanete uğrayacağından korkuyordu. Sendikal nedenlerden dolayı duvar resmini kendisi yapamazdı; sayfadan levhaya aktarımı da ölçekli büyütme yoluyla yapmak gerekiyordu. Konuşması gereken kişi şu İngilizce'de *scenic artist* dedikleri kişiydi – Simon'un telaffuzuyla bu sözler, sahne dekoru ressamından çok, sinik artist gibi çıkıyordu. "Sinikartistle konuşucam, *man,*" dedi Simon. "Benimle konuşunca, resmi yapanın ben olmadığımı, sadece elimin çizildiğini, çizenlerinse şu etrafımdakiler (her yönü imleyerek) olduğunu anlayacak." Bu grafik ruhanilik Simon'ı bir misyoner yaptı: Amsterdam, Cezayir, Londra, şimdi de New York. Görüldüğü gibi Marijke her zaman bir moda kateşisti olmuştu, Josje'yle Barry ise kendilerini grubun *maelstrom*'u[1] olan maestroya bıraktılar, sürüklenip gidiyorlar. Bu günlerde hepsi *psicadelico* Bentley'ye atlayıp Amerika'ya doğru yola çıkıyorlar. (Şaşkınlığınızı azaltmak için şunu da ekleyebilirim: The Fool gibi Bentley de, South Hampton'da Cunard Line'ın bir gemisine bindi.)

Bu da nesi? Vaat edilen zirveden iniş mi? Buharlı geminin, içinden plastik gökkuşağı geçen göğe yükseldiği bir *happy ending* mi –mutlu son–? Hayır, tam tersi. Ama daha önce, müzikal bir parantez açalım.

(Sallanan Londra, sallananlondra, sallananlon, sallana, s'llanan, sal nan.)

Bununla birlikte, *Magical Mystery Tour* fiyaskosun-

[1] Norveç'in batı kıyısına yakın ünlü girdap. (Ç.N.)

dan fazlası da söz konusuydu. 1966 yılında, Beatles üyelerinin icat edilemeyeceği, ancak laboratuvarda çoğaltılabilecekleri kanıtlandı (örnek: The Monkees); 1967'de ise bir şarkının bestelenmesinde usulden olup da bir şarkıcının, hele de popüler bir şarkıcının üretiminde bugün bile ilginç sayılacak bir olay yaşandı. Bu yenilikçi süreç aslında bir altüst oluştu: Önce söz, sonra müzik.

Gerry Dorsey Hindistan'da doğmuş, vasat bir İngiliz şarkıcıydı, İngiltere'nin erkek kulüplerinde *tours* yapardı; artık ne turu söylemeyeyim şimdi. Menajeri rastlantı eseri *Hansel ve Gretel* operasının uvertürünü dinleyene ve eliyle alnına vurup şöyle bağırana değin: *That's it!* (İşte bu!) Genç ve vasat Dorsey gelecekte kendini operaya mı adayacaktı? Vasat ve yakışıklı Dorsey, şarkıcılıktan mı vazgeçecekti? Yakışıklı ve vasat Dorsey (Dorsey kardeşlerle bir hısımlığı yok) güzel opera parçaları uğruna, söylediği çirkin parçaları mı terk edecekti? Hiçbiri. Menajeri Gordon Mills'in yaptığı, adamın adını değiştirmek oldu ve Gerry, Engelbert Humperdinck[1] adına terfî etti. Sanki sihirli değnek değmiş gibi, o günden sonra oynadığı tüm kartlar kazanmaya başladı. Şarkıcı 1967'nin Ocak ayında, *Release me* adlı plağının çıkışıyla birlikte London Palladium'da peygamber edasıyla sahneye çıktı. Hem o, hem de plağı beklenmedik bir başarı kazandı. *Release me, Top of the Pops* listesinde bir numaraya oturdu ve ondan sonra Gerry, pardon Herr Humperdinck, *Top of the Pops*'un müdavimi oldu. Aralık ayında diğer gelirleriyle birlikte üç hit parçasıyla daha, Engelbert şu *sweet corn* adı verilen, merhametli bir çevirmenin kendi dilinde tatlı pespayelik olarak adlandırabileceği türden bir yafta-pop türünde yılın şarkıcısı ilan edildi. Başarısının etkenleri sorulduğunda, II. Engelbert Humperdinck içtendi: "Sanırım bunun adımla bir ilgisi var, sizce de öyle değil mi?" demişti. *What's in a name?* (Bir isimde ne vardır?) diye sormuş Shakespeare Jüliet'e. Her ikisinin de yanıtı aşağıda:

[1] Humperdinck, Engelbert (1854-1921): Alman bestecisi. Bestelediği operaların en ünlüsü *Hansel ve Gretel*'dir. (Ç.N.)

Başarı başarıyı çeker.

Bir keresinde Lutetia'da yayınlanan bir dergi için *Londinium oscillantis*[1] üstüne bir övgü derlemiştim ve ünlü bir Latin yazını öğretmeni de öfkeyle Editöre Mektuplar sayfasına şu türden bir şeyler yazmaya niyetlenmişti: "Ama muhabiriniz nasıl olur da İngiltere'nin gerçek sosyal sorunlarından söz etmez?" Bu bilgece protesto hiçbir zaman kaleme alınmadı ve ben de hiçbir zaman Oscar Wilde ağzıyla bu protesto mektubunu yanıtlamadım. Böyle bir şey yazılsaydı, yapacağım tek şey, kıyafet reformunun din reformundan çok daha önemli olduğunu dile getiren bir yergiyle yanıt vermek olurdu, ama zehir gibi bir dille. Politika, dinden başka bir şey değildir, tek farkı kullandığı yöntemlerdir.

Ama şimdi, demagojiyi bir tarafa bırakıp Enoch'tan yani Hanok'tan söz etmek istiyorum. (Enoch, Kabil'in büyük oğludur; Kabil, Eski Ahit'te geçen bir yerde, oğluyla aynı adı taşıyan bir şehir kurdu; Enoch, bütün güneş kahramanları gibi, üç yüz altmış beş yıl yaşadı ve bu dönem içinde Metuşelah adını verdiği bir oğlu oldu; Metuşelah da kozmik ya da komik bir uzun yaşamın kahramanı oldu.[2]) Düzmece yazıt yazarı Enoch. Güneşin oğlu Enoch (her ne kadar adının harflerinin yerini değiştirince *noche* [İspanyolca gece anlamına gelen sözcük] elde edilse de). Şimdilerde soyadı Powell olarak geçiyor, ki bu da Londra sarkacının geri kaldığının bir belirtisi. Sadece bir sene önce, *swing*'in kabile renklerine karşı bireysel ve tepkisel bir meydan okuma olan o şatafatlı şeyleri bugün bu kadar çok insanın giymesi belki de büyük (belki de küçük, bakış açısına göre değişir) bir gösterge: *Swing*'in çizgili, ağırbaşlı pantolonuna, siyah spor ceketine ve melon şapkasına bir tepki.

Dallas ve Fantoni sayfa sonuna şu dipnotu eklerlerdi zevkle: *I was Lord Kitchener's valet*'ın[3] King's Road'da bir

[1] (Lat.) Sallanan Londra. (Ç.N.)
[2] Eski Ahit'e göre dokuz yüz altmış dokuz yıl yaşamıştır. Tekvin, Bap. 5. (Ç.N.)
[3] (İng.) Lord Kitchener'ın uşağıydım. (Ç.N.)

şubesi açılmış, üstelik vale sözcüğünü şey sözcüğüyle değiştirmeye cüret etmişler, *I was Lord Kitchener's thing!* olmuş (*Wow*! Ne şirinler.) Ya da Beatles'ın, King's Road'da Apple'ın bir şubesini açtığını söylemekten de büyük haz duyarlardı. Peki ama, kör mü bunlar? Bütün o melül melonlar, Sherlock Holmes ve Watson kılığına girip müthiş bir reklam tanıtımıyla Conan Doyle'un tek bir öyküsünü *tableaux vivants* (canlı tablolar) şeklinde canlandırmak üzere Reichenbach Şelalesi'ne Calvin'ci hac yolculuğuna çıkan tüm o insanlar, bu arada da Yeni Dünya'ya yelken açan Simon ve Marijke (ve Josje'yle Barry) gibi yeni hacılar, hepsi kör olmalılar. Bu *flower*'lar yeni *Mayflower*'lara[1] binip göçüyorlar Yeni Dünya'ya. Dallas ve Fantoni! Dalaş ve Phantoni, her ne iseler işte! Palas ve Dantonis, Dalantonis-Daltonis! Sonuç olarak, Apple'ın rengârenk duvarını beyaza boyadıklarını kimse fark etmedi bile. Freskin *jolly good,* pek güzel, pek hoş olsa da Carnaby Street veya King's Road'da daha iyi duracağına, köşenin George üslubunu korumak gerektiğine hükmeden belediyenin bu gerekçelerini de ne duyan ne takan oldu. İnsanlar hem kör hem sağırdı herhalde! *Wow! Wow!*

Çöküşün diğer işaretlerini de kimse görmedi. Oysa kimileyin öyle belirgindi ki o işaretler, kılık değiştirip kendilerini başarı örneği gibi gösterseler de çok barizdiler. Apaçık görülebilir işaretlerdi bunlar – yoksa gömülebilir mi demeliydim?

İlle de gözünüze mi sokmam gerekecek? Peki o zaman.

Radio Carolline, Radio London, Radio Luxembourg artık yok: Buhar oldular. Korsan istasyonlar artık yağmaladıkları sesleri hediye etmiyor. Şimdi yayında hükümet adına çalışan bir korsan var: Radio One, BBC'nin radyo kanalı – ama müzikal anarşi özgürlüğü, şu *continuum* pop, sessizliğe karıştı.

Lady Madonna plağı milyonlarca satıldı ama uzun zaman bir numarada kalamadı, ne burada ne Amerika Birle-

[1] 1620 yılında, İngiltere'den Amerika'ya bir göçmen kafilesi götüren ünlü gemi. (Ç.N.)

şik Devletleri'nde: popsavaşın yengisi. Yendi ama kendi de bitti.

1967 yazına değin hiç tanınmayan, sonra Beatles sohbetlerinden birini dinlemeye gidince bir gecede ünlenen, daha sonra Beatles'ın yanında yürüdüğü için İsa'dan da ünlü olan, kısa süre sonraysa Beatles'ın önünden yürüyüp onlara rehberlik ettiğinden, onların öğreticisi, neredeyse *guruların gurusu,* guru-guru olduğundan Tanrı kadar ünlenen, sonra birdenbire... Müslüman bir eş gibi erkeğinin yanında ezilen Maharishi Mahesh Yogi. Bütün dünya gazeteleri bunu o boşboğaz üsluplarıyla, yüz yirmi puntoluk nal gibi siyah harflerle duyurdu: BEATLES MAHARİSHİ'Yİ BOŞADI. (Maharishi, kalk ve yürü ve... *drop dead!* Düş ve öl.)

Brian Walsh ve Sonia Dean da gizli sığınaklarına çekilenlerdendi; hoş bir çift. Sonia güzel bir modeldi, Brian da yakışıklı bir oyuncu. Nereye giderlerse gitsinler beraberdiler, sinemada bile: Sonia film aralarındaki dondurma reklamına çıkardı, Brian da, Stanislavsky'den çok Stekel'e borçlu olduğu bir oyunculuk yöntemiyle, Shelley Winters'ın son âşığını canlandırdığı *The Touchables* ve *Alfie* gibi filmlerde bir anlığına görünürdü.

Geçmişe dönüp mutlulukla anarım bugün bile, Brian ile Sonia'nın evinde pinekleyerek geçen Wimbledon pazarlarını; herkes yerlere serilmiş, Hermann Hesse bahçede gölgesiyle oynamakta –nefis bir *boxer* eniği–, kış bahçesindeki yemek odasında, tozlu camekânın altında güneşlenen, onları fare sanıp korkudan tepesine zıplayacak sandalye arayan kadınlara hiç güvenmeyen şu sevimli hayvanlar, *hamster*'lar. Salonun sağında solunda uzanmış uyuklayan yatılı davetliler: Samantha Eggar ve kocası Tom Sterns, Ben Carruthers, Iain Quarrier, Roman Polanski, Jack McGowran... Daha sayayım mı? Ne günlerdi onlar Hocam, ne günlerdi onlar! Big Ben'in sarkacı sonsuza değin böyle duraksamadan salınırken, salınımmm her bir noktasında kısacık bir an devinimsiz kalırken, o sağlam Kule bir o yana bir bu yana gidip gelirken, bizler içerideki

duman bulutunun ardından manzarayı daha net gördüğümüzü düşünürken, bu sırada ilahlarımız pikaptan bize ebediyen çilek tarlaları vaat ederken, toplumbilimi, Herakleitos'un nehri misali akıp giden tarihi, yaklaşmakta olan kargaşayı, köprünün altından akan suları nasıl olacaktı da bir Tanrı kulu bile anımsamayacaktı?

Brian ve Sonia artık Brian ve Sonia değiller, reklamları bile çıkarıldı sinemalardan. Sonia'nın bir oğlu var; İrlandalı züppe Brian ise eski yaratıcısına döndü ve King's Road'da Lord Alfred Douglas'ın yeğeninin torunuyla dolaşıyor, *ci-devant* Bosie, önden buyurun. (Kafası karışanlar için konuyla ilgili son bir söz: Şimdi heteroseksüellik moda, işte bu yüzden homoseksüellik bugün İngiltere'de yasal.)

Claudie Barre, Seine kıyısındaki devinimsiz ya da kendini tekrar eden Paris'ten *Le Swingin London*'un kalbine, Chelsea'ye, devinimin sırrını ve şöhreti aramaya geldi. Bulduğu, hareketsizliğin sırrı oldu; yani ölüm. Öte yandan, kısa bir süre için ünlü olmadı değil; resmi afişlere basıldı, katilinin peşine düşen polis de bu afişleri, King's Road'un bütün duvarlarına astı. Claudie'yi yalnız bir kez Iain Quarrier'nin evinde gördüm. O sıralar Iain'le yaşayan ve bugün Fransa'da ünlü olan Fransız model Miriamme'la konuşmak üzere bir anlığına ortaya çıkmıştı. Beyaz bir papatya, pullar ve kâğıttan yapılmış bir monokl takıyordu. Bir anlığına gözünde tiksinç bir ışık yandı ve söndü. Aklıma gelen ne Tepegöz oldu ne Marslılar ne de *pineal* gudde, çünkü Iain onu bizimle tanıştırdığında Claudie dişlerini öyle bir gıcırdattı ki, böyle bir şey beklemediğimizden, gümüş kaplama gözünden daha büyüleyici bir etki bıraktı. (Bir an için, bir anın içindeki bir an için, aklıma *The Cat People – Kedi İnsanlar* geldi: Kedigillerden Elizabeth Russell'in düğün yemeğini bölerek araya girdiği an. Gelini şu sözlerle esenliyordu: *Moia sestra.* Simone Simon ise nefretle titreyerek sevgilisine şöyle der: "Bana kız kardeşim dedi.") Odadan çıkınca, Ben Carruthers bulmacanın eksik parçasını tamamladı: "Dikkatli ol, kadın nemfoman." Öğüdünü dikkate alamadım çünkü bir ya da bir bu-

çuk hafta sonra Claudie Londra'nın bütün gazetelerinde, kısa ömürlü şöhretiyle boy gösterdi. Karındeşen Jack, Neron'un yaptığının her gece yapılabileceğini kanıtladığından bu yana, bir sadistin kurbanlarının alnına yazılmış o gelgeç şöhretle (BEAUTIFUL AU PAIR MURDERED).[1] Claudie doğduğu gibi öldü, çıplak.

Tara, Tara Browne, saygıdeğer Tara Browne, Guinness servetinin mirasçısı: İlle bir sırrım olsun gibi bir derdi yoktu. Kendini Gizleyen Londra'nın yüreğiydi zaten o. İnanılmaz derecede varsıl olmasından öte, yakışıklı ve iyi yürekliydi: Portresinin değişmesinden önceki Dorian Gray'di sanki. Üstüne üstlük, başarının risklerinden bağımsız bir ündü onunkisi: Yedinci Rolling Stones'du o, altıncısı da Marianne Faithfull'du. Tara, psikodelik bir pamuk prenses olan Suki Poitier'nin âşığı olsa da, tam bir beyaz atlı prens olamadı: Tara Lotus'unda öldü (bu yetmezmiş gibi, bir de Elan takma adını taşıyordu), Suki de yanında oturuyordu – gömüt yazıtı Lennon ve McCartney tarafından *A Day in the Life* adıyla şarkı yapıldı. Suki kendine gelmek için Rolling Stones'un *drummer*'ı (bateristi) ve *neck plus ultra dandy* Brian Jones'la nişanlandı. Bir züppe için iyi bir aşk her zaman kendini sevmekle başlar. Düş kırıklığına uğrayan Suki, biz *Wonderwall*'u çekerken intihara kalkıştı. Brian Jones tıpkı Duke Mantee gibi elinde kalan son sığınakta ele geçirildi: Kasımda *bashish* içmekten mahkemeye çıkarılmış ve dokuz aya hüküm giymiş, ceza temyizde askıya alınmıştı. Daha önce Mick Jagger ve Keith Richard da mahkemeye çıkarılmışlardı; üstelik Rolling Stones o hafta bir *single*'ıyla liste başıydı – bu delikanlılar eskisi gibi değil artık. (Dün, bu sayfaları temize çekerken, King's Road'da Cafe Picasso çıkışında Brian'a rastladım; komando çantasıyla tamamlanmış pop kılığı ve *setter*'iyle geliyordu. Davanın nasıl gittiğini sordum: "Kötü, *man*, kötü," dedi. Uzaklaşırken her zamanki gibi tatlı sözlerle vedalaştı: "*God bless.*" Yani "Tanrı seni

[1] (İng.) Güzel bebek bakıcısı öldürüldü. (Ç.N.)

korusun." Sövgü gibi bir şey.)

Geçen yaz South Kensington'da ebedi bir moda(lar) sömürgesini andıran *Clouds Have Faces,* geceleyin atılan kötü niyetli bir taş, gün ağarmaya yakın vitrinini gizemli şekilde kırdıktan kısa süre sonra (soygun olmamıştı) iflas etti. Bense burada, evimin tam karşısındaki Spectrum'da, bir ayin havasında yapılan şu modeller geçidinin keyfini sürerken, (ayin benzetmesini vurgulamak için yapıyorum; modeller yürümüyorlar, dans ediyorlar sanki), devinimi genel geçer kurallarla birleştiren zarafet ve güzelliğin esrimesi ile yoldan gelip geçen ve kısa süreliğine modellerin yürüyüşünü izleyen seyircilerin yüzlerindeki ilgisiz gülümseyiş gözümden kaçmadı. Modası geçmiş mağazanın bir *pop* şarkısının başlığını andıran adının da ifade ettiği gibi, hiç kuşku yok, bulutların yüzü var; ama şu da bir gerçek ki, modacı fiyaskoları sayılıp döküldüğünde de yüzler bulutlanır kimi zaman – er geç bütün butikler kapanır, ticaretin cilvesi bu. (Şu anda televizyonda Ascot at yarışları var. Bulutlu ve bunaltıcı havaya karşın, öyle görkemli ki, insan ölümsüzlüğü düşünüyor.)

Başarı kılığına bürünmüş başarısızlıklara birkaç örnek: Londra'da daha çok bir sinema yıldızını andıran oyuncu Iain Quarrier *Cul-de-sac* [Çıkmaz Sokak], *Dance oft he Vampires* [Vampirlerin Dansı], *Wonderwall, Separation* [Ayrılık]. Yönetmenliğe soyunmuş, şimdilerde *One Plus One*'da [Bir Artı Bir] Rolling Stones üyelerini Godard'la buluşturuyor. En az, Cohn-Bendit'in taşlamalarını müziğe dökmek ve geçit vermez doğaçlamalarını protest şarkılara dönüştürmek kadar başarısızlığa mahkûm bir uğraş. Alın size bir iki başarısız daha: Jimmy Brown'la birlikte başrolü paylaştığı bir filmde oynamak üzere Hollywood'a dönen Ben Carruthers (Claudie cinayetinde kuşkululer listesinde adı geçince gizli bir şöhrete kavuştu). Londra'da yapamadığı sinemayı yapma niyetiyle İtalya'ya giden Gala Mitchell. Onun, komşu olduğumuz Trebovir Road'daki izbe evinde, John Pearse'la birlikte bu yapay cennetin yeniyetme Adem ve Havva'sı gibiydiler. *Granny Takes a Trip*'i [Nine Yolculu-

ğa Çıkıyor] yaşama geçiren kişidir John; *dernier cri*'yi, yani son çığlığı değil, bit pazarı moda olunca nostalji satmayı icat eden kişi. Mağazanın cephesinin değiştiği günlerde bir pop grubu daha kuran John Pearse. Önce *pop* Betty Boop, sonra üstünde Kızılderili suratı bulunan nikel bir para vardı; şimdi ön cephenin duvarına girmiş sahici bir araba var. Mağazadan, çimentonun içinden fırlayan bu arabanın, kaçarken peşinden butiği de sürükleyip götürmek ister gibi bir hali var. *Pop* mağaranın sihirli dekoratörü Michael Cooper. *Underground*'u stroboskopik ışıkla aydınlatan adam; saklı salonu ışıldatma gayretinde bir Prometheus. Nadar'ı Madame Tussaud'yla evlendirdiği ve tanık olarak da Marx, Lewis Carroll, Einstein, Sonny Liston, Diana Dors, Laurel ile Hardy, William Burroughs, Fred Astaire, Shirley Temple, Mae West, W.C. Fields vb., vb. gibi kişileri koyduğu Sergeant Pepper albümünün kapağının büyük başarısının ardından, şimdilerde aldatıcı perspektifler karşısında statik danslarını yapan anamorfik Rolling Stones tıpkıbasımları üretmekte. Çünkü, yıllardır tasarladığı, Terry Southern'in Anthony Burgess'ın bir kitabına dayanan senaryosunu filme çekme fikrini bir türlü hayata geçiremedi. Başladığımız yere döndük işte. (Kitabın başlığı değil bu; kitabın başlığı *Otomatik Portakal* olarak çevrilebilir.)

Başladığımız yere döndük işte.

Ki bunun anlamı sona doğru yürümek.

Simon ve Barry'ye (Josje ve Marijke nerede acaba?) Soho'da, *No Way to Treat a Lady*'nin sahnelendiği tiyatronun önünde rastladım. Sıradaydılar; bense karım ve Kübalı yazar Juan Arcocha ile çıkıyordum. Miriam ve Juan, Hong Kong'dan ithal bir Çin yemekleri ambarında, asırlık yumurtaların, kuru ahtapot fıçılarının, soya fasulyesi çuvallarının, kırlangıç yuvası çorbası tenekelerinin, koyu kıvamlı *lichi* kompostosunun, düzinelerce *chopstick*'in ve bir düzine açıkgöz çekik gözün arasında gözden yittiler, ben de iki Fool'la iki çift laf etmek üzere yanaştım. Simon elma yiyordu, gereksiz yere Apple'ın sözünü etmekten ka-

çındık. Söylediğine göre Amerika'ya gidiyormuş, *man,* gidip onu görseymişim, hâlâ aynı yerde oturuyorlarmış, aynı telefon, *man. Bye-bye. God bless.* [Hoşçakal, Tanrı seni korusun.]

Hiçbir zaman gitmedim. Ama söz verip iyi halt ederek, bu yazıyı kaleme almaya başladığımda Simon'u aradım; rastlantıya bakın ki o gün gemiye biniyorlardı. Simon benimle konuşamadı ya da istemedi (*partying is such sweet sorrow,* ne tatlı bir hüzündür eğlenmek). Barry'yle konuştum. O akşam *The Evening Standard*'da çıkan kısa bir haber üstüne, aşırı duygusallığa kaçmadan konuşabildiğime sevinmiştim. Haberin yanı sıra, gazete sütunları arasında gözden yitmiş iki fotoğraf vardı. Fotoğrafların altında şunlar yazıyordu:

> ÖNCE: Rengârenk görkemiyle gizemli tanrıça, Beatles'ın mağazası Apple'ın duvarından, Baker Street'e doğru huzur içinde gülümsemekte.
>
> SONRA: Gizemli tanrıça bir başka boyuta geçiş yapmış – kalın bir beyaz boya tabakası altına.

"*Yes, it's sad, isn't it?* [ne üzücü değil mi]" dedi Barry tipik *understatement*'la [önemsemez gibi].

Evet, gerçekten de üzücü, gerçek olması üzücü; *Georgian London*'ın beyazının, *pop London pop*'un plastik gökkuşağı renklerine baskın geldiği gerçeğinin üzücü olduğu bir gerçek. Ama aynı zamanda da adil bir son. Beyaz, kötülüğün simgesi olduğundan değil, çoğu kez masumiyeti gömmekte kullanılan renk olduğu için.

Wow. Sayfayı baş aşağı ettiğinizde (veya kendinizi) MOM okunur. Bu üç harf Moda Olur Mort [Moa Olur Ölü] sözcüklerinin baş harfleri (başkaları da türetilebilir elbette). Moda için söylendiğinde pek uygun kaçıyor doğrusu.

Londra deviniyor mu? Hâlâ deviniyor ama salınımdan ve kıvırtmaktan çok kıpırdanmaya, yaşam belirtisinden çok refleksif hareketlere, itkiden çok atalete benziyor bu devinim. Londra hâlâ yanıyor olsaydı, akla Anka kuşu

gelebilirdi; yaz ise en fazla ılık geçebilir; Londra'nın ateşi biraz yükselirse, gelmekte olan krizin bir işareti olur ancak bu. Belirtiler Piccadilly'deki neon ışıklarıyla ilan ediliyor (artık *Psicadilly* değil); bu belirtiler aslında sadece etkiler, yani *trick*'ler (sanmayın ki tikler). Son olarak bazı sonuçlara kısmen değinmek istiyorum. Başka memleketlerden çıkma yetenekler keşfetmekle işe başlanıp (Jimi Hendrix örneğindeki gibi: Londra'ya geldi, millet gördü, pop dünyasını erotik gitarıyla çarptı dendi), sonra da tam anlamıyla son bir müzikal çığlık olarak Fransa'da keşfedilen Aborijin bir şarkıcıyı benimsemeye karar verildi. Julie Driscoll adlı bu şarkıcının ilk özgünlüğü, adının Fransızca Jool olarak telaffuz edilen bir takma ad olmasıydı. İngiltere'deki pop açısından durum, Johnny Walker'ın, Jeannot Le Flaneur etiketli Armagnac konyağı ithal etmesi gibi oldu. S 1 1 n n L n d r ve *pop*'un elektronik esrimesinden mutlak kımıltısızlığa, salınımın sıfır derecesine, Transandantal Meditasyon'un ruhsal taşlaşma çağına geçildi. Wilde'ın hasta günebakanından ve boynu bükük lalelerden, *flower children*'ın cansız güllerinden Ganj'ın gizemli süsenine, sarı sarı perçemlerden Hintli güzellerin buklelerine, tüysüz Sakson yüzlerinden veya moda olup sonra unutulan kaytan bıyıktan veya Victoria tipi bir uzayıp bir kısalan favorilerden kaba sakallara doğru bir değişim oldu; en son da geleneksel *rice pudding, pilau rice* oldu.[1] Felaket.

> Ve geriye ne kaldı Londra'mızdan, Tanrı bilir,
> Londra'mdan, Londra'ndan.
> Ve yeşil güzelliği sürecekse
> sonsuza değin...
> *grand couturier*[2] günbatımı.
> EZRA POUND

[1] (İng.) Sütlaç, pirinç pilavı oldu. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Büyük modacı. (Ç.N.)

BATAN KENT

Bu tür şeylere pek meraklı bir haberci bana Londra'nın sallanan kulelerle batan anıtların başkentine dönüşmekte olduğunu söylüyor.

İlkin Big Ben'in, yani saat kulesinin kuzeybatı yönüne doğru on beş, bu arada Victoria Tower'ın da güneybatı yönüne doğru on beş inç eğildiğini bildiriyor.

London City'deki *monument*, yani anıt güney-güneybatı yönüne doğru on bir derece üç çeyrek dakika eğiliyor. Ve London Tower ağır ağır Thames'e doğru yürüyor.

Hiç kuşku yok ki bütün dünya London Bridge'in sarkmakta olduğunu biliyor. Aynı zamanda bir yana doğru da gözle görülür bir eğilme var.

St. Paul de gözle görülür şekilde yavaş ama hayranlık uyandırıcı bir gavot yapmakta. Yapının geri kalanı derece derece çökerken, kubbe yükselmekte.

Gerçekten de görünen o ki, bütün Londra derece derece çökmekte – yüzyılda dokuz inçlik bir hızla.

(Son ironi de şu: Yukarıdaki açıklama bugün çıkıyor, yani bu makaleyi temize çekmeyi bitirdiğim gün. Londra, 19 Haziran 1968. Artık haber mi denir buna, duyuru mu, her neyse, şükran duymalı birçok başka şeyin yanı sıra şu bizim renkli basına, *The Evening Standard*'a.)

3.
Taksi ve seks

Seksi de geç yakalamışımdır, taksiyi de; ikisini birleştiren, o suçlu "ks"ten çok daha öte bir şeydir. Yirmi bir yaşıma kadar bir taksiye binebilmiş değildim (hemen müstehcen bir çağrışım yapmasın bu kelime). Kadınlarla da aynısı başıma geldi. İkisinden de kaçınmamın ilk nedenleri –aynı zamanda da son– karmaşıktır, bu yüzden bunlara başka bir bölümde değineceğim. Taksilere gelince; 1950 yılında bir şafak vakti, cömert bir genç bayanı taksiyle evine bırakana değin beni taksiye binmekten alıkoyan nedenler ekonomikti. Beş yıl sonraysa, artık ıslah olmaz bir yolcuydum; o zamandan beri de taksiyle yolculuk yapmaktan vazgeçmedim. 1967'den itibaren, bir tür batıl inanç sayılabilecek kişisel nedenlerle, Londra'da bir daha metroya binmedim ve bir yerden ötekine hep taksiyle gittim.

Tek tip kiralık arabaların kullanımı geçen yüzyılda doğmuşsa, otomobille birlikte taksinin doğuşuna tanıklık eden de bu yüzyıldır. Her ikisinin de kökeni Amerika Birleşik Devletleri'ne uzanır. (Etimoloji âşıkları için, Batı dillerinde taksi ve vergi sözcüklerinin aynı kökenden geldiğini söylemek gerekir. İngilizce konuşulan ülkelerde bu son derece belirgindir; İspanyolca'da ise vergi anlamına gelen "tasa" sözcüğü biraz daha dolaylı bir şekilde taksi sözcüğünü çağrıştırır.)

Bir ara, pek çok şehirde binmiş olduğum taksilerle

aramdaki ilişkiyi anlatan bir makale yazmaya niyetlenmiştim; yola çıkış düşüncem, her ülkede taksinin, ulusal yaşamın bir yansıması olduğuydu. Bu yazıma *Taksisini Söyle Sana Kim Olduğunu Söyleyeyim* gibi bir başlık atmayı düşünmüştüm. Şimdi bu, daha az tutkulu, daha sınırlı yazıda Londra taksilerinden söz edeceğim. En başta, Sherlock Holmes'ün serüvenlerinde arabalara verilen değerin bir eşi bulunmazken, yazın alanında taksinin kullanımına pek az rastlanmasının nedenini araştırmak istiyorum (elbette Amerikan yazını hariç; bir de yazının ta kendisi olan Proust: yaşamında olduğu kadar ünlü anıtsal romanında da taksiye pek önem vermiş olan Proust). (Gizemli bir Fransız romanı vardır, *Le taxi fantôme* diye pek manidar bir de adı vardır, ben okumuş değilim.) Anımsadığım en güçlü ve canlı taksi şoförü portresi, (Parisli olmalıydı) Francis Steegmuller adında önemsiz bir yazarın öyküsünde çizilmiş olandır: O öyküde taksi şoförü şeytansı bir yaratık olarak ortaya çıkar.

Taksiler sinemada, özellikle de Amerikan sinemasında, yazında olduğundan çok daha önemli bir rol oynar. Defalarca parodileşen o ünlü klişe, "öndeki taksiyi izle" sinemadan çıkmıştır. Ellili yılların önemsiz filmlerinden biri, kendi taksisini almak isteyen bir şoförle, kızını dillere destan bir düğünle evlendirmek isteyen karısının çekişmesini konu eder. Taksiyle Amerikan sineması arasındaki ilişki, pek yerinde bir adı olan o kanlı filmle, *Taxi Driver*'la [Taksi Şoförü] doruk noktasına ulaşır; o filmdeki taksi şoförü önceleri cehennemî şehir yaşantısının seyircisiyken, sonradan deliliğe memur olup en sonunda da alevler püskürten kılıcıyla aşağı mahalleleri dolaşan bir intikam meleği kesilir. Ama sinemada en sevdiğim taksi sahnelerinden biri bir taksi durdurma sahnesidir; eskilerden *Alexander's Ragtime Band* filminin zirveye çıktığı sahneden söz ediyorum. Orada, en beğendiğim aktörlerden biri olan, taksi şoförü rolündeki John Carradine, yolcu rolündeki Alice Faye'le dostça sohbet etmektedir; başlangıçtaki neredeyse uğursuz varlığı, insanı duygulandıran bir iyiliğe dö-

nüşerek çözülür. Taksi şoförünün bu bilge sohbetini yıllar sonra bugün bile hâlâ hatırlarım.

Ama ben İngiliz taksilerini anlatacaktım, en iyi bildiklerim onlardır. Dünyada başka hiçbir taksi, Londra taksileriyle aşık atamaz. Tek tip siyah taksilerin (gerçi beyaz dahil başka renkleri de dolaşmaya başladı; bu öyle bir beyaz ki, insan süt arabası veya cankurtaranla karıştırabilir) içi yolcuyla şoförü, bir dizi cam ve katlanır koltukla birbirinden ayırırken, yolcunun rahatı, yalnızca yolcunun değil, sürücünün de mahremiyeti için (İngilizce'den çevrilmiş ve İngiliz halkının kişilik yapısını son derece iyi yansıtan bir sözcük) aracın dışı da gösterişsiz bir Rolls Royce'u andırır. Şoförler (ki bunlara *cab*'lerin, yani eski tek atlı arabaların sürücüleri olan atalarını çağrıştırmak için çoğunlukla *cabbie* denir) neredeyse istisnasız o meşhur *cockney*, yani ilk duyuşta pek anlaşılamayan Londra aksanıyla konuşur. Şoförle müşterisi arasında ilk ilişki, daha taksiye binmeden gidilecek adresin söylenmesiyle kurulur; yolculuğun bitiminde de ücret taksinin dışında ödenir. İngiliz ikliminin bu alışkanlığı kökünden kazımamış olması tuhaftır. Taksinin içinde, yolcuya "rahatı ve güvenliği" için arkaya doğru yaslanarak oturmasını salık veren bir tabela bulunur. Geniş iç mekânın konforu taksinin dışındaki lambanın parlaklığıyla dengelenir; bu parlak lamba, Londra'nın gri renkli gündüzlerinin de yardımıyla, hatırı sayılır bir mesafeden boş taksiyi dolusundan ayırmayı olanaklı kılar. Özel bir mekanik düzenek sayesinde, taksiler diğer araçlara göre daha dar bir alanda dönebilir, müşteriyi hayrete düşüren bir kolaylıkla daracık sokaklarda manevra yaparlar. Yıl 1963, itiraf ediyorum, ilk buluştuğum taksi, bir ilk görüşte aşk vakası oldu (ya da ilk yolculukta). O günden beri, taksi tutmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyorum. Karım istediği kadar kapris desin, kepazelik desin.

Karımın taksi tutmak konusundaki isteksizliğine de değindikten sonra, yine başa, taksi ve sekse dönüyorum. Londra, Fransa ve Amerika taksilerini kimileyin drama-

tik, bazen de komik ama her zaman şaşırtıcı şekillerde kullanmış bir İngiliz yönetmeni, Alfred Hitchcock bu konu hakkında epey fikir yürütmüştür. Hitchcock, taksilerden çok kadınlardan söz ederken der ki: "Kesin olan bir şey varsa, o da cinsel anlamda en ilginç kadınların kesinlikle İngiliz kadınları olduğudur" ve ele aldığım konunun ilk bölümüyle ilgili bu açıklamanın ardından hiç düşünmeden ikincisine atlar: "Öğretmen kılıklı bir İngiliz kızcağız, adamın biriyle taksiye binip, şaşıracaksınız ama, adamın pantolonunu açma becerisini gösterebilir." Katolik inancından dolayı sıkılgan bir adam olması beklenebilecek Hitchcock, öğretmen kılıklı kızın bir adamla taksiye bindiğinde pantolonun neresini açtığını, benim İspanyolcama göre İngilizce'de çok daha kesin bir dille anlatıyor. Daha önce de söylediğim gibi, kimileyin İngiliz kızlar (içlerinden benim tanıdığım bir tanesi öğretmen kızcağıza benziyordu), bazen de Londralı kadınlar eşliğinde Londra'da çok taksiye bindim, çok taksi çevirdim – ama ah, hiçbir zaman yol arkadaşımın üstüme çullandığı ve o gün Hitchcock'a yapılanı yaptığı olmadı. İtiraf etmeliyim, hiç böyle tatlı bir heyecan dalgası yaşamadım. Alfred Hitchcock, korku ve gerilim filmlerinin babası olmaktan öte, son derece afrodizyak biri olmalı. Ya o ya da taksileri...

4.
Londra, geçmişe bir gezinti

Londra'nın Kensington semtinin küçücük, daracık ara sokaklarını, özellikle Chelsea ile buluştuğu güney kesimine kadar içine alan güzergâh, yazınsal bir kavşak niteliği taşır. Yaşadığım yer olan South Kensington'a, Araplardan dolayı *Saudi* Kensington deniyor. Burada tüm Arap emirliklerinin büyükelçilikleri bulunur. Uruguaylı eleştirmen Emir Monegal de benim evimde yaşamış. Libya Büyükelçiliği de bu civarlardaydı; Kaddafi Londra'da Kavafis'ten daha ünlüdür. Yoruma *per aspera*[1] varmak gerekir; yazınsal kalıntılar, bir dizenin ayak izleri ise her şeye rağmen hayatta kalır. Dünün büyük isimleri, bugünün İngiliz porseleninden yapılmış, beyaz üstüne mavi yazılı plakalarıdır yalnızca. Seramik, yaşamdan daha uzun ömürlüdür. İngilizlerin *constitutional* dedikleri günlük yürüyüşlerimizden –şifa veren şifalı gezintilerden– birini yapmam için tek gereken Gloucester Road'daki evimden çıkmaktır; daha birkaç adım gitmeden ölümsüz İngiliz ruhuyla karşılaşırım. Bir plaka sahibi olmak için önce ölmeniz gerekir; ölümle mavi gelecek arasındaysa en az on yıl geçmelidir. Bu plakalar, İngiliz toplum belleğinin onayıyla bütün Londra'ya, giderek İngiltere'nin her yanına yayılmış durumdadır. Ölümsüzleşmek için İngiliz olmak da gerekmez.

[1] (Lat.) Acı çekerek. (Ç.N.)

Örneğin T.S. Eliot, Amerika doğumlu olsa da melon şapkası, şemsiyesi ve saat dört çayı alışkanlığıyla sonradan tam bir İngiliz olmuştur. O halde Thomas Stearn Eliot'la başlayalım.

Tube (yani metro) yönünde caddeyi geçince karşıma küçük St. Stephen Kilisesi çıkar. Söylenceye göre Eliot'un cenazesi yirmi dört saat burada beklemiş, Londra'da, hatta dünyada tek kişinin bile bundan haberi olmamış. Aslında Eliot burada yirmi beş yıl *church-warden*, yani kilise muhafızı olarak görev yapmış. Ama bu yalnızca bir söylence. Hem ben kimim ki, bir söylenceyi yadsıyayım? Evet, Eliot yaşamı boyunca Kensington semtini mesken tutmuştu. Sonradan Kensington Kuartet diye anılacak ünlü *Dört Kuartet*'indeki dizelerde, mahallemizin metro istasyonu sisler içinde belirir. Eliot yıllarca Kensington'da yaşadı. Son evinin bulunduğu Kensington Court Gardens, kısa süre önce plakaların sonuncusuyla şereflendirildi. Burada şöyle yazar: "T.S. Eliot, ozan, 1888-1965, burada yaşadı ve öldü." Günlük gezilerim sırasında her akşam bu edebi anıtı görürüm.

Sonra 1886'dan itibaren Henry James'in yaşadığı De Vere Gardens'dan geçerim. *Yürek Burgusu* ve *What Maisie Knew* (Maisie Ne Biliyor?) isimli yapıtlarını orada kaleme almış. James bir gün, kolunda bir yas kurdelesiyle sıra sıra evleri geçmiş, aynı sokakta, Robert Browning'in yaşamış olduğu ve Venedik'te yaşamını yitirdikten sonra naaşının konduğu 22 numaraya yönelmiş. Cenazenin bulunduğu salona girip ozanın mumyalanmış bedenini gördüğünde bağırmış: "Ne biçim iş! Kesinlikle ona benzemiyor." Sonra tek söz etmeden sokağı geçip evine dönmüş. Bu sadece bir söylence. İşin aslı ise şöyle: Sisli bir günde James, Browning'in Westminster Abbey'nin Ozanlar Köşesi'ndeki cenaze törenine gitmiş, sonra da töreni şöyle anlatmış: "Deyim yerindeyse, hayranlık verici bir cenaze töreni."

High Street Kensington'a çıkıp Kensington Square yönünde Young Street'e yönelince karşıma William M. Thac-

keray'in yaşadığı ve *Gurur Dünyası* adlı romanını yazdığı ilginç ev çıkar. Biraz ileride yazarın adını taşıyan küçük bir sokak vardır. Thackeray'in, o dev adamın, minyon Charlotte Brontë'yi bir yazın söyleşisine davet ettiği ev de burasıdır. Brontë, Thackeray'e yukarıdan bakarmış; ötekiyse kendi hesabına *Jane Eyre*'in yazarını merak eder dururmuş. Bronte birçok kez sıkılgan bir kadın olduğunu belirtmiş, ama hiçbir zaman ne kadar sıkıcı olabileceğini söylememiş. Thackeray purosundan ve kulaklarından dumanlar çıkararak, canı sıkkın, söyleşiden ayrılmış, purosunu tüttürmek üzere kulübüne gitmiş.

Bu meydanda bir de, bireyciliğin savunucusu, *Özgürlük Üstüne* adlı denemesiyle ünlü filozof John Stuart Mill adına bir plaka asılıdır. Mill bugün için de ilginç bir kişiliktir, öte yandan hâlâ geçerli olan etkisini, seçkin babasına değil, görünmesiyle kaybolması bir olan karısına borçludur. Meydanın öbür ucunda bir başka tanınmış kadın yaşamıştır, evlilik soyadıyla tanınan Mrs. Patrick Campbell. Sanki şöyle demek ister gibidir: "Ses sanatçısıyım, ama ses getirmiyorum." Bernard Shaw, *Pigmalion*'da onun için, pek zeki bir şahsiyet değil, diye yazmıştı. Halbuki tam tersi. Sahne dışında zehir gibi bir dili vardı kadının. Oscar Wilde'ın kulamparalıktan kodese konduğunu öğrendiğinde, "Sokakta yapmadıkları ve atları ürkütmedikleri sürece benim açımdan sorun yok," diyen oydu. Doğrusu bu laf bir plakayı hak ediyor.

Thackeray Street'in bitiminde, kırmızı renkli güzel tuğlalarla örülmüş bir binada, Eliot'un plakası bekler bizi. Kensington High Street'e dönünce de Kensington Gardens ile karşılaşırız, hani Hyde Park'tan, *Serpentine* denen havuzla ayrılan park. Ozan Shelley'nin karısı bu havuzda, bu adalarda rastlanabilecek en az miktarda suda boğularak yaşamına son vermiş. Kensington'un bu yakasındaki havuzun hemen yanında, *art nouveau* heykel sanatının başyapıtı Peter Pan heykeli bulunur. En ünlü jokeylerden Lester Piggot'ın anlattığına göre, *Peter Pan*'ın yani büyümek istemeyen çocuğun öyküsünü yazan, ken-

disi de ufak tefek bir adam olan James Barrie, her sabah Kensington Gardens'da yürüyüş yaparmış.

Church Street boyunca ilerleyince, İngilizlerin Borges sayesinde keşfettiği Gilbert K. Chesterton'ın doğduğu evi görürüz. Chesterton adına dikilen ilk anıt ise Sitges'dedir. Juan Cueto ile Fernando Savater bir şişe Johnny Walker eşliğinde bir gece bu anıtı yad etmişler. İngilizleşmiş Amerikalılardan ve Güney Yarıküre'nin en sarsıcı yazarlarından biri olan William Henry Hudson'ın, Kensington'ın kuzeyinde bir evi varmış. Quilmes Derneği'ndeki Hudson Dostları tarafından asılan plakanın üstünde, Pampa'da doğduğu evi temsil eden bir kabartma vardır. Malvinas Adaları'nın adı Falkland olarak değişinceye değin, Arjantin İngiltere'yle hep iyi geçinmiştir. Arjantinli Victoria Ocampo son mektuplarından birinde, Londra'da yaptığım gezintiler nedeniyle bana imrendiğini yazıyordu. Kızlarım ve Miriam Gómez'le çıktığım gezintilerden birinde tümüyle rastlantısal olarak keşfettiğim Chesterton'ın evinden ona söz ettiğimde, şöyle demişti: "Sizin en çok neyinizi kıskanıyorum bilmiyorum. Acaba ailenizi mi, yoksa Londra'nızı mı?" "Bizim Londra'mız," dedim ona, Ezra Pound'dan alıntı yaparak.

Miriam Gómez'le, Brezilya ve Colombia kahvesi ile Jamaica dağlarının ağırlığınca altın eden "mavi" denen meşhur kahvesinin satıldığı küçük Yunan barına kahve almak için her gidişimizde, küçük bir çıkmaz sokak olan Kensington Church Walk'tan geçeriz. Pound'un yaşamak için burayı seçmesi hiç de şaşırtıcı değildir. Orada, birinci katta, Pound müthiş bir yoksulluk içinde yaşadı. Tek lüksü, haftada bir mutfaktan taşıdığı sıcak suyla yaptığı banyoydu. Belki de bu yüzden şiirlerinden biri, "The Bathtub" adını taşır. Gelecekteki eşiyle buluşuncaya kadar orada yaşadı, yani Dorothy Shakespeare'le. Yaşamı boyunca hep kaybeden olma bahtsızlığına uğramıştır Pound. Bugün de, bu denli çaptan düşen Pound'un burada yaşadığını gösteren bir plaka yoktur. Şimdi Bay Yarım Okka'nın ayak izlerini arayan yolcuya taze kahve kokusu rehberlik ediyor.

En Acıklı Öykü İyi Asker adlı Edward dönemi başyapıtının hayranlık uyandıran yazarı Ford Madox Ford, Holland Park yakınlarındaki Holland Park Avenue 84 numarada yaşamış. Hiç kuşku yok ki çifte Ford bu parkta dolaşırken, romanında kurduğu duygu labirentiyle dalga geçiyordu.

Tüm romanlarını diyaloglar üstüne kuran Ivy Compton Burnett, can yoldaşı Margaret Jourdain ile Cornwall Gardens'da yaşadı. Miss Jourdain'in 1951'de ölümünün ardından, Compton-Burnett, *Dame* asalet unvanını aldı ve 1969'da ölene kadar büyük bir mahremiyet içinde yaşadı. Oradan, Gloucester Road'a dönelim; bu kısacık sokağın üç adı olduğunu belirtmemiz gerekir ki bu, Londra için alışılmamış bir durum değildir. Merkeze Gloucester Road denir, güneye Cranley Gardens, Kensington Gardens'la buluştuğu kuzey ucuna da Palace Gate. Palace Gate'de, gösterişli küçük bir sarayda ressam John Millais yaşamış. Şimdi orada adının yazılı olduğu mavi bir plaka var, ama Millais'nin hem kamusal, hem özel yaşamında şansı yaver gitmiş bir ressam olduğu yazmaz orada. Victoria döneminin olağanüstü güzellerinden ve daha da olağanüstü bir skandalın kahramanlarından Effie Gray'le evlenen de odur. Ressam, tablolarının çoğunda onu çizmiştir. Effie Gray daha önce estetik filozofu John Ruskin'le evlenmiş. Düğün gecesi Ruskin yaşamının sürpriziyle karşılaşmış. Bir estetik filozofunun karısına yakışır ideal bir güzelliğe sahip olduğundan değil, Ruskin'in, canlı kadınların heykelsi bedenlere sahip olabilmekle birlikte, heykel olmadıklarını fazlasıyla geç ayrımsamasından. Kusursuz bir bedene sahip olan Effie'nin, ee, pubisi varmış! Pubisinin üstünde de pubik tüyleri. Ruskin bu gecikmiş keşiften o denli ürkmüş ki, evliliğin ilk görevini yerine getirememiş. Karmaşık bir Victorien aşk üçgeni ortaya çıkmış bunun üzerine; Ruskin, Effie'yi, uzun boylu, sarışın ve yakışıklı ressam adaşıyla tanıştırmış. Onlar da birbirlerine âşık olmakta gecikmemişler. Evliliği geçersiz kılmak için Ruskin'in şerefinin iki paralık olması gerekmiş. O günden

sonraysa bozguna uğramış Victorienlerden biri olup çıkmış. O dönem geçerli olan toplumsal kodlar gereği, Effie bir daha sosyeteye kabul edilmemiş, ama John Millais servetiyle onun için, bugün Gana Büyükelçiliği'nin konutu olan büyük oteli inşa ettirmiş. Bu etik, estetik üçgeni hatırlatan tek şeyse orada asılı olan plakadır.

Cromwell Road, Eliot'un ayine gittiği kilisenin arkasında kalan sessiz, sakin bölümü Gloucester Road'la kesişen kalabalık, şaşırtıcı bir sokaktır. (Elbette Anglikan Kilisesi'ni seçen bir kişi olan Eliot'un, Katolik dinine döndüğünü söylemek teolojik bir yanılgı olur.) Cromwell Road'un bir ucunda, 53 numarada, Alma Reville ile evlenmesinden *Rebeca*'yı çekmek üzere Hollywood'a gittiği güne değin Alfred Hitchcock oturmuştur. Dairesi en üst kattaymış, ama Hitch'e ulaşmak için otuz dokuz basamak değil, doksan üç basamak çıkmak gerekiyormuş, tipik bir Hitchcock'vari tersyüz olma durumu. Sokağın öbür ucunda –ki orada sokak Brompton Road adını alır– Londra'nın en güzel küçük meydanlarından biri olan Brompton Square bulunur. Bu meydanda birkaç ay boyunca bir başka Katolik sanatçı yaşamıştır: Stephane Mallarmé. Hitchcock'la Mallarmé'yi kısa süre için (zamanda olmasa da) uzamda birbirine bağlayan şey, Londra'daki birkaç Katolik kilisesinden biri olan küçük Brompton Kilisesi'dir. Hitchcock Alma'sıyla ölüm onları ayırana dek evli kaldı; Mallarmé ise yirmi bir yaşında Marie Gherard'la evlenmekle yaşamının hatasını yaptı. Edgar Allan Poe okuyabilmek için İngilizce öğrenmek gibi tuhaf bir amaçla Londra'ya gelen Mallarmé, *Cher Maitre*[1] adını taktığı ozan Swinburne üzerine çalıştı. Gördüğünüz gibi, İngilizce Fransızları hata yapmaya sürükleyen bir dil.

Gloucester Road'da Cranley Gardens'ın daha ilerisine doğru devam ederek, Old Church Street'i bir uçtan diğerine geçip ünlü King's Road'u da geride bırakınca, Thames kıyıları karşınıza çıkar; kıyı boyunca ise dünyanın en

[1] (Fr.) Sevgili Üstadım. (Ç.N.)

zengin ve ünlü caddelerinden biri olan Cheyne Walk uzanır. Burada VIII. Henry'nin, Hampton Court Sarayı'nı iki tarafı keskin bir balta karşılığında Kardinal Wolsey'yle değiş-tokuş etmesinden önce yaşadığı evlerden birinin avlusu bulunur. Wolsey öldü, darağacına yalınayak başı kabak gitti. Avluda bugün bile Kraliçe Elizabeth'in babasının günün beğenisine uygun şarkılar bestelediği ve yedek eşler listesi çıkardığı günlerde diktiği dut ağacı bulunur. Cheyne Road'da Carlyle'ın da evi vardır, bu iğrenç yazarın tek ilginç yanı da şudur: Ölgün bir ateşi canlandırmak için *The French Revolution*'ın (Fransız Devrimi) elyazmasını kullanmış bir hizmetçisi varmış. Bir İngiliz *tricoteuse*'e[1] dönüşen hizmetçi kız. Kellesi VIII. Henry tarafından uçurulan Thomas More da, kralın yaşadığı yere yakın bir yerde can vermiş. Suratı ile elleri altından kara bir heykeli vardır burada kral danışmanı More'un. More, Venedikli Mağribi rolündeki Laurence Olivier'ye tuhaf şekilde benzer. Thames üzerindeki Victoria dönemi mühendisliğinin başyapıtlarından, yararlılığı güzelliğiyle eşdeğer Albert Köprüsü, More'un mortu çekmeden önce yaşadığı ve *Ütopya*'sını yazdığı, sonra da yakasız gömleğiyle giyotini beklemek üzere Kule'ye gitmek için yola çıktığı yerden pek uzak değildir. Londra'daki büyük yangın öncesinden kalma evlerden birinde bir plaka vardır; çok eskilerden kalma eşiğin üstündeki bu plakada şöyle yazar: "Bu eşik yalnızca yurttaşlar ve atları içindir."

Cheyne Walk 16 numarada hâlâ Dante Gabriel Rossetti'nin evi bulunur. Başyapıtı *Beata Beatrix*'i burada çizmiş, eşleri ve Algernon Swinburne de burada yaşamışlar. Swinburne Mallarmé'nin ustasıymış; merdiveni tırabzandan çıplak kayarak inermiş. Tırabzanların ilginç bir kullanımı doğrusu.

Swinburne'ün peşinden ise âşığı, ressam Simon Simeon kayarmış, o da çıplak; ozanı kovalayan ressam. Ressam ve ozanın karısı, *Beata Beatrix* adlı tablonun modeli,

[1] (Fr.) Örgü makinesi; örücü kadın; Fransız Devrimi'nde Konvansiyon toplantılarını örgü örerek dinleyen halktan kadınlar. (Ç.N.)

veremli esin perisi Elizabeth Siddal burada ölmüş, afyon zehirlenmesinden. Rossetti romantik bir girişimle, yayınlanmamış şiirlerini kadınla birlikte gömmüş. Raffaello'cu bir geri kazanma girişimiyle de yıllar sonra mezarı açıp zarif kadavrayı değil, *House of Life* [Yaşam Evi] adını verdiği kitabına koyacağı, Preraphalite[1] şiirlerini geri almış.

Cheyne Walk 14 numarada, Victoria döneminin George Eliot kadar tanınmış, özgür ruhlu romancısı Marian Evans yaşadı ve öldü. Tite Street 34 numarada da bir plaka vardır, sahibinin ölümünden çok sonra asılmıştır oraya: "Oscar Wilde, dâhi ve oyun yazarı, burada yaşadı." Oscar'ın tamamen beyaz döşediği meşhur ev eski şatafatını yitirmiştir diyebiliriz. Wilde oradan, tutuklandığı yer olan Sloane Street'teki Hotel Cadogan'a taşınmıştı. Ardından eşcinsel ilişkiden iki yıl hüküm giydi. Aslında ölüme hüküm giymekti bu. Bram Stoker buraya çok yakın, Durham Place 4 numarada yaşadı. Evini ararken bir ev hanımına rastladım. "Bram Stoker'ın nerede yaşadığını biliyor musunuz?" diye sorduğumda "O da kim?" diye cevap verdi. "*Dracula*'nın yazarı," dedim. Hanımefendinin İngiltere'nin en popüler yazarlarından biri için söylediği, "Burası nezih bir mahalledir," oldu. Stoker olmadan ne Hammer filmleri ne Bela Lugosi ne de *Nosferatu* var olabilirdi.

Sloane Square'de, metronun yanı başındaki Royal Theatre'ın fuayesinde, Bernard Shaw'un bir büstü varmış. Güzel oyuncu Ellen Terry'nin potansiyel âşığı, sözde vejetaryen Shaw, oyunlarının çoğunu bu salonda sahnelemiştir. Büst yıllar önce, yalnız Raffles'inkilerden –şu tereyağından kıl çeker gibi soygun yapan hırsız– daha becerikli eller tarafından değil, aynı zamanda Herkül'ünkilerden daha güçlü kollar tarafından çalındı. Yani, Hercules Poirot. (Agatha Christie'nin hiçbir oyunu sahnelenmedi burada.) Sloane Street'ten Hotel Cadogan'a doğru yürüyünce,

[1] 1848'de İngiltere'de ressamlar, sanat eleştirmenlerinin katılımıyla kurulan kardeşlik niteliğindeki topluluk. Topluluğun üyeleri akademik tutuma karşı çıkmış doğayı gözlemleyerek resim yapma yoluna gitmişlerdir. İlk sergilerinde güzelliği sanatın önemli öğesi sayan Raphaello'yu hiçe sayar göründükleri için Preraphalite diye adlandırılmışlardır. (Y.N.)

Poe'nun Stoke Newington'da üç yıl gözaltında tutulmasından önce Londra'da yaşadığı ev görülür. Öbür uçta, Tedworth Square'de, 1897'de Mark Twain yaşamış ve *Following the Equator* [Ekvator'u İzlemek] adlı yapıtını burada kaleme almıştır. Sloane Street Poe'lu, Twain'li, Oscar Wilde'lı ve mini minnacık Bosie'li günlerden bu yana pek değişmedi. Daha önce olduğu gibi, sokak şimdi de Kensington Road'da bitiyor. Gezintimin sonunda her gün Albert Hall Theatre'a çıkıyorum, Kraliçe Victoria'nın merhum eşi Albert'ın anısına yaptırdığı tiyatro; Alfred Hitchcock'un bir filminde, Doris Day'le *Rien* adlı bir katili bir araya getirdiği yer. Adam nota okumayı da biliyordu. *Rien* Fransızca'da hiç demektir; zaten katilin adı da hiçbir şey ifade etmiyor.

Şimdi gündüz vakti, dışarıda hava güzel sanki, Miriam Gómez ve ben gezintimizi geçmişe yapmaya hazırlanıyoruz. Gelmek ister misiniz? Yok yok, yağmur yağıyor: Londra'da hep yağar. En iyisi yarın yapalım.

(1986)

5.
Holmes sweet Holmes

Babam geçen yaz Küba'dan bizi ziyarete geldiğinde, yalnızca iki şey istemişti: dua etmek için (bir deyiş) Karl Marx'ın mezarına gitmek ve Sherlock Holmes'ün yaşadığı evi görmek. "Baker Street, 221-B," dedi babam. İhtiyar komüniste göre (artık seksen beşini geride bıraktı), birinin gerçekliğinin ötekinin kurgusu olduğu apaçık ortadaydı. Ya da tam tersi. Gerçekten de Marx'ın dev masif büstüne yapılacak bir hac ziyareti, ilk özel dedektifin evini gezmekten bin kat daha kolaydı. Karl Marx'ın bir ara var olduğu gibi zayıf bir olasılığa inanmaktansa Holmes'ün şaşırtıcı şekilde gerçekten var olduğuna inanmak katbekat kolay. Babam Marx'ın mezarının bulunduğu mezarlığa *gitmek*, ama Holmes'ün evini ziyaret etmek istedi. Sonuç olarak Marx Highgate'de gömülüydü; ama Holmes Londra'nın, İngiltere'nin, dünyanın bir yerlerinde hâlâ yaşıyor: Söylencenin kumaşından biçilmiştir o. Nietzsche'nin Tanrı'sı gibi Marx da öldü. Holmes ise yaşıyor.

Sherlock Holmes belki de, belli bir yeri yurdu olan tek kurgusal kişidir. Yani, gerçek bir yaşamı (bu sözcük şüphesiz Holmes'e inananların düşmanıdır) olan bir insanoğludur o, Londra'da yaşamış, tam olarak 221-B Baker Street'te oturmuştur. Evet, kurgudan yaşama geçiş yapmış bir kişi daha vardır: Don Quijote. Yanında da ona ya-

pışık *constant companion*'ı[1] Sancho. Victoria döneminin Holmes ve Watson ikilisinin, üç yüz yıl öncesinin bu İspanyol ikilisine bu denli benzemesi rastlantı değildir. Uzun boylu ve zayıf yapılı Holmes suçun devlerinin üstüne atılır ve onları yel değirmenlerine, yel değirmencikleri-ne dönüştürür; kısa boylu ve gürbüz Watson ise bir sigorta ajanı gibi Holmes'e sağduyu öğütler. Holmes uyuşturucu madde ve müzik bağımlısıdır; Quijote ise sulandırmadan aldığı bir başka uyuşturucunun, yani kitapların. Watson gerçekçidir, kimi gerçek felaketleri sezme yetisine sahiptir; Sancho'ya gelince, Castilla kurnazlıklarının ve deyişlerinin adamıdır. Daha ne? Önemli olan şudur: Londra'da, işini XIX. yüzyılın bir mesleği haline getiren ve dedektif sözcüğünü, tümdengelimin büyüsüyle anlamdaş kılan, bugün herkesin anımsadığı bir dedektif yaşadı. Conan Doyle, ağır suçta uygulanan tümdengelim yönteminin kaynaklarını (İskoç cerrah Dr. Bell'i) imlerken, bu yöntemin gerçek yaratıcısı olan C. Auguste Dupin'i, yani Edgar Poe'nun yarattığı aylak centilmeni kaşla göz arası yok edivermişti. Dahası Holmes, polisin suçtan daha soylu olduğu efsanesinin de kaynağıydı, zira polis, ister resmî olsun ister özel, suçun peşine düşen kişiydi. Holmes, her dem kafası karışık Müfettiş Lestrade'ın önünde Scotland Yard'ı açıktan açığa alaya alırken aynı kurumu, dâhice işlenmiş suçu çok daha kudretli bir başka dehanın, yani yasa aygıtının gücüyle ortaya çıkaran kurum olarak yüceltir. Öte yandan Holmes, Watson'ın çok iyi ayırdına vardığı gibi, suçlu zihniyetine sahipti. Her suçta da çözüme bu sayede ulaşıyordu. Holmes'ün suç çözmedeki başarısının bir kaynağı daha vardı: alkaloidler. Böylece Londra'nın bezginliği, sisler içinde bir panayır yerine dönüşürdü.

Belirtmek gerekir ki Watson, Holmes ile karşılaştırıldığında kadınların çekici bulduğu bir erkekti ve en az iki kez evlendi. Holmes ise kadın cinsine karşı tümüyle ilgisizdi; ancak, Victoria dönemi centilmeniydi, hanımefendi-

[1] (İng.) Sadık yoldaş. (Ç.N.)

nin tehlike altında olduğu, suçla kuşatıldığı zamanlar ya da tam tersi, tehlikeli, suçun ta kendisi olduğu zamanlar hariç. Baştan çıkarıcı Amerikalı Irene Adler onun tek Nemesis'i oldu. Holmes suç tarafından yalnızca dört kez yenilgiye uğratıldığını söyleyerek böbürlenirken, şunu da ekler: "Üç erkek, bir kadın tarafından." Holmes açısından New Jersey doğumlu maceraperest kontralto Irene Adler, (elle çalışan hesap makinelerinin mirasçısı veya Freudyen psikiyatrın akrabası mıydı acaba?) dişiliğin ta kendisiydi. Her zaman. Kadınlardan kaçan Holmes, insanlardan da kaçar olmuştu bu kadın yüzünden.

Sherlock Holmes kurgunun gerçekliğinde herhangi bir Londralı gibi yaşamıştı; öte yandan bu kişilik yaşarken ölümsüzleşti. Conan Doyle'un ünü bile daha kısa sürdü. Böylece Holmes bağımsız bir varlık, bir ölümsüzlük timsali oldu. Holmes'den görevi devralanlar, bir seçki ya da tek bir yapıt üretmek üzere el ele verdiler. Bu yapıtta Holmes, bir zamanlar bu dünyadan gelip geçmiş, doğum ve ölüm tarihleri belli olan biriydi; yaşamının bir bölümünde bir tür yaman yazman ya da şeker sekreter ona eşlik etmiş, başından geçen olanca serüveni toparlayıp görünüşünü, duygularını, çılgınlıklarını, kötülüklerini, mimiklerini, yiğitliklerini, *Corpus* adlı eşsiz bir sagada, eksiksiz gediksiz bir araya getirmişti. (Bu *Corpus* belki de *delicti* idi.)[1] Bu rastlantısal veya aranıp bulunan yoldaşın adı Dr. John H. Watson idi ve İngiliz folklorunda adının önüne hep bir "basit, canım" eklenirdi, yapmacık bir şekilde. Dünyanın en ünlü özel dedektifinin serüvenlerinde, biyografisini yazan sözde bir yazar da var olmuştu; bu arada Arthur Conan Doyle da, biyografilere yayınlanacak yer arayan yazın menajeri gibi küçük bir rolle yetinmek zorunda bırakıldı. Özellikle de *Strand Magazin*'in ve Londra'nın diğer dergilerinin kapısını aşındırıp duran bir menajer.

Watson'ı artık Conan Doyle'un buluşu olarak okumak da mümkün olmuyor bu kitapta. Daha sonra, hey gidi

[1] (Lat.) *Corpus delicti:* hukukta suçu kanıtlayan nesne. Üzerinde suç işlenmiş beden. (Ç.N.)

Doyle, Fleet Street'te bir berber dükkânında döner sandalyesinden iş gören, her şeyi görüp her şeyi kaydeden, Ladbroke'ta bir ganyan bayiinde at yarışı oynayan berber Conan'a dönüşüyor.

Babama Sherlock Holmes'ün serüvenlerinden birinin, "Bruce Parrington'ın Planları" hikâyesinin bir bölümünün bizim mahallemizde, Gloucester Road Metro İstasyonu'nda geçtiğini söylediğimde, sevinçten havalara uçtu: "Nasıl yani!" Gurmeden başka her şey olan Holmes'ün bugün hâlâ bizim sokakta faaliyet gösteren bir lokantada akşam yemeği yediğini de ekledim. Watson'ın anlatısında (daha doğrusu yeniden anlatısında), Holmes lokantadan bir *nota bene*[1] yollar: "Kensington Gloucester Road'da Goldini Lokantası'nda yemek yiyorum." (Gerekli bir açıklama; çünkü Londra'da, postacıların ve benimle yurtdışından yazışanların da bildiği gibi, çok sayıda Gloucester Road var.) "Lütfen derhal buraya gelin." (Holmes ve Watson, yıllarca aynı çatı altında uyudukları halde, yalnız kaldıklarında bile senli benli konuşmazlardı: Ne de olsa Victoria dönemi centilmeniydi onlar.)

Havana'daki Holmes uzmanı Oscar Hurtado, bana Sherlock Holmes'ün hiçbir zaman metro kullanmadığını söylemişti. Metro kullanmıyordu ama metre kullanıyordu; ölüyü ve katilini ölçmek için. Evet, Holmes'ün Londra sokaklarında arabayla (İngiltere'de şu *hansom* denen, arabacısı arkada oturan iki tekerlekli, tek atlı arabalarla) dolaştığı doğruydu; ama sık sık trene de binerdi ve bu türden bir öykü zorunlu kıldığında, *underground* kullanmasını da bilirdi. Watson'ın ise metroyla işi olmaz, not tutmayla işi olurdu.

Watson en sonunda geç bir vakit soluk soluğa lokantaya vardığında, ilginç bir konuşma geçer Holmes ile aralarında: İçeride duman vardır. "Bir şey yediniz mi?" diye sorar Holmes hevesle. "Öyleyse," diye ekler ardından Watson'ın yanıtını beklemeden, "bana turunç likörlü kahvede

[1] (İt.) Kısa not. (Ç.N.)

eşlik edin. Ev sahibinin sigarlarından birini deneyin. Tahmin edilebileceğinizden çok daha az zehirliler." O sırada, sokağımın köşesindeki St. Stephen Kilisesi'nin çanı saat on biri vurur; ses öyle iyi duyulur ki, sis bile, o kesif sis, kilise kitabının sayfalarının içine işleyen o inatçı sis bile, bu sesi sindiremez. O dönemlerin bir başka Victorien bekârı Oscar Wilde, Whistler resmedene değin hiç kimsenin Londra sisini fark etmediğini ileri sürmüştü. Whistler öldü, sis falan da yok artık Londra'da, Watson'ın tatlı ve huysuz arkadaşı Holmes üzerine anlattığı hikâyelerde rastlanabilir sise yalnızca: *Sweet and sour* Sherlock.

"Nasıl buldunuz Watson?" diye sorar Holmes elindeki olaya gönderme yaparak.

"Bir başyapıt."

Öyleydi, halen de öyle: Makinemin, Tıp Doktoru Dr. John H. Watson'ın sayısız notlarından kopyaladığı bir başyapıt sırf bu cümleler bile. Yazı makinem elektronik bir IBM; günlerimi edebiyatla geçirmemi sağlayan, gecelerimi, içindeki karbon şerit kadar kapkara yapan bu makine, ilginç bir tesadüf, Londra'nın ticaret sokağı olan Baker Street'ten alınmıştı. Watson görse pek şaşırırdı: ufak bir otomatik daktilo. Holmes de hiç de basit olmayan mekanizması karşısında şaşkına dönerdi. Dedektif özellikle de silme tuşunu incelerdi; şu, hataları silinebilir, düşünceleri silinemez kılan. Dijital tuş. Makinenin içindeki birkaç toz zerresini dikkatle inceler, sonra da canı sıkılır, gidip beyaz Coca-cola'sını hazırlardı.

Gerçek Baker Street 221-B'yi hiçbir zaman bulamadım. Kuşkusuz onu bulamayacağım yerlerde aramıştım. Düşsel bir apartman dairesinde başladıklarını kavramak için Holmes'ün serüvenlerine bir dönüş yapmam gerekti. Londra labirentinde dolaştırdığım yarı sakat babam, suçun ta kendisiyle paralellikler gösteren ilk kurgusal dedektiflik yapıtındaki kahramanın parodisi gibiydi. O öyküde, bilinmeyen katilin peşine düşen ayak izleri, ölümün kendi ayak izleridir. Babam aniden Londra'nın en ünlü sokağının köşesini göstererek haykırdı: "İşte! İşte orada!

Baker Street, 221-B!" Ama 221-B asla var olmadı. Watson'ın tarzıydı bu; tüm ayak izlerini yok etmesi gerekmişti. Bir şey daha var: Babam kördür. Bu nedenle ilk dedektif olan Oipidus'u andım. Oipidus, yani Eddy Poe. Kör eden ayak izlerini gören körler.

(1986)

6.
Çay merasimi

Henry James'in başyapıtı *Bir Kadının Portresi*'nin o kusursuz açılış paragrafı İngiltere'den başka bir ülkede, bir başka çağda yazılabilir miydi? James şöyle der: "Akşamüstü çayı olarak bilinen merasime adanan saatlerden daha cazip pek az saat vardır, elbette belirli şartlar altında." Roman 1881'de yayınlandı, James de zaten bu denli cazip cümleleri ancak o zaman yazabilirdi. Shakespeare zamanında ise çayın adı bile ağza alınamazdı; zaten İngiliz romanı iki asır sonra doğacaktı. Bir İngiliz, çaydan ilk kez yazılı olarak söz ettiğinde Shakespeare'in hayatta olduğu biliniyor; ama bu şahıs 1615'te yazmayı bırakmıştı. Çay, ne Sir Walter Raleigh tarafından XVI. yüzyılda tanıtılan ve Christopher Marlowe tarafından utanmaz arlanmaz cümlelerle salık verilen tütünün güvencelerine sahipti ne de kahvenin İngilizler arasındaki popülerliğine (İngilizler o zamanlar dünyanın en büyük kahve tüketicisiydi); çay, gündelik bir alışkanlık olarak yerini almak için biraz daha bekleyecek, daha sonra da İngiltere için felaketle sonuçlanan tarihsel bir olayın aktörü olacaktı: New England'da çay tekelini sürekli kılma girişiminden söz ediyorum, ki bu da 1776'daki Kuzey Amerika Bağımsızlık Savaşı'nı hızlandıracaktı.

İngiliz yazınında çaya en erken referans, belki de XVII. yüzyıl ortalarında, pek tanınmayan Sir Kenelm Digby'nin

Tea with Eggs [Yumurtayla Çay] adlı yapıtındadır. Çay pişirmeye giriş türünden bir yazıdır bu: "Sıcak su çayın üzerine dökülür, büyük bir huzur içinde *Miserere* ilahisinin söylenme süresi kadar beklenir."

Bir sonraki yüzyılda Jonathan Swift, *Coffee House* ve *Chocolate House* [kahveler, pastaneler] gibi yerlerden, yaygın yerler diye söz etse de, çaya değinmez.

Belki de bu durum, tavernalardan daha popüler olan ve sonraları yerini başka bir tipik İngiliz kurumuna, *pub*'a bırakacak olan *coffee house*'larda, yani kahvehanelerde çay içme alışkanlığıyla ilgilidir. Onun çağdaşı olan Edward Young yergilerinden birinde kadını şöyle betimler: "Kahvaltı ederken hileler düşünür sonra / çayını içerken başka dalavereler kurar." Bu, çağının tipik bir şiiridir ve kahvaltıda çay içme şeklindeki modern İngiliz alışkanlığının henüz doğmamış olduğunu gösterir.

Swift'in bir diğer çağdaşı, kutsal yağla kutsanmış Pope, ünlü "The Rape of the Lock" adlı şiirinde bir yandan "Politikacıları bilgeye dönüştüren kahve," der, öte yandan aynı şiirde kudretli Kraliçe Anne'ı yüceltirken şöyle feryat eder: "Sen, üç krallığın itaat ettiği yüce Kraliçe Anne – bazen fikir alırsın – bazen de bir çay burada."

Öte yandan Henry Fielding de kendine özgü bir ironi yapar: "En iyi çay tatlandırıcıları aşk ve skandaldır." Besbelli o dönemlerde, yani XVIII. yüzyıl ortalarında çay, İngiltere'nin en revaçta içeceği olmuştur artık.

Tam o sıralarda çay artık yalnızca popüler olmakla kalmaz. Amerikalı olabilmek uğruna İngiliz vatandaşlığından vazgeçen, Boston Körfezi olayındaki geminin çay yükünün imha edilmesini cesur, gözüpek bir edim olarak yorumlayan ve "Öylesine uzun vadeli ve önemli sonuçlar doğuracak ki, bu yapılanın tarihte yeni bir çığır açtığını düşünmekten kendimi alamıyorum," diyen John Adams kadar meşhur olur çay. Adams yanılmıyordu. Kahveye daha bağımlı olan Amerikalılar, çayın serbest bırakılması için savaşabileceklerini göstermişlerdi. O zamanlarda marihuana değişikliğe uğrayıp çay olmuştu.

Coleridge, afyonun savunusunu yapabilmişti (aslına bakılırsa, bunu İngiliz yazınının kilometre taşlarından birinde kimliğini gizleyen arkadaşı De Quincey yapmıştı); öte yandan haksız yere unutulup giden çağdaşı Sydney Smith ayrıksı ve özel durumları anlattığı *Memories of Lady Holland (Receipt for a Salad)* [Lady Holland'ın Hatıraları (Salatanın Tarifi)] adlı yapıtında çaya övgüler düzmüş, daha az zekice olmayan birçok şeyin yanı sıra, engin mizah yeteneğiyle retorik öğütler vermiş (yaşadığı çağ, gülümsemeyi kahkahadan ayırt etmek için, mizah sözcüğünün icat edildiği çağdı) ve çay hakkında alaycı bir tonda şunları yazmıştı: "Çay için Tanrı'ya şükürler olsun! Çay olmasaydı dünyanın hali nice olurdu? Dünya var olur muydu hatta? Çaydan önce doğmadığıma şükrediyorum." Görüldüğü gibi, İngilizler çay konusunda işi bağnazlığa vardırmaya başlamışlardı. Jane Austen'ın ölçülü kadın kahramanları (ve teyzeleri) çayı nazik nazik içerlerdi. Vereme modaya uysun diye yakalanmışa benzeyen, içi geçmiş romantik şair Keats, "ve çay ve işe yarar bir fikir almak" diye yazarken, ünlü Çay ve Sempati'nin öncülü olmuştur. Dickens'ın Victoria dönemi ölçülerine göre ölçüsüz davranan karakterlerinin kulaklarından çay fışkırır. Ama İngiliz yazınının en ünlü çayı, herhalde *Alice Harikalar Diyarı*'ndaki Mad Tea-Party'de, yani Çılgın Çay Partisi'nde sözü edilendir.

Tea-party deyişinin İspanyolca'da karşılığı yoktur: Bu durumda çay sözcüğüyle yetinmemiz gerekiyor; yani deli çayla. Bu *tea-party,* Henry James'in girizgâhından yirmi yıl kadar önce yazılmıştı. Burada İngiliz merasiminin kutlanmasından daha öte bir anlamı vardır; saçmayı kullanarak en acımasız yergi yapılır. Alice davet edildiği çay partisine geldiğinde, tüm davetliler uzun masanın bir kenarında, köşeye doğru yığılmış şekilde oturmuşlardır; ama onu görür görmez partiye tüm katılanlar bağırmaya başlar: "Yer yok! Yer yok!" Alice bu deli çay partisinden ayrılırken, davetliler de –Marx kardeşlerin hayvan bedenine bürünmüş öncülleri– her zamanki gibi uyumakta olan Tarla Fa-

resi'ni çaydanlığa tıkıştırmaya uğraşmaktadırlar.

Çayla ilgili olarak Lewis Carroll'dan söz edince, bunu o olağanüstü "The Hunting of the Snark" [Snark'ı Avlamak] adlı şiiriyle ilişkilendirerek yapmamız gerekir. Bir tür komedya olarak mı, metafizik olarak mı ele alacağımızı bilemediğimiz onca anlamsızlık arasında Carroll şöyle der: "Hep akşam beş çayıyla yapar kahvaltısını."

Böylece İngiliz çayı konusunda, Henry James'in bile ulaşamadığı bir kesinliğe ulaşmış bulunuyoruz; çünkü Carroll "akşamüstü çayından" söz eder. Yerleşik bir İngiliz geleneği olan akşamüstü beş çayı –yerleşik İngiliz geleneği diye bir şey varsa tabii– kesin bir tarihte icat edilmiştir: 1840'larda. Bu durumda bir Victoria dönemi buluşu oluyor.

Çayı keşfeden sanıldığı gibi İngilizler değil, elbette Çinlilerdir; Hintliler gibi değişik çay türleri filan da yetiştirmedi İngilizler. Çaydanlığı bulan da onlar değil; o da bir Çin buluşudur. İngilizler, Rus semaveri gibi çay yapımına uygun bir alet de icat etmediler. Çaya süt bile katmadılar, o da Hollandalıların fikridir. Ama evet, İngiliz yaşamının merkezine saat beş çayını onlar yerleştirdiler; James'in o kadar haz duyduğu, Oscar Wilde için bir ritüel olan beş çayını (*Ciddi Olmanın Önemi* adlı yapıtında bir başka Victoria dönemi icadından söz eder Wilde: salatalıklı sandviç). Edward döneminde çay yedi değişik yiyecekle birlikte içilmeye başlandı; sonraları bu çeşitlilik geleneksel jambonlu ve peynirli *sandwich*'ler, *scone*'lar, çeşit çeşit *cake*'ler ile; yani çeşitli sandviçler, ekmekler ve keklerle sınırlandı.

Akşamüstleri çeşitli hafif yiyecekler yeme alışkanlığını başlatan Bedford dükünün eşi Anne'dı; bu gelenek, İngilizlerin (kuşkusuz zengin olanlarının) mucizevi bir kahvaltı yaptıkları ve akşam sekiz yemeğine kadar ağızlarına tek lokma koymadıkları bir çağda başlamıştı. İngiliz yaşamına özgü bu gelenek ironik bir şekilde kaybolmaya yüz tutmuştur; geçmiş zamanlardaki çeşit çeşit çayhaneler (ki, bunları korumaya almak için bir yasa bile çıkarılmıştır), daha başka nedenlerin yanı sıra, çayın pahalılığından dolayı göz göre göre yitip gitmektedir. Bir ironi daha:

Saat beş çayı şimdilerde saat dörtte içilmektedir. Çok geçmeden bu durumdan geriye yalnızca yazınsal izler kalacak! Sir Kenelm Digby'deki gibi arkaik izler, Sydney Smith'teki gibi gülünç izler, Carroll'daki gibi saçmalıklar, Oscar Wilde'daki gibi şanlı izler... Belki de hafızalardan silinmeyen Amerikan metinlerinde kalacak bu merasimin izleri. Henry James'in metinleri gibi.

(1977)

7.
Londra'da Noel

Christmas İngilizce'de ve Anglosakson dünyasında Noel sözcüğünün karşılığıdır ama Noel'den hem az, hem de çok şey ifade eder. Eski İngilizce'den türemiş *Cristes maesse* sözcükleri, İsa'ya ekmek ve şarap sunma ayini anlamına gelir, yoksa İsa'nın doğuşu anlamına değil; ayrıca bu ayinler pagan özellikler taşır. İngilizler Noel'i, Noel arifesinde değil, Noel'in ertesi günü kutlarlar. O günün de *Boxing Day* [İng. *box*: kutu, hediye paketi] gibi tuhaf bir adı vardır. Boks yapıldığından değil, o gün hediye verildiğinden; o gün, evin hizmetkârları ile postacı, bakkal gibi ev ahalisinden olmayanlara hediye verme günüdür. Diğer bayram günleriyle karşılaştırıldığında gerçek anlamda ölü bir gündür, o günden düşmandan kaçar gibi kaçmak gerekir...

Bugün bilindiği şekliyle Noel, Charles Dickens adında bir yazarla, ufak tefek ama buyurgan, yaşadığı çağa adını veren bir hanımefendinin, yani Kraliçe Victoria'nın buluşudur. Söylentiye göre, Noel günü hediye verme alışkanlığını Kraliçe başlatmış. Windsor Sarayı'nı fazla çıplak bulduğu bir anda da eşine şöyle demiş: "Albert, neden şuraya bir ağaç koymuyoruz?" Prens de kuzu kuzu, anayurdu Almanya'dan bir çam ağacını omzuna vurup getirmiş. Dickens'a gelince; o da Noel'de basılmak üzere Noel konulu birkaç kitap yazmış. Zaten Noel'de başka ne konuda yazı-

lır ki? Kuşku yok ki en ünlü öyküsünün adı *Noel Şarkısı*'dır.[1] Victoria gibi Dickens da –ki ikisinin de krallığı aynı dönemde hüküm sürmüştür– bayramların ateşli tutkunuydu; en tanınmış hikâyelerinden biri olan "The Chimes"da [Çanlar] şöyle yazmıştı:

> "Sokaklar kıpır kıpırdı, süslü dükkânlar cıvıl cıvıl. Yeni yıl, hoş geldinlerle, hediyelerle, sevinçle bekleniyordu."

Yazar burada aslında Noel'den değil yeni yıldan söz eder, ama bir Dickens eleştirmeninin söylediğine bakılırsa, "Noel'den daha çok Dickens'a uyan bir şey yoktur." Noel (özellikle de Dickens'in Noel'i) son yüzyılda İngiliz yaşam tarzına egemen olmuştur. Hindi (ki Dickens ve Joyce'da da görülebileceği gibi, daha önceleri hindi değil, kaz yenirmiş Noel'de: *Turkey*, yani hindi yeme âdeti daha sonra Amerika'dan geldi) ile Albert'ın her dem yeşil ağacından başka, olmazsa olmaz üçüncü bir kahraman daha vardır: Noel pudingi. Gece kadar karanlık, hazmı kurşun kadar güç olan bu tatlı, İngiliz Noel'inin değişmez unsurlarından biridir ve bir kez tadına varıldı mı, hayret verici bir zevk olup çıkar. Hazırlanması da hazmı kadar karmaşıktır.

> "Ah ne yemeklerdi onlar," diye yazmıştı Dickens bir dostuna, "ne danslar, ne yeminler, ... tiyatrolara gitmeler, eski yıla veda buseleri kondurup yeni yılı daha önce hiç karşılamamış gibi karşılamalar!"
>
> *Thames Kıyısında*

Yoksul doğan Dickens halk okullarında okudu, bir ayakkabı boyası fabrikasında çalıştı; öldüğünde tanınmış, göklere çıkarılan bir yazardı. Doğduğunda her şeye sahip olup da ölümünde imparatorluğa varıncaya kadar her şeyini yitiren Kraliçe Victoria'dan daha fazla sevilen bir kişiydi.

Londra'da kutlanan Noel, İngiliz Noel'idir, dünyanın

[1] Kitabın özgün adı *Christmas Carol*, Noel İlahisi anlamına gelir. (Y.N.)

en karmaşık kentlerinden birinde iyice karmaşıklaşmış bir Noel. Her yerde olduğu gibi, aile arası kutlamalar evde yapılır. Ama çok sayıda halk eğlencesi de düzenlenir. Sizin de bildiğiniz gibi, önce süs, derdi Theodor Adorno, soyadı süs anlamına gelen düşünür. Dünyanın en ünlü ticari sokaklarından Oxford Street'le, yanı başındaki en soylu sokak Regent Street pek bir süslüdür. Her iki sokak da yakın geçmişte uyuşuklukla suçlanmış olsa da, bu yıl -Kral Regent- Disney'in Alaaddin temalarıyla süslenecek. Kral Regent'ın kraliçesi diyor ki: "Geçmişte çalgılarımız, gezgin palyaçolarımız ve baca tepelerine konan pelüş ayıcıklarımız vardı. Bugün ise Alaaddin'imiz var. O da klasik bir Noel öyküsüdür." (Sözün burasında, araya *Binbir Gece Masalları* karışır.) Ayrıca, "Eski Arabistan'ın canlandırıldığı sahnelerde rengârenk yüzlerce ışık olacak." Regent Street'in köşesinde Hamleys'in bulunduğunu da unutmamak gerekir; inanın bana, dünyanın en büyük oyuncakçısıdır. Görüldüğü gibi Londra'da Noel, ihtiyar Victoria'nın, ölümsüz Dickens'ın ve bir araya toplanan bütün çocukların bayramıdır. Babaların tek yapacağı, bir İngiliz icadı olan zaman makinesine atlayıp çocukluklarına dönmektir.

Yetişkinler için başka eğlenceler de vardır. Örneğin, Dickens'ın kapitalizmi kutladığı sıralarda Marx'ın kapitalizmin sona erdiğini düşlediği Soho da kısa bir zaman öncesine kadar ihtiyar zamparaların rağbet ettiği kırmızı noktalı porno filmlerine boğulmuş yerlerden biriydi. Burası kelimenin tam anlamıyla temizlendi; şimdilerde gece gündüz Londra'nın en hoş semtlerinden biri oldu (Soho, *so what?* yani ne?). Bir de Covent Garden bölgesi vardır, hani şu My Fair Lady'deki [Benim Güzel Meleğim] Eliza'nın berbat bir *cockney* aksanıyla çiçek sattığı yer; Eliza sonraları güzel konuşmayı öğrenecek (İngiltere'de her şey ses ve aksanlarla başlar) ve güzel bir salon gülüne dönüşecektir. Meyve ve çiçek pazarı başka yere taşındı; Covent Garden şimdilerde bir opera meydanı. Civarında yüzlerce kafeterya, lokanta, butik ve her gün binlerce insanı kendine çeken kitapçılar var, yani artık sadece gece kuşlarının mekânı değil.

Covent Garden yakınlarında, en sevdiğim manzaralardan biri vardır: Waterloo Köprüsü. Ama savaş yüzünden değil, aynı adı taşıyan filmle ünlenen köprü manzarası da değildir beni cezbeden; nehrin öte yakasından, köprüler arasından görünen manzaradır. Köprünün ortasında ayakta durup nehrin sağ ve sol yakalarına baktığınızda, National Theatre'ın manzaralı *bunker*'ından, Elizabeth Hall'un sinemateğinden, konser salonlarından London Tower'ın köprüsüne, bir yanda Savoy'a, öte yanda Big Ben'e, Parlamento'ya ve Rönesans görkemi içindeki Westminster Abbey'e kadar uzanan arkitektonik bir yarık görebilirsiniz. Bu, Londra'nın geçmiş ve bugünkü övünç kaynağıdır. Hemen orada, kentin eski mücevherlerinden yaşlı County Hall bulunur; Japonlar tarafından satın alındıktan sonra gelen protestolar karşısında İngilizlere iade edilmiş. Westminster yakınlarında, Downing Street 10 numarada hükümet konutu Whitehall vardır. Bu küçük sokaklar kimileyin teröristlerin uğrak yeridir, şimdilerde halka kapatıldı. Tabii elinizde bir-iki bombayla yolu açıp girebilirsiniz. (Elbette bunun İngiliz Noel'iyle hiçbir ilgisi yok.)

Bir de, Nelson sütununun altında durup National Gallery Müzesi'ni de arkanıza alıp ister yağmur altında ister kuru havada, Trafalgar Meydanı'ndaki kutlamaları izlemelisiniz; hele de yıl sonunda. Aslanlar ve fışkıran sularla (çeşmelerden ve gökten) dolu bu devasa meydan, Ermiş Silvestre Gecesi'nde insanla dolup taşar. Yani, yılın son gecesinde. Muazzam kalabalık şarkı söyler, çığlıklar atar (bu şarkı ve haykırış karışımı çoğu kez ulumaya dönüşür) ve silahsız polislerce kordona alınarak (her zamanki *bobbie*'ler) cümbüş yapar. *Make merry*. İngilizlerin, cin şişeden salıverilince kopan cümbüş anlamında kullandığı deyiştir bu. Şişedeki ister elma şarabı, ister bira, ister şarap olsun; ama şarap şarttır bu şenliklerde. Bu şamata dev Noel ağacının hükmü altında olur, ki o da Oslo kentinin armağanıdır; yoksa anıt mezarında yatmakta olan merhum Albert'ın değil.

Noel'den bir önceki gece, (burada yalnızca *Christmas*

Eve ya da Noel arifesi diye anılır) dışarıda in cin top oynar. Ertesi gün Noel'dir ve Dickens'ın da söylediği gibi, yitik çocukluklara ve anılara dönmek için çocukların babalarını uyandırdıkları tek günüdür yılın. Noel yemeği gündüz yenir; artık kaz çorbası içen kalmamıştır, herkes Amerikan usulü hindi yer. Hindiler masalarda koca gemiler gibi süzülür. Sonra gece çöker, kaslar uykuya dalar, eğlence dinlenmeye çekilir. Ozan Thomas Miller'ın da söylediği gibi, bereket versin ki "yılda yalnızca bir kez Noel olur".

Noel'den sonra, Londra'nın yorgunluk nedir bilmez taksilerinin bile etrafta görülmediği o *Boxing Day* denen boş günün ardından, eski yıl veda eder ya da yeni yıl gelir, kötümser veya iyimser bir bakışla (şarap şişesini yarı boş ya da yarı dolu görme meselesinde olduğu gibi). Ama Londra dinlenmez. Ya da fazlasıyla dinlenir. Katolik ülkelerde, Doğu'dan bebek İsa'ya secde etmeye gelen münecimlerin Beytüllahim'e gelişlerinin kutlandığı yortu, ocak ayının altısına denk gelir. İngiltere'de, Kral VIII. Henry bir eşten fazlasına göz diktiğinden, Katolikliğin pek sunturlu (aslında sulu) bir şekli benimsenmişti: azizleri olmayan Anglikan Kilisesi. Bu nedenle kimse ne Ermiş Silvestre, ne Silvestre Gecesi ne de *Spirit*'in hangi mezarlıkta istirahat ettiğine dair bir şey bilir İngiltere'de. Münecimlerin yerini Noel Baba aldı; o da Germen kökenli Sante Klaas'dan türeyen Santa Claus'a dönüştü. Yani Ermiş Nicolas oldu. Ama Nicolas da Nick oldu ve İhtiyar Nick de –nereden nereye– şeytanın ta kendisidir. Bu da elinde hediyelerle çıkıp gelen yabancılara kapıyı açmamak gerektiğini söyleyen İngilizleri haklı çıkarır. O yabancılardan biri ihtiyar Nick olabilir.

Ama ziyaretçinin istediği hediye almak değil de vermekse, Londra'da her şeyin satın alınabileceği mağazalar var. Bunların en iyisi ve en ünlüsü, İngilizlerin çoğunun "bizim eski ve sevgili Harrods'ımız" dediği Harrods Mağazası'dır. Şimdiki sahipleri Mısırlı (adamlar kimi sigara markalarını ele geçirdikleri gibi Harrods'ı da aldılar). Bu sahipler Harrods'tan ovalamak gerekmeyen bir Alaad-

din'in sihirli lambası yarattılar (ovalamak yerine ceplerindekileri şıkırdatmayı tercih ediyorlar). Harrods Mağazası Knightsbridge'de, burası Piccadilly'den sonra dünyanın en tanınmış Londra semtlerinden biri. Bazıları Piccadilly adının zararsız bir günahtan geldiğini sanır, küçücük bir günahtan.[1] Knightsbridge ise büyük bir günahtır. Sloane Street'ten Sloane Square'a doğru yürürseniz, yeni bir günahla karşılaşırsınız: Kings Road. Swinging London'dan önce pek tanınmış bir sokak değildi, Swinging London sırasında ve sonrasındaysa bağrı yanık gençler için bir tür çeşme oldu. Bir semt daha var: Chelsea. Amerikan Başkanı Clinton'ın tek kızına adını veren, böylece başkana Londra'da geçirdiği mutlu günleri anımsatan Chelsea. (Yerli olsun yabancı olsun, birçok kişi için Londra'da Noel'in en iyi tarafı, her yerde uygulanan ve Noel'den tam iki gün sonra başlayan indirimli satışlardır.)

Yazar da Chelsea'de güzel günler geçirdi. Ama herkes gibi, onun da mutluluğunu gölgeleyen şey zamanın saatinin Swinging London'da durduğunu işaret eden metafizikti. Geriye yalnızca, zamanın durduğu anda devinimin nasıl olabileceğini hayal etmek kalıyordu. O da bu makaleye denk geldi. Ama şunu belirtmek gerek: Swing durmuş olsa bile, Londra şaşırtıcı şekilde sapasağlam ayakta. Koca bir koskoca kent.

(1993)

[1] Yazar İspanyolca günah anlamına gelen *pecado* ile Piccadilly sözcükleri arasında bir söz oyunu yapıyor. (Ç.N.)

8.
Miriam Gómez alışverişte

Hiç alışverişe çıkmam. Miriam Gómez ayakkabıdan şapkaya ölçülerimi ezbere bilir. Şapka takmadığımı da bilir. Benim adıma alışverişi Miriam Gómez yapar. Şimdi de bunu sizin için yapacak, sevgili kadın ve erkek okurlarım. Dickens gibi Miriam Gómez de, bütün Londra mağazalarını tek tek bilir Siz de onunla birlikte teker teker hepsine gireceksiniz. Ya da içeri girmeye değenlere; çünkü bir kez girildi mi, çıkmak pek kolay olmuyor.

Londra'da alışveriş yapmak için yılın iki uygun dönemi vardır. Bunlardan biri, haziran ortalarında başlayıp temmuz sonunda biten indirimli satış dönemidir. Diğeri de, aralık sonlarından ocak sonlarına kadar olan dönemdir. Mağazalar bu aylarda mallarının tümünü gerçek indirimlerle satıp bitirmeyi hedeflerler, bazen yüzde yetmiş beşe varan indirimler yaparlar. Bazen bu oran daha da yüksek olur. Bazen de daha düşük.

İlk sırada Harrods, Harvey Nichols, Peter Jones ve John Lewis, Selfridges, Fortnum & Mason, Dickins & Jones, Liberty ve daha birçokları gibi alışveriş merkezleri gelir. Bir de C & A, Next, Jaeger, Marks & Spencer ve British Home Stores gibi mağaza zincirleri vardır. Daha çok var elbette, ama bu saydıklarım en önemlileri. Sonra da Burberry ve Aquascutum gibi geleneksel mağazalar gelir. Bu

sonuncusunun ismini söylemek bir İngiliz için bile zordur.

İngiliz giysisi genelde son derece iyi kalitedir. Yabancı firmalar rekabet amacıyla ürünlerini İngiltere'de kendi ülkelerindekinden daha ucuza satarlar zaman zaman.

Miriam Gómez farklı ülkelerden dostlarıyla alışverişe çıkar; bu, kimileyin bir hostes olur, kimileyin popüler bir şarkıcı. Örneğin dostlarını Dickins & Jones'a götürür. Buranın birinci katında, Hint malı giysiler satan bir bölüm vardır; bu ham ipekten giysiler, kumaşıyla aynı renk payetlerle, incik boncukla süslenmiştir. Yine bu katta, İrlandalı modacı Paul Costelloe'ya ayrılmış bir bölüm vardır; yazın enfes ketenler, kışın yünlü bir kumaş türü olan *tweed*'ler satışa sunulur. Bu İrlanda giysilerinin tümü o olağanüstü kalitelerine oranla son derece uygun fiyatlara satılır. Bu yaz istiridye kabuğu renginde keten elbiseler, harikulade görünümlü Şam ipeklileri vardı.

Londra'da dükkânların yoğunlaştığı çeşitli bölgeler vardır: High Street Kensington, Knightsbridge, King's Road, Fulham Road, Oxford Street, Piccadilly, Regent Street, Covent Garden, Saint James's... Bir de küçük sokaklar vardır; bunlardan Beauchamp Place, araç geçişine açıktır, South Molton Street ise yalnız yayalara açıktır; yayalar buraya bekâr girip dul çıkarlar.

Miriam Gómez alışveriş için fazla zamanı olmayan birine (diyelim ki Londra'ya ayıracak bir günü var, olmaz ya, hadi neyse) Londra'nın tüm mağazalarını ya da bunların şubelerini dört-beş cadde üstünde bir arada bulabileceği High Street Kensington'a gitmesini salık verirdi. İşte bu çarşıların ilki: Kensington Gardens'tan yukarı doğru yürürseniz (burası Hyde Park'ın Kensington tarafına düşen yeri olarak) çağdaş İngiliz tasarımcılarının mağazalarının bulunduğu bir tür modern çarşı diyebileceğimiz Hyper Hyper pazarı çıkar karşınıza. Bu pazarın sloganı şudur: "Butiğinin kapısına otur, modası geçmişlerin cesetlerinin geçidini seyret." Çekingen hanımlar için bir sakınca: Soyunma kabinleri yok. Mallar gibi, müşteriler de gözler önünde.

Hemen yanı başında, en son çıkan müzik ürünleri satan Tower Records vardır. Caddenin karşısında da, plastik topaçlar, Hint giysileri ve egzotik olup toksik olmayan her türden giysi satan bir başka pazar vardır: Kensington Market. Bu İran pazarında, komik kıyafetler satan komik isimli dükkânlar bulunur: Sweet Charity, Pure Sex, Rock-a-Cha. Neşeli bir yer.

Küçük bir sokağı geçip de caddenin sonuna gelince karşınıza Barkers çıkar. Devasa bir alışveriş merkezi olan Barkers'ın, yer döşemesi mermer olan bir de galerisi var; şimdilerde Asya havası verilerek yeniden dekore edilmiş, oldukça da gösterişli olmuş (müşterilerinin büyük çoğunluğu da Arap'tır zaten).

Bu devlerin arasında çok sevimli ufak bir dükkân var ki, adı Nicole Fahri. Bu dükkânın, Barkers'ın yanı sıra Selfridges, Harvey Nichols, Harrods ve Liberty'de de satış noktaları var. Hem spor giysiler, yağmurluklar, trençkotlar, hem de klasik giysiler satıyorlar, hepsi de çok çok hoş.

Bir sonraki blokta her keseye seslenen İngiliz mağazaları vardır: Cüzdanı şişkin olanlar, zayıf olanlar, orta halliler, herkes buralardan alışveriş yapabilir. İngilizler bu mağazalara hayrandır. Bunlar, British Home Stores (İngiliz Ev Eşyası Mağazaları) ile Marks & Spencer'dır. Bugün bu iki mağaza, yetmişlerin avangard moda kalelerinden birinin yerini işgal ediyor. Çoktan unutulup gitmiş. Biba'yı hatırlayan kaldı mı? Her iki mağaza da İngiliz halkından tek tip İngiliz yaratır. Miriam Gómez'in iç çamaşırlarında herkesin gözü kalır. Yani Marks & Spencer'ın iç çamaşırlarında. (Marks, fena halde Yahudi olan Marx'ın Anglikanlaşmış söyleyişidir; ortağının adı da Engels olmalıymış, ama Spencer olmuş.) Geçmişte Grace Kelly'yi halkın arasına karışıp en mahrem giysilerini satın alırken görmek olasıydı orada. Bir de Marks & Spencer'dan düzineyle külot alan İspanyol bir kadın yazar vardır. Bu popüler mağazanın Kensington Market'taki parodisi, Rus iç çamaşırları konusunda uzmanlaşmıştır. Bazı külotlar da hâlâ kırmızıdır, inanın şaka değil.

Bu bloğun en ucunda, kozmetik mağazaları zinciri Boots'un bir şubesi yer alır; bebekler için en kaliteli ve güvenli hijyenik ürünler buradan alınabilir. Burada güzellik kremi tonla satılır; mağazanın estetik çizgisi, adeta geometrik bir kusursuzluk sergiler. Aynı sırada bir de Kuzey Denizi'nin havasını solumayı özleyen Kuzeyli çocuklara (on iki yaşa kadar) Kuzeyli giysileri satan Hennes mağazası vardır. Her şey son derece pratiktir. Hennes'in karşısında, giysi konusunda oldukça tecrübeli, kendi tasarımlarını yapan Laura Ashley mağazasının bir şubesi yer alır. Para konusunda son derece temkinli olan İngiliz soylularının uğrak yerlerindendir burası.

Sokağın sonunda, insanı gerçekten bitap düşüren yeni bir kitapçı vardır: Waterstones. Bu, Londra'nın modern kitap satış aygıtı diyebileceğimiz mağazalar zincirinin bir şubesidir. Gezi kitaplarından sanat monografilerine değin her türden kitap bulunur burada. Bu kitabevleri, bir kitap hakkında satış fiyatından, nerede bulunabileceğinden tutun (kendi mağazalarında ya da rakip kitapçılarda), yazarının adına, hayatta, ölü veya uykuda olup olmadığına değin, her tür bilgiyi elde edebileceğiniz bir bilgisayar sistemiyle çalışır. Sokağın bu tarafında, şehrin öte yakasındaki Tottenham Court Road'da satılanlardan pek farklı olmayan, indirimli elektrikli ve elektronik aletler satan çeşitli mağazalar da bulabilirsiniz; üstelik bunlar hem ucuz hem el altındadır. Hemen hemen Londra'nın her yerinde olduğu gibi, bu sokakta da, *paperback*'ler (yani karton ciltli kitaplar) ile kırtasiye ve ofis malzemeleri konusunda uzmanlaşmış kitapçılardan biri olan W.H. Smith & Son'ın bir şubesi bulunur. Az ilerisinde yer alan Reeves Art Shop, İngiltere'nin sanat malzemeleri satan en kocaman mağazalarından biridir. Mahallenin ressamı Francis Bacon fırçalarını buradan alır.[1]

Oxford Street'i mesken tutan Japon kalabalıklardan uzak durmak isteyen hızlı ziyaretçiler için High Street

[1] Yani yaşarken alırmış. (Yazarın Notu)

Kensington, her şeyi bulabilecekleri bir seçenektir; Oxford Street'teki tüm mağazaların şubeleri bu caddede de vardır, üst kısmına dizilmişlerdir. High Street Kensington yalnızca bir uçtan ötekine rahatça dolaşabileceğiniz bir cadde olmakla kalmaz, aynı zamanda kesinlikle ayağınıza da dolaşmaz. İyi havalarda –ki İngiltere'de kırk yılda bir rastlanır– bu cadde üzerinde Victoria ve Edward dönemlerinden kalma eski yapılar arasında öğlen yemeği yiyebileceğiniz sakin taraçalar da vardır. High Street Kensington Metro İstasyonu'nun girişinde, şubeleri Londra'nın her yerine yayılan, Pret-a-Manger adında, ucuz ve kaliteli bir kafeterya açıldı. Miriam Gómez talihin (ya da esiri olduğumuz esirgeyici tanrıların) bizi, daha önce Thackeray, Henry James ve ozan Robert Browning'in yaşadığı Kensington'ın bu bölgesine komşu yapmasına –aramızda dört sokak bile yok– şükrediyor.

Kensington Church Street 6 numarada, St. Mary Abbott Kilisesi'nin tam karşısında, sabunlar, şampuanlar, tıraş fırçaları, kolonyalar, kuru çiçekler ve (kelimenin doğrudan anlamıyla) eski İngiliz kokuları satan güzel bir mağaza vardır: Crabtree & Evelyn. Ürünlerin tümü zarif paket kâğıtlarına sarılarak şık bir şekilde satışa sunulur. Bu mağazanın adı Ruh Çağırma olmalıymış. Londra'nın bir başka bölgesinde buna benzer bir mağaza daha bulunur: XVII. yüzyılın ünlü şifalı bitki yetiştiricilerinden ve satıcılarından büyük Nicholas Herbalist'in sanatının ve sihrinin mirasçısı Culpepper Herbalist. Bruton Street'teki bu şifalı bitki dükkânında satışa sunulan tüm kuru bitkiler, yapay gübre kullanılmadan, doğal yöntemlerle yetiştiriliyormuş. Mağaza yalnızca telefonla randevu vererek hizmet veriyor. Böylesine eşsiz bir şifalı bitki yetiştiricisi ve satıcısı bulunmaz doğrusu!

Crabtree & Evelyn'in tam bitişiğinde, çok uygun fiyatlara çok güzel giysiler satan bir Japon mağazası vardır: Yacco Maricard. Bu sokağın, yani Church Street'in bir yakası son derece moda olan antikacıların istilasına uğramıştır.

Marble Arch'tan başlayıp New Oxford Street adını aldığı (buradan ileri sakın geçmeyin) Tottenham Court Road'a değin uzanan Oxford Street, İngiltere gibi bir mağazalar ülkesi için bile aşırı ticari kaçan bir caddedir. (Kahrolası Napoléon) Londra'nın dünyaca ünlü caddelerinden biri olan Baker Street, Oxford Street'i keser; tabii ünlü olmasının nedeni ticari değildir. Kahrolası Napoléon. Oxford Street'i kesen, anmaya değer bir cadde daha vardır: Londra'nın en güzel caddelerinden biri, Regent Street, yeni yeni gelişiyor. Bu cadde, Liberty gibi pek çok geleneksel mağazayla tıkabasa dolmuştur.

Oxford Street'ten Oxford Circus'a doğru giderken, yapıtlarını satmak amacıyla kişisel reklam yapma yoluna giden ilk İngiliz yazarı Lord Byron'ın yaşadığı evin yerine inşa edilen büyük bir mağazayla karşılaşırsınız: John Lewis. Chelsea'deki Sloane Square'de bulunan Peter Jones mağazası bunun küçük kız kardeşidir. John Lewis – Peter Jones mağaza ikilisine çok dikkat edin; telefondan televizyona, video kamerasından bilgisayara, ocağa, buzdolabına varıncaya değin en has elektrikli aletlerin en iyi mağazalarda bulunabilecek markalarını, yıl boyu indirimli fiyatlarla, kalite garantisiyle çok daha ucuza satın alabilirsiniz. Bu mağazalar Avrupa'nın her yerine ihracat yaparlar. Yatak odası bölümü de son derece kalitelidir; Harrods'da bulabileceğiniz tüm markaları burada çok daha uygun fiyata bulup alabilirsiniz. Tabak çanak ve mutfak gereçleri için de aynı durum geçerlidir. Harrods gibi John Lewis ve Peter Jones da yeni evlilerin en gözde mağazalarıdır. Miriam Gómez –ki artık yeni evli sayılmaz pek– Peter Jones & John Lewis kredi kartı sahibi olduğuna hep memnun olmuştur.

Oxford Street'teki başka bir çarşı, Selfridges, halkın Harrods'ı olarak nam salmıştır. Selfridges'da Gucci'nin, Dunhill'in (şimdilerde onlar da kaliteli kategorisine giriyor), Cartier'nin reyonlarının yanı sıra, aklınıza hayalinize gelebilecek tüm dolmakalem markalarının satış birimlerini de bulabilirsiniz. Belçika bonbonundan sefa düşkünü

Sefaradların yediği *kosher*'e[1] değin, her şeyi satın alabileceğiniz, eksiksiz bir mağazadır burası.

Selfridges'dan çıkıp Oxford Circus'a doğru yürürseniz, daha iki sokak bile ilerlemeden, Christopher Place adında küçücük bir sokağa gelirsiniz. Orada, 12 numarada, Miriam Gómez'in gözde mağazası Mulberry bulunur (dediğine göre adı bile hoşuna gidiyormuş). Mulberry, her türden deri ürün satar: çanta, kemer, ayakkabı, av gereçleri... Gözlük, kaşkol ve yüzlerce gereç bir yana, her şeyin bir tarzı vardır orada, lüks görüntüleri kesinlikle göstermelik değildir. Kalitenin ne olduğunu bilenler için postayla da hizmet verilir. Dükkân da sokak kadar küçüktür, Liberty, Harvey Nichols ve Harrods mağazalarında reyonları vardır. Daha ne ister insan?

Oxford Street'e yeniden çıktığınızda, yayalar için düzenlenmiş eski bir sokağa gelirsiniz: South Molton Street. Orada son moda olanından gelenekseline, son derece şık, daha doğru deyişle lüks giysilerin bulunduğu Brown's yer alır. Burada günün en iyi moda çizgilerinden birine sahip, İngiliz tasarımcı Jean Muir'in giysileri sergilenir. Kesimi çok iyidir. Bu giysiler hiçbir zaman modası geçmeyen klasiklerdir; tasarımlarda modacının yeğlediği renk olan laciverte belirgin bir eğilim göze çarpar. Brown's mağazasında Katharine Hamnett'in ürünleri de bulunur. İngiliz *high-tech*'inin kilometre taşlarından sayılan yeni *shop*'unu Fulham Road'daki tek katlı büyük evlerden birinde açtı. Geç dönem *art nouveau* üslubu mimari başyapıtlardan biri olan, Michelin'in eski binasını mesken tutan, Londra'nın son moda lokantalarından Bibendum'un yakınındaki bu mağazayı gözlerinizi dört açarak gezin.

Browns'da, son yıllarda İngiltere'nin en iyi tasarımcılarından biri kabul edilen Galliano da *sergilenir*.

Yüz metreden daha kısa olan bu sokak Londra'nın moda merkezlerinden birisidir. Tam merkezinde, Adolfo Domínguez'in, görünüşüyle ünlü mağazası yer alır.

[1] Musevi şeriatına göre temiz sayılan et, turfa olmayan yemek, kaşer; şeriat hükümlerine göre kesilmiş hayvan eti. (Ç.N.)

South Molton Street'ten yaklaşık elli metre ileride, İngiliz mağaza sahiplerinin bir zamanlar *sanda sanctorum*'u olan kutsal New Bond Street vardır; burası şimdilerde Saint Laurent, Regine, Gucci, Karl Lagerfeld, (namı diğer "haute" sosyete modacısı) Maud Frizon ve onun nefis ayakkabıları tarafından gasp edilmiştir. Neyse ki 38 numaradaki dükkânını kapatan Herbert Johnson birkaç mağaza ötede yeni bir dükkân açtı. Burada en iyi cinsten *tweed* bereler, binici şapkaları ve açık havada giyilen tipik bir İngiliz giysisi olan *trilby*'ler –bu ad, Victoria döneminin popüler romanlarından birinin kadın kahramanı tarafından verilmişti– satılır.

Gözü hâlâ doymayanlar içinse, Bond Street 165 numara da Asprey vardır. Unutulmaz bir hediye vermek isteyenlerin aradıkları mağazadır bu. Ama cüzdanı epeyce kabarık olmayanlar kapısını bile aralamasın.

Buradan Burlington Arcade'e kadar, (İngiliz erkek modasının ticaret merkezi Savile Row yan tarafınızda kalır) cıvıltılı bir karmaşa göze çarpar. Bu galeride, saf İrlanda ipliğinden nevresimler ve masa örtüleri bulabileceğiniz en iyi mağaza yer alır. Adı, Irish Linen Company'dir. Burada aynı zamanda, hanımların ve beylerin kraliçe tarafından verilen *garden party*'lerde [bahçe partisi] sergiledikleri türden çok zarif keten mendiller de satılır. Hanım okurlardan herhangi biri bonbon satın alıp kilosunu ve kolestrolünü tehlikeye atmak ve faturasını kabartmak isterse, galeride Charbonnel Et Walker İngiliz bonbonlarıyla zevke dalabilir. Sunuluş biçimi bile yeter. Keten şaheserlerin karşısında, yenilikçi tasarımlarla dikilmiş en iyi klasik kaşmirleri satan Peals yer alır. *Chale*'larmdan birini bir deneyin. Dikkat edin, tüm renkler buraya özeldir.

Bu galerideki küçük dükkânların hepsi en iyi kalitedir. Örneğin Piccadilly girişinde, kemeraltında, rengârenk baskılı, en güzel ipekten gömleklerin satışa sunulduğu James Drew yer alır. Miriam Gómez'in Amerika'dan gelen dostu bir gömlek almaya gitti, on taneyle çıktı! Tanrı, ko-

cası olacak adama acımış olmalı ki bereket versin bu hanım bekârdı.

Pahalıya patlayan bekâr hanımlardan söz açılmışken, dikkatli ziyaretçiler galerinin iki tarafının geceleri sağlam demir parmaklıklarla kapatıldığını görecekler. Nedeni de şu: Geçen yüzyılda, Victoria döneminde geçerli olan ev ahlakı ve sokak fahişeliği zamanlarında, hayat kadınları geceleri Burlington Arcade'de ziyaretçilerini beklermiş. Piccadilly günahları. Seks düşmanı ya da özel mülk dostu polis, bu parmaklıkla galerinin giriş ve çıkışlarının kapatılmasını buyurmuş. Tahmin edilebileceği gibi her sabah açılıyor. Bugün bu tarz bir gece hayatından eser yok burada.

Burlington Arcade'in hemen karşısında, Londra'nın, hatta belki de dünyanın en zarif mağazası bulunur: Fortnum & Mason. Boyutlarına ve dekorasyonuna bakıldığında bir alışveriş merkezi olduğu pek anlaşılmayan bu mağazada bütün İngiliz tasarımcılarının ürünleri, yünlü dokumalar ve kumaşlar satılır. Mağaza o denli görkemli bir gelenekselliğe sahiptir ki, kısa zaman öncesine değin XVIII. yüzyıl tarzı giyinmiş iki bey, ortalarda gezinip dururdu. Bir salona girdiklerinde, kendilerini Bay Fortnum ve Bay Mason olarak tanıtan bu beyler reverans yaparak sizi selamlardı. Mağaza sahiplerinin ruhlarının çağrıldığı bir ispritizma seansı falan değildi bu, yalnızca mağazanın kurucularını canlandırmak için parayla tutulmuş iki oyuncuydu bu beyler!

Asılları gibi oyuncu "Mr. Fortnum" da "Mr. Mason" da ortalarda yok artık, ama burada hâlâ mağazaya ün kazandıran somon balığını, en iyi Çin, Hint ve Seylan çaylarını ve İngiliz alışkanlığına uygun olarak saat dörtte içilen akşam beş çayını sunan ünlü mekânlardan birinin pek güzel dekorasyonunu görebilirsiniz. Mağazadaki çay reyonu son derece hoş bir yerdir, tıpkı demlenmiş her Asya içeceğine eşlik eden irili ufaklı pastalar gibi.

Piccadilly'deki Simpson, Windsor dükünün terzisi olarak ün salmıştı. Geleceğin VIII. Edward'ı henüz Galler prensiydi o zaman. Ekose giysilere Prensdögal denirdi; bu,

karelerden tiksinen Amerikalı bir kadın uğruna tahttan feragat eden kral olarak bilinen prensin terzilerinin markası oldu. İngilizlerin çoğu kadını hâlâ ilahî bir maceraperest gibi görür. En azından sonradan soylu olmuş biri. Wallis Simpson adlı bu kadın hakkında, zamanın kraliçesi Elizabeth (şimdiki ana kraliçe) üstüne yapılandan çok daha fazla film ve televizyon programı yapılmıştır. Kadın, kendisinden nefret eden İngiliz halkının en sevdiği kraliyet üyesi olan Elizabeth'in kraliçelik unvanına göz dikmişti. Tabii Piccadilly'deki Simpson'ın bu kadınla uzaktan yakından alakası yok. Neyse. Simpson'ın daha iyi günler gördüğünü de söylemeden geçmeyelim. Şimdi pek cılız kalmış bir ışıltı. Ah o mağaza, kim bakar artık o mağaraya!

Biraz ötede, Piccadilly Circus'da, Londra'nın en iyi spor giyim mağazası vardır: Lillywhites. Wimbledon'da giyebileceğiniz tenis ayakkabılarından artık Hyde Park'ta bile oynanan Amerikan oyunu beyzbolda atıcıların giydiği kaskete değin her şeyi satın alabilirsiniz oradan. Piccadilly denen sirkin yanında, Haymarket'ta, siperliğin yaratıcısı olan (yağmurlukta kullanılan, savaşta değil) Burberry vardır; İngilizlerin *blazer* dedikleri spor ceket dışında hâlâ klasik yağmurluk ve en iyi yünlü dokumadan palto satarlar burada, peynir ekmek gibi. Erkekler, kadınlar ve çocuklar için devetüyü ve kaşmir pardösüler. (Şimdilerde vikunya tüyünden yapılmış paltolar da var – karşılığını verecek bir hanım olduğu sürece de hep olacaktır.) Burberry aynı zamanda ölçüye göre de giysi üretir, hem de uygun fiyata ve kısa zamanda.

Burberry'nin bir (veya iki) adım ötesinde ve Fortnum & Mason'ın arka tarafında Jermyn Street vardır. Burası erkek müşterilerin (ya da hanım, erkek giysileriyle dolaşmaktan hoşlanıyorlarsa elbette) ölçülerine göre gömlek diktirebilecekleri ya da hazır gömlek alabilecekleri gömlekçiler sokağıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nden çok sayıda beyefendi –nesli tükenen tipler– gömlek diktirmeye Jermyn Street'e gelir. Burada Dunhill'in de mağazası vardır. Yalnızca puro, pipo ve sigara değil, aynı zamanda

gömlekten çoraba, her tür erkek giysileri satılır.

Burberry'yle aynı sırada The Scotch House ve Aquascutum yer alır; her ikisi de, Piccadilly Circus'dan Oxford Circus yönüne kıvrılan güzel Regent Street üzerindedir. Ünlülerin ünlüsü Liberty de Regent Street'dedir. Liberty, duvar kâğıdından kumaşa kadar tüm tasarımlarında bütünüyle özgün bir tarz. Burada Uzakdoğu'dan gelme seri üretim *chinoisery*'ler, Japon malları, mücevherler ve Orta Asya büyüsünü yansıtan kilimler, yaygılar ya da dokuma dünyasının cinsel arzular uyandıran kumaşlarından bulabilirsiniz. İsteyen herkes kösnül Tayland ve Çin ipeklerine sahip olabilir. Aynı zamanda geleneksel İngiliz'den tutun en yeni İtalyan tasarımlarına kadar çok özgün *wallpaper*'lar (duvar kâğıdı) ve mobilyalar bulabilirsiniz. Liberty bir mağaza değil, bir müzedir.

Regent Street'te çocuğunuzu kaybedebilirsiniz. Örneğin Guinness rekorlar kitabına göre dünyanın en büyük oyuncakçısı olan Hamleys'de. Bu mağazada oyuncaklar çocuk işi değildir. Mağazaya çoluk çocuk yapılan bir ziyaretin Regent's Park Hayvanat Bahçesi'ne gitmekten farkı yoktur. Londra'nın merkezindeki bu hayvanat bahçesinde, hayvanlar kafese kapatılmak gibi bir zulme maruz kalmazlar. Burada aynı zamanda, astronom Halley cinsiyetlerini değiştirdiğinden beri kornetler, yani en kıvrak İngiliz uçurtmaları da satılmaktadır.

Niteliksel bir sıçrama: Mao olsa böyle derdi. Thomas Goode, Londra'nın en seçkin semtlerinden Mayfair'in kalbindedir. Mayfair'deki elçilere layık mağazalar Belgravia'dakilere benzemez. Thomas Goode, İngiltere'nin –hatta belki de dünyanın sofrada yemek yenen her ülkesinin– kusursuz sofra takımlarını ve züccaciyesini satışa sunan bir mağazadır. Sofra muhabbetini hareketlendirmek amacıyla eşlerine tabak çanak fırlatma eğiliminde olan hanımlara dikkat. Burada her tabak ağırlığınca altın eder.

Londra'nın bir başka giyim merkezi de Covent Garden'dır. Eliza'nın opera çıkışında çiçeklerini sattığı ve Henry Higgins'in *My Fair Lady*'deki kızın İngilizce telaf-

fuzuyla ilgili notlar aldığı bu eski Londra çarşısı, artık imparatorluğun meyve ve çiçek ticaretinin yapıldığı merkez hal olmaktan çıkmış, minik dükkânlar, ucuz butikler ve modaevleriyle dolmuş durumdadır; buralarda çoğu günümüzde tanınmayan genç tasarımcıların ürünleri satılır. Yarın ünlü olmayacaklarını kim bilebilir? Wellington Street 41 numarada Penhaligon adlı mağazanın olduğunu söylemeden geçmeyelim. Burası şişeler ve hoş kokular satan, kolonyalar konusunda uzmanlaşmış, iki çağ arasında sıkışıp kalmış küçük, geleneksel bir İngiliz eczanesidir. *Son İmparator*'daki politik nostalji denemesiyle ünlü Bernardo Bertolucci'nin sekreteri, eczanenin kapıya dayanan borçlar yüzünden kapanacağını haber almış. Bu durumu yönetmene anlatmış; Bertolucci de can çekişmekte olan eczaneyi şişeler ve ilaçlarıyla birlikte satın almış. Yağlı kapıyı gören sekreter hanım bugün artık Bertolucci'nin sekreterliğini yapmıyor; onun yerine, eşi benzeri olmayan bitkisel yağların ve kozmetik ürünlerin satıldığı parfümeriyi yönetiyor. Ama fiyatlar da yağlı müşterilere göre.

Gençliğin gezindiği, seyrettiği ve bazen de alışveriş yaptığı bir başka merkez olan King's Road, Covent Garden'ın uzağında kalır. Burası, Swinging London'ın, sonra da dünyanın tüm punklarının tabyasıydı eskiden. Şimdi bu uzun ve Londra'nın en geniş caddelerinden biri olan cadde, gençler için yeniden seyirlik vitrin oldu. Gariptir, gezinti, orta sınıfın ve orta yaşın tabyası Peter Jones alışveriş merkezinde başlar. Peter Jones'un indirimlerde uyguladığı öyle esrarengiz bir sistem var ki, her şey başka yerlerle karşılaştırıldığında çok daha ucuz. Miriam Gómez bunu nasıl yaptıklarını bir türlü anlayamıyor.

King's Road'un üstünde Habitat yer alır (Latince'de kelimenin doğrudan anlamı bir yerde yaşayandır; aslında uyum sağladığı yer olmalıymış). Burası Londra'da *swing* rüzgârıyla altmışlarda kurulmuş, sonra birçokları gibi (vadesi dolmuş hippiler, şakımayan şarkıcılar) çağın gerisinde kalmış, sattığı malların arasında uykuya dalmıştır: Şaka bir yana, hâlâ burayı gezen, alışveriş yapan pek çok in-

san vardır. Evine ve ofisine uygun fiyata herhangi bir alet almak isteyenlerin mağazası işte budur. High Street Kensington'da görülecek başka mağazalar da vardır. Yine de pazar düzeninde tek sıra dizilmiş kuyumcu ve bijuterilerin, geçmiş yılların ünlü Portobel Çarşısı'ndaki, sürüden kopmuş turistlerin ilgisini çekenlerden çok daha ilginç olduğunu söylemeliyim. Altmışlı yılların sinema oyuncusu Edina Ronay'ın, King's Road'un göbeğinde, pamuklu ve yünlüde uzmanlaşmış, her ürünü el yapımı, üretimi ve sunumuyla hak ettiği üne kavuşmuş bir mağazası vardır. Tanınmış Macar gurme Egon Ronay'ın kızı olan Edina, *Collectionist* [Koleksiyoncu] filminde güzel bir koleksiyon parçasıydı; şimdi kendisi para koleksiyonu yapıyor.

Ama King's Road'un en önemli mağazası King's Road'da değil, Church Street'i kesen küçük sokaklardan birindedir. Orada, antik Essoldo Tiyatrosu'nun yıkıntılarının yanında, yalnızca İspanyol ve dünyanın en iyi ayakkabıcısı olmakla kalmayıp aynı zamanda eşsiz bir sanatçı da olan Manolo Blahnik'in dükkânı yer alır: Ayakkabıları her ayağa uygun bir yontudur. Blahnik'in ayakkabıları pahalıdır, hatta belki Londra için bile fazlasıyla pahalı (fiyatlar yüz elli-iki yüz sterlinden başlayıp yüksek sosyetenin bile cüret edemeyeceği düzeylere yükselir). Ama Manolo Blahnik'in mağazasında kocaman bir pencere vardır (Londra'da vitrine pencere diyorlar), dolayısıyla kaldırımdan sergideki ayakkabı galerisine göz atmak olasıdır. Tate Gallery'yi gezmek gibi bir şeydir bu. Ressamlar ve mağaza sahiplerinin sevdiği şöyle bir deyiş var: Bakmak parayla değil. Bir deyiş daha var ki, aslında bir tür parola, moda düşkünlerinin Blahnik'in ayakkabılarına verdikleri basit ad: Manololar.

Sloane Street, Harvey Nichols'a ulaşmak için, Peter Jones'tan yukarı uzanır. Londra'nın bu şık bölümünde, hediye olarak arkadaşlarınızı gezdirebileceğiniz –insan kendisine de sunabilir– bir potpuriyi andıran General Trading Company yer alır. Mağazanın arka kısmında kahvaltı, öğle yemeği ve akşam çayı alınabilecek çok hoş bir de

lokanta vardır. Çok da güzel bir mağazadır, öyle çeşitli nesneler bulunur ki, mağaza bir sürpriz kutusuna benzer.

Oradan az ötede, soldaki geniş kaldırımın üstünde bir sürü butik yer alır; hemen tümü de Miyaki, Joseph, Valentino gibi tanınmış imzalar, bilinen, benimsenen markalardır.

Harvey Nichols en cüretkâr ve eğlenceli giysilerin satıldığı büyük bir mağaza. Bu da bir alışveriş merkezi için marifettir. Onun sayesinde Londra, başka tek mağaza olmasaydı bile, yine İngiliz modasının merkezi olurdu.

Ünlü Chelsea Design Center, Fulham Road üzerindedir (görmeye değer bir başka sokak) ve kadınlar için olduğu kadar kız çocukları için de son derece lüks giysiler satar (Lolita bile imkân olsa buradan giyinirdi). Victoria Grove'daki Anthea Moore'da (İngiliz semtlerindeki çoğu sokak gibi bu da kısa bir sokaktır ancak hababam isim değiştirir; tabelalara dikkat edin) kız çocukları (ve oğlan çocukları) için satılan giysiler, anaların gördüğü en güzel giysilerdir.

Knightsbridge'in başladığı yerde, Brompton Road' dan ayrılan Beauchamp (Delius ve Sibelius'u popüler hale getiren orkestra şefinin adı gibi, Biiçam veya Beeçam diye telaffuz edilir) Place'te butikler yan yana dizilmiştir. Burası çok uzun bir parseldir. Burada Janet Reger, Londra'nın en lüks, seksi ve eşsiz iç çamaşırlarını satar. Gecelikler rüya gibidir. Onlara ilgisiz kalacak koca yoktur (özellikle de fiyatını öğrenince). Bu sokakta, dünyada yetimler yurdundan çıkma ilk tasarımcı ve ilk zenci İngiliz modacı olma özelliğini taşıyan Bruce Oldfield'ın atölyesi ve ana satış mağazası bulunur. Bu uzun boylu, sempatik ve yakışıklı adam, Swinging London'ın Mary Quant'ını akla getiren türden bir başarı öyküsünün kahramanıdır; ama renk ve kategori olarak daha yukarıdadır. Prenses Diana'nın gözde modacısıydı, saray tarafından kayırılırdı. Daha da önemlisi, Oldfield, Joan Collins'i de giydirdikten sonra saray hanedanından *Hanedan*'a bir geçiş yapmıştır. Zirvelerin zirvesindeki Bruce Oldfield *marakas* yerine marka reklamı yapıyor: popüler bir viski markası, özel re-

zerv. Yetimhanenin kurucusu Dr. Barnardo vaat etti, Oldfield gerçekleştirdi. Bizim yetimlerin, diye hüküm vermişti iyi yürekli doktor, birçok babası var.

Bulutsuz bir günde Harvey Nichols'tan Harrods görülebilir. Harrods'ın büyük rakibi, modayı yaratan, kendisi hep moda olan bir mağazadır ve şimdilerde bodrumun altında bir bodrumu daha vardır: insanların tıkılıp tıkındıkları bir yer. Harvey görünmez, dev bir tavşanın adıymış. Harvey artık (Nichols'la birlikte) dev bir mağaza, epeyce de iyi görünüyor. Bilen bilir, bu mağaza modanın son çığlığıdır – yani İngilizce *fashion*'ın. Üst sınıf İngiliz'in taptığı eski, sevgili Harrods, onların tabiriyle "*dear old Harrods*" kısa zaman önce Mısırlı Kardeşler diye adlandırılan iki dinamik ve kurnaz tüccar tarafından satın alındı. Casa De Frazer'ın eski nadide varlığı yeni baştan öyle bir dekore edildi, öyle bir zevkle yenilendi ki, *Hanedan*'a nispet olsun diye *Dallas* diye adlandırılabilir (Madrid'deki Hotel Palace'a yapılana restorasyon dersek, buraya yapılana "Tanrım beni baştan yarat," dememiz gerekir). Ama Harrods hâlâ Harrods ve hâlâ bir alışveriş merkezi; hatta belki de bu konuda dünyanın en ünlüsü. Orada Japon turistler gibi fotoğraf çekmeye gelip asla alışveriş yapmayan pek çok ziyaretçiye –müşteriye diyemiyoruz– rastlamak olasıdır. Merkezde, içine keklik eti doldurulmuş sülün sarması, kendi boynuzlarıyla süslenmiş geyik eti, her ülkeden jambon satan o muhteşem kasap da, Edward dönemi görkemi içinde hâlâ yerinde durmaktadır. Harrods'un spor bölümü Lillywhites ile rekabet halindedir, elbette son derece lükstür. Kitapçısı da eski kitaplar, *bestseller*'lar ve cep kitapları konusunda hâlâ görkemlidir. Bir de büyük beden (ya da oturaklı, öyle denir ya) hanımlar için giysi satan bir birimi vardır; giysilerin kalitesi de beden ölçüsü kadar yüksektir. Bu giysiler, her dem zarif, her dem melodik İtalyan tasarımcı Marina Ranieri tarafından son derece çekici bir şekilde tasarlanır. Yaşları ilerlemiş veya kalçaları genişlemiş ziyaretçiler, burada bütün önemli modacıların tasarımlarının kendilerine uyan ölçülerini bulabilirler.

Harrods müşterilerine doğum öncesinden ölüme değin hizmet verir: Üst katta, bulutsuz göğe yakın bir yerde bulunan cenaze şirketi, Katolik kadavralardan Bahai tarikatı ölülerine değin her mezhebe hizmet sunar. Ve elbette ki mumyalanmaya hazır Mısırlılara da. Ha, bir de cenaze töreninde şöyle diyen Araplara: "Topraktan geldin, toprağa döneceksin."

İster İngiliz olsun, ister Mısırlı, kimileri için yeni bir alışveriş merkezi, kimileri için eski bir gelenek olan Harrods, İngiliz mağazacılığının timsalidir hâlâ.

Miriam Gómez, Dickens gibi benim de tüm bu mağazalara girip çıkmamı isterdi. Öldürseler gitmem. Ya da yalnızca ölüm girer ve de yalnızca Harrods'a.

(1988)

9.
Kim bıkmış Londra'dan?

Londra'ya yerleştikten sonra Samuel Johnson, "Oradan bıkan," demiş, "yaşamdan da bıkmıştır, bayım." Dr. Johnson, otuz yaşında gelip buraya yerleşen bir adamdır. Londra adlı bir kent şiiri bile yazmış Dr. Johnson. Londra'yla ilgili görüşünü paylaşıyorum. Bir yaşam eğretilemesi olarak da yorumlanabilir bu görüş.

Bir başka İngiliz ozanı Shelley de şöyle yazmış: "Cehennem, Londra'ya çok benzeyen bir kenttir." Shelley böyle derken, bir değil birkaç nedeni vardı. İlk karısı Londra'da intihar etmiş; evimin bulunduğu sokağa komşu olan Hyde Park'taki *The Serpentine* havuzunda boğularak ölmüş. Trajedi ve güldürü karışımı bu olay (kimse bir kaşık suda boğulmaz) Shelley'i kötü etkilemiş. Ama ozan da boğulunca (aynı kaderi paylaşmaları ilginç değil mi?) *Frankenstein*'ı yazan ikinci karısı Mary Shelley, (bu da pek rastlantı sayılmaz herhalde) ozanın teşrih edilmiş yüreğini, komik ve incelikli bir takıntıyla olsa gerek, yazı masasının üstüne koymuş.

Bu iki ozandan hangisi haklı? Ben Londra cehenneminde de cennetinde de yaşadım; elbette Londra'nın pırıltılı zamanlarını anımsamayı yeğlerim, çünkü hiç kimse mutlu günlerde felaketleri anımsamak istemez. Mutsuzların pek çok ortak yönü vardır, mesela can sıkıntısı; şanslılarsa onlardan farklıdır.

Benim açımdan, Londra'nın son on yıllık dönemi 1963'te başladı; o yılın kasım ayında Miriam Gómez ve ben kenti ziyaret etmiştik. Diplomatik bir görevle gitmiş olduğum Brüksel'den tatil için ayrılmıştık; Londra ışığın ta kendisiydi. Sonraları bu şehirde yaşayacağımızdan habersiz, West End'i bir uçtan diğerine yağmur altında arşınlarken, müthiş bir gürültüyle yerimizden hopladık. Köşeyi dönünce bir sürü kız çocuğuyla karşılaştık ya da genç kızlarla diyelim; birinin adını haykırıyorlardı, aynı anda da bir tiyatrodan dört kişi çıkıyordu: Saçları V. Henry'deki –eserin sinemaya aktarılan ortaçağ uyarlaması– Laurence Olivier gibi kesilmiş birkaç oğlandı bunlar. Kim olduklarını sorduğumuzda, kızlardan bir ikisi, bir ağızdan bağrıştılar: *Beetles*. Kim mi? "The Beatles! Nasıl, yani bilmiyor musunuz? O zaman bilmeseniz de olur!" *Cheeky girls!*[1] Üstelik de yanılıyorlardı. Ama o ezgiye, o büyüye ve tabii ki o çağa ve Londra'ya giriş böyle oldu.

Londra neredeyse hep var olmuştur, ama bahse girerim hiçbir zaman o zamanki kadar eğlenceli olmamıştı. Yani altmışlı yıllarda olduğu kadar. Kent o zamanlar, *Time* dergisinin ölümsüzleştirdiği takma adla anılmaya başlamıştı: *Swinging London*, yani Kıvırtan Londra. Kıvırtmaya cinsel bir anlam yüklenmişti elbette. Üç yıl süren o on yıllık dönemin Londra'sını düşünüyorum da, devinen her şey seks değildi o zamanlar. Gene de yeteri kadarının, yani çoğunun seks olduğunu itiraf etmeliyim, geri kalanıysa imge.

Yazın Barcelona'da Roman Polanski'yle laflıyorduk; Polanski, küçük yaşta bir kızla yasalara aykırı cinsel ilişki kurmakla suçlandığından, Amerika Birleşik Devletleri'ne sürülme korkusuyla gidemediği yitik, yasak kenti yad ediyordu. Londra'nın özgürlüğünden ebediyen Polonya'da yaşamaya hükümlüymüşçesine söz ediyordu. Hemen ardından altmışlı yılların Londra'sındaki kızları anmıştı: "Ne kadar özgür, ne kadar tatlılardı." Benim de hatırımda

[1] (İng.) Arsız kızlar. (Ç.N.)

kalan bu; ben de Polanski gibi bu gündelik güzelliklerden öylesine uzağım ki bugün. Elimden gelen tek şey anımsamak, çünkü en az tarih kadar kasıp kavurucu olan o günler bir moda rüzgârı gibi geçip gitti.

George Harrison, senaryosunu yazdığım *Wonderwall* –tarife sığmaz bir felaketti– adlı filmin müziklerini bestelemişti. Yönetmenin George Harrison'la nasıl çalıştığını bilemiyorum. Ama benim işim, sürekli stüdyoda –köhne, buzhane gibi bir yerdi– olmamı gerektiriyordu. Bir gece erken saatlerde günlük *rushes*'ı[1] gözden geçirirken, George Harrison tiyatroda bitiverdi. Yönetmenin şöyle bir baksın diye getirttiği metinlere göz atıyordu. George müziği yapmayı kabul etti. Yaptı da; ama yaptığı, bu filmin müziği miydi, o ayrı bir soru. Film, *Swinging London*'a ait iki bahtsız âşıkla, biyolog komşularının öyküsünü anlatıyordu. Yaşlı biyolog, çifti önceleri bilimsel bir merakla, sonraları gittikçe artan cinsel bir ilgiyle (kadın oyuncu, o sıralar genç ve güzeller güzeli Jane Birkin'di) gözetliyordu ve en sonunda da kızı ölümden beter bir sondan, aşk intiharından kurtarıyordu. George Harrison Hint çalgılarıyla, Hintli çalgıcılarla bir Hint müziği besteledi. Rossini'yi, *Romeo ve Juliet*'le ilişkilendirmek gibi bir şey. Buna karşın Hint filminden başka her şeye benzeyen filmin en iyi yanı da müziği oldu.

Eteği ortadan kaybolana kadar kısaltan Mary Quant, o zamanlar bir moda kraliçesi, daha doğrusu diktatörüydü. Ter kokusunun hoş olduğunu ileri sürmüştü. "Elbette taze ter," diye de bir açıklama getirmişti. "Ekşi ekşi kokan, bayat terdir." Ve böylece tüm dünya taze ter kokmaya koyuldu. Zaman genç kadınlar imparatorluğu zamanıydı: Bayan Karides diye tanınan Jean Shrimpton genç bir kadındı, dal gibi ince Twiggy ise daha da gençti. *Flower people*, yani çiçek çocuklar, bir anda çiçeği burnunda genç kızlara dönüşmüştü; biz erkekler de onların gölgesinde uyuyup küçük sevimli yapraklarının düşmesini

[1] (İng.) Bir filmin montaj öncesi ilk hali, ilk çekimler. (Ç.N.)

bekledik. Margarit'in yapraklarını koparark, Petunya'nınkileri yolarak, Gül'ün dikenlerini sökerek. Hey gidi günler, nerede şimdi bu çiçekler? Hepsi yitip gitti. Twiggy ortalardan kayboldu, şişmanladı. Onunki zamandan ve modadan kaçıştı. Quant'ın bile modası geçti.

Apple'ın açılış gecesi, Dr. Johnson'ın ve Dr. Watson'ın bile hayal edemeyeceği sarı kafalarla dolu kalabalığın arasından Baker Street'teki mağazaya girmiştik. Mağaza henüz satış yapmamıştı, ama daha o zamandan tıklım tıklımdı. *Wonderwall*'un yönetmeni, Miriam Gómez ve ben bodrum katına indik. O sırada çağa damgasını vuran at hırsızları, tanrısal bir şekilde ortaya çıktılar. Paul McCartney göründüğü gibi nazik ve yumuşak huyluydu; Ringo da ritim tutma derdinden uzak, gülüyordu. John Lennon birdenbire yönetmenin varlığını ayrımsadı ve Paul'e döndü: "Bu herifin ne işi var burada? Arkadaşın mı, neyin nesi?" Paul işi şakaya vurup lafı değiştirmeye kalmadan, George araya girerek yumuşak ve alçak bir sesle şöyle dedi: "Daha birkaç gün önce, yönettiği bir filmin müziğini yaptım. Filmi mutlaka görmelisin." John, pişkin pişkin, yönetmene (adamın kendisinden uzun olmasının Lennon'ı gıcık ettiğinden kuşkulanmışımdır hep) dönerek şöyle dedi: "Daha ne, onu burada istememek için fazlasıyla yeterli bir neden, sence de öyle değil mi George?" Aynı gazla, o günlerde son Rolls'unu süslemiş olan Marijke'ye döndü ve öyle bir şey söyledi ki, *dutchka*'nın –herkes kadına böyle derdi– gözlerinden yaş geldi. Bir şakaydı güya, ama söz oyunlarının, unutulmaz ezgilerin ve Dada şiirlerinin adamı John Lennon şaka yapmıyordu aslında. Beatles, Lennon tarafından *beetle* –kınkanatlı– sözcüğünün yazım kurallarına göre yanlış yazılmış şekliydi. Kişisel olarak John Lennon, Frank Sinatra kadar zalimdi. Sonu, beni başlangıcından daha az şaşırtmıştır.

O on yılın kalanına ait anılarım Londra'yla değil, *Vanishing Point* [Ölüm Noktası] adlı filmimi yapmak üzere gittiğim Hollywood'la ilgili. Hotel Château Marmont'da kalıyordum. Jean Harlow'un trajik balayını geçirdiği otel.

Aynı otelde John Belushi yaşamını yitirecekti, bu arada bu ikisi arasında hiçbir bağlantı yoktur. O otelde kalırken biri, belki de *Wonderwall* filminin yönetmeni, bana Beatles'ın dağıldığını ve her birinin kendi müziğini yapmak üzere ayrı bir yere gittiğini söylemişti. Bir çağın sonu mu gelmişti?

(1987)

10.

Eppur si muove![1]

Londra ölümsüz bir kent değildir, ama dayanır. Iulius Caesar devrinde Londra yoktu. Kısa süre sonra Claudius tarafından kuruldu. O zamanlar adı Latince Londinium idi; bu ad, Fransızların ve İspanyolların kullandığı *Londres* sözcüğünden daha hoş bir ezgiye sahip değildir. İtalyanlar Londra derler. Alondra[2] kanatlarını Thames'in üstüne gerer, işte sana Londra Köprüsü; bir zamanlar ahşaptandı, şimdiyse sağlam taştan. Roma'ya savaş açan Boadicea adındaki kadın, Londra Köprüsü dahil bütün köprüleri yakıp yıktı, dövüşerek can verdi. Kent sonuçta Romalılara da yâr olmadı ve Fatih William 1066'da İngiltere'yi kuşatıp kenti alana değin Anglikanların, Saksonların ve zarif bir Kelt kadının elinde kaldı. Londres işte böyle London [İngilizce Londra] oldu.

İlk büyük İngiliz ozanı Chaucer'ın nerede doğduğu bilinmez, ama Londra'da şair olmuştur; Stratsfordlı Will, yani William Shakespeare'i de Shakespeare yapan Londra'dır. O İngiliz dilini kökten değiştirmiştir. Milton Londra'da doğmuş, orada on bir farklı evde yaşamış, orada politik anlamda kellesi uçtuktan sonra görme yetisini kaybetmiş, yine orada ölmüştür. Londra, dur durak bilmez zorba Cromwell'in buyruğuyla Kral I. Charles'ın boynunun vuruluşuna da tanıklık etmiş, II. Charles'ın hüküm-

[1] (İt.) Yine de dönüyor! (Ç.N.)
[2] Tarlakuşu. (Ç.N.)

darlığı zamanındaysa restorasyon görmüştür; bu dönemde tiyatro Elizabeth'e özgü bir canlılıkla yeniden yaşam bulmuş, İngiliz yazınının en mesut zamanlarından biri olan Restorasyon Komedyası yaratılmıştır. Londra, Katolik olduğu için orada barınamayan şair Pope'un kurduğu topluluğa da mesken olmuştu. *A Journal of the Plague Year*[1] adlı tefrika haberin ve gerçek modern İngiliz romanının yaratıcısı olan Daniel Defoe Londralıydı; gerçi *Robinson Crusoe* Londra'dan epey uzaklarda geçse de, bir o kadar da yakındadır; ne de olsa İngilizler seyahat etmektedir artık. En tanınmış Londralılardan biri olan Samuel Johnson, bu kente yayan ve meteliksiz gelmişti. Bence en ünlü cümlesi de Londra'yı göklere çıkaran şu cümledir: "Londra'dan bıkan, yaşamdan da bıkmıştır." Rotası kente çevrilmiş Dr. Johnson'ı –hoş o sıralar henüz doktor değildi– Londra yolunda bırakalım. Yanı başında, oyuncu olmak isteyen ve çok geçmeden Londra'nın en tanınmış adamı olacak hevesli bir genç yol almaktadır. Bu kişi, büyük Garrick'tir. Bu gece! En Büyük Rolünde! Hamlet. Garrick bu yapıtı yeniden yazacaktı.

XIX. yüzyıl Londra'sı iki ünlü kişinin egemenliğindedir. Bunlardan biri, Londra'da doğmadığı halde on iki yaşından itibaren kent merkezindeki tüm mağaza adlarını bir solukta ezberden söyleyebilen Charles Dickens'tır. Diğeri ise Karındeşen Jack'tir. Şehrin en önemli meçhul şahsiyeti olarak yüzüncü yaşı yeni kutlandı. Büyük sırrı keşfedildiğinde, Jack'in çağının en mümtaz şahsiyetlerinden biri olduğu anlaşılacak. Adaylar oğlu East End'deki genelevlerden birinde kaptığı frengi yüzünden ölen ünlü bir cerrahtan ünlü Eddy'ye kadar uzanır; şu Clarence dükü, Kraliçe Victoria'nın torunu, geleceğin kralı VII. Edward'ın oğlu, birinci derece kraliyet soyundan gelen meşhur prens. Düzmece gerçek adıyla *Jack the Ripper*, karabasanların kumaşından biçilmiştir.

Londra da pekâlâ bir başka ölümsüz kent olabilirdi.

[1] 1722'de yayınlanmıştır. Defoe tefrika halinde korkunç veba salgınında Londra'da yaşananları anlatır. (Y.N.)

Bir Roma rayihasına sahip olabilirdi. Ama önce bir yangın, sonra da sosyal çalkantı, kenti bölgelere ayırdı, belki de gölgelere. Thames'in suları ilk kez 1666'da, büyük Londra yangınının olduğu yıl bölündü. İşte o yıl, İngiliz ortaçağı sona erdi.

BÜYÜK YANGIN

Ortaçağ elbette Londra yangınından çok önce bitmişti. Yani bu olaydan yüz yıl kadar önce, hayal ürünü iki ünlü rençperin gevezeliğinden sonra, ama krallığı algılayışı ve yaşamıyla, hatta yerel ressam Holbein tarafından yapılmış portresiyle, Rönesans'ı ilk kez gerçek anlamda isteyen VIII. Henry'nin egemenliğinden önce. Buna karşın, 1666'da Londra'nın günlük yaşamının örgütlenme süreci devam ediyordu; Sarışın Mavisakal zamanlarındaki gibi bir örgütlenme. Hem aydınlık, hem karanlık, hem despot hem eğlenceli, hem günahsız hem amansız kral için yazılmış *Green Sleeves* adlı günün hit şarkısı, Thames kıyılarındaki müzikli gece toplantılarında söylenirdi. Kale o zamanlar hem hapishane hem saray olarak kullanılıyordu. Güzelliği dillere destan Kew Gardens'ın az ötesindeki Hampton Court'ta ikamet eden sıradaki kralın emriyle nehrin birkaç mil yukarı taşınması gerekiyordu, VIII. Henry bu sarayı Kardinal Wolsey'den zorla almıştı. Obez başpiskopos ise hem başını –top gibi yuvarlanan kellesi, elbisesi gibi kırmızıya bulanmıştı– hem inşa ettiği sarayı kaybetmişti. Wolsey'yi mahkûm eden şehvet değil, şatafat günahıydı; krallara layık bir ayrıcalık.

1665 yılında, o uğursuz yangından tam bir yıl önce, Londra bir başka felakete kurban gitti; bu kez sessiz sedasız gelen yıkım, en az yangın kadar ölümcüldü: O yıl büyük veba yılıydı. Yirmi yıl önce Oliver Cromwell'in Kral I. Charles'a karşı başlattığı İç Savaş'tan daha zalim olan o korkunç yılda, hıyarcıklı veba 75.000 insanın canına kıydı. 500.000'lik nüfusuyla Avrupa'nın en kalabalık kenti olan Londra neredeyse harabeye döndü. Vebanın yarım bırak-

tığını da korku tamamladı.

O *annus terribilise*'nin,[1] Samuel Pepys adında esrarengiz bir vakanüvisi vardı. Londra'nın bu en büyük gizli tarihçisi, çok becerikli bir bürokrattı; her gece benzeri olmayan bir tür özel stenografi ile şifreli bir günce tutardı gizli gizli. Uykusuz geceler tek tanığıydı. Pepys o tarihte şöyle yazıyordu:

"...vebanın kente kadar geldiğini duymak beni altüst ediyor... arabacım apansız kendini çok kötü hissettiğini söyledi, o an kör oldu. Zavallı adam için ne kadar üzüldüm... Arabadan inerken kendimde değildim. Ya vebaysa?.."

ALAY DÖNEMİ

Ama Restorasyon Londra'sı buydu işte; tahtta II. Charles'ıyla, kendine has kamusal yaşantısıyla, püritenlerin alay çağı olarak adlandırdığı dönem. Pepys, ancak püritenliğe duyduğu korku geçtikten sonra restore olabilmiş bir İngiliz'dir. Böylece Licencia (bir orospu) ile birlikte bir eve gider ve güncesinde (stenografi dışında bir de kendine has bir dil kullanır), bu karışık dilde avangard olmak adına cinsellik dolu, cüretkâr notlar tutar:

"...orada kısacık bir zaman geçirdim avec la mosa, tek yaptığım kiss and ellemekti mamelle'lerini, büyük plaisir'le işimi kendim halleder, boşalırdım."[2]

Pepys (Pips diye telaffuz edilir) XVII. yüzyıl Londra'sının önemli figürlerinden biri olmanın yanı sıra gayet dünyevi bir mastürbatördü de. Kadınlara olan tutkusu (her ne kadar deri prezervatiflerin edebiyata girmesi için XVIII. yüzyılın gelmesini ve Dr. Johnson'ın elkitabı *James Boswell*'in çıkmasını beklemek gerektiyse de, o zamanki birçok İngiliz gibi, Pepys de Londra'nın karanlık köşelerinde kadınları becerirdi) erkeklere ve hatta kendi karısına karşı hissettiği acıma duygusuyla iç içe geçiyordu – ne

[1] (Lat.) Korkunç yıl. (Ç.N.)

[2] Anlamı: Orada orospuyla kısacık bir zaman geçirdim, tek yaptığım memelerini öpmek ve ellemekti, büyük bir zevkle kendi işimi halleder, boşalırdım. (Y.N.)

cesur adammış. Vebadan kaçması için karısını taşraya yollar, bu arada Stoacı olmaktan çok Epikürosçu olan kendisi de Londra'da kalır, ıkına sıkına yazar, yazar:

"Öyle çok insan ölüyor ki, artık geceleri yetmediğinden, gündüzleri bile ceset gömüyorlar. Belediye başkanı sağlam insanlara, saat dokuzu vurduğunda hastalar temiz hava almaya çıkabilsinler diye (söylenenlere bakılırsa) evlerinde kalmalarını buyuruyor."

Belki de Avrupa'da kayıtlara geçen salgınların bu en korkuncu, yazdan sonra da devam etti, sanki güzden sonra da sürecek gibiydi. Onu yalnızca, İngiliz iklimi ve bir yıl sonraki yangın durdurabilirdi.

Londra'daki büyük yangının nasıl başladığını kimse bilmez. Neron egemenliğindeki Roma yangınından da korkunç olan Londra yangını tüm kenti yerle bir etmişti, yalnız kuzeybatı bölgesi (XVIII. yüzyıldan bu yana yazarların ve sanatçıların gözdesi bugünkü Hampstead) ile büyük çayır diyebileceğimiz, batı yakasının uç bölgesi kurtulmuştu. Söylentiye göre yangın dar Pudding Sokağı'nda oturan kralın fırıncısının evinde bir kaza sonucu çıkmıştı. Bu fırıncı, Chicago yangınına neden olan O'Learylerin ineğiyle, yangın literatürüne geçmiş karakterlerden biri olmak gibi kuşkulu bir onuru paylaşır.

Büyük yangının sürdüğü dört gün içinde, St. Paul Katedrali dahil, seksen yedi kilise, 13.000 ev ve köşk kül oldu. Şehrin yalnızca beşte biri ayakta kaldı. Suç dinle ilişkilendirildi ve İngiliz Protestanların adlandırmasıyla Papacılar, yani dönemin kaotik Katolikleri ve diğer düzen düşmanları kundakçılıkla suçlandı. Bizim soğukkanlı Pepys de yangının tanığıydı:

"Hizmetçilerimizden bir kısmı bugünkü şenlik yemeğini hazırlamak için yatmamışlardı; Jane saat üç sularında, şehirde büyük bir yangın başladığını haber vermek için bizi uyandırdı... Bu tür yangınlara alışık olmadığımdan, buralara kadar ulaşmayacağını düşündüm ve yatağıma geri döndüm. Sabah saat yedide kalktım ... işte o sırada Jane gelip dün gece başlayan yangında üç yüzden

fazla evin kül olduğunu duyduğunu söyledi, şu anda da Fishstreet'ten aşağıya doğru, Londra Köprüsü'ne kadar her yer alev alev."

LONDRA KÖPRÜSÜ

İngilizce'de Londra Köprüsü'ne *London Bridge* denir; bu, Londra'nın en eski yapılarından biridir, sadece kentin değil kentin sakinlerinin dilinde de. İngilizce'de *nursery rhymes* dedikleri en eski ve gizemli çocuk ninnilerinden birinde şu sözler geçer: *London Bridge is falling down.*[1]

Bu zalim *berceuse*'de,[2] Londra Köprüsü parça parça yıkılır ve yeniden yıkılmak üzere yeniden inşa edilir. Besbelli bu şarkı, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yıkılıp yeniden inşa edilen Londra kentini anlatan bir tür eğretilemedir. Tıpkı Londra gibi bir daha inşa edilen büyük St. Paul Katedrali gibi. Londra sapasağlam; ama kimileyin insan yapımı depremlerle sarsıldığı da oluyor. Bu sarsıntılardan bir tanesi büyük yangından tam üç yüz yıl sonra, 1966'da meydana geldi. Bu kez Pepys yok, ama olsaydı, pek keyiflenirdi herhalde. Hatta güncesini bile şifre kullanmadan, gizli saklı tutmaz, gün ışığında tutardı, böylece uykusuz geceler de gözlerini mahvetmezdi. Artık her şey ortadaydı, etekler fora ediliyordu, kuytu köşelerde düzüşmeye gerek kalmamıştı.

Bu özgürleşmenin adı *Swinging London*'dı.

Swinging sıfatını Londra'ya yakıştırıp basında ilk kullanan Amerikan *Time* dergisi oldu. Sonra özgürleşen genç kızların boyalı küçücük dudaklarından düşmedi bu laf; bildiğimiz İngilizce'de sallanmak/kıvırtmak anlamına gelen bu sözcük, XX. yüzyılın yüz kızartıcı Pepys İngilizcesinde sallanmanın sokakta başlayıp yatakta sonlandığını ifade eder.

---

[1] (İng.) Londra Köprüsü çöküyor. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Ninni. (Ç.N.)

İNGİLİZ KIZLARINA DİKKAT

İngiliz eteklerinin havalanmasına olanak tanıyan *İskoç kilt*'leri değil, İngiliz kadınlarının, genç kızlarının ve kız çocuklarının bacaklarıdır. Londra'da West End sokaklarında, caddelerde, meydanlarda, yazları, ayaklanmış ışıklı tabelalar gibi yaptıkları geçit, dünya tiyatrosundan –ki o da İngiliz'dir– daha iyi bir gösteridir: Bu gece saat sekizde perdemizi açıyoruz demek yerine, bu akşam ve her akşam gösterimiz sürüyor, der gibi. Bacakların biraz yukarısında (köprücükkemiğinin oralarda) Londra'nın gözleri vardır. Bir başka sürgün yazar, Arjantinli Guillermo Enrique Hudson (Platalı bir natüralist) 1893'te şöyle yazıyordu: "Bir yaz akşamüstü Piccadilly'de yürüyüşe çıkan bir yabancının, İngiliz kızlarının gözlerindeki renk cümbüşünü kestirmeye çalışması, bilmece çözmek gibi bir şeydir. O derece zengindir renkleri." Hudson'ın zoolog gözü, gökten gelen bu rengin göğün rengi olduğunu görmedi: güneyden kuzeye mavi, her yerde mavi, daha çok mavi. Hudson ardından şunu da belirtmeden geçemez: "Bir diğer şaşırtıcı şey de, güzel gözlerin oranının inanılmaz yüksekliği." Yaklaşık yüz yıl sonra bile onunla aynı düşüncedeyim. İngiltere'nin yetiştirdiği en büyük sinemacı da aynı düşüncedeydi; safi gözden ibaret bir adam olan Alfred Hitchcock yirmi yıl önce şöyle söylemişti: "İngiliz kadınlarına dikkat etmek gerekir. O dingin mavi gözler, o düz sarı saçlar, o kusursuz solgun ten ve yalnızca yürüme amaçlı kullanılmayan o uzun bacaklar. O lokum gibi yeniyetmelerden biriyle bir Londra taksisine binin ve bacaklarını nasıl örgü yapıp çözdüğünü seyredin, göz açıp kapayıncaya kadar o bacakları boynunuza dolanmış bulursunuz. Ne tehlikeli bacaklardır bunlar!"

Küstah Romalı Michelangelo Antonioni'nin 1966 yapımı filmi *Cinayeti Gördüm*[1] bacaklarla gelen şu büyük çöküşü kendine mal eder: Büyük *ennui*.[2] Sanki bir jüpon markası.

---

[1] *Blow-up / Cortazar'ın romanının uyarlaması.* (Y.N.)
[2] (Fr.) Sıkıntı. (Ç.N.)

Mary Quant o yılların moda kraliçesi, daha doğrusu diktatörüydü; kadınların eteklerini ortadan kayboluncaya değin yukarıya çekmişti: Ah o vahşi külotlar!

LONDRA KÖPRÜSÜ, HERKESİN KÖPRÜSÜDÜR

1970 yılında yapılan ayrıntılı bir inceleme gösterdi ki, zamanın, bu kez Londra'da başka bir zamanın ve suların yediği Londra Köprüsü gerçekten de çökmekteydi. Kirli Thames, kralların, kilise büyüklerinin, üç kudretli kraliçenin, milyonlarca sıradan insanın ve günün *hoi polloi*'si[1] turistlerin, turistlerin ve yine turistlerin üzerinden geçtiği cefakâr taşların birleşim yerlerinde balçık, çamur ve mantar türünden çeşitli kemirgenler biriktirmekteydi. E şimdi ne olacak? Ninnideki kehanete uyup yıkılmasına izin mi vermeli? Onarılamazı onarmalı mı? Yeni taşlarla yeni bir Londra Köprüsü mü inşa etmeli? Japonlar yıkılan köprüyü fotoğraflamalı mı? Soruların cevabı bir sonraki bölümde.

London Town, Londra'nın bilinen adıdır. Bir şarkı şöyle der:

> *A foggy day in London Town*
> Londra Kenti'nde sisli bir gün
> *had me low and had me down*
> kasvete boğdu beni, moralimi bozdu.

Oscar Wilde'a göre, Whistler resmedene değin Londra'da sis yoktu. Doğuştan Amerikalı olup sonradan Londralı olan ressam James Abbot Whistler, saat beş çayından (ki saat dörtte içilir: bir İngiliz sapkınlığı daha) daha fazla İngilizleşmişti; yaratıcı reklamcılık konusunda Wilde'la rekabet halindeydi ve aynı zamanda iki kıtada nam salmış bir ressamdı: Yeter ki içeriğini fazla dert etmeyin. (En ünlü tablosu *Annemin Portresi* adını taşır.) Üstelik Whistler sanat sanat içindir kuramının ilk savunucusuydu ve Lond-

[1] (Yun.) Çokluk, halk, ayaktakımı. (Ç.N.)

ra'yı defalarca resmetmişti ya da yalnızca bir kez resmedip sonra aynı resmi yineleyip durmuştu; çünkü tablolarında resmettiği her neyse, ona uysa da uymasa da mutlaka buğusu tüten bir sis tabakası vardı.

Ama sanıyorum Arthur Conan Doyle, Sherlock Holmes'ün ilk serüvenini yazana değin Londra sisinin ayrımına varan olmadı. Kuşkusuz Whistler'a pek uyan bir başlığı var: *Kızıl Soruşturma.* Kitap 1886'da kaleme alınmış: alevlerin tazelediği Londra'daki büyük yangından tam iki yüzyıl sonra. Holmes'e göre bu renk, "yaşamın renksiz dokusu boyunca akıp giden suç zincirinin kızılı"dır. Görüldüğü gibi bir tanım söz konusu burada, aynı zamanda da İngiltere'nin en üretken endüstrisine yönelik bir program: polisiye romanın kimileyin ciddi, kimileyin seri üretimi. Holmes olmasaydı (belki de en tanınmış Londralıydı o) Hercules Poirot olmazdı; minik Hercules olmadan da, İngiliz sahnesinin en uzun süredir (yaklaşık kırk yıldır) kesintisiz sahnelenmekte olan tiyatro yapıtı (biri Shakespeare mi dedi?) *Fare Kapanı*'nın yazarı Agatha Christie olmazdı. Yani, şu dünya dediğimiz büyük sahnede oynanan en uzun süreli oyun. İşin tuhafı, Dame Agatha, eserinin adını da Ozan'dan ödünç almıştı (bu *dame* sözcüğü, Britanya İmparatorluğu'nun Dame'i anlamına geliyor; ki o da şövalyeye veya *knight* sözcüğüne eşdeğer, ya da *sir* sözcüğüne). İmrenmesine imrenen ama kıskançlık duygusundan habersiz Shakespeare yaşasaydı, Christie'ye şapka çıkarırdı. Çok çekingen bir insan olan ve yabancılardan korkan Agatha Christie de utanıp sıkılırdı herhalde.

Veba ve büyük yangın gibi, *Swinging London* da geçip gitti, ama Londra bir daha eski Londra olmadı. Saçlarını her renge boyama salgını da, *punk* moda rüzgârıyla çekip gitti; tıpkı her şeyin gerçekdışı olduğu bu yerdeki diğer her şey gibi. Londra yine hareket ediyor ama her şey sabit. Bunu görmek için kentteki tüm arkitektonik biçemleri gün ışığına çıkaran, temizlenmiş binalara bakmak yeter: Tarihin en ünlü yangınından ve Kral II. Charles'ın tam anlamıyla cilveli bir alay ve aşağılamayla ilk büyük kösnül

Londra'yı kurduğu Restorasyon'dan George adlı üç kralın, Beau Brummell adlı aşağı tabakadan bir adamda *dandy*'nın kişileşmesine izin verdikleri yıllara; çok daha sonraları Kraliçe Victoria'nın bir imparatorluk kurduğu, bir moda ve bir ahlak anlayışı yerleştirdiği dönemden asi oğlu Kral VII. Edward'ın anne mührünü silmek için bir başka biçem yarattığı günlere; daha sonra orijinal *art nouveau* ve *art déco* adlı istilacıların –bu da bir başka Normandiya, daha doğrusu Fransız çıkarmasıdır– geldikleri zamanlardan bu yana gelip geçen onca üslup. Tüm bu tarih Londra'da taşlara kazınmıştır, her defasında daha sağlam ama gene de hareket eden, gene de hareken eden Londra'da.

Eppur si muove!

diyecekti, dünyası Londra, sarkacı yaşam olan Galileo adında biri. Dr. Johnson için de öyleydi; benim için de hâlâ öyle. Umarım çaktırmıyorumdur.

SONSÖZ

Londra'nın sonuncu (aslında sondan bir önceki) köprüsü yıkılmadı; taş taş söküldü. Böyle sattı Londra kenti köprüyü Amerika'nın Arizona'sından gelme birkaç girişimci müteahhide. Her bir taşı yüklediler, uçaklarla taşıdılar, köprüyü yeniden birleştirmek üzere götürdüler Anıtlar Vadisi'ne, ta çölün orta yerine!

London Bridge is breaking down
To go to America
And settle down.[1]

Bu arada Londra hareket etmeye devam ediyor, yıkılacağa da pek benzemiyor.

(1989)

[1] (İng.) Londra Köprüsü yıkılıyor / Amerika'ya gidecek / oraya yerleşecek. (Ç.N.)

11.

Londra'nın *continuum*'u[1]

Latince adı Londinium olan Londra, M.S. 43 civarında Claudius'un emrindeki Romalılar tarafından kuruldu, diye anlatıyordu Laserie; söylediğine göre böyle olmalıymış. İmparator (iki bin yıl sonra yayınlanacak bir televizyon dizisine *Ben Claudius* adını vermelerinde ısrar etmişti), kenti gezen ve "Caesar buradaydı" yazılı bir duvar yazısıyla karşılaşan ilk turistti. Atası Caesar gibi Rubicon'dan[2] geçmese de, dayanıklı ağaçtan, yapımı yeni tamamlanmış Thames üzerine kurulan ilk köprüden geçmişti Claudius. Ayak basar basmaz köprü gıcırdamış, topal Claudius da buna çizmelerinin –atasını nefretle anımsadığından *caliga* [sandalet] denmesini[3] yasaklamıştı– neden olduğunu sanmıştı. Sonra da çizmeleri ayağından çıkarmış, köprüyü yalınayak, topallaya topallaya geçmişti.

Romalılar İtalya'da, Fransa'da, İspanya'da, hatta Almanya'da taş köprüler yaptılar; İngiltere'deyse çam kullandılar. Sonraları taş ve yapı harcıyla tekrardan yapılan köprüye Londra Köprüsü dendi, ki bunda bir olağanüstülük falan yoktur; bu köprü, bugün anlamsızca aslına sadık bir şekilde Amerikan çölünün kumları üstünde dinlenmeye çekilmiş London Bridge'in ta kendisiydi.

---

[1] *Continuum*. a. mat. Elemanları arasına her zaman bir üçüncü elemanın eklenebileceği elemanlar kümesi. *Collins*. (Yazarın Notu)

[2] Riske girmek üzere atılan kararlı adım anlamına geliyor. (Ç.N.)

[3] Orijinal metinde yazar Claudius ve *caliga* sözcükleri arasında bir oyun yapıyor. *Caliga*, Roma askerlerinin giydiği sandaletlere verilen addır. (Y.N.)

Mrs. Thatcher'ın (Mrs. Thatcher'ı bilirsiniz, Margaret T.) Boadicea (Boudisya olarak telaffuz edilir) adındaki önceli, Yunan Amazonların Saksonyalı uyarlaması o eşsiz savaşçı, baltasını her zaman çıplak uyluklarından birinin üstünde taşır ve söylenceye göre çıplak etinde bilerdi. Teşbihte hata olmaz, şimşek gibiydi, ateşliydi, kaşla göz arası vurup kaçardı. Romalı tarihçi Dio Casio'ya göre: "Küstah ve vahşiydi, boğuk bir sesi, gür sarı saçları vardı." Winston Churchill, İngiltere'den gelmiş geçmiş kahramanlar listesine onun da adını eklemiş (fakat dişi olduğunu özellikle belirtmemiş). Komünist Bertrand Russell ise onu, "Kapitalizme karşı isyan bayrağını çeken kadın, sadeliğin filozof havarisi" diye betimlemişti. Yani Seneca'ya karşı. Daha yakın dönem tarihçisi Tacitus ise *Annales*'inde şöyle yazar: "Önde şimşek hızıyla giden atlı arabalarında kızları, kabileden kabileye koştu Boadicea; oysa bir kadının liderliğinde savaşmak Britonlar için pek alışılmış bir durum değildi." Şöyle diyordu Boadicea: "Bu, bir kadının azmidir; erkeklere gelince, bırakın köle gibi yaşasınlar." "Boadicea," diye bitirir sözünü Tacitus, "zehir içerek son verdi yaşamına."

Boadicea, adını söyleyemeyen herkesi, yani bütün *Britonları* hapse atan kabile reisi Prasutagus'un karısıydı. Kabile protokolüne arkaik bir hava katarak "Doğru söyle," derdi *esfinglés*,[1] "yoksa toprağın altına tıkılmaktan kurtulsan da içeri tıkılmaktan kurtulamazsın." Ama Prasutagus (dikkat İngiliz, ağır ol) Hakkın rahmetine çabuk kavuşmak zorunda kaldı, Iceni Krallığı da dul ve erkek vârissiz Boadicea'ya kaldı. *Enragée* ama *avant la lettre* bir feminist olan bir kraliçe için aranıp da bulunamayacak bir durumdu bu.[2] (O zamanlar İngiltere'de Fransızca konuşulurdu. Ama Boadicea, merhum Bay P.'nin vasiyetini uygulamak gibi pek kötü bir düşünceye kapıldı ve vasiyete *ad pedem litterae*, yani harfiyen uydu, ki o zamandan itiba-

[1] Yazar Sfenks anlamına gelen İspanyolca *esfinge* sözcüğüyle İngiliz anlamına gelen *ingles* sözcüğünü birleştirerek bir söz oyunu yapıyor olabilir. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Enragée: Kızgın. *Avant la lettre*: Kesin biçimini almamış. (Ç.N.)

ren de İngiltere'de İngilizce'den çok Latince konuşulmaya başlandı.)

Ölümün yerinden ettiği merhum kral, ailesi (eş sarışın, kızlar esmer, hepsi de güzel mi güzel) imparatorluk himayesine alınır düşüncesiyle, vasiyetinde servetini İmparator Neron'a bırakmış, meşhur Icenili Boadicea'ya güvenerek. (Neron da bir başka feminist olan Agrippina'nın ürünüdür, feministin burada birden fazla anlamı var.) Kadın çorabına karşı olan Neron, Boadicea'nın malvarlığına göz dikmiş, erguvani kaftanının (ya da toga) altındaki Romalı elinin bir hareketiyle de krallığı imparatorluğuna katmış, kabile hazinelerini yağmalamış ve Boadicea'ya hakaret etmiş (*"Down, down, queenie!"*[1]). Bir erkeğin aşağılamasından başka her şeye katlanabilecek sarışın kraliçe (saldırgan boa yılanının da kadın olduğunu unutmayın) nefret ettiği Roma'ya karşı savaş ilan etmiş: Diyorlar ki Dicea boğa güreşindeki gibi kuyruk, kulak kesermiş. Topunu topa tutup tutuşturan Boadicea, Vali Suetonius'un (aynı adlı tarihçiyle hısımlığı yok: O tarihi kaydederdi, ötekisiyse tarih yazardı) Galler ülkesi Cynta'da olmasından yararlanarak, bir meşaleyle köprüsünden başlayıp Londra'yı ateşe vermiş: Londra daha yeni kurulmuş, kurulur kurulmaz da böyle ateşe verilmişti işte.

Bir başka ünlü yangın –ünlü oluşu, tarihini yazan kişinin aynı zamanda bir günlük yazarı olmasından kaynaklanıyordu; bu kişi, şifreli yazısının ardına gizlenmiş Samuel Pepys'di; tabii şifresi çözüldü– Londra'nın Anka kent olduğunu doğrular: Her defasında küllerinden yeniden doğar kent. Uçaklar, roketler, güdümlü mermilerle bombardımana tutulduğu İkinci Dünya Savaşı'ndan da böyle canlanarak çıkmıştı. Ama V1 ve V2 bombalarının düştüğü yerlerde Anka yavruları yerine, yaşadığım sokağın köşesindeki gibi, akla hayale gelebilecek en vasat binaların bitivermesi ne acıdır: Ayakkabı kutusuna benzeyen, betonarme, demir ve camdan İngiltere'ye, hele hele

[1] (İng.) "Diz çök kraliçem!" (Ç.N.)

de Victoria'nın kızı, Edward'ın yeğeni günümüz Londra'sına hiç yakışmayan binalar.

İşte bu şekilde yeniler sürekli eskilerin yerini alıyor, bu durum da Prens Charles'ın hiç hoşuna gitmiyor. Halbuki Londra'yı, en azından Londra'nın bir bölümünü yeniden ateşe verebileceklerini düşünecek kadar kendilerini bir şey zanneden günümüz İngiliz mimarları da Prens'e, "Sen hangi çağda kaldın?" der gibi burun kıvırıyor. Charles'a göre Neron'un mirasçıları olan mimarlar, Londra'nın her yerindeki Victoria ve Edward üslubu yapıları haritadan sildi. Hatırlamaz mısınız, diye hatırlatır Charles, Neron Roma'yı daha iyi hale getirmek için yakmıştı. Kendini sanatçı sanan imparator ölürken –ki intihar etmişti– Latince şöyle haykırmıştı: "*Oualis artifex pereo!*"[1] Söylemek istediği, aslında bir sanatçının ölmekte olduğuydu. Londra mimarlarına gelince; eli meşaleli imparatorun yakınında duran soylunun, sağ elinde tuttuğu alev saçan kılıcıyla prensin ta kendisi olduğunu ilan ederler. Halk arasındaki polemik, bir iç savaşı andırıyordu: (Üç aşağı beş yukarı) kral, en sadık (olmayan) uyruklarına karşı. "Londra Köprüsü" adlı bir ninni, felaketi haber veriyordu (belki de başlatıyordu):

Çöken o köprü,
çöken (tekrar)

İngilizce sözlerde, uğursuz Boadicea'nın sesini duyar gibi olursunuz:

London Bridge is falling down,
London Bridge is falling down,
My Fair Lady.[2]

Boadicea, her ne kadar esmer tenli, erkeksi ve yürek-

[1] (Lat.) Ne kadar ustaca ölüyorum. (Ç.N.)
[2] *Londra Köprüsü çöküyor, / Londra Köprüsü çöküyor, / Benim zarif hanımım.* (Ç.N.)

li bir kişi olarak tanımlansa da, bir *fair lady*, yani zarif bir bayandı. Heyhat Boadicea heyhat, köprü çöktü. Ya da tam tersi: Havaya kaldırıldı ve uzaklara taşındı. Tıpkı *Uzay Yolu adlı televizyon dizisinin* bir bölümündeki gibi. Köprünün tamamı, bir köprü için dünyanın en uygun yerine yollandı: çölün ortasına. Ah, Boadicea, ah ne çileli yol!

Londra'nın "l"si labirentin "l"sidir: Kent aslında başı sonu olmayan bir labirenttir. İzin ver, mahvın elimden olsun yolcu. Gloucester Road'da (Gloster diye okuyun, Glostora briyantini gibi) oturuyorum, İngilizce'de "yol" anlamına geliyor ama İngiltere'de "sokak" için de kullanılıyor. Sözünü ettiğim, South Kensington'daki Gloucester Road; posta bölgesi SW7 4QN, neredeyse cebirsel bir ifade. Bana yolu pek az düşen postacı için hem çok kesin, hem çok güç. *Flat*'ıma ulaşmak için (İngilizlerin apartman dairesine verdikleri ad) taksi veya limuzin sürücünüz bir dürbünlü silahla donatılmış keskin bir nişancı kadar doğru kilitlenmeli hedefe. (Metroyla gelecekseniz –Londra'da *tube* deniyor– iyisi mi bir elektronik beyin tarafından yönlendirilen bir göz edinin; yoksa buradan Bağdat'a kadar gitmeniz işten değil.) Eğer araçtan yaklaşık üç yüz metre sağda inerseniz, sokağı şaşırırsınız; çünkü o sokak, evet evet tam o sokak, Palace Gate adını taşır. Tabii, orta yerinde bir saray olan, sarayın orta yerinde de beyaz atlı prensini beklemeyen (çünkü on yıl önce onu beklemekten vazgeçmiş; önceleri aralarındaki her şey tenselmiş, ama sonra işin rengi değişmiş) bir prenses olan Kensington Gardens'ı arıyorsanız o başka. Nehre yönelirseniz (artık kimse boğulmak için kendini atmıyor: Şimdilerde Londra'da intihar etmek isteyenler metroyu kullanıyor), Gloucester Road, Cranley Gardens olur. Ama dikkat edin, kendinizi aniden Cranley Gardens'ta değil de Elm Park Gardens'ta bulabilirsiniz, prensesin yaşadığı sokaktan geçip gitmeden önce. Hiç kuşkusuz o, hâlâ geçmişte yaşayan, geleceğin büyük aşkıdır.

Sonra sokak Hindu ölüm tanrıçası Abrupta gibi bitiverir. Yerküremizin başka yerlerinde ortaya çıkmak üzere

(aslında Londra'nın başka yerlerinde, *Globe* Tiyatrosu yakınlarında). Bir diğer Gloucester Road, Whitechapel'da ortaya çıkar; berbat bir şöhrete sahiptir, çünkü Karındeşen Jack L.'nin icraatları burada gerçekleşmiştir. Başka Gloucesterlar da var; *East* on iki, *East* on beş, *East* on yedi, vs. diye gidiyor. Kafanız mı karıştı, moraliniz mi bozuldu, bitkin mi düştünüz? Dişinizi sıkın, çünkü henüz bitmedi; bu bahiste, ünlü krallardan Kambur Richard'dan söz etmeden geçmek olmaz. Sonsuza değin şerefsiz III. Richard olarak kalmak üzere unvanı ve krallığı gasp etmişti. Bir at karşılığı vazgeçtiği hükümdarlığının sonuna doğru ("Bir kelle karşılığı" diye başlayan bir tango vardır, söz konusu kelle, galip gelen atın kellesidir) savaş alanında birden fazla parçaya bölünmüş bir Richmond vardı. Sonuçta şu anda Richmond semtinde altı Gloucester var sanırım; Croydon, Barnet ve Twickenham'da ise çok daha fazlası. Ve Londra'nın her yerinde! Lağımlardan fışkırıyorlar! Kent Gloucesterlarla dolu! Gloucester, Gloucester, neden peşimi bırakmıyorsun?

"Serüven dolu bir gecede evden çıktık," diye söylerdi şarkıyı Ignacio Piñeiro, "zevk ve neşeyi arayarak" (yani sinemada). Ve ihtiyar Ignacio, ne de masumdu, şarkıya şöyle devam ederdi: "Ve vardım Bacchos cümbüşüne." Piñeiro için Bacchos cümbüşü, bol bol kızarmış patates bulunan bir açık büfeden öte bir şey değildi. Bizim açımızdansa yalnızca bir film: Essoldo Tiyatrosu'na gidiyorduk, şimdiki adıyla Dessoldo. *Marienbad'da Geçen Yıl*'ın ("Bir kez daha geçip gidiyorum bu geçitlerden, uçsuz bucaksız bir binanın dehlizlerini kesen salonların, sarayların içinden ilerleyerek") özel bir uyarlamasındaymışız gibi; labirentten çıkınca da, geçmişe geçiş yapıyoruz. 1979'da sokağı sadece bir geçmekle 1980'e değil, aslında tam olarak 1963'e, yani bir başka sokağa girmiş oluyoruz. Girdiğimiz yer, krala ait King's Road değil, anılardaki Londra aslında; sokağın ait olduğu Londra. Ama sadece Londra değil; hani şu yaşamış olan, yaşam dolu olan, yaşayagelen Londra, Can Londra.

Londra'ya ilk geldiğimde (Kasım 1963) Boadicea öleli asırlar olmuştu, ama kızları ölmemişti. Yani torunları. Veya belki de torunlarının torunları. Boadicea'cıklar. Kent, Marble Arch'tan bakıldığında sağlam görünüyordu; tamamı mermerdendi, Arc de Triomphe'un minimal bir versiyonuydu; ama onun gibi ebediyete kadar Champs Elysée'yi değil, dükkâncılar ülkesinin en ticari caddesi Oxford Street'i taçlandırıyordu. Hani şu Londra'nın dünyaca tanınmış caddesi Baker Street tarafından gizemli bir şekilde kesilen caddesi. Orada, 221-B'de, Edwardianların kendilerine mal ettikleri, Victorienlerin en ünlü kişisi yaşadı – hâlâ da yaşıyor. Victoria'dan daha ünlü olan şu köşede, sırtında pardösüsü ve başında *deer-stalker* şapkasıyla afyonlu piposunu tüttürmekte: Evet, baylar ve bayanlar, karşınızda Sherlock Holmes!

Bugünün İngilizleri de sahip çıkıyor ona (televizyonda, sinemada): Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı, etekler savaşı (ki galiba İskoçya'da, sınırın kuzeyinde başladı)... dönem dönem farklı şekillerde. Whiskey'e orada *Uisque Beatha* denirdi, hâlâ da öyle deniyor. Aslında bunun anlamı "viski bedava" değil, "yaşam suyu"dur. Ama whiskey, İngiltere'de whiskey değil, whisky'dir; çünkü e harfiyle yazılan kelime *empty*'dir, İngilizce boş anlamına gelir: Bir whiskey şişesi de de her an boş kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Semantik ise, Samanta adlı bir kadındır; bu adalarda yaygın bir addır bu, İbranice'de "dinleyen" anlamına gelir.

Bu nemli güz mevsiminde bu kronolojiyi takip ederek (geçirdiğimiz on beş günün on ikisinde yağmur yağdı, Yağmur!) Mayfair'in sokaklarından birinde yürüyorduk (benimle birlikte yürüyen My Fair Lady –rehberim olan hanımla karıştırmayın–); Miriam Gómez'le ben hiçliğe doğru dümen kırmış gidiyorduk; bir otelin önünden geçmekteydik, turistlerin huzur içinde yattıkları yer. Aniden bir yaygara koptu; ama bu, genç kızlar ve çıtır kızlarca, o an orada anıtlaşan, tanınmamış oyuncu Al Garabia'ya sunulan saygının ifadesi değildi. Duyduğumuz moda olan haykırış-

lardı, ama henüz tam moda olmamışlardı. Amma da bağırıyorlardı lanet olasıcalar! Ama bu sayfa biterken pahalıya ödeyecekler bu çığlıkları, bu çığırtkanlar. Ne diye uluyor hepsi bir ağızdan bir kişiye doğru? O bir kişi, kızlardan biri, en ileride ve besbelli zihinsel anlamda en geride olanı, akşam karanlığının orta yerinde apaçık "*Vides*" dedi. Eski İspanyolca konuştuğuna yemin edebilirdim. Ne? "*Vides*" aslında modern Fransızca'ydı galiba; bense "vites" dediğini sanmıştım. Hayır. Hayırhayırhayır. Biddles'dı, kâhya adı gibi. Nasıl? "Beetles!" Yani kınkanatlı. Çiçek açmış bayan böcekbilimciler kongresi olmasındı? Ya da Shakespeare'in "*politick worms*", yani politik solucanlar dediği şey? Gelecek zamanda benim için de aynı şeyi diyecekler belki; ama şu anda, geçmiş zamanın şimdiki zamanında bu yetişkin bir adamın değil, sütü bozuk bir sürü oğlanın adıydı. "The Beatles." Nihayet, huzurlarınızda. Peki neymiş bu? Bilgisizliğe elini uzatan masumluk. "Daha öğrenmediyseniz, yabancı," dedi sarışın çıtır, kibarca söylemekten çok çılgınca, *the little* Boadicea, "hiçbir zaman öğrenemezsiniz." Hiç kuşkusuz pop kilisesine toslamıştık ve haberimiz bile olmamıştı. Bilmiyorduk, ama gerçek olan şu ki güzelim, bunu öğrenmemiz, senin küstahlığını unutmaktan daha kısa sürecekti. Londra, moda olmuş bir bilmeceden öte bir şey değildir.

İki soru vardır, birbirinin peşi sıra sorulur: Neden Londra'yı seçtiniz? Neden Küba'yı terk ettiniz? İlk spastik soru için pratik bir yanıtım var: Ben Londra'yı seçmedim, Londra beni seçti. İkinci soruya verilecek yanıt da şu batan gemi hikâyesiyle ilgili. *Titanic* faciasını izleyen adli soruşturma sırasında, yargıç, batmaz batmaz denen geminin sulara gömülmesinin ardında yatan hataları saptamak amacıyla Londra'da mürettebatın boğulmaktan kurtulan tek üyesini sorgulamıştı. "Teğmen Lightoller, neden gemiyi terk ettiniz?" diye sertçe sormuştu yargıç. Adında gerçeğin ışığı parlayan Lightoller [*light*: ışık] gerçeği, tüm gerçeği ve yalnızca gerçeği açıkladı: "Yüce efendim, ben gemimi terk etmedim. Gemim beni terk etti." Bu, batan

bir adayı nasıl terk ettiğime verilebilecek tek yanıt: Ada beni terk etti. Londra da işte şu karşınızda duran kazazedenin tüm hayatını geçirmek üzere demirlediği limandır.

1965 ve 1966'da Madrid'de yaşadım, bir yıldan az; ama gözü açılmış rahibelerle dolu, güneşin alnında bir manastır avlusu olduğunu hemen anladım. Franco'nun politik polisinin, tıpkı Proust gibi müthiş bir belleğe sahip olması, belleğimin yaralarına merhem olacak o yeri terk etmeme yardımcı oldu. Ama insanın yaşamı hep yukarılardan bir yerlerden düzenlenmez mi zaten? Madrid'den kovulur kovulmaz, sinema yönetmeni bir arkadaşımdan aldığım bir çağrı, Lightoller misali zihnimde bir ışık yaktı; bu dostum –sonradan anlamıştım ki ne yönetmendi, ne de dost– çok zor bir senaryo için kendisine yardımcı olmak üzere beni Londra'ya gelmeye davet ediyordu (dikkat ederseniz Londra'ya gitmeye demedim). Yardım sonra büyüdü büyüdü, ya da küçüldü küçüldü; sonuçta senaryo yazımında Yapayalnız Napoléon kadar yalnız kaldım. Portatif Hermes daktilomun az ötesinde, kararmakta olan beyaz sayfanın ufkundan Londra görünüyordu: görünüşte çok farklı bir kent. 1966 yazıydı. Haziran, temmuza döndü; Londra da *Swinging London*'a dönüştü, bir seraba, bir aynaya.

Ayna gibi ışıldayan moda defileleri yapılıyordu. Moda çekiciydi, ama elbette modeller daha çekiciydi. Yaşam bir film gibiydi. Hayır, filmin ta kendisiydi. Her zamanki gibi ben de seyirciydim. Parfümle yıkanmış sayısız yaratık yalnız Max Factor'ın minik dudaklarından öpücükler sunmakla kalmıyor, bu öpücükleri başka boyalı dudaklara da basıyorlardı: Nihayetinde Lesbos da bir adaydı, tıpkı Küba gibi. Minik ve kimileyin de şeffaf giysilerinin altından yarı çıplak bedenlerini sergiliyorlardı, tropiklerdeki kadınlar gibi. Bu giysilere *see-through* deniyordu, "iç gösteren" ve gerçekten de öyleydiler. Londra bir manastır avlusu falan değildi; ama hadi öyle diyelim, o zaman etrafta dolaşan kızlar gözü açılmış rahibelerse, başrahibenin adı Mary Quant değil, Hemşire Sade'dı. Benimki de ne mazoşistlik ama: Sonuçta mastürbasyon da bir kurmaca-

dır. Duraklamalar (senaryo yazımındaki) fıldır fıldır gözlerimin delip geçtiği onca şeffaf tülün saydam salınımının arasında olmaktan kaynaklanıyordu. Kör değildim, yalnızca şeşi beş görüyordum.

Bir keresinde *à la mode* bir lokantada, ani bir ışıltıyla parlayıp –flash!– sönmesi bir olan Genevieve Waite adlı yılışık bir yıldız parçası yanıma geldi ve –Joanna'yı görmüş olduğumdan onu tanıyordum, oysa o beni tanımıyordu– hop diye tüy sıklet bedeni altında titreyen bacaklarımın üzerine oturuverdi: yabancı bir dala konan gece kuşu. Şu bolero belki daha iyi anlatır o anı:

Bir ağacın gövdesine
adını kazıdı
bir kız çocuğu
haz içinde
ve hislenen ağaç
bırakıverdi
bağrından
küçük kıza bir çiçek.

Memecikle uyaklı Genevieve'cik. Orta yaştaydı, kız çocuğunun pek saf hürmetini sinesine kabul eden bu hisli ağaç gövdesi, belleğimde ince beli, saçlarını okşayan eli. Ama onun açısından oldukça alışılmış bir davranıştı bu: Alışmış kudurmuştan beterdir. Kuşkusuz haz filan duymuyordu. Sonraları Hollywood'da tanıdığım bir yığın *starlet*, yani genç yıldız adayı gibi, o da yıldızlar için yazılan senaryolarda bir rol (hatta rolcük) kapmanın peşindeydi; yoksa o *trattoria*'da[1] amatör masörlüğümle ilgilendiğinden değil.

Başka bir gün yine bir lokantada iştah kabartıcı yiyecekler gözüme çarptı. Huzur içinde öğle yemeğimi yemek üzere oraya daldım; İngiliz mutfağının nadide bir örneğinin tadına bakarken, yemeğim yarıda kesildi, bereket ver-

[1] (İt.) Aşçı lokantası. (Ç.N.)

sin mutluluk verici bir kesintiydi. Mutluluk, sarışın, uzun boylu, güzel bir garson şeklinde ya da şekillerinde çıktı karşıma; kız siparişimi aldı, o sırada ben şöyle bir ürperdim. Tam anlamıyla. Ellerinde, ön tarafta oturan müşterinin tabaklarıyla döndüğünde, bedeninin en mahrem olması gereken bölgeleri sanatını konuşturdu. Beni arkadan vurmak için servis yapmak üzere eğildiğinde (bir İngiliz parçası vardır, adı *She Stoops to Conquer – Fethetmek İçin Eğilir)* kısa, kıpkısa eteğinin altından bir şey göstermedi kalleş. Yani aslında birazcık bir şeyler gösterdi, ama her şeyi göstermiş kadar oldu: Külot giymiyordu külyutmaz, en değerli mücevheri görünsün diye. Şimdi benim ne sipariş ettiğimi hatırladığımı mı sanıyorsunuz ya da masaya ne getirdiğini, ne yediğimi ya da yiyemediğimi? Lokantanın adı *The Dark Spot* [Kara Leke] idi, tıpkı Lady Macbeth'in çıkaramadığı leke gibi.

Bu türden (benzer) rastlantılar Londra'nın bir bulvar, bir kulvar ve de hazzın hazzı çektiği haz dolu bir yuva olan King's Road'unda her gün ve bazen her gece gerçekleşiyordu. Böyle bir hedonizm hiç görmemiştim; hiç çökmeyecekmiş bir kent gibi duran Havana'nın gecelerinde bile, hatta kentin çöküşünden önceki zamanlarda bile. *Swing*'in, *Swinging London*'daki anlamıydı bu: hedonizm. *Swing* aynı zamanda çiçeğe durmuş kız çocuklarının sallandığı salıncak anlamına da gelir.

Ama her salınım, yani her *swing*, her kıvırtış, bizzat onu harekete geçiren potansiyelden dolayı durmayla sonuçlanır; her çiçek gibi kız çocuklarının çiçekleri de solar, kurur. Kız çocukları büyür, yaşlanır, ölür. Bir İsveç filminin söylediğine bakılırsa: *Bir yazdan uzun sürmedi dansı.* O, onlar, çıtırlar, çırpı bacaklılar, Genevieve Waite ve ön masadaki müşteriye servis yapan o cömert garson kız; hepsi günün birinde ölüp gitti, ama o an için hepsi birer yaşam iksiriydi. Yazdan sonra şaşırtıcı şekilde kışa benzer bir güz geldi. Tüm o tatlı çıplaklar, şeffaf meffaf olmayan, kalın, gri paltolara büründüler; *no see-through here,* artık içini görme olayı bitti. Bunca kumaşı kurşun gibi delip

geçmek için Gözlerinden X-Işınları Saçan Adam olmak gerekiyordu. Bariz bir yalan gibi yaz mevsiminin armağanı olan güneş güz gelince gizlendi ve bir daha ne 1966 yılında yüzünü gösterdi ne de bir başka yıl aynı parlaklıkla ortaya çıktı. *Swinging London* bitmişti ve ben bunu anlamamıştım. Ben, esleri olmayan bir beste, gemisiyle aynı yerde dönüp duran bir Robinson, gemisinin ıssız bir adada terk ettiği, kıyıya çarpıp kırılan cinsel bir dalganın sürüklediği kazazedeydim. Tek yapabileceğim, medeniyeti yeniden keşfetmekti.

O teklifsiz ama ışıltılı çağdan geriye yalnızca bir fotoğraf kaldı; fonda Shirley Temple ve üstünde *see-through* sabahlıkla yirmi beşindeki Miriam Gómez, yanında ben; her zamanki gibi lacivert bir *blazer* giymiş, olmayan boynuma *paisley* bir kaşkol sarmışım, bu arada da sanki Von Sternberg'mişim ve esmer bir Marlene'le sonsuza kadar sürecek o şahane anı yakalamaya uğraşıyormuşum. Fotoğrafın adı *Şeytan bir değil, birçok kadındır* idi.

Ama 1963 yılının bu fantastik kadınının asla kestiremeyeceği bir şey varsa (tabii benim de), daha üç yıla kalmadan Beatles'ın ne olduğunu yalnız öğrenmekle kalmayıp –ulumalarına da gerek kalmaksızın– şahsen tanıyacak olmamdı. Yaşanan bir aldanıştı; düş değil aldanış. En sonunda şeytanla anlaşma yapan gönülsüz bir senaryo yazarı –bahtsız bir Fausto– olup çıkmıştım: *Wonderwall* adlı filmin senaryosunu üstlenmiştim. Film, yalnız yaşayan bilge bir ihtiyarın öyküsünü anlatıyordu; duvardaki bir delikten, bitişikte yaşayan bitirimin, *Swinging London*'da, sürüden kopmuş bir model olduğunu keşfediyordu. Model çok genç ve henüz tanınmamış Jane Birkin'di ve –hayat sanatı taklit eder, tabii buna sanat denebilirse eğer– koca arıyordu. Başarısızlığa uğramış Faust ise, Beckett'in favori İrlandalı oyuncusu Jack McGowran'dı; şimdi kendisiyle cehennemin bir yerlerinde söyleşiyor olmalı: İkisi de ne cenneti ne cehennemi hak etti.

Dördüzlerden biri olan George Harrison filmin müziğini yaptı (şans eseri ayarlandı); onunla tanışmam işte bu

gereksiz işe rastladı, çekingen bir insandı. O zamanlar sırtını yasladığı guru'sunun adı Maharishi'ydi, piyasaya yeni çıkmış düzenbaz bir Hintli. Joe Massot'la birlikte (dünyanın en kötü filmi *Wonderwall*'un yönetmeni – adama bir şey demek zorundayız, öyle değil mi? Hiç de komik olmayan bir komedi filmiydi) dönemin moda mağazalarından halk pazarı kılıklı Apple'ın açılışına gittim. Elma: dört şarkıcının şaşmaz şans simgesi.

Orada, bir eksikle Beatles üyeleriyle tanıştım, (bildiğim kadarıyla bu ad, *beetle* yazmaya çalışırken ortaya çıkmış bir yazım yanlışından başka şey değildi) John, Paul ve Ringo'yla. John Lennon hayranlarının karşısında cana yakın şarkıcıyı oynayan bir kütüktü; ama mahrem hayatında avının üstüne atlamaya hazır kaba saba, terbiyesiz bir adamdı. Altı el ateş edilmesi beni şaşırtmamıştı; ama ölümüne tek kurşun neden olmuştu. Paul McCartney grubun yılan oynatıcısı rolünü yorumluyordu; aslında güçsüz bir ilahtan öte bir şey değildi. Ringo kendisi için bile bir şakaydı, hatta özellikle de kendisi için: Bir dalavereciydi. Bir gün sabahın köründe Abbey Road stüdyolarına kayda gittiğimi anımsarım, usanç verici uzunlukta bir solo kaydediliyor, üst üste baştan alınıyordu; Ringo, insanların karşısındayken ustalık taslasa da davuldan haberi yoktu. Üç dörtlük vals ritmini bile çalacak yeteneği yoktu. Apple'daki o gece onun rolünü McCartney'in üstlenmesi gerekti. Başka zaman olsa, cisimsiz davulcunun yerine isimsiz bir başka davulcu geçerdi. Ama Ringo, para ödeyen halk önünde yeri doldurulamaz biriydi. Para ödemeyen kraliçe bile, paha biçilmez dörtlüye nişan verdiğinde ona şöyle demişti: "Ah, siz grubun ilk üyesisiniz." Ritim gringosu Ringo majestelerinin, asla yanılmaz kraliçenin yanlışını düzeltme dürüstlüğünü göstermişti: "Hayır hanımefendi, en son ben geldim." Ama müzikte hep sonuncular birinci olmuştur, yaşamdakinin aksine. *Otomatik Portakal*'ın yazarı Anthony Burgess bu dörtlünün mezar kitabesine şöyle yazmış, kazmıştı: "Elektronik bitler bunlar."

Londra yoluna devam etti; ama derler ki, o zamandan

bu yana bir boa yılanı gibi defalarca deri değiştirerek Thames'in bir kıvrımında. Margaret Thatcher, baskıcı ama yapıcı Boadicea, ısıtılıp ısıtılıp yeniden sunuldu; öte yandan sarışın Amazon geri dönmekle tehdit ediyor. Akıntılar ve oyuklarla dolu bir nehrin sakinleri olan trimovantlar, Julius Caesar Britanya adalarını ele geçirdiğinde, onun müttefiki oldular, sonra da zamanı gelince Boadicea'ya katıldılar. Trimovantlar, Burgess değil de Borges tarafından "birbirini izleyen ama hep birbiriyle çarpışan sadık kişiler" olarak tarif edilen yaratıcılardır. Bunlar politik miraslarını işçi partisine ve işçilere bıraktılar. *Troy Novant* ya da Yeni Troya'dan geldiklerini ve Aeneas'ın Romalıları gibi, bazen devasa bir güce sahip olmaktan öte hayvani bir güce sahip olmuş Britanyalılara adını veren Troyalı Brutus'un soyundan geldiklerini iddia eden trimovantlar, İngiltere'yi iki bin yılının çok ötesine geçirmeye çabalıyorlar. Bu arada diğer adalılar da, coğrafyanın tarihten daha önemli olduğunu hatıra getirmeksizin (onu kapsadığı için), Londra'nın, ülkenin, adaların ve nihayet *Swinging England*'ın, sırası geldiğinde Avrupa'ya doğru harekete geçmesini istiyorlar. Avrupa'nın en son ve en büyük imparatorluğu; şimdi elinde İngilizce'nin gücünden başka bir şey kalmamış. Ama bakın şu dizelerde ne diyor Shakespeare:

Bu İngiltere
Hiç kapanmadı hiç kapanmayacak
Mağrur bir fatihin
Ayaklarına.

İşte Avon'un ozanı, Londra'dan baktığında böyle görecekti Ortak Pazar'ı; pazarın sezarı. *Continuum* işte böyle koşup duruyor yeni bir kargaşaya.

(1991)

12.
Bath'ın tek anlamı banyo değildir

Olur da günün birinde gezginin biri gelip bana "Londra dışında bir başka İngiliz kenti söyle" derse, sanırım banyoya yollarım onu. Yani Bath'a. Bath hem İngilizce banyo demektir, hem de İngiltere'nin en büyüleyici kentinin adıdır. Baştaki sorunun cevabı olarak, Borges gibi, Edinburgh demiyorsam eğer, nedeni, Stevenson'ın kentinin İngiltere'de değil, İskoçya'da olmasındandır.

Pöh, Bath diye burun kıvırabilir kimileri, ki bunların sayısı hiç de azımsanamaz; bunlar Bath'ın dünyanın onuncu harikası olduğunu bilmeyenlerdir: İçinde yaşanan bir müze-kenttir Bath. Yanlışlarla dolu bir taşra müzesi değildir Bath; Pompei gibi ölümün, tozun ve külün müzesi de değildir. Bath adamakıllı canlı bir kenttir ve şimdilerde Georgianların dönüşüyle yeniden moda olmuştur. Bath'da mimarlar, sanatçılar, hatta son moda ayakkabıcılar yaşar. Georgianlar buranın tarzını çok sevmişlerdi, bu en başta bir yaşam tarzıydı; yani banyosuz (hem Bath'da, hem Londra'da), elektrik aydınlatmasından yoksun (mum romantizmine izin veren) ve elbette telefonsuz evlerde yaşamak: Kasaba tellalı onlara yetiyordu. Tarzın adı, İngiltere'yi 1714'ten 1830'a kadar yöneten dört George'dan gelir. Bath'ı moda yapan bu kayda değer şahsiyetlerin en kayda değer olanı ise IV. George'du. Onun kadar demokratik olup kıymeti o denli az bilinen pek az kral vardır: IV. George şa-

rabı değil, birayı severdi, halkı ve popüler sanatları severdi ki bunların arasında o zamanlar resim sanatı ve mimarlık da vardı. Jane Austen'ın seçkin sanatını da başkalarından önce takdir edebilmişti. Ölüm cezalarını onaylama zorunluluğundan nefret ederdi, çünkü şiddetten nefret ettiğini söylüyordu ve tarafından imzalanacak ölüm emirleri kraliyet şiddetinin ta kendisiydi. Bu kral, sahanlıktan saraya kadar uygar yaşayış tarzına kendisini (ve uyruklarını) zorla uydurdu. Tahttaki kral artık kendisi bir tarzdı.

Shakespeare gibi Bath da Avon Nehri'nin armağanıdır, hem de kapı çalıp ardındaki ses "Avon'dan geliyorum" demeden çok önceleri olmuştur bu. Bath, mimarisinin güzelliği taş atmosferinden gelen dünyanın sayılı kentlerindendir. Bugün bildiğimiz anlamda "modern" bir kent oluşunu John Wood'a borçludur; Wood da tıpkı tüm öteki Rönesans mimarları gibi (kent Palladion[1] sahibi olduğunu iddia eder) mimarisine katkıda bulunduğu kentin evladıdır. Mimar, Bathlı Wood olarak bilinir; ancak kent ahşaptan değil taştandır.[2]

Wood'un sanatının doruğunda (hem Bath kenti, hem de mimarın sanatı açısından) yaşam verdiği, mimarlık denen soylu sanatın hilali, görkemli Royal Crescent'da yürümek, günümüzde mimarlığın sanat değil, ev yapmak olarak anlaşıldığı İngiltere'nin bize bir armağanıdır. Zamanın tüm tapınakları gibi Royal Crescent da uzamsal bir sonsuzluktur.

Günümüzde sinemada XVIII., hatta XIX. yüzyıla ait bir İngiliz şehri canlandırılmak istendiğinde, mutlaka Lansdowne ve Camden'ın hilalleri (bunlar o dönemin Bath ve şüphesiz Londra mimarisine özgüdür) kullanılır. Bu yöreler, Bath'daki taş işçiliğinin güzel taşlarını gözler

[1] Palladion, Pallas Athena'nın sihirli nitelikler taşıyan heykeline verilen addır. Kökeni Troya'ya dayanan heykel Roma'nın kuruluş efsanelerinde de rol oynar. Palladion, Troya şehrini koruyan, var oldukça şehrin düşmesini, düşman eline geçmesini önleyen bir puttur. Başta Roma olmak üzere birçok şehir Palladion'a sahip olduklarını ileri sürmüşler, böylece bu heykelle ilgili sayısız efsane türemiştir. (Ç.N.)

[2] (İng.) Wood, ahşap. (Y.N.)

önüne serer. Ne gariptir ki Bath'ın bu taşları, banyo sabununu andırır.

Bath, Roma döneminde bir kaplıca kentiydi, adı ise Aquae Sulis idi; bu ad kaplıca için değil, sular için kullanılırdı. Kentin kuruluşu, adları tersten de aynı şekilde okunabilecekmiş izlenimi uyandıran bir grup İngiliz kralına dayandırılır: Bladud ile Lud Hudibras'a, bir de hayatında hiç yıkanmamışa benzeyen o krala, Lear'a. Aslında Lear, cildindeki kızarıklıklardan, sıcaktan köpüren çamur banyoları sayesinde kurtulmuştu (ama bunaklığından kurtulamamıştı, o başka). Doğalarından gelen örgütleme yeteneği ve lüks düşkünlükleriyle, daha birinci yüzyılda Bath'ı taştan devasa bir banyoya dönüştürenler Romalılar oldu. Adını da, gariptir, Büyük Banyo ya da Yuvarlak Banyo koydular. Esther Williams gibi, bu harabeler de ıslak birer azamet timsaliydiler, ama aslında kupkuru taştılar; 1755 yılında gün ışığına çıkarılmışlardı; inattan değil, fesattan aklını kaçırarak ölen Kral III. George'un orta yaşlarında yani.

Ancak çamur banyosunun tarihsel bir yöntem haline gelmesi XIX. yüzyıl sonlarında gerçekleşti. IV. George, Bath'ı kendi özel banyosuna ve de balosuna dönüştürdü. Bath'ın en popüler yeri *Pump Room*'du (hâlâ da öyledir), yani tulumba odası; ama sanmayın ki burası tulumbacıların mesken tuttukları bir yerdi ya da teröristlerin, anarşistlerin ya da nihilistlerin dayılanma mekânı filan. Yalnızca kokulu suları banyolara pompalayan cihazın yerleştirildiği odaydı. Günümüzde Tulumba Odası, bir kuartete, saat beş çayı servisine (hani şu saat dörtte servis edilene; Romalı tuhaflıkları işte) ve zamanında IV. George'un soluğunu kesen bir grup hizmetçi kıza ev sahipliği yapmaktadır; on beş yıl önce onlardan biri beni de soluksuz bırakmıştı. İşte size sütun gibi bacakları, mermersi kolları, boynu, yüzü ve teniyle kaymak taşına bile taş çıkartan Bathlı sarışın dilberlerden biriyle aramda geçen diyalog:

"Sizde oyuncu havası var."

"Sahiden öyle mi düşünüyorsunuz?"

"Evet, kesinlikle oyuncu olmalıymışsınız."

"Öyleyim zaten."

"Nasıl?"

"Doğru duydunuz. Ben bir oyuncuyum, boş zamanlarımda da garsonluk yaparım. İki oyun arasında burada çalışıyorum."

Bu müthiş yerel güzellik, bu hazırcevaplığın karşısında dili tutulan ziyaretçinin, konuğun, müşterinin, işte nasıl isterseniz öyle deyin, sessizliği...

Kaplıcalar ortaçağda da popülerdi; Roma döneminde ulaştıkları doruk noktası dört yüz yıl devam etmişti, ta ki Anglosaksonlar harabe halindeki kenti alana değin. Tekrarlarla yapılan söz oyunlarına düşkündüler ya, oraya "Harabe" adını verdiler. Ortaçağın sonunda Geoffrey Chaucer adında bir ozan, en unutulmaz kişilerinden birine Bathlı Zevce adını verdi. Ama 1702'de Bath'a bir kraliyet gezisi düzenleyerek kentin altın çağını başlatan bir başka kadın oldu: girişimci Kraliçe Anne. Kentin bu canlanışı, kenti kısmen yerle bir eden 1942 Nazi bombardımanlarıyla bozuldu. Büyük tahribatlardan biri Toplantı Salonu'nda oldu. İnşa edilen, yerle bir olan, yeni baştan inşa edilen Toplantı Odalarında, bugün tangadan payete pek çok kostümü sergileyen, dünyanın en iyi tiyatro kostüm müzelerinden biri bulunmaktadır. Müze bekçisi de heybetli mi heybetli bir hatundur. Ama vücut olarak değil, beden dili ve beğenileriyle. Ziyaretçiye Naiplik devrinde giysilerin ne harikulade olduğunu anlatır –sahiden de öyle değil midir?–, arkasından başlara ve saçlara geçer: dalgalı ve düz saçlar. Sonra bir solukta, ah, Jane Austen'ı över. Romancının başı tüm portrelerinde bir başlıkla örtülüdür. Çünkü kadın kafasını yıkamamaktan, onu neredeyse kel bırakan dermansız bir cilt hastalığına tutulmuş. Bundan çıkarılacak ders: Yazarların kafası her an giyotine hazırdır. Bath günümüzde Dr. Oliver'ın peksimetleri, romatizmalı hastalara hizmet veren hastanesi, küçük ekmekleri, sandalyeleri ve en sonuncusu ama en ağırı, tuğlalarıyla ünlüdür.

Bath, çeşitli İngiliz yazarlarıyla olan ilişkisiyle daha

da ünlenmiş bir kenttir. Bunlar arasında Tobias Smollett (keskin zekâlı Papaz Laurence Sterne, Smollett'a Smelfungus, yani Küf kokulu dermiş, çünkü yazar Avrupa seyahatleri sırasında leş gibi kokarmış), *Tom Jones* adlı eseriyle sinemanın yıldız yaptığı Henry Fielding ve o meşhur ikili, Dickens ile Thackeray bulunur. Ama Bath'la sık sık ilişkilendirilen yazar (bir kadın yazar) birçoğunun gözünde adalar yazınının tepe noktası olan Jane Austen'dır. Bath, Jane Austen'ın bir dönem yaşadığı ve çok mutsuz olduğu (babası orada ölmüştü) yerdir. Bath, Jane adlı bu içe kapanık istiridye kabuğunu açan kum taneciğidir; başyapıtı *Mansfield Parkı,* bir diğer başyapıtı *Aşk ve Gurur* ve bu ikisini de geçen başyapıtı *Emma*'yı yaratmasından yıllar sonra, Jane'i, Jane Austen yapan kenttir. Bath'ın çalkantılı yaşamının üzerinde yarattığı gözle görülür rahatsızlık sayesinde Austen, söz oyunlarından ibaret XVIII. yüzyıl İngiliz yazınını, tek başına Victoria döneminin ağırbaşlılığına taşıyan yazar oldu. Yazar ahlaki yönden katıydı, ama anlatı biçimi sanatın tüm esnekliğine sahipti. Austen, Çehov'la beraber, Avrupa yazınının en seçkin ve büyük sanatçılarından biridir. Roman ustası olması mucizedir; romanın birikim işi olduğu düşünülürse... Austen, Bath haritasında yerini almıştır. Daha doğrusu, Bath, Austen haritasında yerini almıştır.

Bath, Londra'dan trenle bir saat on beş dakika uzaklıktadır; arabayla iki saat, bisikletle ise bir gün. Yolculuğu, Jakoben İngiltere'nin büyük yürüyüşçüsü Samuel Johnson gibi yayan yapmak isteyenler için de geziler vardır. Ama kenti dolaşabilmek için gereken enerjiyi korumak daha akıllıcadır. Kent yürüyerek dolaşılabilir, ama taşın ağırlığı adamın gücünü tüketir. Susarsanız ve şu sıralar moda olan *petillante Perrier*'den farklı bir şey isterseniz, bir bardak kaplıca suyunu deneyin; kent hâlâ su kaynıyor, bu su hâlâ içilir.

Acıkırsanız Bath'da güzel lokantalar var. Juliana Popjoy iyi bir aşçıydı ve baş teşrifatçı Beau Nash'in baş âşığıydı. Popjoy bugün, George dönemini yansıtan bir ortamda

akşam yemeği servisi yapan bir lokantanın adı; ortam o denli gerçeğe yakın ki, Beau görse pek memnun kalırdı. Beau kuşkusuz *dandy* yerine kullanılan bir takma ad. Adamın adı Richard Nash'ti ve büyük *dandy*'lerin ilkiydi. Birçokları açısından Beau Brummell,[1] Apollon'un takipçisi bir talebeydi yalnızca. Nash ise gerçek anlamda Dionysosçuydu ve Brummell'in aksine, giysisini kırıştırırlar korkusuyla kadınların arkadaşlığından da kaçmıyordu (yukarıdaki Popjoy'a sorun). Beau, *Bath'ın Hükümdarı* olarak bilinirdi ama saltanatını belirli bir zümrenin dünyasında sürerdi. Beau Brummell'in babası gibi onun babası da alçakgönüllü bir aileden geliyordu. Baba Nash'in bir şişe fabrikası vardı ve bu fabrikada, yarım kalan bir projeye göre, İngilizce'de banyo suyu anlamına gelen *Bath Water* şişelemek niyetindeydi. Babasına bakılırsa şişelerle pek ilgisi yoktu genç Nash'ın, hukuk öğrenimi görmek üzere Londra'ya gitti. Bir dostuna söylediğine göre "parasız yaşama sanatını öğrenmeye" gitmişti. Sahiden de öğrendi. Ama masa sanatını; yemek yeme adabını ve para kaybetmeden nasıl kâğıt oynanacağını ve nasıl arkadaş edinileceğini. Epikürosçular (frenginin epik kür uzmanları) ona Kont Nash dediler; kim bilir, belki de İngiltere'de böyle bir unvan olmadığından bu adı takmışlardı. Nash, tüm yeteneğini bir tür "Beau" olmakta kullandığı gibi, bir çağdaşının tanımlamasıyla "tüm zekâsını da boyunbağı bağlamak için kullanan" zeki bir adamdı.

Kraliçe Anne, Bath'da bir ay geçirmek üzere geldiğinde, soylu sınıfını da kuyruk gibi peşine takmıştı. Beau Nash de bunların arasındaydı. Aralarına karışmıştı, ama kesinlikle aklı karışmamıştı; çok geçmeden bir düelloda kavgacı bir kabadayı tarafından (İngilizce'de her an kavgaya hazır anlamında *"a chip on his shoulder")* öldürülecek bir tatlı su kaptanının koruması altına girdi. Nash, işte böyle oldu Bath'ın Baş Teşrifatçısı. Hazırolda, çizmeler

[1] 1762-1830. Galler ve daha sonra Regent Prensi. On sekiz yaşında giysilerine yılda on bin sterlin harcardı ve yirmi ikisinde yüz altmış bin sterlin borcu vardı. (Y.N.)

ayakta, mendil elde; İngilizlerin daha yerlere tükürdüğü, önlerine çıkan her köşe başına işedikleri bir dönemde. Beau, Bath'daki modern gelişmenin sorumlusuydu, üstelik bunu hemen tümüyle yalnız başına gerçekleştirmişti. Üç yıl sonra Galler prensi (İngiltere'nin gelecekteki kralından başkası değildi) Bath'a geldiğinde Nash, şık giyimi, üç köşeli devasa beyaz şapkasıyla, altı beyaz atın çektiği beyaz bir arabada kentin bir yakasından öbürüne geçerek doruğa çıktı (daha doğrusu kendi doruğuna). Herkesi olduğu gibi, onu da Baş Alacaklısı yakaladı: Oyunun kendisi değil, oyunu kuralına göre oynamayışı oldu yıkımını getiren. Kaldığı pansiyonda sefalet içinde öldü. Ama XVI. yüzyılda inşa edilen St. Peter ile St. Paul manastırlarının gerektirdiği görkem ve koşullarda gömüldü. İşte size Bath ve evlatları, Bath'da doğmamış olsalar da.

13.
Brubru

Yalnızca üç kentte yaşadım: Havana, Londra ve Brüksel. Tanıdığım öteki kentlere uzun veya kısa süreli ziyaretlerde bulundum. Bu kentlerden bazılarının da, insanlarından çok kitaplarının arasında yaşadım. Örneğin bir zamanlar Leningrad denen Petersburg gibi. Brüksel'de üç yıl boyunca, diplomatik görev üstlenmiş bir yazarın çifte hayatını sürdüm. Ama kent hayatımda o kadar önemli bir yer kaplar ki, kenti hiç tanımayan dostlara anlattığımda, Brükseloza tutulduğumu ileri sürerler. Mini minnacık Brüksel lahanasına bile tutuldum, zaten yediğim tek lahana da odur.

Brüksel'de Fransız ve Felemenk mutfakları mutlu bir birliktelik içinde yaşayıp giderler. Orada yemek, sonu gelmez bir şenliktir. En sevdiğim Belçika yemekleri arasında *ivaterzooi* çorbası (yahniye benzer bir ana yemektir aslında), dünyanın en iyi kızarmış patatesleri eşliğinde beyaz şaraba yatırılmış tarak ve maydanozlu sosla çeşnilenmiş, meşum ve leziz yılan balığı gelir. Belçikalılar tavşanı da pek güzel pişirirler, ama işim olmaz, kimseye de tavsiye etmem. Bakın *waffles* yerim. Pudra şekeri veya dondurmayla yenen leziz, komünyon ekmeklerine benzer o kutsanmış devasa pagan ekmeklere de hayır demem.

İspanyollar, çikolatanın formülünü Azteklerden öğrenip sonra yüz yıl devlet sırrı gibi sakladılar. Ama Flaman

Kontu'na bağlı işgal kuvvetleri mızrakların ateşiyle ısınırken, uşaklar, yani Belçikalılar bu sanat eserini sessiz sedasız öğreneceklerdi. Günümüzde Belçika'nın çikolata ve türevleri dünyanın en lezizleridir; ucuz Côte d'Or markasından pahalı Godiva markasına değin tüm Belçika şekerlemeleri, dünyanın en iyileridir. Çikolata bahsinde, İsviçre, İngiltere veya İtalya'dan söz edenler, hayatlarında bir kez bile Belçika bonbonu yemediklerinden böyle konuşurlar.

Adı "bataklıkta yerleşim" anlamına gelen Brüksel'in merkezi geçmişten günümüze, Büyük Meydan'dır. Eski zamanlarda deniz suları çekilince pazar kurulurmuş buraya, İspanyol işgali sırasında Brüksel, İspanyol Flandre'nin başkenti olmuş; öte yandan, Büyük Meydan'ı harabeye döndürenler Fransızlar olmuş. Öyle ileri gitmişler ki, bugün var olan harikulade yapıların sadece yüzde kırkı XVII. yüzyıla ait rekonstrüksiyonlardır. Ancak Belçikalılar restorasyon ustasıdır ve Büyük Meydan adındaki mucize, mimarlığın "Las meninas"ıdır.[1]

Brüksel bir işgal kentidir (İspanyollar, Avusturyalılar, Fransızlar, XX. yüzyılda iki kez Almanlar, şimdi de NATO ve Ortak Pazar). Bu da onu casusluk konusunda ideal bir yer kılar, elbette casusluğun bir diğer şekli olan melon şapkalı, takım elbiseli casusluk; yani diplomasi konusunda casusluk.

İki Brüksel'de yaşadım. Bir yıl, Belçikalıların, Avrupa'nın en çalışkan Katolik halkı gibi davrandıkları Kraainem'in Felemenk mahallesinde: Her gün çalışırlar, cumartesileri ev temizleyip araba yıkar, pazarları da ayine giderler.

İki yıl da, elçiliklerin ve kraliyet ikametgâhlarının bulunduğu, güzel Valon bölgesi Uccle'de yaşadım. Uccle o denli zariftir ki, yaz gecelerinin dinginliğinde, korularda şakıyan bülbülleri dinleme lüksüne erişebilirsiniz.

Cambre Korusu'ndan söz ediyorum; sonraları evimle

[1] İspanyol ressam Velazquez'in meşhur tablosu. (Ç.N.)

işim arasında koşuştururken günde dört kez geçecektim buradan. Paris'teki Boulogne Korusu gibi bir kent korusudur Brüksel'deki bu koru. Londra'daki Hyde Park'tan bile daha kentlidir; içinde gezinirken âşıkların birbirini kaybedip bulduğu, çocuklarla dadıların kayın ağaçları arasında tıpkı *Hansel ve Gretel* masalındaki gibi peşlerinde kırıntılardan ve kırpıntılardan izler bırakarak kovalamaca oynadığı bir koru.

Bir zamanlar çok güzel ve gizemli bir koru varmış.

Bu koruda kadınlara saldıran bir kurt adam varmış (kırmızı başlıklı kızların olduğu yerde her zaman kurtlar da olur), adama *le loup garou du Bois de la Cambre*[1] derlermiş. Bir gün, Milene Polis adlı, Havana'dan tanıdığımız güzel bir Belçikalı hanım arkadaşımız, bizi *faire le sport*'a[2] davet etti. Mevsim kış olduğundan, gözde spor buz pateniydi (Belçikalıların, Belçika'dan Hollanda'ya uzanan kanallar boyunca kaydıkları zamanlarda tuvale de taşıdıkları, hatta bu konuda işi abartıya vardırdıkları spor dalı). Ama biz kaymayı bilmediğimizden, bu etkinliğin yerini yokuş aşağı kızakla kaymak aldı. Belki de kızakların en hızlısı olan *bobsleigh*'in uzmanı, uzun boylu, çirkin, hantal, gözlüklü bir adamdı. Bu çalıştırıcı zaman yitirmeden, o sıralar yirmi ikisinde olan Miriam Gómez'i eğitme işini üstlendi. Ama gözlemlediğim kadarıyla Miriam'a fazlaca sarılıyordu. Kızakla yukarı çıkarlarken Milene sır verir gibi kulağıma yaklaşıp "Onun kim olduğunu biliyor musun?" diye sordu. "Kimin?" "Kızak hocasının. O, Cambre Korusu'nun yalnız adamı." Milene dalga geçmiyordu, asla dalga geçmezdi. Aramızda bu konuşma geçerken, Miriam Gómez, *Remember* filmindeki Ingrid Bergman misali karlı dağdan her geçen saniye artan bir hızla kayarak inmekteydi. Arkasından da kurt adam ya da kudurmuş adam... görünüşe bakılırsa...

Özgürlüğün daha kısıtlı olduğu çağlarda Belçika, erkeklerinin ve kadınlarının şehvet düşkünlüğüyle tanınır-

[1] (Fr.) Cambre Korusu'nun yalnız adamı. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Spor yapmak. (Ç.N.)

mış. Tek yapmanız gereken bir öğleden sonra gidip Felemenk resim sanatına bir göz atmak; Bruegel'in, cinsel organları pantolonlarını patlatıp fırlayıverecekmiş izlenimi uyandıran erkeklerinden Rubens'in arzu içinde kendinden geçmiş kadınlarına –ki tümü de on altılık karısı Helene Fourment'dır aslında (evlendiklerinde ressam kırkındaymış)–, Delvaux ve Magritte'in gerçeküstü cinselliğine kadar... Tümü de Güzel Sanatlar Müzesi'nde en iffetli gözün görebileceği yerlerde asılıdır. Aynı müzede, gene Bruegel'in başyapıtı, dünyanın en suskun tablosu *İkaros*'un Düşüşü sergilenir. Ozan Auden onun hakkında şöyle söylemiştir:

Ne kadar da iyi anladılar çektiğimiz acıları
O eski ustalar: Hiç yanılmadılar!

Sonra da İngiliz ozan, bu başyapıt üzerine bir başka başyapıt olan şiirinde, Kavafis ve Jaime Gil de Biedma'yı anımsatan eski tarz bir zarafetle özetler tabloyu:

Bruegel'in "İkaros"unda örneğin,
Herkes umursamaz sırtını döner felakete...
Tuhaf şey, gökten yere inen bir alıcı kuştur...

Bu küçük ama büyük müzede, Felemenk resminin bir başka başyapıtı olan, anonim bir ressamın *Kuşlu Kız* tablosu görülebilir. Alınan yola ve yorgunluğa değer. Bu dingin ve üzgün resim bir kız çocuğunun portresidir. Ressam çocuğun bedeninin hemen hemen tümünü resmetmiş, kızın elindeyse bir kuş vardır. İlk algılanan katıksız bir sükûnettir. İzleyici tuvale yaklaştıkça, çocuğun ciddi, fazlasıyla ciddi, gittikçe üzgün yüzünü fark eder; bu yüz artık iç çeken bir çocuğun yüzüdür, son bakışta da çocuk ağlamaktadır: Bir gözyaşı yüzünden aşağıya yuvarlanmaktadır. Ancak kuşa bakınca böylesine yoğun bir acıyı anlayabilir insan: Kuş ölüdür.

Belçika'nın bir başka büyük ressamı Ensor da kız ço-

cuklarını severdi, ama çıplak ve davetkâr olanlarını. Ressam, Nabokov'un atası olmalı. Kim bilir, belki de gizli kalmış bir Humbert Humbert'tı. Çıplak perilerden söz etmişken, tek yapmanız gereken müzeden çıkıp yokuş aşağı caddeyi inmek; kendini dünyevi zevklere vermiş birkaç kadının beyaz taştan bir kart zamparayı sarmaladığı adsız bir yontu grubuna rastlayacaksınız orada. Bu da nesi? Belçika Kralı Leopoldo ile mermer kızlarının yontusudur bu. Belden aşağısı çıplak, sakallı muhterem zatın, *Maxim*'in ünlü kadın düşkünü kralı olduğunu gösteren hiçbir işaret yoktur. Brüksel'de yaşayan herkes anadan üryan sakallının kim olduğunu bilir ama kimse ağzını açmaz (hoş, patavatsızlar da yok değil). Kösnül kraldan az ötede, yeşermekte olan erkekliğini başsız sonsuz bir sidik savurganlığı içinde tüketen bir başka ünlü çıplak Belçikalı vardır. Bu, *Pis Manneken*'dir; bir çeşmeye ve rüzgârlı günlerde de durumdan bihaber yayalarla dik kafalı turistlerin üstüne işeyen çocuktur. *Pis Manneken* Belçika'nın en şöhretli vatandaşıdır, ayrıca dünyanın en fazla fotoğrafı çekilen Brüksellisidir.

Fıskıyenin bir tarafında Hotel Amigo vardır. Garip bir binadır, çünkü ne Nazi işgaliyle ne Napoléon ne de Avusturya ordularının Brüksel'den geçişiyle ilgisi olan, Belçika paranoyasıyla ilgili bir söylenceye ev sahipliği yapar. İyice eskilere, ta İspanyol yönetimi yıllarına dayanan bir söylencedir bu. Belçikalıların anlattığına göre bu bina Brüksel'deki İspanyol gözetleme kışlasıymış. Kimileyin yoldan bir Belçikalı geçerken, nöbetçi kulübesinden bir nöbetçi çıkıp yolcuya seslenir, içeri sokarmış. Bir daha da adamı gören olmazmış. İspanyol jandarmasının törensel tümcesi neydi? "*Amigo.*" Simon Evero ve Ben Trovato[1] *Cüretkâr Anekdotlar* kitabında bunu anlatırlar.

Brüksel karadan defalarca bombardımana tutuldu. Peşinden müteahhit kazmaları ve mimarların açgözlülü-

[1] *Si non evero / e ben trovatto* – doğru (gerçek) olmasa da, gerçeğe benziyor. Tiyatro civarında ufacık tefecik sokaklar da var, bir deyiş, hangi dilde olduğu bilinmiyor. (Ç.N.)

ğü geldi, ki bu, savaştan da beterdi. Babil Kulesi temasına sık sık başvuran Belçika resminden anlaşıldığı kadarıyla o pek görkemli çağlardan geriye hemen hiçbir şey kalmamış. Şimdi kopya ettikleri Paris tarzı yeni, zarif bulvarları var. Louise Bulvarı gibi. Yeni abuk sabuk bulvarları da var, Neyse ki ancak avare arabaları ağırlıyorlar. Buna karşın, XXI. yüzyıla adım atan *XX. Yüzyıl Balesi* ile birlikte Maurice Bejart'ı ağırlayan Moneda gibi sokaklar. Edward dönemi mimarisi yapmacıklığını hatırlatsa da, benim kişisel olarak hoşuma gidiyor. Orada, aynı adlı otelin önündeki Café Metropole'de, elimde bir Belçika birası, Belçika yazınının tadını çıkarmak için kaç defa bir masaya oturmuşumdur; Stella Artois diye pek garip bir adı vardı (masanın değil, biranın). Sonra bu adı sarı (saçlı) ve Kuzeyli (huy bakımından) bir roman kahramanıma vermiştim.

Bu bir yaz zevkiydi. Yıl boyu süren zevklerden biri de, Charles Laughton, Quasimodo'yu yarattığından bu yana sinemanın en çirkin (ve şeker) adamlarından biri olan Jacques Ledoux tarafından kurulan Cinematheque de Belgique'e gitmekti. Cinematheque, kısa süre önce ölen Ledoux'nun Esmeralda'sıydı. Bir gece ona çocukluğumda Havana'da sıkça gittiğim Esmeralda adlı sinemadan söz ettiğimde, kalın camlı gözlüğünün ardından gözlerinde çok parlak bir ışıltı gördüm, gümüşi sinema perdesinden yansıyan ışıltılar gibi. Ledoux şimdi gökyüzünde bir sinematek kuruyor olmalı. Aziz Petrus da bilet satıyordur herhalde.

Kent evleri yarattığı kadar evler de kenti yaratır. Mimari, insanın aramaya çıkmadığı (bir kitapta, bir müzede, bir sinemada) tek sanattır; o bizi arar, bulur, sık sık da saldırır hatta. Gene de Brüksel'de dışarı çıkıp aramaya değecek bir mimari var. Her konuda olduğu gibi armut piş ağzıma düş misali Paris yine oturduğu yerden *art nouveau* konusunda övgüleri topladıysa da, Barcelona gibi Brüksel de bu akımın önemli bir merkezi olmuştur. Brüksel'de bugün bile *art nouveau*'nun çeşitli örnekleri var: Ünlü mimar Baron Horta'nın La Maison Solvay'i, aynı mimara ait

bir tiyatro olan La Maison du Peuple, Mimar Van de Velde'nin Uccle'deki evi ve Belçika tarzından çok Viyana tarzı olmakla birlikte görülmesi gereken La Maison Stoclet. Belçika mimarisinin başyapıtını, hayata bir ayakkabıcının oğlu olarak başlayıp baron olarak tamamlayan Victor Horta tasarlamıştı. Bu yapıt ünlü Demir Ev'dir, 1893'te yapılmıştır ama bugün bile insanı şaşırtır. Çok hoştur. Büyük Luksor Tapınağı'ndan Taş Ev'e değin, bütün önemli mimari yapıtlar gibi hâlâ ayaktadır.

Her fırsatta Brüksel'e dönüyorum: yolculuklarda, rüyalarda. Onu Brubru diyecek kadar iyi tanıyanlarımız, Degas'nın kadınlarından birine çok benzediğini bilir. Fransız ressam, bütün güzel kadınların çirkin bir yanı olmalı, demiş. Brüksel'in de var elbet. Ama Brubru her dem güzeldir.

14.
Paris lue par[1]

Paris'i ilk gördüğümde on dört yaşımdaydım. Henüz dostum olduğunun farkında olmadığım biri götürmüştü beni. Elbette bir adı vardı, ama saklı: Takma adla çağrılırdı. Daha önce hiç Paris'te bulunmamıştım, daha sonra da bulunmadım. *Lorsqu'il fut sur le trottoir* oraya giden, *il demeura un instant immobile, se demandent ce qu'il alla faire.*[2] Tıpkı bugünkü gibi bir gündü, Haziran'ın 28'iydi. Sene 1943. Paris işgal altında. Benim açımdansa bundan daha özgür bir kent olamazdı. Geceydi, gene de her şey serbestti. *C'était une de ces soirées d'été.*[3] Benim için hep yazdı, *où l'air manque dans Paris. La ville, chaude comme une étuve, paraissait suer dans la nuit étouffante. La nuit étouffante,*[4] evet, bedenin bu halini iyi bilirdim. *Les égouts soufflaient par leurs bouches de granit leurs haleines empestées, et les cuisines souterraines jetaient a la rue, par leur fenêtres basses, les miasmes infames des eaux de vaiselle et des vieilles sauces. Des vieilles sauces!*[5] Bana göre

[1] (Fr.) ... tarafından okunan Paris. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Kaldırımlarını aşındırmaya... / ne yapsam diye düşünüp bir an için hareketsiz kalırdı. (Ç.N.)
[3] (Fr.) Şu yaz gecelerinden biriydi. (Ç.N.)
[4] (Fr.) Ya da Paris'in havası boğucuydu. Cehennem gibi sıcak olan kent o boğucu gecede terliyordu sanki. Boğucu gece. (Ç.N.)
[5] (Fr.) Lağım ızgaralardan pis kokularını üflüyor, bodrumlardaki mutfaklar alçak pencerelerinden sokağa bulaşık sularının, yemek artıklarının pis buğularını yayıyorlardı. Yemek artıkları! (Ç.N.)

yeniydiler, saydamdılar.

Les consierges, en mancbes de chemises, a cheval sur des chaisses paille, fumaient la pipe sous les portes cochères, et les passants allaient d'un pas accablé, le front nu, le chapeau a la main.[1] Arkadaşım geçerken onu esenliyorlardı *qui tourna vers la Madelaine et suivit le flot de foule qui coulait accablée par la chaleur. Il avait envie maintenaint de gagner les Champs Elysées,*[2] hissediyordum, çünkü ben de aynı şeyi yapmak istiyordum: *L'avenue du Bois de Bologne*'a girmek, *pour trouver un peu d'air frais sous les arbres.*[3] Ama bana olduğu gibi ona da *un desir aussi le travaillait, celui d'une rencontre amoureuse.*[4] Arkadaşım bulurdu, ama ben bulamazdım. Bir süre birlikte yolumuza devam ettik, *les grand café*'lerin [büyük kafeler] önünden geçerek, *pleins de monde, debordaeint sur le trottoir, étalant leur public de buveurs sous la lumière eclatante. La lumière éclatante!*[5] Ne de güzel söylemişler! Paris bu ışıktır, *crue de leur devanture illuminée. Devanture, l'avanture. Devant eux, devant nous, sur de petites tables carrées ou rondes, les verres contenaient des liquides rouges, jaunes, verts, bruns, de toutes les nuances* –pelinotu likörünün vaadi!– *et dans l'interieur des carafes on voyait brûler les gros cylindres transparents de glace que refroidissaient la belle eau claire.*[6]

Arkadaşımla beraber gece boyu aradığımız güzel Claire değil. *Il passa devant la Vaudeville. Situé Boulevard des Capucinesi a la angle ouest de la rue de la Chaus-*

---

[1] (Fr.) Kapıcılar büyük apartman kapıları altında, uzun kollu gömlekleriyle, hasır sandalyelere ata biner gibi oturmuş pipolarını tüttürüyor, yoldan alınları açık, ellerinde şapkalar, bezgin bezgin insanlar geçiyordu. (Ç.N.)

[2] (Fr.) Madelaine'e doğru dönüp sıcaktan bezmiş kalabalık insan selini izleyen arkadaşımı... Şimdi arkadaşım Champs Elysée'ye gitmeye niyetleniyor. (Ç.N.)

[3] (Fr.) Avenue du Bois de Boulogne'a ... ağaçların altında biraz taze hava almaya... (Ç.N.)

[4] (Fr.) Bir âşık bulma arzusu içinde. (Ç.N.)

[5] (Fr.) Kaldırımlarına tıklım tıklım insanların taştığı, müşterilerini parlak güneşin altına sermiş... Parlak ışık! (Ç.N.)

[6] (Fr.) ... sergenlerden yansıyan ışıklarla çoğalan ... Sergen, sergüzeşt. Önlerinde, önümüzde küçük yuvarlak, kare masalar, üzerlerinde bardaklar, kırmızı, sarı, yeşil, kahverengi, her renkten içkiler ... ve sürahilerin içinden, güzel, duru suyu soğutan büyük, şeffaf silindir buzların parıldadığını görürüz. (Ç.N.)

see d'Antin. Où s'arreta en face du Café Americain, se demandant, –bana da sordu–, *s'il n'allait pas prendre son bock. Il était neuf heurs un quart.*[1] Daha henüz akşam olmuştu *et elle passa: J'irai jusqu'a la Madelaine* ve bana şunu teklif edecekti: *Je reviendrait tout doucement.*[2] Böylesi dışadönük bir adamın bu iç monologundan kısa süre sonra, adamın yazgısı eski bir dost olarak çıkacaktı karşısına, dost şu soruyu yöneltecekti ona: *Qu'est que tu fais a Paris?*[3] Her zaman Bel-Ami takma adıyla tanıyacağım dostum bana belki de şu cevabı verecekti: "Bir dostuma Paris'i gezdiriyorum." Çünkü bana bu kitabın gösterdiği Paris'i, ne kitapların gerçekliğinde ne de yaşamın gerçeküstülüğünde, görecektim bir daha. Benim için Paris'in tek rehberi olan, benim için Paris'in ta kendisi olan, neredeyse aradan yarım yüzyıl geçtikten sonra bile hâlâ Paris olan o kitabın bana gösterdiği gibi. Bu kent aslında Guy de Maupassant'ın yaratımıdır.

(1989)

[1] (Fr.) Chaussée d'Antin Sokağı'nın batı köşesindeki Boulevard des Capucines'deki Vaudeville'in önünden geçiyordu. Café Americain'ın önünde durup kendi kendine sordu ... bir bira yuvarlasam mı diye. Saat dokuzu çeyrek geçiyordu. (Ç.N.)

[2] (Fr.) Ve işte geçiyordu. Bana, "Madelaine'e kadar gidecektim," dedi... "Sessiz sedasız geri dönecektim." (Jacques Brel'in 60'larda ünlü olmuş bir parçasının sözlerinden alınmış) (Ç.N.)

[3] (Fr.) Paris'te ne yapıyorsun? (Ç.N.)

15.
San Sebastián'ın tatlı din şehidi

San Sebastián'ı ilk gördüğümde, Miriam Gómez'le birlikte Fiat marka arabamla Brüksel'den geliyorduk, Paris üzerinden. Dikiz aynamda, midye kabuğu ya da *croissant* şeklindeki körfezin görüntüsü göz kamaştırıcıydı: Denizin öteki yarısını tamamlayan bir yarımay gibi görkemliydi. Arabam bir Fiat lux idi. Karşımdakiyse en güzel kentlerden birinin hızla geçen imgesi. Rio gibi doğa tarafından yaratılmış bir kentti, insan eliyle değil: yeniden yeniden gidilecek bir gösteri. Oraya gelecekte tekrar tekrar döneceğimi bilemezdim; rüyalarımdaysa bin kez daha gideceğimi. Kente gelişimi ve Hotel María Cristina'da konaklayışımı, film festivaline ve otelin o zamanki yöneticisi Luis Gasca'ya borçluyum. Otel, dünün sinemasının ölümsüzleşmiş belli başlı güzelleri gibi büyüleyici bir harabeydi; plastik cerrahi sonrası halini görmeyi reddettim. Oraya gitmeme vesile olan şey şu anda hayatta olmayan ve anılarda yaşayan üç dostumun bir araya gelmesiydi.

Sahneye çıkış sıralarına göre bu dostlar Nestor Almendros, Manuel Puig ve John Kobal idi. Nestor, *El Hombre con una cámara* adlı kitabını tanıtmak için gelmişti; John ile Manuel de bunu vesile edip gelmişlerdi. Manuel ve John'la birlikte alacakaranlıkta bir meydandan geçip yakındaki bir kitapçıya gittiğimizi anımsıyorum. Hiç neden yokken, Manuel birdenbire Barbara Stanwyck'in ne kadar

büyük bir sanatçı olduğundan kuşkuya düşmek gibi bir laf attı ortaya, bunun üzerine de John'un öfke oklarına maruz kaldı. John, Manuel'den yalnız yarım metre daha uzun olmakla kalmıyor, davudi sesiyle de yeri göğü inletiyordu: bir devin sesi. Sinema konusunda eşsiz bir göze sahip, mağarasında tek başına yaşayan o Polyphemos'un[1] sesi. Manuel kem etti küm etti ama yenilmedi, en azından ikna olmadı. Bense Rita Hayworth'dan söz açarak hepsi için uygun bir zemin yaratmaya çalıştım. John da, Manuel de, bir ağızdan hayranlıkla bağırdılar: Rita Hayworth'la tanışmışlardı, onlar için "şu bizim Rita"ydı o. Şimdi cennette dizinin dibindedir ikisi de herhalde: Rita başka yerde olamaz.

Festivale art arda davet edildiğim yıllar boyunca, tarafımdan *Eva* diye adlandırılan *E la nave va* [Ve Gemi Gidiyor] dışında başka film gördüğümü anımsamam; ha babam yemek yemeye giden adam tiplemesine daha çok uyuyordum. İşin aslı, sinema festivallerine film seyretmeye değil, film seyreden dostları seyretmeye giderim – bunların bazıları *revenants,* yani öteki dünyadan gelenlerdir. Sinema sanat dalları içinde en yapay olanı; ama San Sebastián'da sinema doğanın bir parçasıdır, denizin yarım aynasından yansır. Oraya gitmek, Ginger ve Fred ile *Rio de Janeiro*'ya doğru uçmak demektir, yanlarındaki yüz cıbıl koro kızıyla beraber, kanat takıp. Ne tatlı bir atlı. Sinema faldır. San Sebastián da.

(1992)

[1] Polyphemos, yani Tepegöz, *Odysseia*'da anlatılan çok ünlü bir titan; denizlerin tanrısı Poseidon'un oğludur. Çok güzel bir adadaki bir mağarada yaşar. Odysseus Polyphemos'un tek gözünü kör eder. Poseidon da Odysseus'a tüm destan boyunca dinmez bir hınç ve kin besler. (Ç.N.)

16.
Laf atmanın ve *schottisch*'in[1] beşiği

"Madrid'den bıkan, yaşamdan da bıkmıştır," diyen Dr. Johnson'dı. Gerçekten Dr. Johnson mıydı, yoksa Dr. Marañón mu? Birisi kulağıma şöyle fısıldıyor: Evet, bu cümleyi söyleyen Dr. Johnson'dı, ama Londra için söylemişti. Ne? Londra için mi? Demek ki bana yanlış bilgi vermişler. Ama ses yine fısıldıyor: *Who cares?* [Kimin umurunda?] Sesler bileşik kaplar yasasına göre çalışsaydı, Fortnum & Mason'la yüz yüze bakan, Piccadilly'deki Burlington Arcade'e girerdim, Galerías Preciados'a çıkan o uzun kemeraltını boylu boyunca geçer, oradan Plaza del Callao'ya çıkardım, sonra Gran Vía'ya doğru yürürdüm, –Goya'nın gözde ressamı López resmedene değin böyle bir cadde yoktu–, sonra Hotel Palace'a doğru o caddeyi boylu boyunca geçerdim. Bir gece, mırıltılar, hoş kokular ve kadın sesleriyle dopdolu bir gece, 1960 yılının bir Eylül gecesinde girmiştim ilk kez atmosferine, geniş, azametli lobisine para değiştirmeye; meğer yaşam değiştirmek anlamına geliyormuş. Parıldayan sayısız kandilin, ki kaynamakta olan bir hazineymiş aslında, arasından bir başka geçitten geçerek, kendimi eski zamanların o olağanüstü mekânında bulmamla birlikte *lobby*'yi anatomik bir girişe benzeten (açıklaması: "İçimdeki nefretin merkezî boşlu-

[1] Almanca İskoç anlamına gelen bu kelime aynı zamanda Polka benzeri bir dans demektir. (Ç.N.)

ğu") sesleri duymuş ve günün birinde (ya da bir gece, sessiz solgun ay ışığının beyaz tungsten aydınlığını caddeye ve üstüme düşürdüğü puslu bir gece) bu *modern style* otelde kalacağıma kendi kendime söz vermiştim, sözümü tuttum. Tuttum. Ama bir rezervasyon için on sekiz yıl beklemem gerekti.

O sıralar Havana'dan bir arkadaşla yolculuk ediyordum. Onu tanımamdan yıllar önce arkadaşım Madrid'de yaşamış. Beraber Madrid'e gittiğimizde Chicote Bar'a gitmek istedi. Burası onun eski Madrid günlerinde takıldığı bir yerdi, ona göre Madrid'in özeti gibiydi. Biraz tuhaf bir züppeydi benim arkadaş. Bir gece garsondan tarak istedi, adam da getirdi. Bizimkisi dertlerini bir tarağa değişti. Saç tuvaletini özenle tamamladıktan sonra –aslında zaten kalıp gibiydi– tarağı garsona uzattı; "Sizde kalsın," der demez Tarakçı Çocuğa dönüşen garsona. Yüzü allak bullak olan bizim zarif züppe reddetti: "Asla olmaz! Hem cebimde şişkinlik yapar, hem de façamı bozar." Kübalı arkadaşıma göre bu son hadde geleneksellik Madrid'in ta *kendisiydi.*

Ama Chicote Madrid değildi: Modası geçmiş *art déco* zarafetinde bir bardı. Akvaryum havası verilmiş barın yeşil sularında modası geçmiş iki-üç orospu yüzüyordu. Hemingway de Chicote'yi Madrid'in merkezi olarak salık vermişti, zaten Madrid'i de dünyanın başkenti ilan etmişti. Madrid dünyanın başkenti olmuş olabilirdi (ya da olacaktı), ama ben kenti gördüğümde, o gece değil. Çok daha sonraları, Batalla del Salado ya da Almendares, yani Manzanares Kanalı'nın kıyısında yaşadığım zamanlarda, cüppelerini güneşte yelyepelek havalandırarak güneşlenen rahibelerle dolu bir manastır avlusuydu. Sıcak, çok sıcaktı. Bugün epeyce hızlı bir yaşamı olan, bu rengârenk kentte o zamanlar ikiyüzlü ahlak kurallarının tonu hâkimdi. Her zaman pantolon giyen Miriam Gómez (Havana'da kot, Madrid'de *jeans),* Madrid'de dışarı çıktığında erkeklerin hayranlığını kazanmak yerine kadınlardan hakaret işitirdi. "Erkek Fatma!" diye bağırırlardı yanlarından geçer-

ken. İçlerinden biri, cinsiyetinden (kastettikleri *jeans* değil, cinsti) kuşku duyacak kadar ileri giderek şöyle demişti: "Erkek mi, kadın mı bu? Ne halt olduğu belli değil!" Bu olay 1966'da Madrid'in intihar köprüsü yakınlarında olmuştu. Bu lafı atan uyuz kancık ortalıkta dönenip duruyordu, gövdesi yara bere doluydu, coğrafi şekiller gibi, sanki El Retiro'da bir engerek sokmuş, üstelik de çıngıraklı. Madrid'in göbeğindeki bu yer, o meyhane önü esrik müşterileri, o güneşten sarhoş olmuş yayalarıyla Western filmlerinden fırlama bir kasabaya bu kadar mı benzerdi.

1960 yılının ilk gecesi, Hemingway Chicote'de değil, Santa Ana Meydanı'na bakan bir bardaydı; iki yitik boğa güreşçisiyle beraber bir masada oturmuş, çevresini de boğa güreşi çömezleri sarmıştı. Asıl onlara sormalıydı, "Erkek mi, kadın mı?" diye, bedenlerini sımsıkı saran pantolonlarının sıktığı küçücük kıçlarıyla yazarın masasının çevresinde dolanıp duruyorlardı, boğa güreşinde yeterlik kazanmak peşinde değillerdi, daha çok çelik çerçeveli bir gözlük ardındaki o gözleri, o kırlaşmış sakalı, alnına düşen kır saçlarını inceliyorlardı. Yazar ise, hoşa gitme arzusuyla tüm isteklerini yerine getirmeye hazır etrafında dört dönen bu acemilerin karşısında müstehzi müstehzi sırıtıyordu, ne de olsa başarının ta kendisiydi yazar: O bir edebiyat matadoruydu. Ya da delikanlılar öyle sanıyorlardı, sandıklarına göre de biliyorlardı ve üstüne çiy bir ışık düşen, bariyeri andıran barla yazarın oturup hoşbeş ettiği masa arasında mekik dokuyarak geçit yapmayı sürdürüyorlardı.

Zocodover'deki bir meyhanede karısı Aklıbeşkarış-havada hanım çantasını masada unutmuş. Yazar ancak otomobil anayoldan Madrid'e doğru yola koyulduğunda durumu fark etmiş. Çantayı aramak üzere meyhaneye dönmüşler; çanta masada değil, hâlâ bir sandalyenin üstünde (ilginç, değil mi?) durmaktaymış; sandalye de emre amade garsonla bir jandarma eri tarafından gözetim altında tutuluyormuş. Jandarma yazarı daha önce hiç görmemiş olmasına karşın tanımış ve karşısında hazırola geç-

miş. Garson çifti tanımış: "Bay ve Bayan Way" demiş ve çantanın hanıma ait olduğunu söylemiş. Çift çantaya kavuşunca, yazar garsona bir bahşiş daha vermek istemiş ama o almayı reddetmiş. Jandarma eri de Bay Guay'in [İsp: yakışıklı, güzel anlamında argo bir sözcük] önünde bir kez daha hazırola geçmiş.

Çevresi hiçbir şey anlamayan, İngilizce bilmeyen matador adayları ve iki boğa güreşçisiyle kuşatılmış yazar öyküsünü bitirirken (ilginç, değil mi?), ilkin ortaya retorik bir soru atıp peşinden ne idüğü belirsiz bir savla devam etti sözüne: "Madrid ne harikulade değil mi? İşte bu yüzden bu ülke için dövüştük, *coño* [siktir]!" Son sözcüğü elbette İspanyolca söyledi; bunun üzerine boğa güreşçileri güldüler, çömezler de bir zarzuela korosu halinde gülüştüler. Yazar ise gülümsemekle yetindi. Ama en maskara ifadesini takınarak. Aslında "Bu ülke için dövüştük," derken hataya düşüyordu: Nasıl düşmesindi? Hiçbir zaman kaybeden taraf adına dövüşmemişti, yalnızca meraklı bir yazınsal gözlemci olmuştu ve yaşından kaynaklanan bir yanılsamayla, şimdi de iyi uğruna dövüşüp kazandığına inanıyordu. Bunu da jandarma erinin belki de galip gelen hesabına çarpıştığını bilmeden yapıyordu, ki yazar açısından bu daha da kötüydü. Üstelik boğa güreşçisi arkadaşlarının hemen tümünün de kazanan taraftan olduklarını unutmuştu, ne de olsa insanoğlu dediğin salaktır: Böyledir bu işler. Bu arada, o akşamüstü orada ölümü değil alkışları bekleyen çömezler (her şey bir yana geceydi üstlerine kapanan, mezar değil), Van Gogh'un kulağını kesmiş olan ve şimdi de Madrid'de yaşamında son kez kendini iyi hisseden yazarı alkışladılar. Bu hikâyeden birkaç ay sonra öldü: Kendisini vurmuştu, kendi eliyle, *felo de se,* bariyerin ardından bir alay boğayı ve onlarca masum hayvanı katlettiği tüfekle vurmuştu kendini.

Bütün bunlar o yakıcı eylül gecesi olup bitti, yazarın *the capital of the world* diye tanımladığı kentte. Ama dünyanın başkenti değil, *onun* dünyasının başkentiydi orası, bir süreliğine Macomber gibi mutlu olduğu yerdi. Bütün

erkeklerin başına geldiği gibi, onu da yaş değil, yaşam öldürmüştü.

Madrid (d harfi telaffuz edilmez) dünyanın değil, İspanya'nın başkentidir. Ama birden fazla Madrid vardır. Biri aslında bir labirent olan ve merkezinde gövdesinin tamamı boğa olan bir Minotauros ile Theseus olmak isteyen, ama ışıklar saçan giysiler giymiş sahte Ariadnelerden başka bir şey olamayan matadorların bulunduğu dünyasında, bir öğle sonrasında ölümden söz eden Amerikalı yazarın Madrid'idir. Benim Madrid'imse rahibelerle kaplanmış, rahibelerin kapılandığı bir kent; iffet taslayan rahibelerin... On yıl sonra döndüğümde değişmeye başlamıştı Madrid, artık cüppelerin değil, kısa saçlı uzun bacaklı çiçeğe durmuş körpecik kızların kentiydi; dahası da var, Chicho Penhauer'i yalanlamak gerekirse, söz hakkını ele geçirmişlerdi kızlar. Konuşmanın güzel sanatlardan biri olarak kabul edildiği bir kentte, onlar konuşmanın *ta kendisiydi*. Üstelik onlar, benim tanıdığım kadarıyla dünyanın en özgür ve ilginç kadınlarıydı; ben ki hepsi de sarışın ve doğma büyüme *Swinging London*'lı kadınların arasında yaşamışım, sırf size anlatabilmek için söylüyorum, bana bile ilginç geldiler.

İlkin edebiyatta var oldu Madrid; edebiyatın şu folklor denilen biçiminde. Gece yarısı tanıdığım o matrak züppe bu Madrid'e aitti işte; hoş, onun bunu bildiği yoktu ya. Ta Havana'dan beri, Kübalı dostumun *eponymos*'u[1] Chicote'nin *habitué*'si,[2] Cafe Gijón'un müdavimi, orada burada dolaşan, Gran Vía'nın seyyahı, aslında koskocaman hayatın ta kendisi. Bir cadde ki bir dünya, bir cadde ki iş gezmeye gelince şu Londra'nın Piccadilly'sine yeğdir. Şimdi bir kez daha Burlington Arcade'e girip, bir kez daha güneşe karşı değil de rüzgâr ve yağmura karşı korunaklı bir dehliz olan geçidi geçip (yarım bıraktığım yoldan, tıpkı başlangıçtaki gibi ama ne başlangıç var ne bitiş belleğim-

[1] (Yun.) Bir köye, kabileye, şehre, bir döneme, çağa adını veren kişi veya kahraman. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Müdavim. (Y.N.)

de), sonunda Saville Row'a çıkıp –birbirine teğelli *cul-de-sac*'lar–[1] en sonunda varırım Callao'ya, ağzı bozuk itin teki Callaos demiş besbelli. *Calla, calle.*[2]

(1992)

[1] (Fr.) Çıkmaz sokak. (Ç.N.)

[2] (İsp.) *Callar*: susmak, *callaos, calla, calle* aynı yüklemin emir kipinde farklı çekilişleri (susun, susunuz, sus gibi). *Calle*: *cadde*. Yazar sözcük oyunu yapmış. (Y.N.)

17.
Kaya ve Papa Luna[1]

Öyle yerler vardır ki taht kurarlar gönülde. Sadece varlıklarıyla bile, önceden görülen hiçbir yerin kurmadığı kadar kocaman bir taht ya da sonradan görüleceklerin...[2] Buna yöresel ruh denir. Her yazar gibi her turistin de kendi *genius loci*'si[3] olmalıdır. Turist olarak da, yazar olarak da, benimki Peñíscola'dır.

İspanya farklıdır, der slogan. Buna karşın hiçbir şey, bu eski slogan bile, hazırlayamaz seni göreceklerine ya da zaten görmüş olduklarına. İspanya asla kayıtsız kalmaz.

Irún veya Hendaya (San Sebastián kenti, körfezin ortasındaki dev kayalığıyla, minyatür bir Rio'yu andırır) yolunu izleyerek ulaştığımız İspanya, komşu Fransa'dan o denli farklıdır ki, güzelliğine erişebilmenin tek yolu katışıksız bir esrimedir. San Sebastián'dan Sevilla'ya doğru arabayla yol alırken önce Madrid çıkar karşımıza; bir zamanlar dünyanın başkentiydi, şimdi bundan da ötesi: İspanya'nın başkenti. Çok moderndir, hatta postmoderndir. Felipe & Franco adındaki o faşist girişimin yapmaya niyetlendiği şeydir. Madrid'den Sevilla'ya doğru yola çıktığınızda Toledo'dan geçmişsinizdir, değil mi? Toledo oldu-

[1] Özgün metin İngilizce kaleme alınmış olup İspanyolca'ya Mercedes García Lenberg tarafından çevrilmiştir. (İsp. Editörün Notu.)

[2] Havana'ya deniz yoluyla girerken yazdığım bu girişi Joseph Hergeshimer'e borçluyum. (Yazarın Notu)

[3] (Lat.) Kutsal yerin bekçisi, o yeri koruyan ruh. (Ç.N.)

ğunu anlamak güç değildir. Bir El Greco tablosuna o kadar çok benzer ki. Aslında, vaktiyle El Greco'nun tablolarından birini sadece andırıyordu, bugünse El Greco'nun *Mapa y vista de Toledo* yapıtının röprodüksiyonudur Toledo. Şehrin Zocodover Meydanı'na gelince; zengin görünüşlü bir meydan, ruhsal açıdan müthiş bir yerdir. Akşam çökerken, bir kadeh badem sübyesiyle, *café*'lerinden birinde oturmak, tanrıların katına ermeye eşdeğerdir: Besbelli tanrıların içeceği böyle bir şeydi. Şerefe: Toledo'ya! Ya Córdoba'ya? Şöyle diyor şiir Córdoba için: "Uzakta ve tek başına." Pek çok Hıristiyan hayalet gibi burada dolaşan Araplarla Yahudilerin hatıraları bir dönemin hakiki itiraflarıdır. Sinagogu gezdiniz mi? Camiyi de unutmayın. Ve sonunda Sevilla. Orası Roma gibidir: Bugünün ziyaretçileri için ölümsüz bir kent, gelmiş geçmiş ruhlar içinse vazgeçilmez bir doğal yaşama alanıdır. Başka bir rota da Santander yoluyla batıya, Asturias'a doğru giden yoldur, çok geçmeden Altamira mağaralarına rastlarsınız. Arabayla yaptığınız yolculuk, zaman makinesinde yol almaya benzer. Kırlarda gezintiye çıkarsanız, Santillana del Mar çıkar bir anda karşınıza; burası mumyalanmış gibi korunmuş bir ortaçağ kentidir, aradan yüzyıllar geçmesine rağmen hep aynı kalmıştır: Sözün özü, ölmeyi reddetmiştir. Bununla beraber, bütün bunlardan sonra slogana hak verme ve İspanya'nın gerçekten de farklı olduğunu kabul etme noktasına geldiğinizde ve farklı olan artık olağan bir yer olduğunda, işte o zaman ve ancak o zaman görürsünüz gerçekten farklı olanı. Hazırlıksız yakalanırsınız Tanrı'nın armağanı kayadan insan elinin yarattığı Peñíscola'ya; Peñíscola'yı görünce, Peñíscola'yı hissedince kalakalırsınız. Peñíscola, *peninsula, presque insula,* yalnız *isola.*[1]

Peñíscola'yı birçok kez filmlerde görmüştüm (belki de defalarca izlediğim tek filmde, *El Cid*'de) ama Hollywood'da dedikleri gibi, gerçek yaşamda yalnız bir kez gördüm. Yirmi yıl önceydi; bütün kayalar gibi doğa tarafın-

[1] *Peninsula* (İsp.) yarımada; *insula* (Fr.) adalı; *isola* (İt.) ada, *isoler* (Fr. *passé simple*) soyutlamak sözcükleriyle bir oyun. (Ç.N.)

dan yaratılmış olsa da, insan eliyle yeniden yapılan ve yeniden vaftiz edilen o kayanın bir santimini dahi unutmadım. Bu anmaya değer fırsatı, nefret ettiğim ve Poe'nun karakterlerinden biri gibi tepeden bakmayı öğrendiğim birine borçluyum. O zamanlar editörümdü, ama gerçek bir editör değildi: Kendini şair zanneden bir politikacıydı, sonradan da senatör oldu, olacağı da oydu zaten.

Barcelona'daydı, ona ilk romanımın –adı *Tres Tristes Tigres*[1] olacaktı– elyazmasını teslim edecektim. Madrid'den bir araba kiraladım, küçük bir Seat, Fiat'ın İspanyol uyarlaması. Doğru dürüst oturacak yer yok, bir de Miriam Gómez ile iki küçük kızımı da götürmek istiyorum; denizsiz bir yerde yaşadığımızdan bunca zamandır yoksun kaldıkları denizi göstermek için onlara, denize bu kadar bağlı olan o sürgünlere:

Denize denize
Hepsi gidiyordu denize bakmaya
– bir toplu göçtü
hepsi için gitmek denize.

Madrid'den Barcelona'ya arabayla gittik; dönüş yolundaysa sahilden Valencia'ya kadar inmeyi planlamıştım. Barcelona yolunda "Ebro Vadisi'nin ilerisindeki alçak tepelerin" yer aldığı manzarayı geçtik. Hemingway, daha doğrusu öyküsündeki kadın, panoramayı "beyaz filleri andıran tepeler" diye betimlemişti; öykünün adı da budur. İnanın bana, bir öykünün güzergâhını izleyerek yol almak hiç de eğlenceli değildir. Manzara öyküden daha çok hoşunuza gitse bile. Aslında öykü bir kürtajdan ya da bugünkü tabiriyle, gebeliğe ara verilmesinden söz eder. Öykünün yolculuğu buydu. Benimkiyse bir kürtaj nedeniyle değil bir doğum, daha doğrusu kurtuluş için yapılan bir yolculuktu. Yeni doğmuş çoğu bebekten ağır çeken bir elyazmasından kurtulacaktım; bu bir erken doğum da değildi.

[1] (İsp.) Üç Üzgün Kaplan. Türkçe'de *Kapanda Üç Kaplan* adıyla yayınlandı. (Ç.N.)

Neredeyse tümüyle tersiydi: Bir erken defindi.

Editörüm, üstelik ve bilhassa da ölü gömücüm, sakallı, kara kuru bir adamdı; sabahın köründe içkiye sarılırdı. Her zaman içki isterdi. Hugo Victor diyelim ona; çünkü bir başka Notre Dame göstermişti bana. Gösterdiği öyle harikulade bir ortaçağ kalesiydi ki, oranın, çanlar ve Esmeraldalarla dolu bir ormandaki Cuasimodo'su olmayı istemiştim oracıkta. Sonra da hep istemişimdir. Dostum (düşmanım) dedi ki:

"Eğer Valencia'ya gidiyorsan, Levante sahil şeridinden inerken yaklaşık 75. kilometrede, Benicarlo'yu geçtikten sonra, tüm İspanya'nın en kayda değer panoramasıyla karşılaşırsın."

İlk o zaman duydum o büyülü adı, o parolayı: Peñíscola. Özel bir andı. Bütün özel anlarda olduğu gibi, bu adı kaydettim bir kenara, kesinlikle unutmayayım diye. Üstelik de bu ad Latince *penna* ve *schola* sözcüklerinden oluşuyordu, yani tüy ve okul.

"Peñíscola'yı kaçırma," dedi cehennemi hiç ziyaret etmeden Virgilius olmaya soyunan editörüm. Peñíscola'yı kaçırma. Ben o zamandan beri onun eksikliğini hep duyumsamışım. Elyazmamdan kurtulur kurtulmaz –editörüme saklasın diye bırakmıştım, kendine saklasın diye değil– Barcelona'yı, her yanı geniş caddelerle ve cepheleri birer yontu olan binalarla dolu o modernist şehri baştan sona dolaştım. Gaudí'nin rehberliğinde rotamı, taştan yapılma sallanan sandalyelerinde oturan yaşlı hanımefendiler gibi denizin kıyısına çöreklenen tepeciklere yönelttim. Hiçbir şey, gece bile, beni şafak vakti göreceğim şeye hazırlayamadı.

Sitges'e gelişe vurgun o İngiliz turistin dediği gibi, "gecenin fantastik ihanetini" arkamızda bıraktık. Ah, işte orada. Kumsalın yanı başında gözlerimin önünde beliriveriyor yontusu şu anda güller ve kayalar arasında. Chesterton'ı görüyorum hayal meyal; bir yaz gecesi görülen her rüyada, hep bir "gün ışığı tutulması," yani bir parça çılgınlık olduğu düşüncesini destekliyordu. Aziz Yuhanna Yor-

tusu'ydu. Gün ağarmadan hemen önce, ama herhangi bir tutulma falan yaşamadan çıktık Barrio Gotico'dan; Barcelona'yı kıvrım kıvrım dolaşan, insanın yön duygusunu allak bullak eden o ölümsüz Gotik caddelerden çıkıp zikzaklar çizen kıyı yolunu tuttuk, dilimizde şu şarkı: "Peñíscola, isyankâr, tek başına." Denizin yüzeyinde bir dua gibi asılı duran güneş. Aklın bir adasına dönüşüyor çember, bulanık ve izole: *Isola.* Orada ve o anda, hayal meyal Isolde'yi de seçtim gözlüğümün ardından: Deniz kıyısında bir kayanın üstünde yaşayan Isolde, Ysevat, Tristan ile Isolde söylencesi bir aşk, delilik ve ölüm öyküsünden –bu sırasızlıkta gider öykü– başka bir şey değildir. El Cid ile Ximena'sının öyküsü de böyledir, Thomas veya Beroult'dan daha iyi bir ozan olan Anthony Mann'ın anlatısına göre. El Cid'in öyküsü Peñíscola'da son bulur. Ama nasıl bilebilirdim bunu Flaman Brüksel'inde Fransızca'ya çark etmiş haliyle ve nazım şekliyle "*je t'aime, Ximène!*" sözlerini ilk kez duyduğumda? Bak, bak, Babil. *Genius loci*'m *Binbir Gece Masalları*'nın bir cinine dönüşmüştü.

Ama birtakım gayretkeş yolcular benim daha önce hiç gitmediğim o yere çoktan varmışlardı bile. "Gördüler denizi, o zamana değin onlar tarafından görülmemişti: Engin ve büyük göründü gözlerine..." Cervantes, Don Quijote ile Sancho'ya böyle gösterir denizi Barcelona yakınlarında bir kıyıdan. Üzgün Yüzlü Şövalye ile kederli yoldaşı, o koca kara kaya manzaralı kumsala kamp kurmuşlar mıdır acaba? Cervantes bundan söz etmez, ama Peñíscola o zaman da oradaydı, denizin, engin denizin kıyısında. Hatta daha önceleri de oradaydı. "Ovadan kente yaklaşırken biz," diye yazar T.H. White gezgin şövalyelerin serüvenlerini anlatan bir başka ortaçağ sagası *The Past and Future King*'de [Geçmiş ve Gelecek Kral], "surların ardından kuleleri yükseliyordu kalenin, çanları görünüyordu kilisenin bir salkım meyve veya saksıda çiçek misali." Demirdendi çiçekler Peñíscola'da: Kurşundandı karanfiller, mineli yaseminler, dövme çeliktendi dizi dizi gül ağaçları.

Uyarılara rağmen, görecek olduğum şeyi görmeye hazırlıklı değildim. Bir savaş gemisinin pupası gibi yükseliyordu kumsaldan, denizden değil. Yok, bir zırhlı denizaltı olmalıydı bu, koyu gri, sisler içinde sakin sakin kumların arasından ortaya çıkıyordu: İşte Peñíscola oradaydı. Senin yazgın buymuş dostum. Henüz kapanmamış olan elyazması meselesini, Barcelona'da giyeceğin ateşten gömleği ve bu gece. Benicarló'daki randevunu unut. Aniden kulağıma çalındı Beethoven'in Beşinci Senfoni'sinin vuruşları yüksek perdeden. Ne vakitsiz! Senfoninin son bölümünün o notaları. Bitişten hemen önce bir tür zirve ve coşkunluk. Tahmin ettiğiniz gibi, müzik arabanın radyosundan geliyordu. Arabanın az ilerisinde orada, sabah pusunun ardında, Burroughs'dan ödünç alınmış Mutia kayalığını gördüm. Fillerin, arkasında ölmeye yattıkları sarp kayalık. Çan-çan-çan-çaaan. Beşinci Senfoni'nin ölümcül vuruşları hedefi bulmuştu. Yazgı tıpkı Avon gibi çalar kapını, ama en üst mertebede bir vuruştur bu: "Kader kapıyı çalar." Din dan don. Ölüm fillerin kapısını nasıl çalar? Tak tak. Yazgı durmadan yinelenir. Radyo kendini yok eder. Kapatınca!

Castellón bölgesine bağlı İspanyol Peñíscola kenti, kırk altı metre yükseklikte bir kayalığın üstüne kurulmuş; surlarla çevrili kısmında 27.000 kişi yaşıyor. Yunanlar kente Keronessos demiş, Romalılar ise daha az hayal gücü ama daha büyük bir sezgiyle *peninsula*'yı Península olarak vaftiz etmişler. Burayı beş yüzyıl boyunca işgal eden Araplar da, *gilding the lilly*[1] korkusuyla yeni bir ad vermekten kaçınmış, *Jabla*, yani kaya deyip geçmişler kısaca. Kent, Akdeniz kıyısındaki Baix Maestrat'ın idaresi altındadır. Aynı zamanda da bir balıkçı kasabasıdır. Surlarla çevrili kale XIII. yüzyılda inşa edilmiş, kumdan kıstakla karaya kuvvetlice bağlanan kara bir kayanın üstüne oturtulmuş. Kent bugün turistik bir merkez. Muhteşem kumsalları ve esaslı bir tarihi var. Peñíscola'yı asla Pepsi-Cola ile uyaklandırmayın.

[1] (İng.) Gereksiz yere allayıp pullamak. (Ç.N.)

Ciao, Baedeker.

Kayanın en şöhretli sakini, orayı son sığınağı olarak mesken tutan ve ölümüne değin orada sürgün hayatı yaşayan Papa XIII. Benedictus olmuş. XIII. Benedictus, papalığın merkezinin Roma değil, Peñíscola olduğunu ilan etmiş, böylelikle de kayalığın kuşatılmasına neden olmuş. Bu duyurunun hemen ardından Papa, Papalık karşıtı ilan edilmiş. Şöhreti, kutsal bir leke olmuş. Kim takar Papalık fermanını? Luna soyadlı bir İspanyol olan ve İspanya'da Papa Luna denilen Benedictus, derhal kendi şerefine bir kule diktirmiş; bu kule bugün *Torre de la Luna,* yani Ay Kulesi olarak bilinir. XIII. Benedictus bu kayanın üstüne kilisesini yaptırmak yerine, kayayı güçlü bir kaleye, bir kurnazlık kulesine dönüştürmüş: Denizin kıyısında bir papalık. Tüm bunlar XIII. yüzyılda olup bitmiş, ama yarımadada yaşayan hiç kimse meczup papayı unutmamış. Papanın mezartaşı yazısı, kanayan bir aydır ve bu ay, bizimkinin kısa süren papalığından çok, aybaşı kanamasına gönderme yaptığı şeklinde yorumlanmıştır. Her aybaşı, dolunayda, Peñíscola kadınları Papa Luna'yı hatırlar, ona söverler.

Bu kayalıkta ve bu kumsalda *El Cid* filminin final sahnesi çekildi. Tam burada, 1961 yılında. El Cid en nihayet gerçek oldu. Kayalıkta kara bir gündü. Kalesinden erken çıktı, bir sinema sabahında, Charlton Heston kılığında asma kapının altından yürüdü, kaldırma köprüden geçti, at üstünde, sessizliğin içinden, altından kumdan sahile ve "gündoğumuna" doğru taş döşeli dik sokaklardan tıkırık tıkırık indi, arka fona yerleştirilmiş güçlü bir lamba. Aynalar zırhını ışıldatıyor, atlı eyerin üstünde dimdik, ilerliyor, şiirde Babieca'nın, filmde ise bir midillinin sırtında, ünlü romansın dizelerinin izinde:

Castilla'nın kırlarında
El Cid at sırtında

Artık Castilla'nın kırlarında değil El Cid, Peñíscola'nın

kumsalında: Şöhretli savaşçı bir kez daha ilerliyor Babieca'nın sırtında. Eşkin sürmeye başlar atını o anda, sonra dörtnala kopar gider Miklos Rosza'nın müziği eşliğinde, sahne daha bir unutulmaz, daha bir hazin olur. El Cid ölüdür! Ölüdür atının sırtında! Daha Peñíscola'dan çıkmadan ölmüştür, gözyaşı dökemeyen Ximena için ölmüştür, kralı için ölmüştür, bir de rahipler ve hekimler için – ama düşmanları için, Mağribiler için değil. Şimdi göğüs göğüse savaşa davet eder Mağribileri. Mağribiler korkuyla kaçışırlar at sırtındaki cesetten.

El Cid ölümünden sonra bile savaşlar kazanır!

Eski bir İspanyol atasözü böyle söyler: El Cid ölümünden sonra bile savaşlar kazanır. Ne savaşçı ama! Ölü veya diri, bu görkemli epik şiirin tüm savaşlarını kazandı. *Cid transit.* Ve burada oldu bu. Bakın bakın, ta uzakta, kayanın tepesinde, sarp kayalıktan iniyor, kente ve kaleye çıkan dik yokuşlarda ilerliyor, kaldırma köprüden öte tarafa geçiyor, surların çok çok uzağına doğru uzanıyor, kumsala iniyor: Herkes hâlâ anımsıyor onu.

Kumsalda, İspanyol güneşinin Mağribiler gibi vahşileşmesini umarak bekliyorum. Mağribiler gibi güneş de Afrika'dan geliyor ya da uzaklardan. Doğu ufku pembeye boyanmış şimdi. Yarımay biçimli kumsal, denizin kınından çıkardığı bilenmiş bir pala gibi parıldamakta: Ta içimde bir Mağribi var. Miriam Gómez solgun giysilerini renkli mayolarıyla değiştirsinler diye kızları en yakın otele götürdü. Şimdi dönüyor, o da giymiş mayosunu. Üstündeki beyaz *maillot* [Fr. mayo], fondaki kara kayadan daha kara saçlarıyla kaşlarını, Cid'in son gündoğumu gibi mora çalan kollarını, güneşin altında ışıldayan altın renkli kumdan daha yaldızlı bacaklarını iyice ortaya çıkarıyor. Dün bütün gece, Benicarló Plajı'nın bitişiğindeki otelde, dalgaların sürükleyip durduğu taşların tiz sesli çıngırakları andıran çınıltısını dinledik, ta ki gelgit ve aşk, karanlıkta süngerimsi taşlar misali bizi tüketinceye değin. Şimdi be-

nim mutlu sabahım. Bakın aşağı doğru bakın. Bakın nasıl da ışık saçıyorum.

Kumsalda tek başına yürüdü. Su mu? Tanrı aşkına, ne suyu! Yüzünü döndüğün suyun Akdeniz olduğunu bilmiyor musun, tatlım? Beyaz mayosunun içinde Venüs'ü andırıyordu, ama tek farkla: Orijinal Venüs'ün tersine o denize gömülen güzellikti. Beyaz köpük, bembeyaz ten. Kumsalda yanıma oturan büyük kızım Anita, güneşin çok sıcak olduğunu söylüyor. Böyle söylediğinde gereksiz yineleme oluyor, tatlım.

"Ama hava sıcak, değil mi babiş?"

"Evet." Hiç farkında olmadan ona bir sıcak hava dalgasının yaklaştığını açıklıyorum. "Ama dikkat, tropik sıcak hava dalgası değil. Bu hava Fas'tan geliyor, keşişleme gibi. Ya da belki de Tunus'tan, denizi geçip yeniden soğumak üzere Pireneler'e ulaşan bir yel ve kum dalgası gibi. görünmez bir sıcak hava dalgası şimdi kıyı boyunca üfürüyor ve Cataluña dağlarına doğru yükseliyor." Denizden çıktığını görünce bir anda sustum, ıslak bir Venüs'tü: Teni köpüklerle kaplı.

"Babiş ne dedi?" diye soruyor Carolita ablasına. Sekiz yaşında. Büyüğü de on iki.

"Burada hava sıcak diyor."

"Demek *buydu* söylemek istediği ha."

Biraz nekrolojik bir not. Altmışlı yıllardan sonra İspanya'yı istila eden barbar turizm, koca kayalığı, önlerinde oturup insan selinin akışını seyre dalan esnafla ve dükkânlarıyla doldurarak Peñíscola'yı yerle bir etti. Az ötesindeki ünlü sahil, kumsala dek ulaşan binalarla kapandı. Bu makale arkeolojik bir makale olarak okunmalıdır.

18.
Torcello'nun delikanlısı[1]

Şüphesiz delikanlı falan değildi. Ellisindeydi. Ama kendini yaşlı bir adam gibi hissediyordu. Esin perilerinin terk ettiği bir yazardı, bu da onun için ölüm demekti; gerçi onun için ölüm demek olan daha pek çok şey vardı ya. Şimdilerde bir kayıkla, deniz altında kalmış yıkıntılar boyunca yolculuk ediyordu. Adamın oralarda ne işi vardı? Belki de Ölü Deniz'den sonra, batıkların en derin olanıydı orası. Ördek avlıyordu. İşte o zaman kayık, onun deyişiyle, "ana kanal boyunca kuzeydeki büyük gölete doğru ilerledi". Delikanlı değildi, ama Torcello'dan geliyordu. "Şafaktan iki saat önce yola çıkmıştı."

Yazar sabahın bu kör vakti ne yapıyordu? Avı seviyordu, denizi seviyordu. Venedikli bir kadını seviyordu. Venedik ve Torcello'yu da seviyordu, belki de bu sırayla seviyordu. Ancak Torcello'ya varmak için önce Venedik'e gitmek gerekir. Venedik bir sis perdesinin ardında geldi bana. Daha doğrusu yağmur. Öyle bir havada, bir kapristir Venedik ilk bakışta. Tüm o iç içe geçmiş sarayların ne işi var o suların içinde? Göl sözcüğü "şehvetten yoksun" gibi bir çağrışım yapıyor, ama Venedik öteden beri ne sudan, ne şehvetten yoksun kalmıştır.[2] *Una città lacustre,* yani

[1] Özgün metin FMR için İngilizce kaleme alınmış olup İspanyolca'ya Mercedes García Lenberg tarafından çevrilmiştir. (İsp. Editörün Notu)

[2] (İsp.) *Ciudad sin lustre, pero Venecia desde luego no carece ni de agua ni de lustre.* Yazar bu cümlede gölle ilgili anlamına gelen *lacustre* sözcüğü ile şehvetten yoksun anlamına gelen *sin lustre* sözleri arasında bir söz oyunu yapıyor. (Ç.N.)

göl-kent tabiri, tam anlamıyla Venedik'i çağrıştırır. Evet, bir kapristir, kent suyun içine inşa edilmemiştir, sudan çıkar; bir Venüs-kenttir Venedik. XIX. yüzyıl başlarında bir İngiliz ozanı Venüs'le Venedik'i aynı dizede bir araya getirmişti, nedenini anlamak zor değil. Byron kente, "okyanustan henüz çıkmış" deniz Kybele'si demiş. Browning'in de benzer bir şiiri vardır. Cole Porter bile *Fierecilla domada*'da "Açılışı Venedik'te yapıyoruz," der. Bendeniz Cole Sterol de açılışı Venedik'te yaptım. Ama ardından Cremona'ya değil, Torcello'ya gittim, batıklarda koşan çılgın bir yabantavşanı gibi. Torcello'ya gece vardık, kahramanlar gibi, teknenin pruvası dalgaları altına almış, bir yanda denizin sesi (ama kendisi değil); çünkü artık bir gölette, bir süre sonra da kör bir *canaletto*'da yol alıyorduk. Tek seçebildiğimse belli belirsiz siluetler.

Ertesi sabah Cipriani *locanda*'sındayız, çivit rengi bir masa örtüsünün üstünde çivit rengi peçeteler. Miriam Gómez kendi kendine bu renge ne denir acaba diye soruyor. *"Azurro di Torcello,"* diyor *maître* [Fr. şef garson], yani Torcello mavisi. Torcielo mu yoksa? Nikaragualı ozan gibi, adı Darío. Ya da maratonlara katılan Pers kralının adı gibi. "De Zorzi," diye tamamladım. "Darío de Zorzi." Zorzi'nin ne anlama geldiğini çıkarmaya çalışıyorum. Darío'nun bir çeşitlemesi olmalı, tıpkı Torcello renginin mavinin yeni bir tonu olması gibi. *"Nel blu dipinto di blu,"* diye şarkı söylerdi Domenico Modugno fi tarihindeki neonlu günlerde. Havanalı genç kız bayılırdı bu şarkıya, ama artık Londralı bir hanımefendi olduğundan beri şarkıyı anımsamıyor. *"Oú sont les sons d'antan?"*[1] diye soruyordu taşralı Villon ölümsüz serçelerin sabah cılvıltılarından biraz daha iyi duyulabilir bir fısıltıyla.

Darío de Zorzi, yardımcı oyuncu Charles Durning'in İtalyan versiyonu sanki. Ama Durning İrlandalı adı gibi. Bu durumda De Zorzi de İtalirlandalı olmalı, tıpkı Joyce'un çocukları gibi. *Chez* Joyce. Giorgio ve Lucía, *mamma* ve *bab-*

[1] (Fr.) Nerede o eski günler. (Ç.N.)

bo'yla. İtalyanca konuşurlardı (Paris'te bile). Darío *locanda*'da yardımcı oyuncuydu ve de Durning'in otoriter havasına sahipti. Bir *petit maître*'den çok, mavinin tonlarını bilen gerçek bir *maître d'hotel* idi. Çivit rengi masa örtüleri üstündeki çivit rengi peçeteler de *azzurro* idi. Garsonlarla yazarların ne kadar da birbirlerine benzediklerini düşündüm. İkisi de kamuya açık yerlerde not defteri kullanır; ikisi de nazik ve küçümseyicidir; bütün garsonlar ve yazarlar anlatılmaya değer olaylarla karşılaşmışlardır ve bu olayları olduğu gibi anlatmaya çalışırlar. Bir yazar asla matbaaya gitmez, bir garson da, sıcağa dayanıklı olsa bile, mutfağa seyrek girer. Garsonlar ve yazarlar sıkı dedikodu ederler. Hiç kuşku yok ki çivit rengi peçeteler dudaklardaki erguvan renkli lekeleri silmeye birebirdir.

Torcello başlangıçta, Aziz Petrus'un iyi Hıristiyanlara ve onlardan daha iyi Katoliklere bir armağanıydı. Aziz bu aralar kapıcılık yapıyor. Gökyüzünün inci rengi kapılarından, baştan çıkarıcı bir "istediğiniz zaman ziyaretime gelin" çağrısıyla hepimizi yukarıya davet ediyor. Tarih meraklısı bir adam değilimdir, hatta tam tersiyimdir; yine de geçmişte nasıl olup da Torcello'da 40.000 kişinin yaşayabildiğini, bunca insanın bu denli minik bir adaya nasıl sığabildiğini merak ettim. Yaşayabilmişler işte. Yaşayamamışlarsa bile, yapmışlar bir şeyler. Ama turistlerin, yani Attila'nın ordusunun oraya gelmesiyle, hikâyenin, yani tarihin günün birinde gerçek olduğunu kabullenmek zorunda kalıyorum.

Bu denli ufak bir ada için çok büyük olan katedral, su yollarının kavşak noktasıdır: Dışı Gotik, içi Bizans üslubundadır. Bu karışım, herkesin ziyaretine açıktır. *Campanile,* yani çan kulesi hariç. Kulede hâlâ yarasalar var. Ama bir keresinde, Tanrı'nın kavurucu öfkesi çan kulesine bir yıldırım yollamış. Bu elektrikten kargı, köylülerin kuru yıldırım dedikleri bir *fulmine* imiş. John Ruskin de bunu not almış. Torcello'nun son derece bilinçli ve dikkatli bir ziyaretçisiydi (belki de tüm zamanların en iyisi), suyun kıyısıyla katedral arasındaki uzaklığı adımlarıyla ölçmüş,

elli adım olduğunu ileri sürmüş. Ama daimi yoldaşım Miriam Gómez söz konusu mesafeyi ölçtü. Yalnızca kırk yedi adım! Ya su bugün daha yüksek ya da Ruskin'in bacakları pek kısaymış. Neticede güzel Euphemia Ruskin, namı diğer Effie Gray'le düğün gecesi küçük bir sıkıntı yaşamıştı ya. Effie Gray, Victoria Dönemi Londra'sında mermer bakire olarak bilinirdi.

Blucin giymiş bir kız seçiyorum belli belirsiz. Sarışın, güzel bir kız, muhtemelen Alman veya Belçikalı, hayır hayır Belçikalı değil, iyi tanırım onları, Baudelaire gibi. Uzun yıllar önce, tıpkı bugün gibi güneşli bir günde, Brüksel' den arabayla Chartres'a gitmiştim katedrali gezmeye. Güneşe karşı durmuş, mini etek giymiş –bugünküler denli mini değil, ama güzel bacaklarını ortaya çıkarmaya yetecek kadar mini– Amerikalı güzel bir kız vardı. Aksanından belli oluyordu; sesli harfleri yayarak söylüyordu. Yirmi beş yıl oldu, ama yürüyüşü, bir *Glostora* reklamındaki gibi güneşte parıldayan kısa sarı *à la garçon* saçları ve bedeninin hareketleri hâlâ aklımdadır. Taş gibi bacaklarla bir tezat oluşturan kıpır kıpır bir ten. Bugün bile küçük ve düzgün burnunu, güneş ışığından kısılmış mavi gözlerini ve kusursuz çizilmiş dudaklarını görür gibiyim. Bunların tümünü anımsıyorum, şen yürüyüşünü de, Katolik güneşin altındaki pürüzsüz ve yumuşak dizlerinin ışıltısını da. Hepsini anımsıyorum. Ama yeminle söylüyorum, katedralin görüntüsü aklıma gelmiyor. Böyle güneşli bir günde yeniden Chartres'a gitmem gerekecek.

Katedral sakin, çan kulesi sessiz. Aman uyuyan dogmaları uyandırmayalım. Ama Torcello şimdi, karanlık da olsa blucin giydiğini seçebildiğim Alman kızdan çok daha hatırlanmaya değer. Yoksa Belçikalı mıydı? Binlerce Brükselli genç kız çiçeğe duruyor Mao'yu yadsırcasına. Çok uzun boylu bir adam yanıma geliyor. Wilde'a çok benziyor, uzaktan bile canayakın biri olduğu anlaşılıyor. Bana gülümsüyor, bir an için yüzünde Oscar'ı görüyorum. *"Cosa vuole?"*[1]

[1] (İt.) Ne istiyorsunuz? (Ç.N.)

diyor. Aslında ağzı mesajın ta kendisi: Dişleri köküne kadar çürümüş. Tıpkı Oscar Wilde'ınkiler gibi. Uzun boylu adamların dişleri çürük oluyor nedense. Boydan olmalı. Ya da meslekten. Çünkü, tahmin edebileceğiniz gibi bu adam, çan kulesinin görevlisiydi.

Bütün büyük katedraller taşa yazılmış bitmemiş senfonilerdir. Onlara ışık veren ruh öldüğünde biterler ancak. Tuhaftır ama, Torcello Katedrali her ne kadar Ruskin'in dediği gibi "kaçaklar tarafından inşa edilmiş" olsa da, bitmiş bir iş görüntüsüne sahiptir. Ruskin çan kulesinden sağduyulu Kaptan Ahab gibi böğürürdü, ama taş kesilen avı gibi değil: "Ana ve kız, işte oradalar, ikisi de dul, TORCELLO ve VENEDİK!" Ana elbette Torcello'ydu.

Kiliseye girebilmek için bilet almak gerekiyor: Böylece görülecek olanın bir mabet değil, bir müze olduğu anlaşılıyor. Giriş, Gotların şehrinden yola çıkıp Bizans'tan geçerek Tanrı'nın evine yapılan bir yolculuk sanki. Tavandaki tasvirin merkezinde Bakire Meryem var, altın esvap giymiş Bizanslı bir kadın görünümünde, etrafında da birbirine girmiş on iki adam, havariler. Üstünde çarmıhta İsa, ayaklarının dibinde bir kafatası. Kafatası ölümün alegorisi, *İncil*'deki Golgota'nın bir transkripsiyonu; disleksim nedeniyle çarmıhı hep çarık diye okurum. İsa'nın kutsal burnundan sallanan bir örümcek küçük sefil adımlarla ilerliyor. Örümceğin stratejisi; tıpkı herhangi bir yazar gibi hep bir ipliğin ucunda sallanıyor olma hali. Biraz daha aşağıda vaaz kürsüsü var. Kürsüde taştan bir rahle, üstüne mermerden bir dua kitabı konmuş.

Bütün kiliselerde, mermer bazen ahşaba, granite, bazen taştan bir çiçeğe, kakmalı bir kafese, bazen ak bir zambağa benzer. Bu katedraldeki tüm mermerler Torcelli *marmore*'si. Başka mermer harikalar da var burada: telkâri tarzı mermer işlemeler. Kızıl mermerler, yeşil mermerler, havalanmaya hazırlanan mermer kuşlar, güzeller güzeli mermerler. Mermer kakmalar; mermer, mermer, daha çok mermer. Venedik'te daha da çoğunu görürüz. Tüm San Marco mermerdendir. Mermer zaten burada doğmuştur. Venedik

mermer işçiliği konusunda, Ruskin "Bu tasarım kabalığında, özellikle de rahatlık sağlayan öğelerin yokluğunda (çünkü her şey mermerdendir) öyle bir vakar var ki, Torcello Katedrali'ndeki hiçbir koro sandalyesi veya oymalı sayvan yarışamaz o vakarla," diye yazar. Bilindiği gibi, Ruskin sonunda ölçüyü tamamen kaçırmıştı, o ayrı mesele.

Torcello'nun keyfi saat ondan önce sürülebilir, bir de kapanış saatinden sonra. Nedeni şu: Saat on civarında vahşi kabile istilası başlar. Sözünü ettiğim Hunlar ya da Lombardlar değil, turistlerdir. Yayılma Venedik'ten başlar ve Torcello'yu çökertmekle tehdit eder. Tanrılar yıkım aracı olarak kullanacakları kişileri ilkin turist kılığına sokarlar. Dünyayı miras alanlar, uysal topluluklar değil, yığınlardır. Gedikli Venedikli Henry James'in daha 1880'li yıllarda "büyük istila" diye tanımladığı şey de budur.

O arzulu, haris, yorgun ama yorulmaya direnen suratları, hepsi de çıplak ve birbirine son derece benzeyen tıraşsız bacakları görmek, ayan beyan *hoi polloi* aksanları duymak, o dağdağalı geçidi izlemek, barbarlar hakkındaki düşüncemi değiştirmeme neden olmuştur hep. Kavafis'in hakkı varmış. O adamlar (ve kadınlar) bir tür sıvıya benziyorlardı. Onlar olmasaydı, Torcello da var olmazdı, elbette Venedik de. Şimdikiler berber yüzü görmemiş barbarlar. Ama dedim ya, onlar olmasaydı, bugün Torcello da olmazdı.

Devrimlerle dolu çağımızda (Bulgarlar bile kendi devrimlerini yaptılar) gerçek devrim, adına turizm denen şey, kitlelerin ayaklanmasıdır. Bir işarete boyun eğen trenler, uçaklar, otobüsler (ve Venedik'te gondollar, *motoscafi* ve *vaporetti*'ler[1]), erkek, kadın, çocuk, hatta bazen köpek güruhunu (yalnız uyuklayan köpekler değil, uyanıklar da oyuna getirir adamı, özellikle de gümrüklerdekiler) dünyanın bir ucundan ötekine taşırlar ve bunu o kadar kısa süre içinde yaparlar ki, Londralı bir taksici olsa "bir an" anlamına gelen *Jiffy* derdi buna, sanki araba modeliymiş

[1] (İt.) Sürat motoru ve küçük vapurlar. Venedik'te kanallarda kullanılır. (Ç.N.)

gibi. Bir ülkenin sivil orduları bir diğerini sakin sakin kuşatıyor (bazen de o denli sakin değil!) ve savaş çıkmıyor; beraberinde her zaman kaos ve değişim getiren, adına da uygarca bir değiş-tokuş denen şey gerçekleşiyor. Bu Odysseus'ların keşif yapmak için gereğinden fazla zamanları var. Ama bu iş son derece yorucu olabilir. Özellikle de her bir taş tek tek gezilecek olursa: Ölüler gibi taşlar da ulaşabileceğinizin ötesinde olur hep. Öyle de olmalı çünkü taşlar mezarların yerini gösterir. Taşlar gerçekten de uygarlığın gömütleridir. Hoş, aslında ne fark eder ki?

Katedral dışında adanın bir başka dikkate değer binası da bir *locanda;* önceki sahibi Cipriani'ymiş, Harry' nin Barı'nın ruhu olan adam. Şimdiki sahibi Bonifacio Brass, Cipriani'nin damadı. Genç Brass, olduğundan da genç gösteriyor, görünüşe göre de *locanda*'ya âşık. Garsonları, aşçıları ve hizmetlileriyle, Brass bandosunu kurmuş; Arjantin tınısında.

Torcello'da daha başka binalar da olduğunu biliyorum. Bir müze bile var, ama müzeler esin perilerinin can sıkıntısından ölmeye gittikleri yerlerdir; buralarda can sıkıntısı içinde kıvranırken birbirlerini haklamaları da son derece olasıdır. Can sıkıntısı fena halde bulaşıcı olabilir. Bu nedenle yerel müzeyi gezmedim. Adımımı bile atmadım. Fil mezarlığına benziyordu. Müzenin bitişiğinde, bahçesinde taştan yontular olan bir ev vardı. Giriş yasak gibi görünüyordu, bu yüzden de cezbediciydi. Ama o gün artık geç olmuştu.

Günbatımı mutlak bir sessizlik içinde geçti; akşam yemeğindeki patırtı hariç. Yemek yediğimiz yerin özelliği olan *fegato e polenta*'ya[1] –Harry'nin Barı'nda da *carpaccio* idi– garnitür olarak, yemek salonunun damında bateri solosu gibi tıpırdayan yağmurun sesi eşlik etti. Apansız bastıran sağanak en iyi bildiğim yağış tipidir: şiddetli tropik yağmurlar. Aslında apansız başlayan bu sağanak batıklardan geliyor ve tıpkı tropik yağmurları gibi, aniden başla-

[1] (İt.) Mısırlı karaciğer bulamacı. (Ç.N.)

yıp aniden sona eriyor. Yemek salonunda yalnızca Miriam Gómez ile ben varız (otelin sezonu gibi yağmur da henüz başlıyordu). Aralıklarla düşen yağmur, bana tatlıdan hemen önce –limonlu dondurma– eski Havana'da çeyrek yüzyıl önceki bir akşam yemeğini anımsatıyor. O zaman yine ikimiz baş başaydık. Yağmur ve anılar hemen hemen aynı anda kesiliyor.

Sonra sessizlik çöküyor. Kendi *Viaggio in Italia*'mızda –Rossellini'nin bir filmidir aslında bu, İspanyolca'ya *Seni Hep Seveceğim* diye çevrilmişti, çelişkili bir başlık çünkü "seni hep seveceğim" filmin teziyle tamamen zıt bir tema oluşturuyordu–[1] bir daha asla benzer bir şey yaşayamayacağız. Filmde, "bu ülkede, patırtı ve can sıkıntısı birbirini mükemmel tamamlar" düşüncesini benimseyen, her zamankinden daha kinik ve can sıkıcı bir George Sanders vardı. Torcello bu saatlerde gürültünün *quietus*'u, yani sükûnetidir. Bu saatlerde Torcello kendi halinde bir yerdir, hiçbir kentin izin veremeyeceği şeyi bulursunuz orada: sessizlik. Yalnız sessizliği duyamazsınız; duyulmaz, duyumsanır, yaşanır, algılanır sessizlik. Şu anda sessizliği çatal bıçakla kesiyoruz. Bir tek *campani*'lerdeki çanların çınlaması geliyor kulağımıza, ara ara da yağmurun mırıltısı, su üstüne su, bir de tüyden makaslarının ıslığıyla havayı yırtan kırlangıçlar.

Modern zamanlarda Torcello üstüne yazan yazarlar içinde en iyileri Britanyalılardır. Hemingway Torcello üstüne çok yazmıştır, en çok da orada yaşarken; ama Torcello hakkındaki kısa öyküsünü kaleme aldığında pek formunda değildi. Daha da kötüsü: Öykü sanki bir ansiklopediden veya turistik rehberden alınmışa benziyordu. Ama iyilerin en iyisi (Romalıları saymazsak, çünkü onlar Venedik daha Venedik olmadan önce Venedik üstüne yazmış olmalılar. En iyi anlatanlar kimlerdi acaba? Altın eşekli Apuleius mu, şifreli romanın yazarı Petronius mu?) James Morris'tir. Bugün İngiltere'nin en iyi seyahat kitap-

[1] Bu film Türkiye'de *İtalya Yolculuğu* adıyla oynadı. (Ç.N.)

larını kaleme alan kadın yazardır kendisi, belki de ülkesinin sınırları ötesinde de en iyidir.

Her şey üç erkekle başlamış; bugün bunların ikisi erkek, birisi kadındır. Kitabın ve yeni basımlarının yayınlanması sırasında, James Morris kadın oldu ve Jan Morris adını aldı. Ruskin geçen yüzyıl öldü. Hemingway de bir çeyrek yüzyıl önce ölmüştü; aklını kaçırıp intihar etti. James Morris ise Jan Morris olarak ölümsüzleşti. Ama ölümünden sonra: Bisturi yardımıyla bir tür dönüşüme uğrayarak kadın olmak uğruna yaşama veda etmişti.

Ruskin sanat tarihçisiydi. Yani, geçmişte patlak veren bazı olaylarla ilgilenen bir adamdı. Effie Gray'le evlendi ve o gece korkudan ödü patladı. Kadının heykelsi olduğunu, hatta bir heykel olduğunu sanmıştı. Ama düğün gecesi kadın gelinliğini çıkarıp geceliğini giyerken, hiçbir tarafının heykele benzemediğini gördü. Hâlâ heykelsi olduğu kuşku götürmezdi, ama pubisi saçlarından da koyu renk tüylerle kaplıydı: Karadır gerçek aşkımın pubik tüyleri. Bu beklenmeyen görüntü karşısında Ruskin iktidarsızlaştı, ötekiyse o gece tek kelime etmedi. Ruskin kadına dokunmadı, dokunamadı: Gördüğü bütün mermer Venüslerin mermerden pubisleri vardı. Ama pubisinin üstünde tüyleri olan tek yontu Effie'ydi. Ne korkunç! John ve Effie'nin evliliği acınacak bir yalandı. Beş yıl sonra, Kıta Avrupa'sının bu güzel İngiliz hanımefendisi, Venedik'ten ne sıkıcı ne gri, her dem neşeli ve eğlendirici, tatlı mektuplar yazan kadın, Ruskin'in can dostu ressam John Millais'e âşık oldu. Ressamın işin içine girmesiyle ikili üçlüye dönüştü; birlikte yolculuğa çıkıyorlar, piknikler yapıyorlar, operaya gidiyorlardı. Euphemia Gray kocasına dava açtı, gerekçesi de şuydu: Bir bakire gibi görünüyorsa, hâlâ öyle olduğundandı, *virgo intacta,* el değmemiş bir Victoria bakiresi. John Ruskin onunla asla sevişmemişti. Ne düğün gecelerinde ne ertesi sabah: Onunki el değmemiş, kirlenmemiş bir yaşamdı. Bütün dünyanın gözleri önünde yaşanan özel yaşamlar işte bunlar. Gray davayı kazandı, öteki John'uyla evlenebilmesi için evliliği geçersiz kı-

lındı. Ruskin ona hiç dokunmamıştı, Millais ise ona tekrar tekrar dokundu. Gray, onun hem karısı, hem modeli olmuştu.

Görünüşe göre bu insanların ortak yanı Torcello hakkında yazmış olmalarıydı. Bu yazarlara Euphemia Gray-Ruskin-Millais de dahildir. Bu insanlar burada yaşadılar ve burayı yazında yaşattılar.

Venedik Venüs'tür, bunu biliyoruz. Peki Torcello nedir? Bu küçük adanın, daha doğrusu adacığın, batıklara üşüşen ördekler gibi yazarları kendine çeken tarafı nedir? Sonra ikisi de amatör yazar olan Picasso veya Winston Churchill gibi adamlara ne demeli? Torcello'yu birden fazla kez gezip görmüşler. Galler prensi ve güzel prenses karısı da adacığı ziyaret etmiş. Mısır'a âşık Theophile Gautier de Torcello'da bulunmuş, ama buranın "unuttuğu ada" olduğunu söylemiş. Bunu yapan tek kişi de oydu. Hoş kokulu sosa yatırılmış minik lotus yaprakları yemiş olmalı, sonra da unutmuş. Tuhaf bir yabancının geçiş taksimi.

İkiz bahçeler adanın sıcak ve nemli iklimine açılır. Demir bir parmaklığın ardındaki ön bahçede taş bir yontu vardır. Bir Aphrodite kopyası. Daha doğrusu Venüs. Çok genç ve çok güzel birinin yontusudur bu; modellik yapmış genç kız çok güzel olmalı. Heykeltıraşlar bir mermer yığınının içinde gizlenmiş düşü görebilirler ama bir kadının yontusunu yapmak söz konusu olduğunda, yalnızca doğayı kopya ederler. Kadını mermerden değil, Adem'in kaburga kemiğinden yaratan Tanrı'nın yapıtından hırsızlık yaparlar. "Müthiş güzeller geldi geçti," diye yazar Kenneth Clark *Women's Beauty*'de. Ardından ekler: "...ve kederli güzeller." Önümde duran güzel ne dehşetli, ne kederli, pütürlü taştan ama gene de ipeksi. Kusursuz uylukları insanın soluğunu kesiyor, çehresi kusursuz, küçük memeleri de öyle. Taştan yapıldığını yalanlar gibi; ona erkek gözüyle baktığınızda kadife tenini, pürüzsüz cildini görebiliyorsunuz. Lütfen teninin solgun pembe rengine dikkat edin. Ölümsüz güneş, altın rengine boya-

mış tenini. Yontu kopyanın kopyasının kopyası, ama genç kadın tıpkı Tiepolo'nun Venüs'ü gibi öylesine gerçek ve canlı ki, görünüşü Venüs'ün teninin bir anlık ışıltısı sanki.

Arka avluda doğal büyüklüğünden daha büyük bir yontu var, ilerlemiş yaşın çirkinleştirdiği (veya taşın aşınmasıyla şeklini yitiren) ihtiyar bir kadına ait; kadın görünmez bir koltuk değneğine dayanıyor. Oturduğu yerden merhamet dilenir gibi bir hali var. "Bayım, bana birkaç kuruş verir misiniz?" Çünkü o bir dilenci ve profesyonel. Çirkin, ürkünç. Avlunun hâkimi. Taştan dilenciden kaçıp bahçeye girdim.

Onu ilk kez orada gördüm ve bir an için onun da mermerden veya saf olmayan kaymaktaşından bir yontu olduğunu düşündüm: Torcello'nun delikanlısı. Profilden altı yaşlarında gösteriyordu, saçları sarı, gözleri maviydi. Tam o anda, Miriam Gómez, güzellerin iki bin yıl sonra yeniden yaşam bulduğu, bir dilencininse, Lût'un karısının aksine taş olmaktan vazgeçip dehşet uyandıran etten kemikten bedene dönüştüğü bu mucizeler sarayını tahtından yöneten dilenciyi görünce şaşkınlıkla bir çığlık kopardı. Torcello'nun delikanlısı dönüp bize baktı. Oğlan bizimle yüz yüze gelmek ve bize öteki yüzünü göstermek üzere dönmüştü sanki: Saçları siyahtı ve bir mongolun yüz hatlarına sahipti! Onu bir saniye bile göremedik çünkü gırtlağından boğuk ve buyurgan bir hırıltı koyuverdi: "Adamdan defolun!" Büyük olasılıkla toprağımdan veya bahçemden demek istemişti, ama ikimizin de duyduğu şey Torcello'yu terk etmemizi buyuran bir hırıltı, bir patlama, bir gümbürtüydü. Adayı terk etmedik, ama bahçeden çıktık, suskun taşlarla gümbürtünün arasından sıyrılarak oradan ayrıldık.

Sivrisinek avına çıkmış kırlangıçların havada süzülerek uçtuğunu gördüğümde, en sevdiğim yemeğe başlamak üzereydim. Kaçmayı başaran bazıları bizi buluyordu. O zaman Torcello'nun da Venedik olduğunu anımsadım ve aklıma çocukluğumda gördüğüm bir afiş geldi. Öyle yoksulduk ki, semt ressamının (hiçbir zaman ünlü olma-

mıştı) bir tablosunu veya Canaletto'nun bir röprodüksiyonunu bile alacak lüksümüz yoktu. Guardi olabilirdi, ama Skira hayal bile edilemezdi. Gene de bir şekilde babam bir şeyler ayarladı. Bir afiş ele geçirdi (afiş bile denemezdi, üstünde bir logo basılı bir karton parçasıydı) ve salona ya da o sıralar salon yerine geçen odaya astı. Bant karikatürden sonra bu afiş, ilgimin, hatta araştırmalarımın merkezi haline gelmişti. Logoda kırmızı bir iblis vardı, kuyruğu, boynuzları ve çatalı da kırmızıydı; bir köprüden eğilmiş, durgun bir su havzasının üstüne sarkıyordu. Siyaha boyanmış kanalın üstünde siyah bir kayık, kayığın üstünde de ayakta duran tek kürekli bir kayıkçı vardı. Yüksekler-de (herhalde gökyüzüydü) dikkat çekici bir ilan vardı ve İngilizce şunlar yazıyordu: "Uyumak ister misiniz?" Uzun yıllar geçene değin ne anlama geldiğini kavrayamadım, ama bir fonetik fanatiği olarak okuyabilecek yetenekte olduğum o ilanı hiç unutmadım. "Acele et Henry, *Flit!*",[1] diyordu esrarengiz slogan. Bizim reklam afişindeyse, kayıkçı bir *gondollere* idi, su havzası da Büyük Kanal. Şimdi Torcello'daydık ve kırlangıçlara rağmen, en sevdiğimiz böcek ilacımıza ihtiyacımız vardı. Gerçekten de. "Acele et Ernest, davran tüfeğe!" Ernest olmamanın kudretsizliği.

İki garson becerikli hareketlerle hizmetimize koşturuyordu. Gereksinimlerimizi kestirebilmek için yarışıyorlardı, birinin diğerine İngilizce şöyle dediğini duydum: "Senin müşterin en az benimki kadar nazik." Müthiş derecede yardımseverdiler. Çok geçmeden Venedik'te yapacaklarından çok daha iyi koştular hizmetimize. Nedeni sessizlik olmalıydı. Taşlardan hasıl olan çağların, kestane renkli tuğlaların, dingin suların vakur sessizliği hissedilebiliyordu. Yem olmama telaşındaki sivrisinekler bile sessizdi. Günbatımını izleyen bu sükûnet genel olarak ve genellikle de ironik olarak gecenin dinginliği diye tanımlanır. Torcello'da buna *l'ora magica,* yani büyülü saat deniyor.

Halen akşam yemeğimizi yemekte olduğumuz *locan-*

[1] (İng.) Böcek öldürücü ilaç anlamına geliyor. (Ç.N.)

da, aslında küçük bir otelin bahçe içindeki yemek salonu. Üst katta yalnızca dördü müşterilere ayrılmış altı oda var. Pansiyonu son derece seçkin kılan da mekânın küçüklüğü. Bir yerlerde bir tür erotik büyü olmalı. Belki de Mary Hemingway, yazarın dulu olduğunda, buranın gerçek büyüsünü keşfetmişti. Otobiyografisinde, Hemingway (yaşlılığında olduğu gibi gençliğinde de iktidarsız olduğunu bilmeyen yoktur) ile Torcello'da dur durak bilmeden sevişmenin tadını çıkardığını anlatır. 1948 yılının güz ve kış mevsimleri boyunca *locanda*'da kalmışlar. "Şöminede kayın gövdeleri yakardık," diye yazar, "ve hiç yoksa, sabah, öğlen ve gece, günde en az üç kez sevişirdik." Bizim odada ne kayın gövdeleri ne de ateşin herhangi bir türü vardı, ama geceler ve öğlenler bizimdi. Miriam Gómez'le birlikte bu mekânın afrodizyak ruhunu hissetmiştik. Havasından mı suyundan mı ne? John Ruskin'i şu Gray denen kızla evlilik gecesini mutlu sona ulaştıramayacak denli iktidarsız kılanın taşlar olmadığı kesindi. Sorun *locanda* olmalı; çünkü zavallı Ruskin'in zamanında yokmuş burası. Jan Morris'e sormalıyım. Hâlâ erkek olduğu günlerde, Jan burada kalmış, *locanda*'yı övmüştü; gerçi tek övdüğü yemeklerdi ya. "Bu gösterişsiz pansiyon," diye yazmıştı, "İtalya'nın en şöhretli lokantalarından biri." "Akşamüstlerini bahçelerde güneşlenerek geçirdiğini" de yazmıştı. Ama seksle ilgili tek söz etmemişti, kuşları, arıları, çiçekleri saymazsak. Veya polenle *polenta,* yani mısır çorbası arasında sıkışıp kalmış da diyebiliriz.

Gene de balayındaki çiftlere *locanda*'yı salık veririm. Burada sessizlik ve yuva sıcaklığı bulursunuz. Ne olursa olsun, suların gümbürdediği Niagara Şelalelerinden iyidir. Oscar Wilde, ünlü şelalelerin yarattığı düş kırıklığını, sayısız Amerikalı çiftin boşanmasının nedeni sayar. Akşam güneş batarken, bir tür St. Louis *blues* sarar Torcello'yu. Gece ince ışığa kavuşan pencerelerin baygın misk kokusu gibi bir melankolidir bu (daha doğrusu: Malinkoni). İtalya'da, güneşin altında hemen her konu tartışılır, ama Torcello'da değil; orada sohbetler belli bir konu etra-

fında döner. Elbette konu, Venedik'tir. Ancak güneş kudurmuş köpek gibidir. Tekneyle tuz ve çökelti dolu batıklara doğru yol alırken, tıpkı Alman atasözündeki ensene yapışıp ısıran, kızışmanın doruğundaki dişi köpek gibi duyumsarsın güneşi.

Daha gençliğe adım atmadan gerçekle yazmayı birbirine bağlayan mürekkebin halkası yaşamdır, Shelley "boyalı bir tül" der buna; Torcello'yu da tülle örtülü bir ay yıkamakta. *Flif*'in afişinde bir ay vardı. Su, şimdi sulandırılmış mürekkep. Karımı öpüyorum. Öpücüklerden ısırıklar doğar. Gómez'i çiğniyorum. "Haydi bebeğim, ateşimi yak," diye söylerdi şarkıyı Feliciano, âmâ şarkıcı, ne taşları ne taştan Venüs'ü görebilirdi. İki sırtlı dişi canavar, iki yataklı dişi canavar, Siyam ikizlerine ikiz yataklar. Ayrılırken yarı aralık dudaklarıyla iyi geceler öpücüğü verdi bana. Ardından banyoya gitti, şıpıdık şıpıdık geri geldi. *Amanda pelvis et umbra*[1] Ruskin'i bozguna uğrattık. Yaşam yatakta, aşkla, kaçırılan atışlar ve vuruşlarla dolu bir tenis maçına dönüşüyor. Koca için *match point,* karısı için oyun. Gözlerime baktı, gözlerini kırpıştırdı. Onu uyardım: "Yalvarsan ikna edemezsin." Sessizlik çarşaflarının arasında uyanıyorum, daha geç saatte o gün olup bitenleri coşkulu bir şekilde kâğıda döküyorum. Tükenmez kalemin buluşçusu Lord Biro'ya teşekkür borçluyum. Keats olsaydı, aslında suya yazdığımı söylerdi.

Sabah erkenden, atsız çapulcular yığınlara özgü bir utkuyla henüz karaya çıkmadan, anımsanmaya değer bir portakal *marmellata*'sıyla koyu renk bir balın keyfini sürüyorum. Marmelat baldan tatlı. Ev yapımı.

Odamız bir *suite;* müzikte *suite* belli tonlarda bölümlerden oluşan kompozisyon demektir. Rengin tonuysa tatlı bir limon sarısı; ama adada öyle çok çiçek var ki! Bizi ağırladıkları *suite*'in renginin bahar çiçeklerinin rengi olduğunu söylemeliyim. Duvarlar bahar rengi, bahar çatının rengi; bir bahar tutkusu. *Suite*'in bir yatak odası, bir

[1] (Lat.) Sevgili ve gölgeli pelvis. (Ç.N.)

banyosu, ayrıca yan taraftaki katedrale bakan balkonuyla bir çalışma odası var, zamanda değil uzamda inşa edilmiş. Yaşlı yazarın bir süreliğine yaşadığı, eserlerini başyapıt olmak üzere kaleme aldığı –ta ki yayınlanana kadar– *suite* burasıydı. Yazarlar yapıtlarını yayınladıkları anda mahkûm olurlar. Halbuki bazıları savaş çığlığının "torpidolar yuvaya, tam yol ileri!" gibi bir şey olduğunu sanır. Al Capone tarafından yürürlüğe konmuş bir terim olan torpido, aslında eleştirmenler için söylenir. İleri, her zaman için geleceği anlatır. Bu, postere veya *postmortem*'e dönüştürülebilecek bir sözcüktür. Benden önce gelen yazar Hemingway, yazılarını yazmak için şato, avlanmak için de av kulübesi niyetine kullanmış *locanda*'yı.

> "İki saat önce çıktılar şafaktan
> ve başlangıçta gerekmemişti
> kanalın buzunu kırmak..."

Böyle yazmıştı *Irmağı Geçmek* adlı romanının girişinde. Bir adam kış günü neden "bir mumun sarı ışığına" uyansın ki, diye yazmıştı Stevenson. Soğuğa meydan okumak için mi, yoksa batıklarda ve ilerisindeki adalarda, yalnızca ördek avlamak için mi? Pratikte tümüyle emrine amade olan *locanda*'da istediği kadar ördek yiyebilirdi. Saplantı haline getirdiği avla ilgili olarak, kendini öldürmemek için hayvanları öldürdüğünü öne sürüyordu. Ama bilindiği gibi sonunda kendini öldürdü. Belki de artık saplantı dışında avlayacak bir şeyi kalmamıştı.

Ama Torcello'dan söz edildiğini ilk bu romanda görmüştüm. "Şu tam önümüzde duran, Torcello'dur," diye yazmıştı yazar. Artık biliyorum, romanın devamı, kendi gördüklerinin meyvesi değil, Tanrı bilir hangi ansiklopediden alınma bilgilerden oluşuyordu. Hatta belki de bir turist rehberinden alınmaydı, yazar okura Gotlar, Vizigotlar hakkında her şeyi ve su seviyesini yükseltmek için Torcello halkını nasıl kanallara attıklarını anlatarak devam eder. Bir an gelir, yazarın *alter ego*'su olduğu belli olan roman

kahramanı, Amerikan ordusunun bir albayı, sürücü çavuşa sorar: "Sizi sıkıyor muyum Jackson?" Jackson da askerî nezaket çerçevesinde şöyle yanıtlar: "Hayır efendim, tabii ki hayır." Ama okur, daha kitabın başında sıkıldığını, hatta çok sıkıldığını söyleyebilir. Romanı elinden bırakabilir. Ama özellikle de bu romanda, bir sonraki bölümde Hemingway bir tümce ve bir giz sunar: "Torcello'nun delikanlılarıydı onlar." Torcello'nun delikanlıları değil, delikanlısı, diyorum ben.

Gondolla Hemingway'in avlandığı bölgeye gittim. Daha doğrusu avlandığı gölete. Lio Piccolo'dan geçerken (avlandığı bölge sanırım orasıydı) tüm gördüğüm bir palangalar ve dişli çarklar kolonisiydi. Santa Cristina artık bir Alman'a ait. Bu Alman öyle gizemli biri ki, oraya kimsenin yaklaşmasına izin yok. Tuhaf yapılarla dolu bu adada karaya çıkmaksa tamamen yasak. *Gondoliere*'im etkilendi; bense meraklandım. Sıtma yüzünden görkeminden eser kalmamış pek çok ada var oralarda. San Arian'da, bir sıtma mezarlığı var mesela. Av mevsimi kasımda başlıyor, ördekler ve ördeklerin peşinden koşan köpekler için zalim bir ay kasım. Pek derin olmayan suların da kendine has bir güzelliği var, batıklar gibi. Emily Brontë ve Conan Doyle gibi birbirinden çok farklı iki XIX. yüzyıl yazarı o batıkların güzelliğini anlatmış. Bu yüzyıldaysa, Venedik batıklarının güzelliğini bir tek Hemingway yazmış. Ölümü, her ademoğlunun aradığı ölümü sürgünde bulmak üzere Küba'yı terk eden Hemingway.

Öğle üzerinin göz kamaştırıcı ışığında gözlerinizi Torcello'ya çevirdiğinizde, adadan tek seçilen, seçkin *campanile*'dir. Rehberim, Santa Cristina'nın bedeninin, kendi adını taşıyan adada gömülü olduğunu açıklıyor. "Ama şimdi," diye yorumda bulunuyor, "orada küçük yılanbalığı avında uzmanlaşmış bir balıkçılık kulübü var. Yavru yılanbalıkları, bilirsiniz."

"Şu elektrikliler mi yoksa?"

"Bilmiyorum, ama her tip gereç kullanıyorlar."

"O halde, eklektikler."

Orada suyun üstünden giden kamyonlar gördüm, İsa misali; ne kadar da mantıkdışı. "Almanlar hesabına çalışıyorlar." Rehberim ve *gondoliere*'im –güneş gözlüğüyle yirmilerinde gösteren bu adam, çıkardığında ellilerinde gösteriyor– Almanlardan hoşlanmıyor, ama ne diyeyim, görünüşü Alman'a benziyor. En azından Avusturyalı'ya. "Alman kamyonları buraya eşkıyaların çektikleri mavnalarla geliyor." Şahane İngilizce konuşan ihtiyar delikanlının ara sıra dili sürçüyor. Römorkör demek istiyor, yani *tugs*, ama onun yerine *thugs* diyor, yani eşkıya. Ama kuşkuları nedensiz değildi. Adaya yaklaştığımızda, kocaman, iri yapılı bir adam iskeleye yaklaşıp kaba saba bir İtalyanca'yla soruyor: "Burada ne yapıyorsunuz?" *Gondoliere*'imin bir açıklama yapmasını bile beklemeden, "Burası özel mülkiyet ahbap," diyor. İlerleyen saatlerde, kanaldan geri dönüş yolunda şöyle diyor *gondoliere:* "Altı üstü açıkgöz geçinen bir köylü, başka şey değil." Bu tümceyi Hemingway'den alan (bkz: "Katiller" adlı öykü) ihtiyar delikanlının adı Otto. Ona Otto'nun Alman adı olduğunu söylüyorum, hiç hoşuna gitmiyor. "Hayır, hayır! İtalyan adı, sayı gibi." Otto, diyor Otto.

Söylenceye göre, (ki söylence kaynağını, söylencenin değerinin yaşamın bedeli olduğunu bilen pazarın kendisinden alıyor, Byron'ın da dediği gibi) Hemingway göletin Torcello'nun karşı kıyısında kalan bölgesinde ördek avlarken, kendisini ölümsüzleştirecek ölümcül bir yara aldı. "Yaranın tüfekten çıkan saçmalardan olduğunu" savundu. Gerçekte yılancıktan mustaripti ve hekimler baruta alerjisi olduğuna hükmetmişlerdi. Aslında, yüzü çocuk yüzüne, hatta onun açısından daha da kötüsü, kadın yüzüne benzerdi. Ama Torcello yakınlarında ördek avladığı kuşku götürmez.

Neden öldürüyordu kuşları?

Şimdi, hava kararırken sancak tarafında, belli bir uzaklıktaki ördekleri görüyorum. Dürbünümü çift namlulu av tüfeği zannediyorlar. Kuşlar bazen şaşırtıyor insanı. Onları prizmatik açıdan değil pragmatik açıdan incelediğimi bilmiyorlar. Uçarak yollarına devam ediyorlar. Ama

etrafta avcılar olduğunda, bir anda *tüneyen ördeklere* dönüşüveriyorlar. Şimdi de batıkların derinliğinde gözden yitiyorlar. Akşamüstü ördekler.

"Non sono anitre," diyor rehberim. "Onlar ördek değil. Ördek avı için güzü beklemek gerekiyor."

Yazarın güzünü mü, insanlığın güzünü mü?

"Cosa?"

Unut gitsin.

Bu türden çelişkilerden, yazarın Venedik üstüne romanı doğdu. *Cercare la femmina,* yani kadın avı işine, güzel bir İtalyan kızıyla, şeytansı Adriana İvançiç'le başlamıştı; kız o sıralar on sekizinde bile değildi. Bir düş gibi tanımıştı onu: omuzlarına dökülen benzersiz saçlarını ocağın korunda kurutan terütaze bir gönülçelen. Evcilliğin ve güzelliğin bu bileşimi, Tristan ve Isolde söylencesini getiriyordu akla. Hemingway söylencenin ayrımındaydı, ama o zamanlar bu Isolde'ye âşık olmaya yazgılandığını bilmiyordu. Hemingway sonraları yaşamını yazısına uydurmaya kalkıştı ve bu da onun acımasız yazgısı oldu.

Locanda'ya dönmek konusunda sorun yaşıyoruz. Otto birkaç kez kayboluyor, koca gondol da bir-iki kez yer değiştirdiğini sandığım kumlara oturuyor. "Deniz yosunları," diye açıklama yapıyor Otto; batıklar boyunca ilerlemenin şimdi neden bu denli zorlaştığı üzerine yapılan tüm açıklamalar doğrudan *Ernest adına sahip olmanın öneminden* kaynaklanıyor. Otto'nun *algas,* yani "deniz yosunları" sözcüğünü nasıl söylediği önemli; her zamanki gibi söylüyor, ama sanki Algernon'ın[1] dostu olmanın öneminin bilincindeymiş gibi çıkıyor sesi.

Suyun üstünde ayakta durarak yol almak öyle bir sorun ki, insan bir şekilde Delaware'i geçen Washington'a benzeyebiliyor. Ama üstünde gittiğimiz bir nehir değil, suyla örtülmüş birçok nehir.

Denizden Torcello'ya dönerken, II Ponte dal Diavolo, yani Şeytan Köprüsü'nün önünde eğilmemiz gerekiyor. Ka-

[1] Algernon Charles Swinburne (1837-1909): Victoria dönemi İngiliz şairi. (Y.N.)

raya ayak basınca, şapelin en yüksek noktasının bir haç değil, televizyon anteni olduğunu gördüm. Kuşkusuz peder de aracının mesajın ta kendisi olduğunu düşünmüş. Öyle değilse eğer, Torcello'da şeytan bir köprüden daha fazlasına sahip demektir. Pazartesi olmasına karşın, katedralin eskizini çıkaran bir pazar ressamı var. Bizimki gibi onun da treni gecikmeli gelmiştir belki de. Bir başka amatör pazar ressamı Winston Churchill de *locanda*'da kalmış. Picasso ve Stravinsky de. Hemingway ayrılırken bir tek resim bırakmış, onu da Cipriani'nin karısı *"Signora* Gabrielli"ye ithaf etmiş: "En içten sevgilerimle", imza E.H. Giscard d'Estaing'inki çok daha edebi ve tumturaklı. *"En souvenir d'un séjour enchanté."*[1] Bir an için elinin *séjour*, yani gün yerine, *domain*, yani alan yazdığını hayal ettim. Prenses Diana en kral kartvizitini bırakıyor: trene binerken çekilmiş bir fotoğrafı. Enfes sütun gibi bacakları olduğunu kanıtlamak bir yana, o bacakları sergilemek herhalde amacı.

Rahip, Diana'nın bacakları konusunda herhangi bir merak duymaksızın *canonica*'sından sıyrılıyor; eline bir bond çanta alıyor ve siyah şapkasını takıyor. Yönetim kuruluyla yapılacak bir toplantıya giden bir muhasebeciyi andırıyor. Toplantının başkanı da Tanrı'dır herhalde. Döndüğümde, *locanda*'nın soluk bir sarıya boyandığını ayrımsıyorum, mıymıy bir bahar rengi, kepenkler ve kapılar da yeşil. *Locanda*'nın yanında hizmetlilerin odaları var, yıllanmış capcanlı bir kırmızıya boyanmış, demokratik nüanslar barındıran tonlarıyla böbürleniyorlar. Rehber bir kızla sarışın bir oğlan var, görünüşe göre orada karaya oturmuşlar. Yabancılar. Kız, kurumuş da olsa bir kuyunun ne kadar güzel olduğunu açıklıyor. "Görüyorsun ya," diyor ve bunu da oğlan körmüş gibi söylüyor, "bu kuyu mermerden. O zamanlar her şey mermerden yapılırdı." O zamanlar ne zaman?

Kartpostallarla *souvenir*'lerin fiyatını tartışırken, satıcı kadına şunu söylemem gerekti: "Hanımefendi, her bir parçanın fiyatını bilmeme karşın, hiçbirinin değerini bil-

[1] (Fr.) Keyifli bir günün anısına. (Ç.N.)

miyorum. Bu nedenle kinik diyebilirsiniz bana." İyi yürekli hanımefendi, tipik Torcello gülümsemesiyle şöyle dedi: *"Scussi signore, ma io non parlo Anglese."*[1]

Akşamüstü, tavuskuşları! Gürültücü boru sesleriyle, adadaki bir diğer konaklama yeri olan Villa 6000 Antico'ya davet etmek ister gibi bir halleri var, tıpkı değnekçiler gibi. Oranın özelliği *cucina casalinga,* yani ev yemeği, aman canım neyse ne. Tavuskuşları büyük kafeslere kapatılmış, ama serçeler, kurnaz hırsızcıklar onların ziyaretine gelip yemeklerini paylaşıyor, *avid avis,* obur kuşlar.

Torcello'dan en son görülen aslında ilk görülendir: *Campanile,* Tanrı'nın gözetleme kulesi. Ponte dal Diavolo'dan görünen *osteria,* yani pansiyon, uzaklaştıkça genel manzaraya karışıyor, her şey karman çorman oluyor, şeytanın yemeğine dönüşüyor. Sonra pansiyon ve köprü, yolun değil de, kanalın kıvrımlarından birinde aniden gözden yitiyor. Torcello'da olduğu gibi, Venedik'te de kanallar yolların yerine geçiyor.

Az sonra kayık, yani çöpçatan gondol, Casanova'nın I Piombi'den kaçtıktan sonra sığındığı, Mazzorbo'daki evinin önünden geçiyor. Kaçış hiç kuşkusuz yiğitçeydi, ama Los Plomos'daki hücresinden kaçmayı nasıl başardığı hakkında tek güvenebileceğimiz kaynak Casanova'nın sözü. Artık bu söz ne kadar geçerliyse... Casanova yalancı değildi, yalnızca abartıyordu, hem kamışını hem kaçışını. Tam çıkmak üzereyken, belli bir süreliğine kaçışını ertelemeye karar verişini anlatır, çünkü o gece ay, -üstelik dolunay bile değilmiş- o çatıya çıktığı sırada gölgesini San Marco Meydanı üstüne düşürebilir, bu da onun tanınmasına neden olabilirmiş. Aslında Casanova, bir Don Juan ve Münchausen, *il barone* karışımıdır.

Ama Canale Grande'ye çıkıldığında öyle çok kayık, *vaporetti* ve gondol var ki, Mozart olsa "Sihirli Filo" adını koyardı. Kayık son olarak, pek hoş görünüşlü iki parıltılı *bricote* arasından kıyıya yanaşıyor. *Bricote*'ler Hotel Grit-

[1] (İt.) Özür dilerim efendim, ama İngilizce bilmiyorum. (Ç.N.)

ti'ye ait. İşte kendine has üslubuyla Venedik.

Daha geç saatte, Hemingway'in *Irmağı Geçmek* ile şöhrete ulaştırdığı Gritti'de, alacakaranlıkta bir kadın yaklaştı yanıma. Karanlık bir güzelliği vardı: fildişi bir ten, kara gözler, kara saçlar. Bana hiç tanımadığım birini anımsattı. "Annem Kübalı'ydı," dedi hafif Küba aksanlı kusursuz bir İspanyolca'yla. Daha çok sessiz harflerde kendine has, hafif ve tatlı bir vurgu. Konuştuk, ama hiçbir zaman birlikte olmadık. Bana büyükbabasının Küba'da çok tanınan biri olduğunu anlattı, adını söyledi, peşinden olumsuz yanıt beklermiş gibi sordu: "Çıkarabildiniz mi?" Elbette çıkarmıştım. Küba'nın ümitsiz politik durumundan dolayı kırık bir kalple göçüp gitmiş vatansever bir politikacıydı. "Adım İrina İvançiç," dedi yumuşak bir sesle, sırf adı bile kartvizit gibiydi. "Öyleyse sen," diye başladım, o da tamamladı: "Evet, ben Adriana'nın yeğeniyim. Bildiğiniz gibi öleli çok oldu." Biliyorum, hatta Hemingway kendini öldürdükten sonra canına kıydığını da biliyorum. Kendini ağaca astı, onu seven ama hiçbir zaman sevmediği adama kin duyduğundan yapmamıştı bunu, başarısız olduğu için yapmıştı. Zaman olağanüstü güzelliğini tahrip etmiş, karşılığında da hiçbir şey vermemişti; ne şöhret ne servet. "Bilmenizi isterim," diye söze girdi yeniden, Tanrı'ya şükür halasıyla hiçbir benzerliği olmayan genç ve güzel kadın, "bilmenizi isterim ki, sizi görmeye geldim, çünkü annem Kübalı'dır!" Bunu dedikten sonra, sanki söyleyecek başka şeyi kalmamış gibi, vedalaştı ve gitti. Bahtsız halasıyla ilgili yazacağımı söylememe fırsat vermedi. Gerçi Hemingway'in sevdiği trajik Adriana'dan daha çok Hemingway'den söz ettim. Hakkında yazdığı, ona yazdığı, uğrunda gizli gözyaşları akıttığı kadın: "Bak yavrum, şimdi bütün dünyaya Hemingway'i ağlarken gördüğünü duyurabilirsin." Ama genç kadın bunu görmedi. Venedik, gözyaşlarının görünmediği bir kenttir. Buna karşın, yabancıysan, suyu görebilir, hislenebilirsin.

19.
Alice harikalar kıtasında

Alice Springs'e ulaşmak için (yerli halk *The Alice* der) önce Avustralya'ya gitmek gerekir; *The Alice*'i barındıran Avustralya ise bir ülke değil, kıtadır. Parlak bir günde beni Londra Heathrow'dan alan uçak sürekli bir geceye teslim oldu, ta Adelaide'e kadar tam yirmi yedi saat uçtu. Kadın adları Avustralyalıların hoşuna gider: Ulusal marşlarının adı *Waltzing Matilda*'dır; vals yapan bu Matilda birkaç yurtsever nota farkıyla bir başka sevilen şarkıyı –*Ve Maria Dediler Rüzgâra*– geride bırakmıştır.

Aralıksız yirmi yedi saatlik uçuşa Abu Dabi durağındaki uykusuz geçen bir saati de eklemek gerek; gece yarısı ölü gibi olan havaalanı, tüylerindeki her bir gözün yerinde tek gözlü bir Bedevi'nin olduğu ve tek gözü açık uyuduğu devasa bir tavuskuşuna benzer bir kâbusa karşı tetikte, uyanıktı. Bir başka durak da Singapur havaalanı Asepsi idi, dünyanın en temiz havaalanı. Hotel Raffles'i aramak üzere Singapur'a indik, hani şu romandaki yağdan kıl çeker misali soygun yapan hırsız Raffles gibi.

Adelaide en hoşuma giden kent. Yani Avustralya'da. Ama en gizemlisi değil. Corín Tellado'nun dediği gibi, Doğu'ya gidildikçe daha çok heyecan ve romans aranır. Ama yirmi yedi saat kangurunun tek bir sıçrayışı gibidir, özellikle Kaptan Cook'un, sonunda antipatik antipotlar tarafından yenmek üzere yaptığı on beş aylık yolculukla kar-

şılaştırıldığında. Yerliler soyadının (Cook aşçı demektir) etin nefasetini vaat ettiğini sanmışlardı. Ama bir cins yürüyen *nouvelle cuisine* olan Cook, yamyamların ağız tadına uygun gelmemiş, artıkları denize atılmıştı. İngiliz mutfağı o zamandan beri kötü bir şöhrete sahiptir.

Neyse ki Avustralya Aborijinleri çiğ et yemiyorlar bugün ve bereket versin ki İrlanda'da açlığa çare olarak Swift usulü pişirilmiş keçi ve çocuk etini vaat eden adımı da baştan çıkarıcı bulmadılar.[1] Swift'in reçetesi *A Modest Proposal* [Alçakgönüllü Bir Öneri] adını taşıyan yemek kitabında yer alır.

Adelaide'den Alice'e trenle gidecektik, ama yolculuk neredeyse Transiber'deki gibi üç gün sürüyordu. Kıtanın orta bölgelerine giden yolu açan, uyuşturucu taciri Afganların *Ghans* adını taktığı eski tren, serüven ve kum vaat ediyordu aslında. Ama biz çizgi romanlardan fırlamış DC-3 model (neyse ki) bir uçağa bindik. Uçarken, der Orson Welles, yalnızca iki şey hissedilir: can sıkıntısı ve panik. Şu ana değin can sıkıntısından başka derdim yok ve Avustralya'nın yarısını geçerken sıkılmaya çok vaktim olacak.

Alice Springs bir kent değil. Adı, telgraf ofisi şefinin karısıyla aynı olan küçücük bir kasaba; ayrıca Alice'te bir tek *spring* veya pınar yok. Ama burası Avustralya'nın tinsel merkezi. Aborijin Vatikan'ı da diyebiliriz. Sulandırılmış bir Katolikliği kabul eden –yani Anglikan Kilisesi'ni– Avustralyalıların Sidney Operası'ndan başka tinsel merkezleri yoktur; o da yakından bakıldığında dış cephesindeki fayanslarla banyoyu andırır. Sidney Operası'nda geçirilecek bir gece, banyo almak gibi bir şey olsa gerek.

Şu anda yanı başımda duran Miriam Gómez inançlı bir insandır, Aborijinlerin dinsel yaşamıyla ilgili yazılı her şeyi okudu. Belki de dinlerindeki Yaratılış efsanesinde Adem yerine, kolları açık bir şekilde, tozların arasından ortaya çıkan devasa bir Havva Ana var da ondan ilgisini çekmiştir. Havaalanından ayrılır ayrılmaz, –beyaz köpek-

[1] Yazar, kendi ismi olan *Cabrera* ve *Infante* sözcüklerine gönderme yaparak şaka yapıyor. *Cabra*: keçi; *infante*: çocuk (Ç.N.)

leri bile yere serecek– cayır cayır yanan güneşin altında sokağa çıktık (demek istediğim, aslında Miriam beni sürüklemekteydi). Meksika'daki Quetzalcoatl efsanesindeki gibi, Aborijin söylencesinde de, denizden gelen taştan köpek görünümünde beyaz bir adam vardır. Taşa yalnız bilge kişiler el sürebilirmiş. Taşa en son, beyaz adamın gelişinden kısa süre sonra dokunan kişi, ölmesine ramak kalan yaşlı bir kabile üyesi olmuş.

Alice Springs, enlemesine ve boylamasına birbirini kesen beş koşut caddeden oluşuyor. Kasaba, kasvetli bir bozkıra kurulmuş, İngilizlerin altın suyu, yani çölde su bulmak için açtıkları kuyu sayesinde de devedikenleri ve sık çalılıklar bitmiş. Kasabaya beş yıl boyunca tek yağmur damlası düşmemiş, civardaki düzlükler de toz toprak ve kanguru kılıyla kaplanmış. Kutsal ağaçlar kurumuş, ırmak tozlu bir hendeğe dönüşmüş (halbuki yakın zamanda müthiş bir sel gelmiş: Avustralya'nın kırmızı iç bölgelerinde işte her şey böyle büyük boyutlarda oluyor); bunun ırmak olduğu, iki yakayı bağlayan köprüden anlaşılıyor, ama o da ırmak yatağı kadar kuru.

Gölgede (ne gölgesi?) kırk derece altındaki acımasız sokaklarda beyaz köpeği ararken, Miriam Gómez art arda seraplar görüyor. Beyaz köpek ilkin çıplak bir dağ oluyor, o denli çıplak ki, Mussorgski Avustralyalı olsaydı, ona senfonik bir şiir adardı. Ardından köpek bir fabrika avlusundaki kum tepesi oluyor, arada sağlam bir çit olmasa, uzanıp dokunacakmışız gibi.

En sonunda beyaz köpeği görüyoruz; taştan yapılma mavi bir kuş gibi, orada, tren istasyonunun avlusunda duruyor: *Gnoilya Tmerga* (kuvvetli bir şekilde havlar gibi söyleyin). Beyaz köpek bir kaya ve gerçekten beyaz, evet evet beyaz; ama bir an için ben bile serap gördüğümü sandım. Serap mı şarap mı bilmem. Bir köpeğin doğal boyutundaki kaya, hem toprağın altından çıkmaya çalışan bir köpek kafasına benziyordu, hem de beyazdı. Avustralya'nın, deniz kıyısı yeşil bir kıyı şeridi, geri kalan her yeri kırmızı, kupkuru dev bir çöl olan, devasa bir ada oldu-

ğunu söylemeden geçmeyelim. Burada beyaz hiçbir şey yok, tek bir kaya hariç. Kayanın özel olduğunu vurgulamak için etrafı, çölün paslanmasına izin vermediği demir bir zincirle çevrilmiş. Beyaz köpek Aborijinlerin bir uyarısı; Aborijin demekse orijinden demek. Ama görüntü saygı yerine sinir bozucu bir etki uyandırıyordu. Güneşte donmuş köpek doğal köpek boyutunda bir kayaydı; çevresindeyse onun için kurban edilmişe benzer boş ve kırık viski şişeleri vardı. Kuşkusuz kendini içkiye vuran yerliler bu sunağa bağlılıklarını değil, herhalde bizimkine benzer düş kırıklıklarını sunmaya geliyorlardı. Beyaz köpek belli bir açıdan bakıldığında antik bir ilah değil, şimdiki Aborijin yaşantısının bir eğretilemesi olarak görülebilir.

Aldatılmışlık hissi ile düş kırıklığı arasında gidip gelirken (ki değişken turist ruh halleri diye de bilinir) yorgun argın otele vardık. Otel, yeni, konuksever, başka nasıl söyleyeyim bilmem ki, harikuladeydi. Bu otel, insan yapımı bir vahaydı sanki.

Etrafında yeşil alanlar vardı ve arka planda duyulan suyun sesi (derin kuyulardan çekiliyormuş) yağmur sesini andırıyordu, gece, gündüz. Neredeyse Londra'dayız yani. Klimalı bir Alice Springs yaratma çabası içinde zekice tasarlanmış dekorasyonu, oteli dışarıda çevreleyen ne varsa içeride yineleme fikrine dayanıyordu (çöl kırmızısı renginde katlar, kaya dokusunda duvarlar ile çölde akan bir su şırıltısının ninnisi eşliğinde lobiler, koridorlar ve yatak odaları arasında mutlak bir uyum egemen). Duvarlarda, tuhaf desenli soyut resimler asılı: Aborijin sanatının resim ve renk ustalarınca yapılmışlar.

Yaşamımın sonuna değin kalırdım bu Alice Springs Sheraton'ında, söz konusu Alice'in masaldaki Alice olmadığını ve çeşmelerin su oyunu olduğunu biliyor olsam da. Miriam Gómez gece kanguru yiyor. Adelaide'daki bir erkek kangurunun üstüme atlayışını ve cinsel tacizini anımsayınca – bize eşlik eden İngiliz zoologun şaşkınlığı, ancak Miriam Gómez şu açıklamayı yaptıktan sonra geçmişti: "Kalıtımsal bir aşk. içimizde bir tek o Aborijin'e ben-

zer." Çöldeki en egzotik yemeği yeme kararı alıyorum: su bufalosu.

The Alice'e, Aborijinleri görmeye (alışkanlıklarını, tanrılarını, tapınaklarını) gelmiş ve bir tane bile görmemiştik. Ama aynı zamanda astronomların dediklerine bakılırsa Halley kuyrukluyıldızı Güney Yarıküre'den daha iyi görülebilecekti, onu avlamaya da gelmiştik. O köpekli günde, o köpek gecesinde it gibi yürüyüp bitap düşmüş, erkenden yatıp uyumuştuk, çok erken kalkmak için: sabahın üçünde (pek bir müziksever olan otel görevlileri, çalar saati *Sabahın Üçü* valsini çalacak şekilde ayarlamışlardı). Önümüzde utangaç Japonlar, *dingo* (Avustralya kurdu) ağzı kadar karanlık avluya çıktık. Hiçbir şey görünmüyordu. Güney Yarıküre göğü sanki daha bir karanlıktı. Miriam Gómez yedi kat büyüten dürbününü hedefe yöneltmişti; bense çıplak gözle göğü inceliyordum. Onun da hiçbir şey gördüğü yoktu. Aniden sessiz karanlıkta bir ses yankılandı: "İjde! İjde orada!" Ardından: "Şuna bakın!" Hiç şüphe yok, bir Arjantinliydi bu, ailesini uyaran Buenos Airesli bir baba. Karanlıkta hepsi kara kafacıklardan ibaretti. Ama kuyrukluyıldız kuşkusuz orada, yukarıdaydı, zayıf düşsel bir lekeden başka bir şey değildi. Kuyrukluyıldız avı bitmişti ama av zahmete değmemişti. Arjantinli ailenin çıplak ayak seslerini duydum ve onlara biraz değişik İspanyolcamla şöyle dedim: "Ayakkabılarınız yok mu? Dikkat edin! Bu yörede zehirli yılanlar var." Geri çekiliş sırasında bir çıplak ayaklılar kargaşası baş gösterdi. Tanrı *dingo*'lar, şimdi şafak sessizliğinde ulumaktaydılar.

Ertesi sabah, merkezî bir yol kenarında, *Kötülük Çiçekleri*'ndeki[1] gibi *Mall* diye adlandırılan, aslında kafe olması gereken bir yerin önündeki banka (*café*'nin taraçasında filan da değildi) oturdum. O zamana kadar yakından bir Aborijin görmemiştim. (Evet, Adelaide'daki parklardan birinde sarhoş bir dörtlü görmüştüm.) Birdenbire geldiler! İkişer ikişer, gruplar halinde, art arda. Öbür köşeye varın-

[1] Charles Baudelaire. *Les fleurs du mal*. (Y.N.)

ca aniden durup geldikleri yöne döndüler. Doğru düzgün çalı bile olmayan bir yerde, canlı renkli ekose oduncu gömlekleriyle Levis giymişlerdi. Karaydılar ama Afrika'daki veya Amerika'ya getirilen siyahlardan farklı bir kara. Yaş yanan odun isi benzeri bir karaydı bu, parlaktı. Ama asla vernik veya ayakkabı cilası gibi değildi: Yarasa kanadı renginde mat bir parıltıydı. Uzun boylu, ince yapılıydılar, bazılarının tenlerine hiç uymayan sarı saçları vardı: oksijenden değil, güneşten açılmış. Yaşasın, dönüyorlardı! Bu bir Aborijin istilasıydı, farklı bir coğrafyadan değil de sanki tarihin, tarihöncesinin çok ötesinden geliyorlardı. Daha doğrusu kendi iç dünyalarından geliyorlardı: Hepsinin içinde bir eski insan vardı. Bir antropologdan ziyade bir antroşairin betimleyebileceği bu gösteri beni kesinlikle büyülemişti, üstelik ben ozan da değildim. Aborijinler karşımda volta atıyorlar. Okült ve kült merkezi Alice Springs, bir uzam değil *Dreamtime* adında bir zaman dilimidir, düş zamanı. Onlar da zamanın, düşün ta kendisiydi.

O akşam otobüsle, Alice'e dört yüz yetmiş kilometre uzaklıkta Ayers Rock'a gittik. Otobüs yolda obüs oldu. Birisi sürücüye uzakta görünen gri tepeleri sordu, o da şöyle yanıtladı: "Olgalar. İspanya krallarından birinin adından geliyor, bir tiran ya da öyle bir şey." Hiçbir şey söylemedim. Neme lazım, İspanyolca konuştuğumu açık etmedim.

Dünyada pek az görüntü Ayers Rock'ın, İspanyolca'da Dünün Kayası diye söyleyebileceğimiz bu yekpare taş anıtın ilk andaki görüntüsü gibidir. Dört yüz metre yükseklikte, dokuz kilometrekare yüzölçümünde devasa bir kütle. Toprak altı derinliği bilinmiyor ama Aborijinler için ifade ettiği tinselliğin boyutu biliniyor: *Uluru* efsanesi çözülememiş. Sert süngertaşından kaya gün ışığında hemen her saat renk değiştiriyor ve maviden erguvana, menekşeye, kahveye, turuncuya, kızıla geçiyor, sonra da gecenin karasında yitmek üzere yeniden kahve, erguvan ve menekşe oluyor. Taşı havadan (küçük bir uçaktan) görmek de olası, ama Aborijin gözüyle görmek daha iyi. Taş tam ortadan pembe bir vajina gibi açılıyor; burası Aborijin

doğurganlığının ayin yeri. Şu karşımızda duran *mole*, yer ile gök arasında kararsız kalmış kör bir köstebeğe dönüşüyor, bir dilden ötekine geçerken.[1] Ama çok daha heybetli. Eğer yerkürede öbür dünyadan gelme bir şey varsa, o da yarın yine görmek isteyeceğim bu dünden kalma kayadır.

(1988)

[1] İspanyolca çok büyük, ağır, hareketsiz kütle anlamına gelirken İngilizce köstebek demek. (Ç.N.)

20.
Metropol yeniden. Yazar New York'ta

New York'u defalarca gözümle gördüm. Bir o kadar da imgelemimde (uyaklı düzyazıdan korkmadığım gibi, düzyazı tarzı uyaktan da korkmadığımı kanıtlamak için, *Poeta en Nueva York*'un [Ozan New York'ta] ozanı García Lorca'nın dizeleriyle bir daha söyleyeyim: "*Asesinado por el cielo / entre las formas que van hacia la sierpe / y las formas que buscan el cristal...*"[1]) ve sinemada yaşadığı şekliyle... Bedava öğrenim gördüğüm gece okulunda İngilizce'yi haince ve kalleşçe katlederken, bir *spelling match*, yani İngilizce heceleme yarışması olmuştu, birinci olunca bir New York rehberi (resimli) kazanmıştım. Resimli sayfaları çevirmeyi alışkanlık haline getirmiştim; Staten Island'ı ismen biliyordum, Özgürlük Anıtı'nın Bedloe Island'da yükseldiğini, Ellis Island'ın göçmenlerin karantina bölgesi olduğunu da biliyordum. Kenti gezmemiş birine son derece esrarengiz görünebilecek şeyler vardı bilgi dağarcığımda; örneğin E Bartholdi adında birinin devasa *Statue of Liberty*'yi yonttuğunu (ama bronz kütleyi değil, pişmiş topraktan kalıbını) ve anıtın boyutları sayesinde ölümsüzleştiğini; Central Park'ın göbeğinde yalnızca bir göl değil, Cleopatra'nın Dikilitaş'ının da var olduğunu (ki bu bir Mısır dikilitaşıydı); manastırların manastır değil, *Yurttaş Kane*'de gelişigüzel

[1] Canımdan oldum gökle / yılana doğru giden biçimler / ve kristali arayan biçimler arasında / varsın uzasın saçlarım (çeviren: Sait Maden).

koleksiyon parçaları toplayan Charles Foster Kane'in cinnetinden pek de farklı olmayan bir cinnet sonucu Avrupa'dan ithal edilmiş değişik manastırların kesitleri olduğunu biliyordum. Sinema tutkum beni, Hollywood'u görme arzusundan uzak tutuyordu; aslında sinema, gizleri açığa vuran sinema perdesinin aydınlattığı karanlık bir dölyatağında olup biten bir şeydi. Bu açığa vurmalar New York'ta çoğu kez, tutkulu dramların yaşandığı sokakları neredeyse tamamen karanlığa boğan ışıklı gökdelenler arasında oluyordu. Bir parantez açmak için izin istiyorum: O zamanlar, yani kırklı yıllarda, hatta daha da geriye gidin, otuzlarda, nasıl olup da bu kadar çok filmin dekor olarak New York sokaklarını ve evlerini kullandığına ve şimdi de sinemada olup biten hemen her şeyin –yani televizyonda– Los Angeles'ta geçmesine başka kafa patlatan var mıdır acaba? O yıllarda çevrilen pek az filmde dekor olarak Hollywood'un kullanıldığını anımsıyorum; ilk aklıma gelen film *Sunset Bulvarı* [Sunset Boulevard]. Elbette kendine yaşam alanı olarak Hollywood'u seçen filmler de yok değildi –*Bir Yıldız Doğuyor* [A Star is Born] filminin ilk çevrimini anımsayın– ama bu filmde, *The Naked City*'deki [Çıplak Şehir] o anadan üryan şehirdeki ortam yoktu. San Francisco'da geçen filmler de vardı: örneğin *Dark Passage* [Kara Geçit] ve *Malta Şahini* [The Maltese Falcon]. Geri kalanlar da düşler dünyasında ve yerkürenin yok bölgesinde geçiyordu. Modern bir Amerikan kentinde geçen filmler, fırtınalı ve tutkulu bir yerde, sinemanın New York'unda çekilmiştir: *Ölüm Öpücüğü* [Kiss of Death], *Cry of the City* [Şehrin Çığlığı], *Sabotage* [Sabotaj], *The Clock* [Saat], *The House on 92nd Street* [92. Cadde'deki Ev]... Hasta ruhlu King Kong bile New York'un arkitektonik merkezinde ölür: Empire State'te. Bu nedenle Hollywood benim için hiçbir zaman kutsal bir kent olmadı (Lirik Latin Amerikalıların ışıklar arasında yaşamaya gittikleri –ya da öyle sandıkları– Paris de öyle değildi kuşkusuz); öyle olan New York'tu: Metropolümdü New York benim, hedefimdi. Yaşamak için değil (Havana dışında ya-

şanacak başka bir kent olduğu o zamanlar henüz aklıma gelmemişti: *Benim* kentimdi, orada doğanlardan çok daha fazla bana aitti: Ben onu evlat edinmiştim), yalnızca gezmek, görmek ve dönmek için.

O delikanlılık yıllarının üstünden çok zaman geçmişti; New York'u bir daha gördüğümde yıl 1955'ti, sinema yazıları yazıyordum, New York da bir sinema pazarıydı. Bütün şehirler arasında Paris'ten sonra en çok film gösterilen yerdi: Sinema meydanı gibi bir yerdi. Temmuz ayıydı, anımsıyorum çünkü bundan kırk yıl önceki o temmuz ayında aslında Havana'yı keşfetmiştim. New York'un varoşları La Guardia Havaalanı'ndan egzotik görünmekle birlikte pek de çekici –açıkçası çirkin demekten için böyle söylüyorum– değillerdi. (Madrid, Paris, Brüksel, Londra gibi birbirinden o kadar farklı kentlere birbirine bu kadar benzeyen yerlerden girildiği tespiti uzun yıllar sonra yaptığım bir keşiftir; şehirlere girilirken geçilen bu farklı mimari yapılardaki varoş labirentlerinin hepsinin ortak yanı, çirkinlikte birbirlerinin tıpkısı olmalarıdır. Bir kentin havaalanından kent merkezine ulaşmak için bu tek tip arkitektonik biçimsizliğin içinden geçmemenin yolu yok mudur?) Ama kent merkezine varır varmaz, şaşkınlık yerini kente dair bir zindelik ve iyimserlik havasına bırakıyor, ortamın tuhaflığı da –iki boyutlu olarak defalarca gördüğüm kent, şimdi çok farklı, çünkü üç boyutlu– ortamda hissedilen bir memnuniyete dönüşüyor. Aynı renk taksiler sarı bir tehlike gibi trafiğe hükmeder görünüyor; sonunda bunlardan birine binmeyi başarınca, yazgım olduğunu sandığım yere yollandım. Yazarlığın farklı açılımlarına yönelerek roman yazarlığına ve XX. yüzyılın bu yaygın mesleğinden de New York göçmenliğine geçiş yapan liseden eski bir dost bana evini açmıştı. Bu bekâr evi tek odaydı. Taksiye bindiğim yerle son durağım, yani beni davet eden arkadaşımın evi arasında yalnızca tek durak vardı, Havana'da ozan olan arkadaşım, New York'ta garson olmuştu, tersine bir Lorca durumu. Dairesi, kulağa hâlâ melodi gibi gelen bir caddedeydi: Broadway. Yaşadığı yer

haddinden fazla yukarı Broadway olsa da. (Çok geçmeden *Uptown* ile *Downtown* arasındaki sınıfsal farkları öğrenecektim, ki bu farklar *East Side* ile *West Side* arasında çok daha keskindir. *Batı Yakasının Hikâyesi* henüz yazılmamıştı ve ben Montescolarla Capuletolar arasında bir fark göremiyordum, ama sınıfsal kategoriler arasındaki ayrımı anlayabiliyorum: Bu sınıfsal farklar Havana'da da vardı ve yalnız semt adlarında değil, telefon numaralarının sonuna eklenen harflerde bile gösterirdi kendini. Öte yandan Spanish Harlem'in ne olduğunu bugün bile bilmem, Harlem'in ne olduğunuysa tabii ki bilirim.) Bu geçmiş zaman ozanının dairesinde (şafak sökene dek süren söyleşilerde bugünün de ozanı olması için etkilemeye çalıştım onu) sonraları hep New York'la özdeşleştireceğim ilk kokuları alıyor burnum. Bu kokuların kilimlerden (Küba'da olmayan) ve duvarda asılı, tropik resimlerinden oldukça farklı o resimlerden geldiğini anlamakta gecikiyorum. New York'la bağdaştırdığım başka kokular da var, kızarmış tereyağının, tatlıcıların, *hot-dog*'ların kokuları; böylece kentlerin de en az görüntüleri kadar farklı farklı kokuları olduğunu öğreniyorum. Paris'in, Moskova'nın, Brüksel'in, Londra'nın... hepsini koklayacaktım sonraları...

Bir sonraki buluşmam *subway* ile (sonraları Avrupa'da metro veya *underground* demeyi öğrenmek zorunda kalacaktım), yani trenlerle bir hısımlığı olmayan yeraltı treniyle. Yıllar içinde daha da belirginleşen şiddetli bir reddediş içinde metro veya *underground*'dan sakınabildiğim sürece sakındım, taksilerde perişan olmaya ya da otobüs beklemenin çeşitli öğelerine meydan okumaya hazırımdır. Yine de New York'a her dönüşümde, toplu taşımanın üçüncü bir yolu olduğunu şaşkınlıkla ayrımsadığım ve hep kentle bağdaştırdığım *subway*'le gittim bir yerden bir yere; ama gene de çok geçmeden yolcunun, herhangi bir sosyal yan anlam olmaksızın, Uptown'la Downtown arasında yolculuk etmek ve Manhattan'ı geçmek için *shuttle train*'e veya basitçe *shuttle*'a binmesi gerektiği konusundaki dersi de almıştım. Üçüncü ders en önemli ola-

nıydı: Her ne pahasına olursa olsun ziyaretçi, adına *rush hour* –yani, trafiğin işe gidişe ve işten çıkışa denk gelen en kalabalık saatleri– denen şeyden kendini sakınmalıydı. Buna karşın birçok kez istencim dışında kendimi *rush hour*'a yakalanmış buldum. Havana otobüslerinde balık istifi yapılan bir yolculuk bile, katlanarak artan bu kargaşayla kıyaslandığında pek ferahtı; bu kargaşada temas kısmi olmakla kalmıyor, sanki insanın bütün bedeni diğer bedenlerle üst üste biniyordu. Bazen de kendimi, vücudunun en mahrem bölgelerine yılanların sürtündüğü bir Laoccoon gibi hissediyordum: güneye doğru Harlem yönünde bir Siyah, kuzeye doğru sarı bir dev, doğu yönünde, kaçınılamaz fotoğraf makinesini kaburgalarıma kakan bir Japon, batı yönünde Bronx'a giden bir Yahudi. Ama *subway*'de hiçbir yerde, zaman zaman sokakta gördüğüm, o hızla yürüyüp geçerken zar zor seçilebilen, kendisini izlemeniz için bakışlarıyla davet eden ama hızlı yürüdükleri için asla yakalanmayan, sohbete veya hiç olmazsa selamlaşmaya, dostça bir değiş-tokuşa olur verecek sosyal tanışmaya hazır güzeller yoktu (bu New Yorklu kızlar her zaman Beşinci Cadde'de, Park Avenue'da, Amerikalar Caddesi'nde koşar adım yer değiştirirler; sanki asla köşeyi dönüp numaralandırılmış caddelere girmezlerdi). Bunların hiçbiri sesiniz ya da eliniz veya ağzınızın ulaşabileceği bir yerde değildir. New Yorklu kızların bedenlerinden ateş gibi çıkan duygu kayıtsızlıktır; hatırlıyorum da, ilgi gören yayalar yalnızca, Havana'da asla rastlamadığım bir kibirle köpeğini dolaştıranlardı. Dosdoğru bakan gözler, kimileyin bir okşayış, kırpık köpeklere yönelirdi. (Bir süre sonra yaşamak üzere, dünyanın en kalabalık köpek nüfusuna sahip kenti olan Londra'ya gidecektim, ama New York'ta çöpçatan köpekleri dolaştırırken satılan cakayı orada asla göremeyecektim.)

Subway'den çıkıp yayalar arasından tüyüp taksilerin sarı tehlikesinden sıvıştığımda, daha önceleri fotoğrafın durağan veya sinemanın hareketli iki boyutunda gördüğümü üçüncü boyutta keşfettim bir anda: New York mi-

marisi. Sonra hissettiğimse yalnızca şaşkınlıktı. Başımı çevirir çevirmez oracıkta gördüm. Normalde, Colón'un (Kolomb) şu kafaları göğüsten fırlayan düşsel yerlilerini düşündüm o an; bunun nedeni daha önce büyük bir kararlılıkla köprücükkemiklerim arasında yer alan başımın sonra aynı kararlılıkla sırtımda yer alıyor ve kürekkemiklerimin arasından fırlayarak göğe doğru ateşleniyor olmasındandı: İsa'nın Dirilişi'ni veya Marslıların inişini beklediğim filan yoktu, bakışlarım her bir binanın tepesine, yani gerçek zirvelere erişme çabasındaydı. Manzara dikey çıkıyor, ağır ağır iniyordu, yine dikey olarak, feci baş dönmesi yapıyordu. Kenti gezmek aslında yeniden gezmekti: Bu sokaklarda büyümüştüm ben sinemada.

Bu nedenle ziyaretimin, sinemanın yatay dikeyliğinin egemenliğinde olması garip değil, yalnız sinema yazarı olarak değil, aynı zamanda sinema âşığından çok fanatiği olarak da yirmi dokuz günde yüzden fazla film izledim. Tiyatroya sunduğum saygı ziyaretleri de çabası: Amerikan tiyatrosunun önemli temsilcilerinden Tennessee Williams ve *Kızgın Damdaki Kedi;* William Inge ve *Bus Stop* (Otobüs Durağı), sinemanın tiyatrodaki tek rakibi Broadway'in doğuştan gelme yeteneğini gözler önüne serdiği müzikal komedi *Damn Yankees.* Bu sonuncusu birkaç yıl sonra *What Lola Wants* [Lola Ne İster] adıyla sinemaya da uyarlanacaktı; ama Stanley Donen'ın müzikaldeki ustalığı bile sinemadaki o anılarda iz bırakan sahneyi, Ray Walston'ın (Mesut Mefisto) kırmızı naylon çoraplarıyla sert üslubunun, Gwen Verdon'ın (büyüleyici büyücü) solgun, kusursuz bacaklarının büyüsüyle birleşimini unutturmayacaktı.

Bu unutulmaz ziyaretten geriye başka ne kaldı? Doğuştan gelme erilliğini yalnız tafrayla değil, dişil tavırlarla da çok iyi gizleyen *Lovely Gigi Adams*'ın yıldız olduğu ilk dönemlerde çıktığı kabare. Günümüzdeki meslektaşları gibi hormonla veya silikonla desteklenmediği göz önüne alınırsa, gösterisi dikkate değerdi: Yalnız görüntüde dişi olan bu oyuncunun sırrı, onu gerçek bir aktrise dö-

nüştüren –yoksa aktör mü desek– kozmetikti. Bununla birlikte artık var olmayan Moroccan Village adlı o kulüpte gerçekten unutulmaz olan, baştan ayağa Amerikalı bir dişi melezdi: Küba'da böyle uzun boylu, uzun bacaklı siyah-Anglosakson melezleri yoktu. Aslında seyircilerden biriydi ama benim açımdan asıl gösteri oydu.

New York'u ikinci kez 1957'de ziyaret ettim, Mike Todd'un kurguladığı *80 Günde Devri Âlem*'in tanıtımının yapılacağı gösteriye davetliydim. Şenlik Madison Square Garden'da yapıldı; katılmak için hayatımda ilk kez *smoking* giymek zorunda kaldım, tabii ki kiralıktı. Olan biten bir sirkti, bu sirkten geriye anılarımda kalansa, karta kaçmış aktör Sir Cedric Hardwicke'in acınası görünümü oldu; yaşına başına bakmadan eğreti biçimde bir devenin tepesine oturtulmuş, sallana sallana gidiyor, her şiddetli yalpada düşecek gibi oluyordu. John Ford filmlerinin gözde oyuncusu Victor McLaglen'ı tanıma zevkine de eriştiğimi anımsarım. Ertesi gün Manhattan Adası'na düzenlenen tekne turunda (bereket versin Sir Cedric Hardwicke güvertede değildi) aynı anda her yere yetişen Mike Todd'un yanında Fernandel ile Elizabeth Taylor vardı. Fernandel o bildiğimiz at suratını takınmıştı, ulaşılmazdı; Elizabeth Taylor ise besbelli pek kötü yetiştirilmiş bir kızdı, sonraları onu her görüşümde güçlenecekti bu ilk izlenimim. Gözleri kesinlikle güzeldi ve burnu da kusursuzdu, ama bütün olarak yarattığı etki karaya oturmuş bir denizkızı etkisiydi: sıska, lekeli ve o kasım havasında tüyleri diken diken olmuş bacaklar. Denizkızı izlenimini tümüyle yalanlayan bir ses: Her seslenişinde, daha doğrusu cırlayışında, iyice boyanmış dudaklarından dökülenler hiç de müzikal gelmiyordu kulağa: "Mike, ah Mike!" diye bağırıyordu eşinden çok reklama önem veren Mike Todd'a.

O gidişimde de konuk oldum şu geçmiş zaman ozanının evinde, kasabamdan bir kızla evlenmişti. Hâlâ Uptown'da yaşıyordu ama zengin olmuş, garsonluktan işadamlığına terfi etmişti. Ben yine bana kılavuzluk edecek uzman bir rehber bulmuştum, kentin labirentinde, yeni il-

gi alanımda: caz. Yarım yüzyılın bu en üst düzey müzikal ifadesini, sönmeye yüz tutmuş çeşitli türleri dahil çok iyi tanıyordum. Jelly Roll Morton, Louis Armstrong, Duke Ellington... Ama günümüz cazını tanıdığım söylenemezdi. Mike Todd'un karnavalında tanıdığım *Life* dergisinin fotoğrafçısı Jesse Fernández (sonraları şahsen mitolojik bir kişiye dönüştüreceğim rehberimin adıydı bu) beni Bowery adındaki yasak bölgeye götürdü; buraya cehennem çemberi dendiğini duymuştum, New York ayyaşlarının çöplüğü. Orada, gece gündüz açık olan barların, sağda solda sızmış sarhoşların az ötesinde, Thelonious Monk adında bir caz büyücüsü işini icra ediyordu. Belli belirsiz tanıdık bir tınısı olan olağandışı nağmelerini (sihirli ellerinde dönüşüm geçiren bildik ezgiler), değişikliğe uğramış tuhaf akorlarını, sayısız notasını ve beklenmedik sessizliklerini dinlerken sarhoş oldum onun kültünde, okültünde. Ondan sonra New York'a gidip de olağanüstü bir siyah müzisyen keşfetmediğim olmamıştır (bir kez hariç). O gidişimde de her zamanki gibi bir sürü film izledim ama kazanan yine mimari olmuştu benim açımdan: Jesse'in şimşek hızıyla giden Austin Healey'siyle Brooklyn Köprüsü'nü geçmiştim; çok eski ve gri köprü, zafer takını andıran görüntüsüyle bir mühendislik, yapı ve mimarlık harikasıydı. İlginçtir, yepyeni görünmüştü gözüme.

New York'a tekrar gittiğimde yıl 1959'du, fazlasıyla dolu lüks bir otelde konaklamıştım (Fidel Castro'nın basın kafilesindeydim). O zaman kent mimarisinin hâlâ capcanlı olduğunu ayrımsamıştım.

O ziyaretimde ayrıca, şu geçmiş zaman ozanını şiire dönmeye ikna etmiş, 1957'de *Round bout Midnight*'ı dinlediğimden bu yana tanıdığım, sevdiğim, gözde müzisyenlerimden Miles Davis'i de ziyaret etme şansı bulmuştum. Onu dinlemeye gittiğimde başka büyük bir cazcı daha keşfetmiştim, belki de cazın son büyük ustasını. Kulüp Blue Note'da Davis beşlisiyle *cool* sesini paylaşan bir saksofoncuydu, gölgeler arasında alçakgönüllü, ama sıra dışıydı; teknik açıdan belki Davis kadar kusursuz olmasa

da, daha o zamanlar ondan daha dikkate değer bir müzisyen olduğunu düşünmüştüm, cazın yetiştirdiği en büyük usta Charlie Parker'ı hatırlatıyordu. Az ötemdeki bir garsona sordum, adını söyledi. Bu isim birkaç yıl içinde unutulmaz olacaktı: John Coltrane. Olağanüstü bir geceydi, Miles Davis'le konuşmalıydım (konuştum da, çatlak ve kısık sesi beni şaşırtmıştı) ama daha fazla istediğim bir şey vardı, o da saksofoncuyla, Coltrane'la tanışmaktı (o zamanlar iki kişiydiler: Ötekinin adı Cannoball Adderley'di, ikisinin de ölmüş olması ne tuhaf bir simetri). Onunla tanışmayı asla başaramadım ama yıllar sonra ünlü olduğunda onu Paris'te dinleme ayrıcalığına eriştim ve plağıyla baş başa kaldığımda o hayranlık verici tınısını, sıra dışı müziğini, eşsiz ezgilerini dinleme zevkini tattım. Onun ölümünün ardından cazın günlük yaşamdan silinerek artık ölü bir müzik haline gelmesi beni hiç şaşırtmadı.

New York'a yeniden gitmeyi başarana değin uzun yıllar geçti, Hollywood, Los Angeles (öyle bir kent ki, günün birinde mutlaka anlatmalıyım: Kentler konusunda bilgi sahibi olanlar, bu kentin Amerika Birleşik Devletleri'nin bir başka büyük kenti olduğunu bilirler. Hiçbir konuda hiçbir şey bilmeyenlerse burayı yargılarıyla, daha doğrusu önyargılarıyla değersiz kılmaya çabalarlar) dönüşü gittim ve jet hızıyla geçtim, üç gün bile sürmedi. Bu ziyaretim ara durak gibi oldu. O üç günde de eski dostlardan başka kimseyi görmedim. Gene de kentin eskisinden daha pis ama daha demokratik olduğu gözümden kaçmadı: Artık bir imparatorluğun metropolü değildi. Siyahlar Afrikalılaşmış, şiddet yanlısı olmuşlardı (şimdi unutmuş olduğum bir gündoğumu geldi aklıma, yıl 1955, yanımda melez bir genç kızla Harlem'den geçmiştim, daha sonraları kabak çiçeği gibi açtı kız. Harlem'de gezinmenin de artık tarihe karıştığı konusunda beni uyardılar o gidişimde), görünüşe göre kente korku egemendi. O hanım artık bir genç kız değildi, Amerikalı bile değildi. Ama bu tanışıklık sayesinde dairesine gidip çok revaçta olan bir cadde üstündeki apartmanın otuz beşinci katından, geniş pencere-

lerden gecenin geç saatinde kentin panoramik görünümünü seyre dalmıştım; Londra ya da Paris'le kıyaslandığında New York'un asla uykuya dalmayan bir mimarisi vardı.

Bir önceki kadar uzun bir kalışım da sekiz yıl sonra oldu. Yılbaşıydı, yeniden New York'a gidiyordum. Tek fark, bu yolculuğa Miami'yi tanıyan ama New York'u hiç görmemiş olan Miriam Gómez'le çıkıyor olmamdı. İlk olarak Queens'te yaşayan erkek kardeşimi ziyaret ettik; burası tam New York sayılmazdı, ama kardeşimin arabasıyla kente doğru ilerlerken Manhattan'ın o başka yerle karıştırılmayacak silueti duruyordu karşımızda: New York'la ilk temasımız arkitektonik oldu. Daha sonra East End'de, kent merkezinde bir otele yerleştik. İlk izlenimim (kardeşimin yoldaki çukurlardan sızlanmalarına karşın –sürücü hezeyanları işte–) New York'un artık Londra kadar temiz bir kent olduğuydu; hatta Londra'nın birçok yerinden daha temizdi. Öte yandan, değişik lokantalarda yemek yerken, yaygın kanının aksine (bugün de öyle düşünürüm), ikimiz de Londra'da yemeğin New York'tan daha iyi olduğunda görüş birliğine varıyoruz – et hariç, diye ısrar ediyorum, *steaks*'e karşı eski bir *habitué* olan ben. Bir de elmalı turtalar, bu konuda ikimiz hemfikiriz. Ama ellili yıllarda yaptığım pek hoş keşfim *cheesecake* bayağılaşmış. Bir Amerikan keyfi olan hindistancevizli kekiyse ayrı düşünmek gerekir – eskiden yazınsal bir şöhreti olan Hotel Algonquin'de yemiştim.

Televizyonun dramatize ettiği, basının duyurduğu, herkesin birbirine anlatıp durduğu şiddet, kentteki yokluğuyla dikkat çekiyordu: Karşılaştığımız en büyük saldırı bir yayanın kötü ağız kokusuydu. (Diğer yayalar nezaket gösteriyorlar, durumu çaktırmıyorlardı. Siyahlar Afrikalı alışkanlıklarını ve afro saçları terk etmişlerdi ki, bana 1970'te bile, kırklı yılların *zoot-suiter* takımları[1] kadar geçici görünmüştür.) Ayrıca orada verdiğim bir konferanstaki en zeki katılımcılar siyah bir kadın dramaturg, bana yazın-

[1] Golf pantolonu ile geniş omuzlu, aşırı bol bir ceketten oluşan 40'lı yılların modası takımlar. (Ç.N.)

sal yaratıcılık hakkında kavranması son derece güç sorular yönelten –genel bir meseleye çekip zar zor bertaraf ettim– siyah bir delikanlı ve sonradan bir *party*'de tanıştığım ve bana göz kırpıp Xavier Cugat'ın saçını başını yolacaklarını iddia eden siyah dilberdi: "Kübalı'ya benzediğimi söylerler," diyor bana. "Gerçekten de benziyorsun," diye cevap veriyorum. "Tek farkla, daha iyisin." (Ve hayatımda ilk kez keşke yalnız yolculuk etseymişim diye düşünüyorum.) Ertesi gece, ne istediğini bilen Brezilyalı bir yazar sayesinde, tek başına bu bölümü baştan sona doldurmaya değer olağanüstü bir siyah şarkıcı keşfettim (Keşfetmek? Yani lafın gelişi): Alberta Hunter. Miss Hunter (kıranta sunucu onu eski tarz takdim ediyor) bir gizin açığa çıkışıydı sanki. Ama öyle miydi gerçekten? Alberta Hunter altmışlı yaşlarında müzisyenlikten emekli olan, tanınmış bir şarkıcıydı. Bunun üstüne yirmi yıl hastabakıcılık yaptıktan sonra geçen yıl şarkıcılığa geri döndü; şimdi seksen iki yaşında. Onunkinden daha zengin ve kusursuz bir ses daha yoktur. Güçlükle yürümesine karşın, Greenwich Village'daki bir lokantada her gece iki kez sahneye çıkıyor, birbiri ardına *Bye bye blackbird* gibi tanınmış, *My working man* gibi tanınmamış şarkıları son derece kendine has ve siyah şarkıcılara özgü bir sesle –hınzırca– kusursuz söylüyor. Alberta Hunter'ı dinlemek yetmez, görmek de gerekir: Bakışlarını devirirken, ölçüye göre alkış tutarken, suç ortağı arar gibi gözünü kırparken *performance*'ı bir harikadır. Tek başına o bile bu yolculuğa değerdi.

Miriam Gómez'le birlikte yorgunluk nedir bilmeden sokakları arşınlıyoruz. İkimiz de keşfedilmeyi bekleyen gökdelenleri seyre dalıyoruz. Mimarinin ve teknolojinin çifte yengisi alüminyum gökdelenler: 57. Cadde'deki 9 numara gibi modern gökdelenler, General Electric'in pembe taştan metalik taçlı gökdeleni gibi eski keşifler, Empire State ve Chrysler binası gibi oldum olası orada duran eski gökdelenler... bu ikisi diğerlerinin iki katı kuraldışı. Miriam Gómez, New York'un beton markası, uzun yıllar dünyanın en büyük binası, daha önemlisi de, King Kong'un

mezarı olan o yaşlı gökdelene çıkmak ister hep. Ama sinemadaki maymunun aksine, hiçbir zaman başaramaz. Gene de ikimiz de Chrysler gökdeleninin, metalik pullardan tepesi, kabartmalı oku ve *art déco* konik biçimiyle New York'un, hatta belki de dünyanın en güzel gökdeleni olduğunu düşünüyoruz. Miriam, *art déco* üslubunda bir tapınak olan Radio City Music Hall'un içini de görsün istiyorum, ama bu ziyaret, başkalarına verdiğimiz sözler yüzünden bir başka zamana kalıyor. Gene de kimse engelleyemez insan tasarımı, insan yapımı bu yalıyarların arasında dolaşmamızı... Bir karınca seli içinde yürüyüp duruyoruz New York'un dikey caddelerinde, mimarisi ölümsüz bir anıt olan bu kentte.

21.
Yaşasın Las Vegas[1]

"Ne yapıyorlar Las Vegas'ta?"
"Her şeyi. İnan bana Doc, tam bir yarış orası."

PRESTON STURGES *Sullivan's Travels*

Yarış daha kente girerken başlar, ama otomobille girmek gerek, tercihen üstü açılanlardan biriyle, örneğin bir Cadillac Eldorado'yla. Bu otomobil, Las Vegas'ta ruletin ve hızla dönen zarların sunduğu *glamour*'a sahiptir, öyle göz kamaştırıcıdır. Adem cennette Havva hariç her şeyini yitirmişti. Las Vegas'ta oyunun adı bu; bir çift zar yüzünden cennetten de fazlasını yitirmek var kaderde. Bir de poker oyuncuları var tabii orada.

Özünde erkek oyunu olsa da, poker Kraliçe Victoria'yı bağımlılık derecesinde sarmış. Her zaman tüm partileri o kazanırmış, öte yandan asla açık poker oynamazmış. Peki nedir açık poker? Açık pokerde ilk kart kapalı verilir, kalan dört kartsa açık dağıtılır; son derece gizemli bir durum. Aslen Kraliçe Victoria döneminde İngiltere'de pokere, *brag* denirmiş, yani palavra atmak. Ama Almanlar bu oyuna cuk oturan adını vererek *pochen* demişler; Almanca'da blöf yapmak anlamına geliyor. Açık poker (işte

[1] Özgün metin FMR için İngilizce kaleme alınmış olup İspanyolca'ya Mercedes García Lenberg tarafından çevrilmiştir. (İsp. Editörün Notu.)

Las Vegas orada, şansını denemek isteyenler buyursun) Amerikalıların ulusal kâğıt oyunudur. Amerika olsun benim de blöfümün adı.

Bir gün, Dallas'a giderken Las Vegas aktarmalı uçuşta genç bir kadına rastladım, adı Vicky olsun. Ne güzeldi ne de değişik bir tipi vardı, vasattı, hatta sıradandı. Ama gençti ve yaptığı şey beni şaşırtmıştı. Hostesten bir şey istedi, kız kulağımın duyabileceği mesafedeydi ama yine de duyamadım (kulağın duyabileceği mesafede olmak ne demek anlayasınız diye söylüyorum). Hostes küçük bir dolaba doğru yürüdü, açtı ve bir deste iskambil çıkardı. Genç kız teşekkür edip bütün kartları küçük masaya gökkuşağı biçiminde dizdi, ustalıkla. Kendi kendine oynamaya başladı, ama oynadığı tek başına oynanan kâğıt oyunlarından değildi: Açık pokerdi. Profesyonel olduğu çok belliydi. Yolculuk boyunca oynadı (yani alıştırma yaptı).

Las Vegas, en yakın kent Los Angeles'a iki yüz seksen sekiz mil. Hareketli New York ve esintili Chicago'ya uzak, ama MacTeague diye birinin açgözlülükten öldüğü Ölüm Vadisi'ne çok yakın. Açgözlülük hastalığına yakalanan o değil, banknotlardan oluşan bir çarşafa çırılçıplak uzanma alışkanlığında olan karısıymış. Zatürreeden ölmemiş, kocası öldürmüş. Gariptir, kumar şehri, eskiden Mormon bölgesiymiş. *Casablanca*'daki Humphrey Bogart'ın aksine, Mormonlar buraya su için gelmişler ilk başta. Zaten bölgenin adı da suyu anıştırıyormuş. Ama maalesef yanlış bir bilgi üzerine yollara dökülmüşler. Arizona bölgesince reddedilen bu topraklara, bu kez de kıyamet günü Hıristiyanları yüz çevirmişti. Ama sonra belli bir öngörüyle, Nevada eyaleti tarafından istenmiş. Pacific Union demiryolu, yerle bir olmuş civar bölgeye bir istasyon ve tren garı yaparak biraz hareket getirmiş. İlk kez 1936'da, ileri görüşlü bir gangster oradan geçmiş; Las Vegas tam da profesyonel bir hayalet kente dönüşmek üzereymiş o sıralar. Ama her nasılsa (herhalde zarlar sayesinde) adının sonuna bir ünlem kazanıp tiz ve keskin sesle söylenen Las Vegas olmuş. İkinci Dünya Savaşı öncesin-

de, Las Vegas'ın nüfusu on bin bile değilmiş. Billy the Kid'in dediği gibi "Meksikalılar'ı saymazsak". Bugün nüfus, Meksikalılar, Yunanlar, İtalyanlar ve profesyonel kumarbazları da sayarsanız, iki yüz bini geçiyor.

Las Vegas'ta daha tek kollu haydut denen oyun makineleri yokken, iki elinde altı patlarlı, iki revolver, iki kollu haydutlar varmış. Las Vegas o zamanlar kanun kaçaklarıyla ünlüymüş; orada bulunmalarının nedeni su değilmiş tabii, ateş suyuymuş. Öyle sert bir whisky'si varmış ki buranın, adına "Tao şimşeği" derlermiş. Erkekleri, ışığa üşüşen pervaneler gibi kendine çekermiş. Şerif Pat F. Garrett, *Billy the Kid'in Gerçek Yaşamı*'nda (aslında *gerçek ölümü* olmalıydı) kederle anlatır: "...gözetimim altındaki hükümlülerle, Las Vegas'a doğru yola koyuldum." Sonradan olacakların bir işareti gibi grup üyelerinden birinin adı "Pokerci Tom" imiş. Bir mahkûm daha varmış, Rudubaugh diye pek garip adlı bir kanun kaçağı. Billy'nin ahbabı, aynı zamanda "Las Vegaslı yetkililerin" cinayetten aradıkları bir zanlıymış – ya da diğer suçların yanı sıra cinayetten diyelim. "Las Vegas Hapishanesi'nde çürüyordu," demişti şerif Garrett. Ama hemen sonra, "Tüymüş," demişti içini çekerek. Daha o zamanlar kafasında ölüm fikri varmış şerifin, bu da ona rezil bir şöhret kazandıracaktı. The Kid'i öldürdü.

Bugün tanıdığımız haliyle kent, sıra dışı gangster Bugsy Siegel diye biri tarafından yaratılmış. "İleri görüşlü bir adamdı," diye ünler *Baba II*'deki Yahudi gangster Hyman Roth (gerçek yaşamda adı Meyer Lansky'ydi; Broadway dışı deneysel tiyatroda Lee Strasberg oldu, sonra da Hollywood'a göçtü). İtalyan ikizler Coppola ile Puzo, Siegel'in modernleştirilmiş uyarlamasına Mo Green adını verdiler. Las Vegas gökyüzünün en parıltılı yıldızlarından biridir ve kent sizi ona götüren anayollardan gerçekten de böyle görünür: Altın bir sikke gibi, modern bir Silverado gibi ışıldar.

En iyisi Las Vegas'a on beş numaralı otobandan girmektir, yani ruletin rotasından. Otoban caddeye dönüştü-

ğünde, The Strip, yani "soyunma" adını alır, inanın şaka değil; gözlerinizi dört açın, az ötede ciddi kumar dönüyor. Dikkat, ümitsiz kumarbazlar geçidi! Ama bu kadar çok ışığın arasında kenti seçemezsiniz. Avis'ten kiralanmış bir arabanın direksiyonuna geçmişim, birkaç zarın yuvarlanmasıyla insanın hayatına bir Rolls'un girebildiği bu yerde, miyop gözlüğümün yardımıyla böylesi şatafatlı bir varsıllığı kavramaya ve oranın güzelliğine odaklanmaya uğraşıyorum bir gözlemci olarak.

Bu yazının yazarı (eskinin gözlemcisi) duygularını yalnızca benzetme –ya da parodi– yoluyla ifade edebiliyor. Ama ışıkları neye benzetmeli? Herhangi bir çizgi roman okurunun da bildiği gibi, konuşma baloncuğu bir düşünce bildirebilir. Ya gecenin ıssızlığında ışıldayan sayısız ampule ne demeli? En iyisi bunların parodisini yapmak. Ya ışıklı ilanlar? Onlar hep sağdadır. Soldakiler genellikle fasa fisodur.

The Strip'in aşağı bölümü daha az ilginçtir. Fremont Caddesi aslında işlek bir cadde, bunu da ancak yasak meyve makinelerinin çıngırtıları, tıkırtıları ve çınlamalarının, trafiğin gürültüsü azaldığında duyulmasından anlıyorsunuz. The Strip, gece gündüz düzenli bir kaos. Fremont Caddesi'nden bir ses seçiliyor diğerlerinin arasından; daha insancıl ama en az diğerleri kadar mekanik. Pioneer Club'ın ışıklı ilanı konuşuyor. Çimento ve alçıtaşından devasa bir sığırtmaç heykeli (yirmi metre yüksekliğinde) her otuz saniyede bir "Derdin ne ahbap?" diyor. Kentteki tek iki kollu haydut bu. Sığırtmacın karşısında sığırtmaç kız var, çoğu sığır, azı kız. Glitter Gulch'ın, yani Parıltılı Dere'nin reklamını yapıyor – daha doğrusu canlandırıyor.

Parıltılı Dere. Ne mene bir isim bu? Kafan mı karıştı? Daha dur, henüz bir şey görmüş değilsin. Modern Bumerang, Kıvrık Kepçe, Flash Gordon Ming, Uyanık Sarmal, Hamburger McDonald Parabolü, Eliptik Menta Casino ve ne sonuncusundan ne de diğerlerinden daha az önemli –ta ta taam– Miami Beach Böbrekleri. Bu listeyi –ki pek ahım

şahım sayılmaz– Tom Wolfe'a borçluyum, hani şu *Mandalina Tanelerinin Karamela Renkli Aerodinamik Kızı*'nda Las Vegas'a bir şarkı düzen şahsa. Başka derlemeler de var elbet, ama ben ucuzluktan giyinen o vahşininkini yeğlerim. Gene de, Barry Ashton'ın lokalinin ilanını es geçmeyeyim: VODVİL, KIZLAR, KEŞFEDİLMEYE HAZIR KIZLAR. Elbette The Strip'teki bir striptiz gösterisinin ilanı bu. *Yeats*'in *Coca Cola*'sında Eliot'ın da dediği gibi, adamı korkunç savaşçıyla baş başa bırakıyor bu ilan.

Ya casinoların kaldırımlara taşmasına ne demeli? Labirent, Minos'un dünyasıyla başlıyor, şehir planlamacısı Mimar Daidalos'la, uyuşturucuyla uçuşa geçmiş İkaros'la devam ediyor. İçeride Ariadne, rulet döndürüyor – Theseus, seni göremiyorum. Betondan bir Girit. Las Vegas sahiden de uyumu bozuyor: Bir tür uyumsuzluk, yalnız Roma'ya özgü bir sefahati değil, Hollywood'a özgü zevk ve heyecanı da vaat eden Circus Maximus'un[1] içindeki halkanın içindeki halka Las Vegas; bu şehir bir org kutusuna dönüşmüş, öyle büyük ki, Wilhelm Reich bile bu gayya kuyusu karşısında şöyle bir titrerdi. Andy Warhol burayı görünce koşarak kaçmış, hiç de şaşırmadım. "Ben, can sıkıcı şeylerden hoşlanırım," demişti, aslında yalnızca can sıkıcı şeylerin hoşuna gittiğini kastediyordu ve Las Vegas da ona göre "Bu da fazla!" idi. Yani bu kadar da kendinden geçilmez ki! Kent planında gösterilen boş araziler, durmaya izin verilmeyen otoyollardır sadece.

Şüphesiz Tropicana adını, kösnül eğlencelerin bir başka mabedi olan Tropicana'dan aşırmışlar. Tania oradaydı. Sonra bir köşede aylak aylak duran Moholy-Nagy'yi de gördüm. "Merhaba Mo!" diye seslendim. Ona hep Mo derim. Alma Mahler Gropius Werfel'in ikinci en iyi kocası Gropius, Las Vegas'tan nefret edermiş. Ruhumun Ruhsarı anlamı değil diye geveler dururmuş. Onu anlamayı başaramadım. Almanca Deli Kat'ın anadili. Bekâr hanım Van der Rohe, Scorbusier ile evlendi, namı diğer Çok-çalışkan. Çok

[1] Eski Roma'daki yedi tepeden ortadaki Palatine ile Aventine tepeleri arasında kurulan büyük sirk. (Ç.N.)

çalışıyordu gerçekten.

Las Vegas size çok *kitsch* görünebilir, ama bilin ki oradaki her şey görüntüden ibarettir. Daha çok da hileden. Kentin görmüş olduğu en iyi sanatçıların belirgin bir belirsizlikle ışıldamaları boşuna değildir: Mae West, Liberace, Noel Coward ve son olarak da –ama asla sonuncu değil!– Marlene Dietrich. Hepsi de sahraya sığınmıştır. Ya da Sahra Oteli'ne, önlerine ilk çıkan otele. Otelin yöneticisi jerontolojinin teratolojiden daha kibar olduğunu düşünen şu Gerry Atric idi oldum olası. Mae West, Noel Coward ve Marlene Dietrich'le kıyaslandığında, Liberace şamdanlarla dolu bir ormanda yolunu yitirmiş bir masumdu. Las Vegas'ın yaşını başını almış sanatçılara neden bu denli çekici geldiği sorulduğunda, Liberace şöyle yanıtlamıştı: "Bize en iyi kış yaraşır." Ardından kuyruklu piyano gülümseyişiyle eklemişti: "Ama, ben ömrümün baharındayım." Mümkündür. Ama nisanın en zalim ay olduğunu unutuyordu: Nisan ayında ahmaklar da leylaklar kadar boy atar. "Bizler yıldızız cicim," demişti en sonunda, "ölümsüzüz!"

Swift'e göre ölümsüzler "sonu olmayan bir yaşamı, yaşlılıkla gelen tüm güçlüklere katlanarak geçirecek" ölümlülerdir. Yani ölümsüzler yaşayan mumyalardır; bir uzman olan Boris Karloff'a göre de, "beş bin yıl sonra yaşama geri gönderilirler". Tarihte en çok fotoğrafı çekilen kadınlardan biri olan Marlene Dietrich'in kendisini ziyaret edenlerin fotoğraf makinesi taşımasına izin vermeyişi bu yüzdendi herhalde.

Bu geceyi Tania'yla geçirmeyi yeğliyorum.

Las Vegas yeryüzünün sürekli uykusuzluktan mustarip yerlerinden biridir: asla uyumayan kent. Bu yüzden Las Vegas'a gelmek için en iyi zaman gecedir, mümkün olduğunca da geç. Gece olunca Las Vegas elektriklenir. En yakın kentten, yani Los Angeles'tan geliyorsanız (kimsenin ihtiyarlıktan ölmediği ya da ihtiyarlıktan ölmeyi kabullenmeye hazır olmadığı kent), Las Vegas'ın ışıltısını görürsünüz uzaklardan; Kuzey Yarıküre'de geceleri gökyüzünde görülen renkli ışıklar misali, gecenin ortasında

göz kamaştırıcı bir gündoğumu gibidir Las Vegas. Beyaz geceler. Tıpkı Ruletgrad'ı icat eden Rus kumarbaz Dostoyevski'nin romanının adı gibi. Visconti severdi, Nabokov nefret ederdi.

Aniden yılanlar çıkıyor ortaya düşte. Yılanlar ve merdivenler. Biri zar atıyor. Yılanlar ve merdivenler, çeteciler ve krupiyeler. Krupiye kadın. İpek eldiven giymiş. İpeksi bir görünümü olanlardan. Eski bir Victrola gramofon var. Şöyle yazıyor üstünde: "Gabels'in otomatik eğlencesi – beş sent." İpek eldivenli krupiye – zaten başka da bir şey yok üstünde (ipek bir bikini var aslında, ama monokini de denebilir bu giydiğine, yokini de) Tania! Fısıldıyor: "Hindistanceviziyağı ya da kakao, *rien ne va plus!*"[1] Tania yanmış. Ceviz veya kakao yağından çok daha akılda kalıcı bir dilber, bu güneş yanığı Hawaiili. Kıpırdama. O daha da hareketsiz. Hiç kıpırdamıyor. Şimdi de, görüyorum, her yeri boyalı bir bebek, uylukları ve meme başları yanık tonlarda. Her taraftan görülebiliyor.

Tania ilan tahtasında
Neden yüzünden düşen bin parça?

1958 Ocak'ında George Raft'la tanıştım. Sinemanın en önemli romantik gangsteri. Onu şöhret yapan tek şey madenî bir parayı havaya atışıydı; paranın havadaki dönüşüyse yazgıya bir tür meydan okumaydı. Filmde gangster olduğundan değil, Al Capone adlı canavar bir gangsterin kız kardeşine âşık olduğundan ölüyordu. *Yaralı Yüz*'de [Scarface] olmuştu bu, 1932'de. O filmle Raft bir yıldız oldu. Hell's Kitchen'da[2] doğmuş ve çocukluk arkadaşlarından birçoğunun gerçek gangsterlere dönüştüğünü görmüştü. Bu kibar görünümlü, yakışıklı, efsanevi dansçı Hollywood'a damgasını vurdu ve sinemanın hepsi güzel, hepsi arzulu pek çok yıldızıyla romanslar yaşadı. Güzeller

[1] (Fr.) Bahisler kapanmıştır. (Ç.N.)
[2] Orta Manhattan'da, Times Square'in batısında eskiden kenar mahalleleriyle ve yüksek suç oranıyla ünlü bölge. (Ç.N.)

güzeli Ann Sheridan'ın teklifini geri çevirecek kadar doymuştu. Ama aynı şımarıklığı, kendisine *Malta Şahini*'nde gangster rolünü teklif eden John Huston'a da yaptı. Geri kalanı sinema tarihi. George Raft pek de zeki bir oyuncu değilmiş.

Havana'da tanıdığım zaman Raft, artık bir yıldız değildi, mafya denetimindeki bir *casino*'da çalışıyordu. Raft havaya para atma alışkanlığını rulet çevirmekle değiştirerek para istiflemeye başlamıştı. Artık yakışıklı değildi. Kafasında saç kalmamıştı, Hollywood peruğunu da takmıyordu. İhtiyar görünüyordu. Romantik havası kaybolmuştu. Bu kadarla da kalmıyordu. Gözüpek gangster benden çekiniyordu. Ben o zamanlar, bir karıncayı bile incitemeyen genç bir gazeteciydim halbuki. Ama Raft'a yalnızca yanıtlamak istemediği değil, hoşuna da gitmeyen sorular sordum. Ağzından hiç laf alamadım. Yaşamöyküsünün pek yakında *Story of George Raft* [George Raft'ın Hikâyesi] adlı bir filmde anlatılacağını söyledi. Sinemadan selüloide.

Neden Raft? Raft, Bugsy Siegel'in yakın arkadaşıydı. Siegel kimdir? Bugsy nedir? Benjamin Siegel, Las Vegas'ın kurucusudur. Tanrı'nın her günü kumarbazın biri bir kent kurmuyor (ama kurarsa bunun bir *casino* olacağı gayet açık). İtalyanca'da, *casino* sözcüğü küçük ev anlamına gelir, ama Las Vegas büyük bir evdir, tam da bu haliyle bir *casino*'dur. Romulus ile Remus'un bir dişi kurttan değil de, ruletten meme emdiğini düşleyin. Ya da Boadicea'nın, altmışlı yılların şen Londra'sı uğruna ölümü göze alarak savaştığını. Dibe vurmuş bir tarihçinin beyninden çıkar ancak bu fikirler. "Bayrak aşağı" borusunu çal borucu, ben de dürbünü alayım, yani her şeyi örten Küba gözlüğümü. Parlaklık beni kör ediyor. Günün parlaklığı, gece tayfının turuncusu. Las Vegas'ta ana renk gece ışıltısıdır. *Casino*'dan, güneşin kapladığı caddeye çıktım buharlaşanları seyretmeye. Işığa karşı hassasım, demiş Vincent. Paha biçilmez gözlüğümü unutmuşum. Siegel gece ölmüş, bir gece lambasının altında, yalnız başına, başucunda bir kitapla.

Yasak yıllarında, Bugsy alkol kaçakçılığı yaptı. George Raft *Bolero*'da bolero yaptığından bu yana en yakışıklı jigololardan biriydi Bugsy. Raft gibi Hell's Kitchen'da doğmuştu. Bugsy'yi önüne gelenle düşüp kalkmakta sakınca görmeyen bütün Hollywood dilberleriyle tanıştıran da Raft'tı. Raft bir Hollywood gangsteriydi. Ama Bugsy, Hollywood'da bir gangsterdi, Coca Cola'nın *"the real thing"* diyeceği türden bir şeydi bu. Bir numaralı sevgilisi, platin sarışın Jean Harlow ise fazlasıyla gerçekti. Harlow aniden öldü bir gün. Bugsy cenazesine gitti. Ağladı mı dersiniz? Dolandırıcılar ağlamaz.

1944 yılında bir gün, Los Angeles'a giderken veya oradan dönerken, Bugsy turistler için hayalet kente dönüşmek üzere olan Las Vegas'tan geçti. Arabada Raft, havaya bir bozukluk fırlattı, Bugsy'nin gözleri o an yuvalarından fırladı ve bir düş gördü. Vardığınız anda haritadan silinen bu kentte, Amerika Birleşik Devletleri'nin en büyük *casino*'sunu ve otelini inşa etmeye karar verdi. Hayır, daha da büyük bir şeydi düşlediği: Dünyanın en büyüğü olacaktı. İşleri Tanrı buyruğuna göre yapmak isteyen Bugsy, inanılmaz büyük bir otel satın aldı; otel bir dulun mülküydü, ama öyle bir duldu ki, kara bir duldan daha arzuluydu. Sayısız desinatör ve dekoratörle otele öyle bir yerleşti ki, adamların ücretlerini ancak Cecil B. de Mille ödeyebilirdi. Böylece Flamingo doğmuş oldu. Tipsiz bir prototip. Bugsy *casino* inşa etmekten çok bir tarz yaratmıştı: Tarzın adı, parlak kırmızıydı. Bugsy Siegel, 1946 Noel'inde hazır olması için *casino*'nun yapımına hız verdi. Nevadamus altı milyon dolar yuttu; o yıllarda, oralarda iyi paraydı. Altı ay sonra –harcadığı her milyon için bir ay– Siegel yaşadığı gibi öldü; bir saldırı sonucu tek atışta gitti, bir mafya tetikçisinin kurşunuyla. Las Vegas'ta değil, Hollywood'da ölmüştü, eski âşığının kiraladığı evde. Kadın Virginia Hill adlı düşüşe geçmiş bir *starlet*, bir küçük yıldızdı, hiçbir zaman da yıldız olamamıştı. Siegel'i RKO stüdyoları yakınındaki Yahudi mezarlığına gömdüler. Cenaze törenine kimse gitmedi, âşığı bile; o sıralar Avrupa'daydı. Bir tek Raft gitti,

sadık Raft, bu son sahnede bile saygılarını sundu ona. Las Vegas, kurucusunun kanlı anısını, kırmızı gül dallarıyla çevrelenmiş parıltılı bir (Las Vegas'ta her şey parlar) bronz plakayla andı. Plakada şöyle yazıyordu: "Söylenti der ki, dolunaylı bir gecede gece yarısı buraya gelirsen, şu fısıltıyı duyarsın: Bugsy, güller hoşuna gitti mi?"

Las Vegas'a gündüz gözüyle varırsan, kentin, çölün kör edici ışığında buğulanarak sana doğru yaklaştığını görürsün, tıpkı *Arabistanlı Lawrence*'da Peter O'Toole'la karşılaşan Omar Sharif gibi. Buna karşın çoğunluk, yani yılda on bir milyondan fazla kişi, Las Vegas'a uçakla gider. Arabayla giden yalnız yazarlardır. Onlardan biri, Hunter S. Thompson adlı bir yazardı. *Fear and Hatred in Las Vegas* adlı anıtsal bir kitabı vardır. Avcı Thompson'ın [İng: Hunter avcı demektir] yalnızca adı avcıydı, Las Vegas'a tepesi açılan bir otomobille gelmişti. "Amerikan rüyasının" peşinde...

Ama o daha Las Vegas'ı görmeden çok önce başka ziyaretçiler kabul ediliyordu kente. Ian Fleming, James Bond olduktan sonra demiş ki: "Las Vegas, Mojave Çölü'nün uçsuz bucaksız karanlığında, ışıl ışıl yanıp sönen altın renkli bir nehri andırıyor." Uyarmadı demeyin, Fleming Las Vegas'a uçakla gelmiş. Pek Bond'vari olmayan bir tarzda, "neredeyse gece yarısı olduğunu ve bitkin düştüğünü" ileri sürmüş. Buna rağmen, yine Bond'vari bir üslupla, "şansını denemeye karar vermiş". Fleming rolündeki Fleming, etrafındaki tek kollu makineleri şöyle tanımlıyor: "Las Vegas'ta farklı boyut ve şekillerde oyun makineleri var, bu birbirinden değişik modeller bir dolar bozukluktan bakır sente değin her şeyi hırsla yutuyor." Tıpkı Bond romanlarındaki gibi, bu para yutan makineleri bir tür mekanik ejderha gibi betimliyor: "Şuradakinin özellikle korkutucu bir ifadesi vardı. Renkli ışıkları ve iğrenç mekanizması ateş saçıyordu." Ama ölülerle ilgili açık saçık bir öykü anlatmadan da geçemez: "Birkaç yıl önce adamın biri otobandan Strip'in dış mahallelerini geçerken, kaktüslerin arasından topraktan çıkan pembe bir şey

görmüş. Bakmak için durmuş. Kumdan çıplak bir kol çıkıyormuş, elde de sımsıkı tutulmuş üç as. Polis gelip kazınca, kolun sahibi olan adamı bulmuşlar. Ünlü bir *casino*'da oynanan poker partilerinden birinde hile yapmaya çalışan tanınmış bir kumarbazmış. Kuşkusuz haber, anında kulaktan kulağa yayılmış." Las Vegas gibi modern, ışıltılı ve kazançlı bir söylence yaratanların aklı işte...

Fyodor Dostoyevski'nin *Kumarbaz*'ındaki Igrok, bir kumarbazın ruhani yaşamını ve ölümünü hikâye eder; aslında mecburen yazar olan kumarbazın kendi yaşamıdır anlattığı. Kumar borçlarını ödemek ve oynamayı sürdürebilmek için roman yazmak zorundaymış. Dostoyevski yazmaya ara verdiğinde kumar oynarmış. Öldüğünde korkunç bir borç batağı içindeymiş. Ne demişler? Kaybeden hiçbir şey almaz.

Las Vegas'ın bütün otelleri *casino*'dur. Ayrıca *casino*'ları olması gerekmez. Yineliyorum, bütün oteller zaten *casino*'dur. *Otel casino*'nundur ve her otelin içinde mükellef bir *sanctorum*[1] yeri bulunur, ki o da *casino*'dur. *Casino*'nun ışıklandırması loş olmaz. Tam tersi: Aşırı aydınlatılır. Aynı zamanda da kişiye özel havalandırma ve çokça kişisel ilişki bulunur. Las Vegas'ta genel ilişki olmaz. Bütün ilişkiler çok çok özeldir. Kaybettiğinde bile eline şarjörü gerçek kurşunla dolu bir tabanca vermezler ki Rus ruleti oynayasın. Yalnızca sırıtarak şöyle derler: "Bir dahaki sefere kesin kazanırsın." Sana böyle söylerler ve bakarsın ki ciddiler – ve bu kez kazanacağından emin döner, gene aynı şeyi yaparsın. Ama elbette gene kaybedersin. Kör talih denen şey budur işte. Kazandığında "şans kapıyı çaldı" derler, böylece ihtiyacından daha fazla fiş alıp yine kaybetme fırsatı elde edersin. O zaman şöyle söylerler: "Bazen kazanılır, bazen de kaybedilir." Bunu söyleyen iyi krupiyelerdir, kötüler yalnızca laf sokarlar: "Her zaman kazanılmaz." Kumar filozofları (genellikle etraftaki öbür kumarbazlar) der ki: "Kaybetmek olmasa kazanmanın ne anlamı olurdu?" Ya-

[1] (İsp.) Filipinler'de on altı yaşını geçmiş her kişinin bölge kilisesine yapmak zorunda olduğu yardım. (Ç.N.)

şını başını almış kumarbazlar da şöyle söyler: "Ölüm olmasa yaşamın ne anlamı olurdu?"

Meyve makineleri (Collins sözlüğüne göre bunlar "belli diyagramlar, genellikle de meyve kombinasyonları gerçekleştiğinde para veren oyun makineleridir"), *dolar-roller*'lar ve *jack-pot-à-minute*'ler; hepsi de tek manivelalı çolak haydutlardır. Bu, Amiral Nelson'a yasaklanmış tek oyundu. Ama gözünde bandıyla karanlık bir tehdide benzerdi kumar masasında. Bir diğer şöhretli çolak Cervantes, kumardan nefret ederdi. Batıl inanışlar gibi şans oyunlarının da şeytan işi olduğunu düşünürdü. Ama Las Vegas öyle değildir, hayır hayır asla, bulunmuş bir cennettir o, sonra kaybedilsin diye.

Kumarbaz açısından bütün oyunlar kumardır. Bu nedenle ruleti yöneten kişi "bahisler kapandı" dediğinde, aslında yayarak uzattığı Batı aksanıyla şöyle demektedir: "*Rien ne va plus.*" Britannica Ansiklopedisi'nin on dokuzuncu cildini (Rasuradora-Shurz) kapamadan önce bir ya da iki söz daha... Rulet hakkında pek çok kitap yazılmıştır; çoğu "hiçbir bahis sistemi yoktur ki sonuçta kasadaki tüm parayı kazansın" savını ispatlamaya adanmıştır. Başka bir deyişle, uzun vadede bu işin adamı beş parasız bıraktığı tezini.

Las Vegas çölde kurulu bir özerk bölgedir, ama dünyanın geri kalanı için kurtarılmış bölgedir: Aslında çok yanlış bir şey. Kimsenin orayı istediği yoktu, ayrıca kimsenin oraya ihtiyacı falan da yoktu. Şimdiyse Las Vegas kumar tutkusunun çok ötesinde varlığını sürdüren delice bir arzu, bir kapristir. Bir yanılsamadır, bir fantezidir, yetişkinler, uykusuzlar ve gece faunası için bir Disneyland'dır – bir de aşkın Rus ruletini oynayan orospular için.

Hunter S. Thompson'ın *Fear and Hatred in Las Vegas* [Las Vegas'ta Korku ve Nefret] adlı romanı, erotik bir Homeros tarafından bir seyahatname niteliğinde yeniden kaleme alınmış bir *Odysseia*'dır. Bu seyahat, aşağıda sayılan şeylerle harekete geçirilen bir dizi seyahate dönüşür:

"İki çuval ot, yetmiş beş top meskalin, asidi yüksek

beş adet kurutma kâğıdı, yarısı kokainle dolu bir tuzluk, rengârenk amfetamin, sakinleştirici, bağırma, gülme pastilleriyle dolu tüm bir galaksi, bir çeyrek galon tekila, bir çeyrek galon rom, bir kasa Budweiser, bir damla işlenmemiş eter ve iki düzine amilalkol."

Hiç kuşku yok ki liste yazara ait: Boş laflar bunlar. Afyonlu laflar. Onun Homeros'u, Odysseus'un kurnazlığına övgüler düzen bir Homeros'tur. Yazarı lotus düşkünlerinin, "bu çiçekle yaşayanların" –yani afyonla– adasına nüfuz etmemek konusunda uyaran bir Homeros. Thompson "avukatıyla" seyahat eder, Melville'li ve Kono'lu Queequeg melezi bir Polinezyalı'dır adam, Hawaii 5-0 suçla mücadele tugayının eski üyelerinden. "Yabancı avukat" gözlerini dört açarak otoyolu gözler. Uyuşturucu toplarını mitralyöz topları gibi ateşleyen Thompson "Beni gerçekten endişeye sürükleyen tek şey eterdi," iddiasını öne sürer.

Hunter Thompson'ın sloganı şuydu:

"BEDENİ ÖLDÜR, NASILSA KAFA DA ÖLÜR."

Casino fişlerinin *trink* ve *çling* para kadar değerli olduğu ve pazar günleri ayine gidenlerin kilisenin sadaka kutusuna para yerine fiş bırakabildiği bir yerdir şehrimiz. Görünüşe göre bu, yeniden kurulan kent kadar eski bir gelenektir Las Vegas'ta. Bugsy Siegel boşuna ölmemiş.

Anlatı kişilerinin Las Vegas'a arabayla gittikleri bir diğer dikkate değer kitap da İngiliz yazar Richard Rayner'ın *Los Angeles without Map*'tır. Cinselliğin *Fear and Hatred*'daki uyuşturucular kadar iştahla tüketildiği bu romanda anlatıcı takıntılı, dev yarasalar değil, bir çöl görür: "Çöl: Kaktüs ve Artemis." Los Angeles'tan arabayla gelmektedir (sürücü değil yolcudur). On beş numaralı otobandan gelir; ama gündüz vaktidir, bu nedenle Rayner, Zümrüt Şehri seçemez uzaktan, tek gördüğü "merkezinde yüksek binaların kümelendiği, toplu konutların yer aldığı semtler" olur. Varış saatini bile söyler ve Las Vegas'ın neden bir yerleşim yerine benzediğini açıklığa kavuşturur: "Hâlâ saat altıyı

yirmi geçe bile Las Vegas gerçekdışı, fantasmagorik bir görünüme sahipti." Ama korkunç gerçek gözünden kaçmıştır: "Las Vegas Bulvarı, Strip ıssızdı, etrafa çöpler saçılmıştı, gün ışığı sağlı sollu otelleri kartonpiyer yapılara çeviriyordu." Kartonpiyerden, evet aynen kartonpiyerden yapılır Hollywood cepheleri: Bütün ön cepheler kartondandır, arkada bir şey yoktur. Las Vegas otellerinin ön cepheleri de gündüz kartonpiyerden yapılmış gibi görünür, ama gece hazine gibi parıldayıp ışıldarlar. Onların ardında gece ve gündüz uzanır: Alâeddin'in mağarası, Edmund Dantes'in Montecristo Adası'nda bulduğu, Platon'un ini. Tek kelimeyle bir serap. Blanche Dubois *Arzu Tramvayı*'nda şöyle der: "Gerçek istemiyorum ben, sihir istiyorum!" Kuşkusuz burada bulurdu onu. Rayner de bulmuş zaten: "Metal bir direğin yanından geçtik, tepesinde dev bir gümüş ayakkabı dönüyordu."

Ama biz gerçeğe dönelim, filmlere... *Meet me in Las Vegas*'ı [Las Vegas'ta Buluşalım] ayrı tutarsak, diğerleri çıkış sırasına göre şunlar:

Melvin and Howard: Amerika Birleşik Devletleri tarihinin en ünlü mahkûm adayıyla (yalnız adı nedense aday listesinde yok) Çöl'ün En Süpertehlikeli Yurttaş'ı Melvin Dummar'ın karşı karşıya gelişinin öyküsüdür bu. Söylenceye göre Howard Hughes, vasiyetinde Norman'a kendisine şarkı söylemeyi öğrettiği için küçük bir miktar para bırakmış. Şarkının adı mı? *Bye bye Blackbird.* Hughes'un vasiyeti "Mormon'un vasiyeti" olarak ünlenmiş ve görünüşe bakılırsa Groucho ve Chico Marx da "anlaşma taraflarından birine ait bölümün giriş bölümü" numarasını izleyerek vasiyeti okumuşlar. Filmin tamamı hikâye, pek azı gerçek, gene de güldürüyor insanı; özellikle de Mary Steenburgen Amerikan rüyalarının hamurundan olduğu için (bilhassa Strip'te striptiz yaptığı sahnede), sonunda da bütün bunlara katlanma nedeninin bizi, biz yoldan çıkmış ve morarmış seyirciyi terk edip gitmek olduğu ortaya çıktığında, çekip gitmesini izleriz; ustaca kıvırtarak salına salına yürür, ama küçük bir kuzu kadar masumdur ya da

kaçak bir kumarbaz kadar, ölüm ta ense kökündedir.

One from the Heart'da [Kalpten Biri] pek hareket eden yoktur: Film hem ekstatik, hem statik. Mekân herkesi korkudan olduğu yere çiviliyor. Ama bu ıssız Las Vegas gerçek değil: Her şey stüdyoda yeni baştan yaratılmış. Her şey deyince, Strip'ten ve on beş numaralı otobandan görünen, Fremont Caddesi'ndeki her bir şanslı otelden, *casino* veya lokalden söz ediyorum. Las Vegas'a adanan bu anıt, anıtsal bir yanlış: Las Vegas'ı stüdyoda yeniden yaratmak gerekmez, Las Vegas zaten kendi kendinin yeniden yaratılmış halidir. *One from the Heart* sıcaklıktan söz ediyor, karşılıksız kalan çifte aşk öyküsüne göre ateşlenen ve söndürülen sıcaklıktan. Her şeyi açıklayan müzikal bir yoruma dönüşünceye değin katlanıp açılıyor. Gene de yönetmen Francis Ford Coppola'nın *Baba*'larda herkesin şarkı söylediği bir yere dönüştürdüğü Las Vegas şimdi gerçek aşka giden yol, bir tür göz kamaştırıcı, fantastik rota.

Las Vegas'a karşı son hamle de *Yağmur Adam*'dan. Görsel anlamda Strip Caddesi'ni, ışıkları ve oyunları en iyi anlatan film. Kötü erkek kardeşle deli erkek kardeşin hikâyesi. Aslında ne biri kötü ne diğeri delidir. Kardeş o kadar da kötü değil, yalnızca paragöz, öteki de deli sayılmaz, aslında orta yaşlarda bir otistik. Şu *bilge* dedikleri tiplerden. Engin bilgeliğe sahip bir adam değil, ama bellek, akıldan hesap yapma becerisi ve olayları algılayış bakımından neredeyse dâhi bir otistik. Her ne kadar kâğıt oyunlarında (poker, *faro, gin-rummy*, ne ararsanız) sıra dışı bir görüntü sergilese de, para, aşk ve sekse ait en ufak fikri yok. Işıldayan ve parıldayan altın madeni, yani Las Vegas. *Yağmur Adam*'ın sonunda büyük kumarbaz, büyük dolandırıcı, büyük düzenbaz Charlie Babbit haykırır: "Bu kent beni büyülüyor!"

Ama kuşkusuz yalnız kazandığın sürece. Peki ya kaybedip de oyuna devam ettiğinde neler oluyor? Veya kazanıp da devam ettiğinde? Ya da hem kazanıp hem kaybettiğinde ve aslında kazanmak da kaybetmek de bir şey ifade etmediğinde? İşte o zaman kumarbaz oluyorsun ister istemez,

yani kumar bağımlısı; Dostoyevski'nin vicdan azabı sendromu dediği şey oluyor sende. "Ellerim ve ayaklarım titriyor, başım dönüp duruyordu." *Kumarbaz*'da böyle betimliyor kendini. Ama gerçekte herhangi bir kumarbazı anlatıyordu, Ruletaburg'dan Las Vegas'a gelmiş geçmiş tüm kumarbazları.

Homo Ludens'in yazarı Johan Huizinga, Barok'un "şeyleri genel bir abartma eğilimi" olduğunu söyler. Borges de Barok için, kendi parodisini beraberinde getiren biçem der. Barok hakkında yapılan her iki tanım da tamı tamına Las Vegas'a uyuyor. Hatta tam üstüne basıyor, gerçi kimse Las Vegas'ın üstüne basmıyor ama, çölün üstüne basıyor. Bu nedenle Las Vegas çölün parodisidir. Çölün en iyi anlatımı güneş ve kumdur; Las Vegas içinse tek bir güneş değil birçok güneşten söz edilebilir. Hatta Çöl Oteli adında bir otel bile var. Kumullar adlı bir otel de var. Ön cephesi, girdaba dökülen rengârenk bir neon şelalesi olmuş hiç bitmeyen bir gündoğumu. Aslında aşağı değil yukarıya dökülen bir şelale; gündoğumu değil bir gökkuşağı.

Müzik kumarın en ince işlenmiş şeklidir ve Las Vegas'ta da son derece iyi müzik yapılır. Duyan bir pişman, duymayan bin pişman! Yalnız ruletlerin ezgisi ve plastik fişlerin çıngırtısı değildir krupiyelerin ve bahisçilerin bağırışlarına karışan; şarkıcıların ve komedyenlerin, hatta sahneye müziğin parodisini yapmaya, sözlere yer değiştirtmeye ve çalarken müziği gırgıra almaya çıkan Liberace ve Victor Borge gibi müzisyenlerin müziğini de duyarsınız. Oyunun adı gösteridir, gösterinin adı da *"Faites vous jeux, mesdames et messieurs!"* Daha kaba, ama daha uygun bir biçimde şöyle çevrilebilir: "Pamuk eller cebe baylar bayanlar!"

Las Vegas bir elmas kadar sert görünür ama yüreği yumuşacıktır: İçindeki karo kızlarını bulana değin delebilirsiniz elması. Kentin tamamı iskambilden yapılma bir şatodur, ama bir kart çektiğinde geri kalanı çökmez. Aslında kocaman iskambil kâğıtlarıyla döşenmiş düz bir yol da vardır; ama bir kez girdiniz mi, içeride rastlayacağınız kartlar kadar gerçek görünürler. Heybetli olmaktan öte görkemli-

dir Las Vegas, kısaca güzeldir işte. Tıpkı Tania gibi.

Yakın geleceği kestirmek için zarlara başvurma meselesine, Julius Caesar konuya şu ünlü sözünde değinir: *"Alea jacta est."* Kelimesi kelimesine "Zarlar atıldı artık" anlamına gelir bu cümle. Gerçekteyse bu en eski şans oyununun, Caesar'ın cesur bir hamleye karar vermesine yaradığı anlamını taşır: Bu cesur hamle, ordusunun başında Roma'ya girmek için Rubicon'u geçmektir ki, ölümle cezalandırılan yasadışı bir eylemdir bu. Rubicon'u geçmek tehlikelerle dolu bir işe girişmek anlamına gelir, bu bir deneyimdir aslında. Caesar'ın zarları attığı gece düşünde annesiyle cinsel ilişki kurduğunu görmesi ve böylece belki de yaşamında ilk kez yasak aşkla kumar arasında bir bağ kurması gerçekte alışılmadık bir durum olsa da, anlamlıdır. Freud'a göre zar çifti, erbezlerinin eğretilemesidir. *Alea,* yani zarlar. İngilizce'de pislik anlamına gelen *crap* ise, zarlarla oynanan pis bir oyundur. Ya da "zehirli bok toplarını" dışkılamak. *Alea inter pares* eşit kumarbazlar arasında bir zar atma oyunudur ama aynı zamanda eşcinseller arasında bir yarıştır. Sanatta belirsizlik, şansa bağlı olmak demektir. İsa'nın cesedini örten pelerin, Dimitros adlı Romalı bir yüzbaşının bir zar oyununda giydiğindendi. Bir dönmeye dönmüştü. İlahî zarlar.

Las Vegas için ışıldayan renklerin kaleydoskopik dansıdır denmiş. Ama bu yeterli değil. Las Vegas, neon ışıklarının mimari bir unsur olduğu tek kenttir dünya yüzünde. *Façade* bir baledir, Las Vegas'ın *façade*'ları bir ışık balesi yaparlar. Bu görev her gece, ortalık yeterince kararduğında yerine getirilir. Böylece bu hafif, hızlı ve fantastik ışık, neondan bir gösteriye dönüşür. Tıpkı fıskıyelerin sadece birer *jeu d'eau*, yani su ve ışık oyunu olması gibi. Bunlar da artık deha ve elektrik sayesinde *jeu d'esprit*'ye, yani zekâ oyununa dönüşmüşler.

Kumar günah değil, bir hastalıktır. Kronik ve zorunlu kumarbazlar üzerine yazılmış, kısa süre önce İngiltere'de *Sunday Times*'ta yayınlanmış bir makaleye göre:

"Bir Amerikan araştırmasına göre, bu kadar çok kumarbazı evliliklerini yıkılma noktasına getirene, işlerini kaybedene ve suça sürüklenene değin kumar oynamaya iten gücün kaynağı biyolojik olarak riske girme ve adrenalin ihtiyacı olabilir.

"Bu da, zorunlu kumarbazların, dürtülerini denetlemekten aciz olmaktan çok, alkolizme benzer bir bağımlılığa kapıldıkları kuramını destekler. Bu buluşlar doğrulanırsa, belki de ilaçların yardımıyla kumar bağımlılığı tedavi edilebilecek."

İş böyle olunca, Dostoyevski tedavi olur muydu ya da bizim bildiğimiz anlamda Las Vegas'ın sonu gelir miydi?

22.
Güneş Miami üstünde

Ben 1955'te Havana'dan Miami'ye gittiğimde, Florida'nın güneyindeki bu kent sanki kent değil, isimleri Las Vegas'tan alınma büyük bir oteller topluluğuydu. Havaalanı da sanki havaalanı değil de, güneşin kızgın bir fırına dönüştürdüğü köle hangarıydı. O zamanların Havana'sıyla karşılaştırıldığında Miami, bataklığın yanı başına kurulmuş bir köydü. 1980'de kent bataklığı ele geçirerek genişlemiş, havaalanı da başlı başına modern bir kent olmuştu. Miami'de önceleri kaçak diktatör Gerardo Machado'nun Küba'dan ithal ettiği palmiyelerin bolluğu göze çarpardı. Bugün gördüğünüz palmiyelerse, ülkelerinden sürülmüş, tropik bitki uzmanı Kübalılar tarafından yetiştirilmiştir. Miami, tropik güneşin altında bir meyve ve çiçek bahçesine dönüşmüştü. Ama daha da fazlası vardı.

New York ve Chicagolu emeklilerin son sığınağı olan Miami Beach artık kumda güneşlenen solgun iskeletleri sergilemiyordu. Açık hava *art déco* mimarlık müzesi restore edilip eski görkemine kavuşturulmuştu. Ocean Drive adlı cadde de, küçük Havana olup çıkmıştı. Özellikle de gece Havana'sı. Bu arada kentin güneybatısındaki 8. Cadde de küçük Havana olup çıkmıştı. Tıpkı New York'un küçük İtalya'sı gibi, ama daha dinamik, daha güneşli, çok daha eğlenceli.

Küba Miami'sinin merkezindeki 8. Cadde, iki cadde-

ye bölünmüş durumda. Caddelerden birinin adına, gelmiş geçmiş en başarılı bolero şarkıcısının anısına Olga Guillot denmiş. O da müzik gibi adadan gelmiş, Miami'ye yerleşmiş: şarkının evine. İkincisinin adı da Celia Cruz olmuş; canının çektiği yerde şarkı söyleyen; rumbanın mucizevi sesinin anısına.

Miami'nin merkezi, toplum karşısına ilk kez çıkan On Beşlik *criolla*'ların[1] bayram yeri. Kübalı bir kız on beşine gelince kadın olur, bu vesileyle yapılan merasime de On Beşlikler Bayramı denir. Eski zamanlarda Küba'da bu şenliği kaçıran bir genç kız dans eşliğinde kadın olma şansını da kaçırırdı. Külkedisi'nin tropikal uyarlamaları misali, ardında bir dans iskarpini bırakmak için şenliğe katılan çok kız olurdu. Şimdilerde *on beşliklerin* her biri birer gülücük ve mısır püskülü saçlardır. Ve dans başlar, dansa davetler de; vals değil, çaçaça.

Bu şenliklerde, etekleri yerleri süpüren geleneksel bir Küba entarisi giyilir; giysi kendisini taşıyan bedene tamamen yapışır. Elbise giymiş etler gösteriye dönüşürler. Miami'de bu tropik giysi başyapıtını yaratan kişi Manolo'dur; bu giysi hınzır bir çaçaçayı getirir akla: "İnsan bedenindeki melez güzeli / Dans etmeye başlayınca / Tek yaptığı mırıldanmak / Orkestranın çaldığıyla / Arkadaşı Tomas küçümseyerek der ki ona / Dikkat et bak yağmur yağacak, sen koşamayacaksın fakat / Çünkü elbisen çok dar." (Erkeklere gelince... Giorgio Armani, dünyada en iyi giyinen erkeklerin, eski zaman Kübalı aydınları olduğunu söylemişti.) Çaçaçanın adı: "Adım değiştir."

Besteci ve şarkıcı Nil Lara, bir *tres* alıyor eline, üç çiftten oluşan altı telli Küba gitarı. Jon Secada, kendi halinde bir Kübalı şarkıcı; daha da Kübalı olmak adına, *guayabera* denen Küba gömleği giymiş, bir de Panama şapkası kafasında, güneşe karşı. Scull kız kardeşler, naiflikle kurnazlık arası tuhaf bir yetenek sahibi ressamlar, Mia-

[1] (İsp.) Latin Amerika sömürgelerinde doğmuş Avrupalı; bu ülkelerde doğmuş siyah (Afrika'dan köle olarak getirilen siyahlardan farklı); Latin Amerika'da Avrupa kökenli kimse. (Ç.N.)

mi'nin her yerinde Havana'yı ha babam resmederler. Hani neredeyse bu popüler yeteneklere çarpmadan ilerleyemezsiniz Miami'de. Gloria Estefan Küba'nın övüncü, Miami'nin gururu. Sesi, şakıyan bir simge. Kocası Emilio Estefan, aynı zamanda onun Svengali'si, Gloria da titrek sesin 'Trilby'si. Eski bir bolero şöyle der: "Övünç sensin." Şimdi bu Övünç'ü büyük harfle yazmak gerek. Neşeli *dandy* Ingrid Casares, elinde marka purosuyla orada. Küba dışında en iyi sigaralar Miami'de satılır. İyi bir yemeğin dolaysız tümleci, Mallarmé'nin de pek sevdiği, purodur. Miami'de, Amerika'nın en iyi Küba lokantaları bulunur. Birinden söz etmek yetmez: Hepsi listeye girer. Başarılı bir Küba olan Miami, Latin Amerika'nın başkenti ilan edilmiştir. Orayı tanımak için tek yapılması gereken gezip görmektir, fotoğraflarda bile olsa. Miami'de güneş hep doğar. Batar da. Tropiğin en fantastik günbatımlarında. Kenti okşar gibi söylenen bir Küba deyişi vardır: "Miami, sevgilim." Bu, bir iç çekiş gibi söylenmelidir.

(1994)

23.

Rio de Janeiro'dan uçarak ayrılırken

Pek az modern ezgi vardır hem geleceği çağrıştırıp hem eşi olmayan bir geçmiş gibi sunulan. İşte *La carioca* da öyle bir ezgiydi, ilk kez 1936'da dinlemiştim kasabamın yoksul sinemasında *Flying to Rio de Janeiro* adlı filmde. Büyü dans eden Ginger Rogers'tı, bir yanılsama ve Rio'ydu, bir vaat. Yarım asırdan fazla oldu, ama çifte büyü hâlâ sürüyor. Ve ben dönüp dolaşıp gittim Rio de Janeiro'ya.

Herkes anımsayacaktır, samba olmaya özenen *La carioca* aslında bir rumbaydı. Brezilya'ya özgü hafif bir hava. Onu ilk seyrettiğim o gece anılarımdaki yerini aldı. Sinemanın ve yüzyılın en göz kamaştırıcı, en cüretkâr kadın kahramanları, baş döndürücü kumsalların üstündeki büyüye doğru kanat çırpan uçakların kanatlarında dans ediyorlardı. Ertesi gün bütün kasabanın dilinde *La carioca* vardı; ama herkes bu rumbanın en az Rio'daki Dolores del Rio kadar düzmece bir Brezilyalı olduğunun farkındaydı. Dolores aynı zamanda gerçekti de, çünkü ay ışığındaki orkidelerden daha güzeldi; zamanın akışını ağırlaştıran sahte tangonun ezgisinden de. Günümüzün ölümsüz güzeli, dans eden güzel Ginger Rogers'tır. Kaslı karnını, taş gibi kalçalarını ve geriye attığı başını gözler önüne seren dans elbiseleri giyer; dans için yaratılmış bir bedenin bütün erojen bölgelerinde kızıl saçlarının ve kestane rengi çillerinin ardında gerçek bir sarışın olduğunu ima eder. Riolu Dolo-

res kusursuz bir yüzdür, Ginger Rogers ise hiç sönmeyen bir güzellik: Her adımında *partenaire*'ı Fred Astaire'i görünmez bir dansçıya dönüştürür.

1959 Nisan'ında Rio'ya yaptığım ilk gezide görmeyi hayal etmiştim bütün bunları: Görmüştüm de, yani gördüğümü sanıyorum. Sonraki bir gidişimde yeniden görmeye kalkıştım. Büyük yanılgı: Nostalji nevraljiye dönüştü.

Aklı başında hiçbir armatör, gemilerini doğanın elementleriyle çarpışmaya göndermez, ama bazen tarih bir öneride bulunur, coğrafya da insanın işini bitirir. İçtenlikle söyleyeyim, bu Rio ziyareti tam bir fiyasko oldu. Öğleden sonra üçte vardık. Kent tehditkâr bir sisle sarmalanmıştı, öğleden sonrayı vakitsiz bir geceye döndürüp günbatımından çok sonra bile kalkmadı. Doğa zihnimizde ve belleğimizde yaptığımız bir yolculuğa karşı dört koldan ayaklanıyordu, istila edilmişti. Başı sonu olmayan coğrafya önümüzde uzanıyordu: Guanabara Körfezi, dünyanın en güzel manzaralı körfezlerinden biri. Sudan devasa bir kayalık yükseliyor, Cebelitarık'ın kadınsı bir uyarlaması: okyanusun eritemediği şekerden bir kayalık. San Sebastián'dan üstün bir San Sebastián. Yukarıda El Corcovado, tepesinde beton İsa'sıyla birlikte. Ama iki yükselti de sis yüzünden pek güç seçiliyordu. Ertesi gün yağmur vardı, tropik yağmurlar gibi değil, artık bir ruh hali olmuş Londra yağmurları gibi. Ya da ruh.

Ertesi sabah yağmurun bir süre için durmasından yararlanıp çıkmaya karar verdik. 1970'te Los Angeles'ta tanıştığım Suerdieck purolarıyla yeni bir buluşma için –kaçınılmaz bir rastlantıydı– otelimizden en fazla yüz metre kadar uzaktaki öbür köşeye, *charutos* sigarı bakmaya (Küba'da olduğu gibi Brezilya'da da sigaraya sigar diyorlar) gittik. Reklam sayesinde öne geçen Beira Mar'ın bu yeni ince sarım sigarları şimdi küçük purolara benzemiş. *Meu tesouro*'yu[1] ele geçirmeyi umarak okyanusla aynı adı taşıyan Atlantik Caddesi boyunca yürüdük; caddenin bir tarafında

[1] (Por.) Hazinem. (Ç.N.)

rengârenk bir kaldırım, öte tarafında ışıltılı kumlarıyla geniş bir kumsal şeridi uzanıyordu. Kumsal sanki bir *costa brava*'ydı, Atlantik'in dalgaları bu vahşi sahile çarpıp kırılıyordu. Suerdieck bulamadık, onun yerine unutamayacağımız iğrençlikte bir şey bulduk. Otuz sekiz katlı Otel Meridien'in tehditkâr dikeyliğiyle bizim kaldığımız Otel Ouro Verde'nin alçakgönüllü varlığı arasında iki yüz metre ha var ha yoktu. Geç *art déco* üslubuyla, Londra'daki bir asiller kulübünün *lobby*'sini andıran girişiyle, Brezilya'nın en güzel *papaya* suyuyla insanı haşat eden kokteyller ve içkiler ikram edilen ve sokağa da kapısı olan barıyla (demir parmaklıkla ve futbolcuya benzeyen bir kapıcıyla korunuyor) yalnızca on iki kattan oluşan Ouro Verde, dünyanın en hoş otellerinden biri olmalı. Tam oraya yöneldiğimiz sırada karşımıza siyah bir oğlan çıktı, sonra bir tane daha ve bir tane daha. Hepsi de yerden bitmişti sanki. Bir tanesi saati öğrenmek istercesine bileğini kıvırıyordu (ama saati vardı!). Öteki sol açıktan yanaştı. Diğeri ayaklarımı imleyerek avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı: "Bok, bok!" Ayaklarıma baktım ve sağ ayakkabımın üstünde güvercin pisliği veya alelade çamur gibi bir leke gördüm. Sayıca artan, ancak yaşça sabit kalan oğlanlar kazayla ayakkabıma bulaşmış pisliği temizlemeyi öneriyorlardı. Ama bu bir kaza değildi. Geçmişte yaşadığım benzer bir olayı anımsadım o an.

Barcelona'da bir akşamüstü, Hotel Calderón'a henüz yerleşmişiz, Miriam Gómez'le birlikte gazete almak için Gracia'ya çıktık. Sonra Miriam Gómez, Loewe'deki vitrinlere bakmak istedi. Yünlü giysilere bakarken, banktan kalkıp bize doğru yaklaşan bir adam gördü camdan. Adam, Catalán aksanına benzemeyen aksanıyla bana nazikçe şöyle dedi: "Bayım, ceketiniz kirlenmiş. İzin verin, temizlemenize yardım edeyim." Miriam Gómez önce ceket, sonra adama bakıp son derece ikna edici bir şekilde şöyle dedi: "Dokunmayın ona! Dokunmayın, yoksa polis çağırırım!" Yardımsever yaya izin isteyip insanların arasında uzaklaştı. Miriam Gómez'e belki de bir parça abarttığını söylemek istedim. Ama bir İspanyol gazetesinde

okuduğuna göre (bütün gazeteleri okur) adındaki bütün ünsüz harflerle birlikte sürgün edilmiş Leh yazar Czeslaw Milosz, Barcelona Katedrali'ni hayranlıkla seyrederken (hangi bölümün tarihî sanat eseri, hangisinin yeniden inşa edilmiş olduğunu söyleyebilir miydi bilmem) yanına bir hemcinsi yanaşıp ceketinin pislendiğini söylemiş. "Güvercinler yapmıştır," demiş bu şahıs. Bunun üzerine ozan, "Güvercinler mi, asla," diye mırıldanmış. Sonra da adama merhamet dolu, içedönük bakışlarla bakarak lekeli ceketini çıkarmaya yardım etmesine izin vermiş. Ozanın Amerikan *seersucker* (mevsim yazmış) ceketini son görüşü olmuş bu. Ceketle birlikte seyahat çekleri, cüzdanı, otelin anahtarı, pasaportu dahil her şey gitmiş. Nobel Ödülü aldığından beri kendisini hiç bu denli çıplak hissetmemiştir herhalde ozan.

İşte o Barcelona seyahatimizde, Miriam Gómez ve ben boğazımıza kadar pisliğe batmış, kalabalıklardan kaçarak hızlı adımlarla utanç içinde otele yürüdük. Yolda bir kadın bağırdı: "Hanımefendi, sizin üstünüze de pisletdiler." Onlardan biri miydi, yoksa boşboğazın teki mi, anlayamadık. Miriam Gómez'in ceketi de benimki gibi feci bir pislikle lekelenmişti. Ama otele varınca sahte bok olduğunu anladık: sıvı çikolata, köpük ve badem yağından oluşan bir taklit. Bereket versin polis birkaç gün sonra bu işi yapanların, başarısız bir ressam tarafından yönetilen Perulu bir çete olduğunu kanıtladı da Catalán yurdunun gururuna halel gelmedi.

Yolumuzu kesen Doğulu çeteyi (Doğu yönünden kumsala doğru ilerliyorlardı) göğüslememizi adsız ressamla Leh ozana borçluyuz. Gençlik suçu denen şeyin keşfedildiği yer Amerika Birleşik Devletleri'dir. Bugün Rio'da, Hegelyen denebilecek bir sıçrayışla çocuk suçu olgusu yaratılmıştır. Saldırganlardan hiçbiri on ikisinden fazla değildi, çoğu on yaşında bile yoktu. Ama *Hurricane in Jamaica*'da (Jamaica'da Hortum – 1929) Richard Hughes, çocuk masumiyetinin, yetişkinlerin ahlak anlayışının bir uydurması olduğunu göstermişti; William Golding de

Sineklerin Tanrısı'nda (1954) çocukların, bir kurt sürüsü gibi zalimce ve gayet etkili bir şekilde örgütlenebileceğini kanıtlamıştı. *Pixote* filminde (1981) Hector Babenco, bu törensel vahşetin Rio'nun her yanına yayılmış olduğunu anlatır. Ama saldırı başarısızlıkla sonuçlandı, Milosz'un ruhu şad olsun.

Aynı gün öğleden sonra, saldırının gerçekleştiği yerden bir blok ötedeki Hotel Meridien'in otuz yedinci katındaki Le Saint Honore lokantasına yemeğe gittik. Kötü kaderimiz, yine sokağa adım attığımızda buldu bizi.

İlk saldırıya uğradığımız yerden geçerken, polis kulübesine yüz metre kala güpegündüz bir kez daha saldırıya uğradık. Bu kez çocuklardan biri caddeye fırlayıp iki arabanın arasından geçerek iğrenç hamuru sol ayakkabımın tam üstüne isabet ettirdi, nasıl yaptı hiç anlayamadım. Daha önce otelde de görüldüğü gibi, ayakkabılarımın derisini mahveden bir yağ topağı söz konusuydu. Saldırganlar bu kez daha kalabalıktı, bu nedenle Miriam Gómez'in çantasıyla tekme tokat bizi savunması gerekti. Gulliver'in yabancı bir kumsalda, savunmasız durumda, Liliput'un cüce savaşçıları tarafından bozguna uğratılışını anımsadım. Yapabileceğimiz tek şeyi yaptık, sığınmak üzere otele koştuk. Sol ayakkabımı gören kapıcı ellerini başına götürerek hayretle söylendi: *"Outra veis!"* Evet, gene. Ama bu sonuncusu olacaktı: Kampa girdik, yani odamıza kapandık, *lobby*'ye ve sağlam bir barikat şeklindeki bara sığındık. Kahve fincanlarının epey ötesinde, bahçe çitlerinin arasından, hâlâ beyaz, hâlâ güzel, hâlâ durulmak bilmez dalgaların yıkadığı geniş Copacabana kumsalı uzanıyordu. Kimse yardımımıza koşmamış, kimse soyguncu çapulcuları uzaklaştırmamıştı. Kimse hiçbir şey görmemişti. Ya da öyle çok görmüşlerdi ki, artık görmez olmuşlardı. Tıpkı dalgalar gibi.

Brezilya'da kaderine –elbette ki kötü bir kader– buterk edilmiş üç milyonu aşkın çocuk yaşıyor. Böcek gibi her yandan fışkırıyor, bazen de çeteler halinde örgütleniyorlar. Suçlu ana babalardan dünyaya geliyorlar. Bu ne-

denle de çocukluklarını yaşamak yerine suç batağına saplanmalarına -ölmelerine- ve onları suçun Mozartlarına dönüştüren doğuştan yeteneklerine şaşmamak gerek.

Ayakkabılarımı temizlemeye verdiğimde, bulunduğum yere açıklanamaz olanı açıklamak üzere bir Rio polisi geldi: Gerçi saldırganları tanıyorlardı ama (sizlere dün sözünü ettiklerimi) tutuklayamıyorlardı çünkü yaşları küçüktü. On sekiz yaşından küçük hiç kimse Brezilya'da hapse konmaz. Bu onların korunması amacını taşır, anlıyor musunuz? Hayır, anlamıyordum, anlayamıyorum. Burada küçükleri hapse girmekten koruyacak bir yasa var ama bu onları suç işlemekten kurtarmıyor. Saldırgan çocuklardan birini bir yetişkine para verirken görmüştüm ve odamın penceresinden çocuk bana adamdan kesin emirler alıyor gibi gelmişti. Ağzını büzerek tipik Rio aksanıyla konuşan polis, beni anlamıyormuş gibi yaptı. Anlamıyorum. Ben de. Gittiler. Sonra yeniden yağmur yağmaya başladı. Bütün gün yağdı ve o zaman kulelerin, kocaman beton piramitlerin ve göklere yükselen yapıların ne anlama geldiğini kavradım.

Köşede Hotel Copacabana Palace vardı; 1959'da Fidel Castro ve kafilesiyle birlikte orada kalmıştım. Otel, RKO Radio Pictures, *Flying to Rio de Janeiro* [Rio Janeiro'ya Uçmak] filminde kullanılan otel kadar görkemliydi. Ama ufukta yeni kuleler görülüyordu ve bunlar vaat edilmiş mimari gibiydi. *Smog*'dan, yani hava kirliliğinin neden olduğu isli sisten dolayı zirveleri belli belirsiz seçilebilen kulelere yaklaştığımda görmüştüm ki Rio, New York'a benzemiyordu (Rioluların deyişiyle Nueva Yorque); ama mimarinin bir başka kenti gizlediği anlaşılıyordu. Gizlediği kent hangisiydi? Elbette Londra değildi, orada sis Sherlock Holmes'ün öykülerinden Whistler'dan ve Monet'nin tablolarından başka yerde olmaz. Kuşku yok ki, Los Angeles'la Rio'nun karışımıydı, bu sihirli kentler şimdi *smog*'dan dolayı sinir sahibi olmuş, sihirlerini yitirmişlerdi. Rio, Paris'ten sonra şarkı sözlerinde ve şiirlerde en çok adı geçen kenttir. Ama şimdi samba müziğinin yerine, insana bula-

nık bir akvaryumdaymış izlenimi veren yüksek kulelerle insanların üstüne dinmek bilmez bir yağmur düşmekte. Kentte bulunduğumuz süre boyunca yağmur dinmeyecek. Ama yağmurun içinde, yağmur sayesinde, ümitsizce bir keşif yaptım.

1988 yılının Rio'su –2020'nin Los Angeles'ından söz etmiyoruz– *Bıçak Sırtında*'nın[1] kurtulduğu kenttir. Yani sağ kaldığı. São Paulo Kitap Bienali'nde en çok satan İspanyolca kitap *Bıçak Sırtında* olmuş. Bu da rastlantı sayılmaz, kitabın tanıtımı Barcelona Tusquets Yayınevi'nce yapılmış. Vicente Molina Foix ve Fernando Savater *Blade Runner*'a baktıklarında, yağmurun karanlık aynasından Rio'yu görmüşlerdi. Stefan Zweig 1939'da, Brezilya'nın geleceğin ülkesi olduğunu söylemişti. Belki de kastettiği sadece Rio'ydu. Gelecek daha şimdiden gelmiş buraya.

Bir sonraki yağmursuz ama hâlâ nemli günde, arabayla, Matinas Suzuki adlı bir dostla Rio'yu dolaşmaya çıktık; henüz otuzlarında bile olmayan Matinas'a kanımız hemen kaynamıştı. Suzuki, *Folha de São Paulo*'nun yazı işleri müdürü (gazete bizi, editörüm Lluis Schwarts'la birlikte Brezilya'ya davet etmişti) ile bize Rio'nun öteki yüzünü göstermeye geldi. Alışılmışın dışındaki adıyla Matinas (Brezilyalılar atalarından hep en tuhaf adları miras almışlardır), Brezilya'nın en alışılmışın dışındaki ve en az bilinen azınlıklarından birinin, Japon göçmenlerin ortama uyum sağlama yeteneğinin bir örneğiydi. Matinas kusursuz bir São Pauloluydu ama adı ve görünüşü (ki bu tuhaf görüntüsüyle Kızılderili'yi andırıyor) Japonca konuşmayan bir Japon'a benziyordu. Rio'yu avucunun içi gibi biliyor, bizi en ücra köşelere, en güzel sömürge evlerinin barındığı eski meydanlara götürüyor. Sonra da arabayı yukarı, Praça de Santa Teresa'ya sürüyor. (Güney Amerikalı büyük yazar Machado de Assis geçen yüzyılda burada yaşamış.) Rio'nun en iyi turistik rehberi *Guia Secreta*, Hotel Ouro Verde'nin altın rengi pırıltısına çıplak gözle bakmamanızı

[1] Türkçe'de *Bıçak Sırtında* adıyla oynayan Ridley Scott'un kült filmi *Blade Runner*. (Y.N.)

öneriyor. Şimdi de daha yukarılara çıkıyoruz. Rio'da Tanrı katına en yakın yer olan Corcovado'ya... Tepede Aziz Petrus misali İsa, bulutlar arasında.

İnişe geçtiğimizde eski evler sonradan meydana çıkan *favela*'lara[1] karışıyor. Yerel rehber onlarla ilgili şöyle yazıyor: "Bir *favela*'dan geçen turist hayatıyla oynuyor demektir." Gerçi dışarıdan bakıldığında her renkten *favela* zararsız ve sevimli saz evler gibi görünüyor. Ama bu yerel rehber dünyanın en tanınmış festivallerinden Rio Festivali hakkında ne söylediğini biliyordur mutlaka: "...başınıza gelebilecek en önemsiz şey (karnavalda) size bağlı. Bu nedenle fotoğraf makinesi, pasaport, mücevher, hatta seyahat çeki bile taşımayın." Yasaklar listesi turisti (rehberin yazarının asla turist gibi görünmemeyi salık verdiği turisti) neredeyse cıbıl bırakıyor. Rehberi dikkate almazsa tümüyle çıplak da kalabilir turist. Peki bu uyanık uyarıların yazarı, ona daha çok gereksinim duyduğumuzda neredeydi?

Matinas turun sonunda bizi Hotel Caesar Park'a öğle yemeğine götürüyor. Yemek salonunun girişinde beş müzisyenden oluşan bir ritim topluluğu vardı, samba çalıyorlardı, bir de *bossa nova,* bir damlada bir nota. Ortaya kurulan büyük bir büfede *almoço*[2] sunulmuştu; bu, Rio'da bazı lokantaların ve otellerin pazarları öğle vakti ana yemek olarak ikram ettikleri *feijoada*'dan başka bir şey değildi. Pirinç ve fasulyeyle yapılmış bir yemek diğerine ne denli benzerse, Brezilya'nın bu ulusal yemeği de Küba'nın ulusal yemeğine o denli benziyor. Ama o yemek salonunda Rio'nun en güzel şeyleri bulunuyordu: yemek, samba ve Matinas gibi ev sahipleri (adı Maşina diye telaffuz ediliyor, *deus ex machina* der gibi), bir de geniş pencerenin ardındaki muhteşem kumsal ve yeniden yeniden başlayan deniz.

Rio'dan geriye ne kalacaktı? Her zamanki gibi bellek

[1] (Por.) Dağlık arazide kurulmuş, yoksulların yaşadığı geniş gecekondu bölgeleri. Çoğu teneke, karton ve naylondan yapılmış gecekondularda elektrik ve su genellikle yoktur ve yaşam koşulları korkunçtur. (Y.N.)

[2] (Por.) Domuz, sığır eti ve fasulyeyle yapılan tipik bir Brezilya yemeği. (Ç.N.)

anıları nostaljiye dönüştürmek ister; geriye bu an kalacaktı ve insan eliyle yapılmış, gene insan eliyle yıkılmak üzere olan, dünyanın en güzel kentinin görüntüleri. Bunun adı *entropi*, yani ütopyaların sonu. Ama suçlu belleğim değilse, Rio'ya atıverin suçu.

24.
Ah Bahía!

Selam Dostlar diye söylevine başlayan Roosevelt'in izinden giden Walt Disney'in 1945 yapımı, üç düşsel hayvanı anlatan (bir fablın kahramanları) uzun metrajlı filmi *Üç Silahşörler*'de, hayvanlardan biri tropikal bir papağandı ve rastladığı herkese bıkıp usanmadan aynı soruyu soruyordu: *"Você ja foi a Baia?"*[1] Joe Carioca adlı papağan Riolu idi, ama Bahía onun için Rio'dan daha önemliydi. Saz şapkası, güzel konuşma becerisi ve nüktedanlığıyla, Joe Carioca tekrar eder dururdu: "Hiç Bahía'ya gittiniz mi?" Papağanlık bulaşıcıdır, Bahía da vaat edilmiş bir topraktır; daha doğrusu toprak ve su. Çizgi filmde Bahía görünüyordu. Sessiz sakin bir kumsal, incecik kumlar ve plaj terlikleriyle sahneye çıkan Pilar adlı bir kahraman vardı. Dalgalar arasında birkaç kayık ve beyaz yelkenli görünüyor, Bahíalıların *mimosa* dedikleri yağmur ormanıyla deniz arasında kalan beyaz kentin sıcağına benzer yapışkan bir samba sesi geliyordu kulağa.

"Ah Bahía,
Bahía, öpücüklerimle söylerim şarkısını,
Bin mısrada."

[1] (Por.) Hiç Bahía'ya gittiniz mi? (Ç.N.)

İspanyolca uyarlamasından bu kadarı kalmış aklımda, bilmece papağanın sözleriyle çözülebilir ancak: *"Você ja foi a Baia?"* O günden beri bu ezginin büyüsü ve komikle sevimli arası vurgusu –Rio aksanı– yüzünden hep gitmek istemişimdir Bahía'ya.

Ama Bahía, aslında Bahía değildir. Bütün dünya Bahía dese de, Bahía'nın asıl adı Salvador'dur. Kentin tam adıysa, São Salvador da Baia de Todos os Santos. Ama Joe Carioca'yı şöyle sorarken bir düşünsenize: *"Você ja foi a São Salvador da Baia de Todos os Santos?"* O zaman bazıları Bahía'ya Salvador dese de, neden diğerleri Bahía da Bahía diye ısrar ediyor anlarsınız. Ben elbette Bahía'dan başka şey demiyorum kente, tıpkı "Ah Bahía" şarkısındaki gibi. Homeros'vari bir şarkı adı.

Havaalanında –bereket versin ki, Rio'da adı bir caddeye verilen yaşayan tek mimar olan Oscar Niemeyer çizmemiş planını– bana *o rei de la brincadeira*, yani şakalar kralı diyen şakacı bir bey bekliyor beni. Nasıl alırsınız, Bahía'yı tek tek mi, beraber mi?

Kapıda adının Lewis Carroll olduğunu söyleyen sürücümüz bizi beklemekte. Doğru mu duydum acaba? Hayır, aslında adı Luis Carlos, ama Bahíaca söyleyişinde, kız çocuklarına, fotoğrafçılığa ve kız çocuklarını fotoğraflamaya tutkun Oxfordlu rahibin adını duydum sanki. Tutkular bu sırasızlıkta gidiyor. Luis Carlos, Mao'ya öykünerek Brezilya'nın Büyük Yürüyüş'ünü başlatan komünist lider Luis Carlos Prestes anısına bu adı almış olmalıydı. José Eustasio Rivera'nın *La vorágine*'sini okumalıymış ismini koyan. Uyarıcı nitelikte, bir ibret tümcesiyle sona erer: "Ve orman onu yuttu."

Luis Carlos iyi bir Bahíalı, sürücülüğü daha da iyi ve her iyi Brezilyalı gibi duygusal bir insan; ormanda yarı gizlenmiş transit polisleri haber vermek için de uyarıcı nitelikte sözcükler kullanmayı çok seviyor. Bahía'da bitki örtüsü sadece tropikal olmakla kalmıyor, bölgenin sıcağı gibi vahşi. Bir kamyon durmadan geçip gidiyor; bunun gösterişli bir karnaval arabası değil de bir çöp kamyonu

olduğunu, Luis Carlos *"Lixo"*, yani çöp deyince anlıyorum. Kırmızı bir kamyon, arka tarafı kırmızılar içinde siyahlarla dolu: Kısa pantolondan kaskete her şey kırmızı. Kırmızı kaprisler!

Atlantik, Bahía'nın uzayıp giden kumsallarını San Juan de Puerto Rico kumsallarını dövdüğü gibi biteviye dövüyor. Eğer otel (farklı adıyla böbürlenen Hotel de Bahía) geceleyin gürültülüyse, bu gürültü denizden geliyor. Doğada bunun kadar düzenli bir ses daha yoktur. Deniz, uyumak için en iyi uyuşturucudur. Uykusuzluk çekmiyorsanız elbette.

Bahía tam bir *festa*'dır, şenliktir. Sabahleyin, az ötede, Praça de la Independencia'da, bir okul bandosu büyük bir yaygara koparıyor (on trompet, otuz trampet ve bir trampet sesi taklidi) ve Güney Amerika bandoları gibi, askerî bir yürüyüşü senkoplu bir *staccato*'ya çeviriyor; böylece her an dizginlerinden boşanıp bir sambaya dönüşebiliyor.

Bahía'nın her yerinde karşımıza çıkan bir görüntü daha var: Kumsalda ve yükseklerde, *sertão*'ya[1] kadar uzanan bir kadın görüntüsü bu, daha doğrusu bir kadın kuklası; yüzü siyah, bedeni beyaz, pullarla kaplı bir kuyrukla sonlanıyor. Ona *sereia* diyorlar, yani denizkızı; biraz Venüs, yeteri kadar da Afrikalı bir tanrıça, adı Yemenya, suların bakire Yoruba'sı. Denizkızı beyazlar giymiş, ama balık kuyruğu balık gibi kara. Beyaz tanrıça, siyah kökler. Yontu aynı zamanda Bahía'nın bir imgesi.

Bahía 1763'e değin Brezilya'nın başkentiydi, başkent sonra Rio'ya taşındı. Denizin kıyısındaki bu güzel kente pek banal bir şekilde Salvador dememekte hâlâ direniyorum. *Você ja foi a Salvador?* Alışkanlıkla *Savado* diye söyleniyor. *Baia*'lılar, Bahía Havana'ya benzesin isterler; ama daha çok Santiago'yu andırır, Bahía gibi o da bir kez Küba'nın başkenti olmuştu. Havana'da olduğu gibi Bahía'da da sömürge görkeminin izleri kalmış. Konutlar Santiago'daki gibi *ladeira*'lara, yani yamaçlara kurulmuş; eski

[1] (Por.) Brezilya'nın kuzeydoğusunda kıraç ve az nüfuslu bölge. (Ç.N.)

şehir ise *cidade baixa*'da, yani aşağılarda kalıyor. Burada Barok mimarinin göz kamaştırıcı kalıntıları var; gösterişli Portekiz çeşitlemeleri bereketli bitki örtüsüne yanıt verir gibi Rokoko. En yüksek görkemine San Francisco de Asís Kilisesi'nde ulaşmış, her tarafı altın varak kaplı büyük mihrabıyla Amerikan Rokokosunun gerçek bir mücevheri. Kilisenin restorasyonu, bitişik sokaklardaki ev ve sarayların restorasyonuyla benzerlik gösteriyor. Restorasyon görmüş binaların en görkemlisi masmavi bir konak; ön cephesinde göz alıcı Fundação Jorge Amado adı asılı. Ozan Castro Alves'in evi de pek uzakta sayılmaz, ama yıkıldığı için kapalı.

Civardaki sokaklar zenci kaynıyor, Bahía bir Afrika kentine benziyor. Bahíalı kadınlar çok uzun boylu, sıska ve kalçasız, sanki hepsi aynı fabrikadan çıkmış gibi.

Bahía'da tüm tropik bölgelerde olduğu gibi gündelik yaşanır. Yaşamın tarihi yok gibidir, yalnızca coğrafyası vardır. Buranın ikliminde yaşam –ki o da tropiktir– duyusaldır, sıcaktır.

Otelde, *mezzanine*'de, kadınlar kongresi var. Yukarı çıkıyorum, çıkıyoruz. Birinci ve ikinci dörtlüklerde Stanley'i öven bir koroyla karşılaşıyoruz:

Você veni con Stanley,
Você venci con Stanley!

Salão, yani salon, kadınlarla dolu, hepsi de zenci; Stanley'i överken bir yandan da beyaz *maruga*'larını sallıyorlar. Stanley kimdir? Bir araştırmacı mı, yoksa alçakgönüllü bir havada, "Dr. Livingstone'la mı tanışıyorum acaba," diyen adam mı? Mormon bir misyoner mi? Hiçbiri. Bir marka: Stanley, Diana Ross ve Michael Jackson'da çok iyi sonuç veren, ama Jesse Jackson'da işe yaramayan afro saçı düzleştirme ürünleri markası. Stanley, Tanrı'nın kıvırcık yarattığını düzlüyor. Bahía'daki her şey gibi satış kampanyası da müzik eşliğinde yapılıyor. *Festa, festa.* Peki ama neden bu kadar çok *fiesta*? "Üstelik de," diyor be-

lediyenin kültür işlerinden sorumlu bir hanım, "siz erken geldiniz. 15 Aralık'tan sonra her gün müzik, kadın ve *macumba*[1] var."

Bargaço'ya öğle yemeğine gidiyoruz. Bargaço, belki de dünyanın ya da yeni dünyanın en iyi deniz ürünlerinin sunulduğu han. Gece Extudo'ya gideceğiz. Burası Brezilyalı aydınların gittiği bir lokanta, az yiyip çok düşünenler için düşünülmüş (ya da tersi). Bargaço *onde os baianos comem.*[2] *Hors d'oeuvres*'leri ilahî yapıtlar. Deniz ürünlerinden bir sosta pişen, hem yaşam alanını sosta bulan hem de yaşam savaşını orada veren kabuklular ve balıklardan yapılan bir yemek, midesi sağlamlara göre. En lezzetli olanın galibiyeti. Yemeğin sonunda gelen, hindistancevizi, süt ve muzla yapılmış türlü türlü tatlılar eşsiz lezzette.

Otelin avlusunda devasa bir kral çiçekten çiçeğe, hem de büyülü cennetkuşunun üstünde uçuyor. *"Boa vulta,"* diye açıklama yapıyor Lewis Carroll bir böcekbilimci edasıyla. *"Ya da Barboleta"*, yani kelebek. Bir anlığına bu böceğin tuhaflığını ve hemen hepsi fantastik, farklı dillerdeki adlarını düşünmeye dalıyorum. *Butterfly, papillon, farfalla*... Ama daha gelemeden Almancasına, gözden yitti kelebek tropik güneşinin altında. Aynı güneşin altında Abaite Göleti'ne gidiyoruz, Bahía'nın yükseklerinde, bir tatlı su göleti. Kutsal bir denizkulağı. Küba'daki gibi, denizkulağı dinsel inanışı olanlar için kutsal bir yer. Göletin sakinliği, uzaklardaki hırçın denizle çelişiyor. Denizkulağının etrafında birtakım insanlar var: Bir kadın, dünyanın en güzel kız çocuğunun yardımıyla çamaşır yıkıyor, bir adamla bir kadın kıyının bembeyaz kumlarına uzanmış, daha ötede uzun boylu bir kadın, karalığı maviye çalıyor, üstünü, ne var ne yok her şeyi çıkarıyor, çırılçıplak dikiliyor.

Denizkulağından dönerken müzik çalınıyor kulağımıza. Brezilya'da o ana kadar hiç müzik duymamıştım, demek istediğim canlı Brezilya müziği; daha sonra kulak-

[1] (Por.) Ritim eşliğinde yapılan Afrika kökenli bir ayin. (Y.N.)
[2] (Por.) Bahialıların yemek yediği yer. (Ç.N.)

larımda ve belleğimde defalarca çınlayacak o müzik. *Merengue* diye fısıldıyorlar kulağıma, öyle eski, öyle vasat, öyle coşkulu ve sonunda *reggae* (neredeyse duyuluyor boruların sesi)! İnatla *Praça Onze não morreu,*[1] samba ölmedi diyerek... Bir zamanlar Apoteosis Meydanı'nda çınlayan samba nerede şimdi? Şimdi müzik daha yakından geliyor; Luis Carlos aniden onarım nedeniyle kapalı bir binanın önünde frene basıyor. Küçük tipik bir orkestra ve iki veya üç kadın, bir *escola de samba*[2] yapıyorlar.

Timbão, marakas, *algogós*[3] ve bir çift zilli tef çalıyorlar. Bir *herimbão*[4] yaygara koparan bunca ritimden yakınıyor. Her şeyin basit ve neşeli bir güzelliği var; ritmik tınılar ve *maxixa* tangoyla birlikte Paris'i, Avrupa'yı ve dünyayı işgal etmek için ortaya çıktığından beri Brezilya'da öylesine güçlü ki. Yolculuğun en mutlu bölümüydü; artık bana Bahía'ya gittin mi, diye sorarlarsa, evet diyebilirdim, kesinlikle gittim, kafamın içinde şu şarkı:

Ah Bahía,
en güzel yurt benim Bahía'm.

Vedalaşırken, Luis Carlos gizemli bir şekilde (aslında düşünceli demek daha doğru olacak) Bahía anısı olarak, şans getirsin diye, bileklerimize bağlamak üzere rengârenk bantlar hediye ediyor bize. *"Saudade"*, yani nostaljik bir anı; Portekiz, Galiçya ve Brezilya dillerinde aynı anlama gelen gizemli bir sözcük. Anımsamak özlemek demektir, özlemi bir ruh hali gibi duyumsamak. Ama gerek yoktu. Bize Bahía'yı anımsatmasına gerek yoktu. Bahía'yı unutmayacağız ki zaten. Biz artık Bahía'da bulunmuş kişileriz. *Et in Arcadia.*[5]

---

[1] (Por.) Onze Meydanı ölmedi. (Ç.N.)
[2] (Por.) Karnavalda kılık değiştirip şarkı söyleyerek, dans ederek geçit yapan farklı samba okulları. (Ç.N.)
[3] (Por.) Karnavalda çalınan davullar ve ritim sazlar. (Ç.N.)
[4] (Por.) Karnavalda kullanılan Afrika kökenli bir vurmalı saz. (Ç.N.)
[5] (Lat.) Nicolas Poussin'in *Arcadialı Çobanlar* tablosunda, bir mezar taşının üstündeki yazı: Ben de Arcadia'daydım. (Ç.N.)

Rehberim Miriam'a

G. CABRERA INFANTE

ŞEHİRLER KİTABI

CAN

DENEME

Her fırsatta Brüksel'e dönüyorum: Yolculuklarda, rüyalarda. Onu iyi tanıyanlarımız, Degas'nın kadınlarından birine çok benzediğini bilir. (...) On yıl sonra döndüğümde değişmeye başlamıştı Madrid: artık cüppelerin değil, çiçeğe durmuş körpecik kızların kentiydi. (...) Venedik öteden beri ne sudan ne de şehvetten yoksun kalmıştır. Bir venüs kenttir Venedik. (...) Las Vegas büyük bir evdir, tam da bu haliyle bir casino'dur. Romus ve Romulus'un bir dişi kurttan değil de, ruletten meme emdiğini düşleyelim. (...) Havana'ysa harabeler arasında tuhaf bir güzelliğin bekçiliğini yapar. Yine de, Horatius'un söylediği gibi, korkutamaz gözümü yıkıntılar... İşte böylece Havana'nın görkemini başka kentlerde aradım...

Guillermo Cabrera Infante, benzersiz yapıtı ***Şehirler Kitabı***'nda, kentlerin engin sularına yelken açar. Londra, Brüksel, Roma, Berlin, New York, Los Angeles, Venedik, Paris gibi kentlerde yazarların, filmlerin, kitapların, sanatların, müziklerin, dahası kurgu kişilerin izini sürer. Her kentte, gençliğinin yitik kenti Havana'yı arayarak...

KAPAK RESMİ: ROBERT DELAUNAY

ISBN 978-975-07-1001-8

9 789750 710018

http://www.canyayinlari.com

KDV İÇİNDEDİR

14,50 YTL